

A Conceptual Metaphor of Gods in Worship Songs with Isan Style Christians <i>Kritsada Aunlawan, Mudjalin luksanawong</i>	775
Study of Chinese Philosophy on the Practice of Virtue in the Mind and Helping Others in Ancient Chinese Literature <i>Kanchana Sirisithimahachon</i>	788
Marketing Mix Factors that Affect Healthy Food Consumption Behavior in the Form of Clean Food of People in Songkhla Municipality, Songkhla Province <i>Jantima Janead</i>	806
Changes of the Urban Poor Under the Impact of Khon Kaen City Development: A Scenario Based on Survey Data <i>Thanapauge Chamaratana, Monchai Phongsiri, Rasita Dasri, Kritsada Patchaney, Patchanee Muangsri</i>	819
Ways to Manage Community Tourism in Ko Yai Subdistrict, Krasae Sin District, Songkhla Province Under the Policy of Safety, Fairness, Cleanliness, Sustainability, and Environmental Protection <i>Tanate Yukuntawanitchai</i>	835
The Ultimate Reality in Buddhism <i>Faruk Khunram1, Kampanat Buajaroen</i>	849
Traditional Ecological Knowledge in Mala Khamchan's Novels <i>Ruttanawadee Papang, Thanya Sangkhaphanthanon</i>	864
Misunderstandings in Assessing Income from Business Operations that Affect Corporate Income Tax <i>Sirirut Jaensirisak</i>	879
Folk Wisdom from Medicine Texts of Sai Khao Subdistrict, Khok Pho District, Pattani Province <i>Sawaporn Jantararakul, Vakin Whutthiwong, Khwanta Thaweesuk</i>	894
Economic Dynamics of the "Fishery" of Samut Sakhon Province After 1957 <i>Siriwan Siravanich</i>	906
Analysis of Motifs and Inner Conflicts in Himmawanranjuan Series <i>Suprawee Saeng-Arunchalaemsuk</i>	916
Developing Strategies to Strengthen Vocational Innovators with TOWS MATRIX <i>Onanong Singbubpha, Cholvit Jearajit</i>	930
Drug Prevention Principles: Application from Islamic Doctrine <i>Ismael Cheleng</i>	948
Participatory Management and Utilization of a Variety of Resources on the Thai-Cambodian Border, Surin Province <i>Ubonwan Suwannapusi, Ladawan Puntayoung, Saran Silanen</i>	959

อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน <i>กฤษฎา อุ่นลาวรรณ, มุจลินทร์ ลักษณะวงษ์</i>	775
การศึกษาปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจและการช่วยเหลือผู้อื่นในวรรณกรรมจีนโบราณ <i>กาญจนา สิริสิทธิมหาชน</i>	788
ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา <i>จันทิมา จันท์เอียด</i>	806
การเปลี่ยนแปลงของคนจนเมืองภายใต้ผลกระทบของการพัฒนาเมืองขอนแก่น : จากที่ศึ้นฐานจากการสำรวจ <i>ชนพฤษัช ชามะรัตน์, มนต์ชัย ผ่องศิริ, รสिता ดาศรี, กฤษดา ปัจจำเนย์, พิชณีย์ เมืองศรี</i>	819
แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดำรง จังหวัดสงขลา <i>ภายใต้นโยบาย สะอาด ปลอดภัย เป็นธรรม ยั่งยืน รักษาสิ่งแวดล้อม</i> <i>ชเนศ ยุคินตวนิชชัย</i>	835
ความจริงสูงสุดในพระพุทธศาสนา <i>ฟารุก ขันราม, กัมปนาท บัวเจริญ</i>	849
องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในนวนิยายของมาลา คำจันทร์ <i>รัตนาวดี ปาแปง, ธัญญา สังขพันธ์านนท์</i>	864
ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการประเมินรายได้จากการประกอบกิจการที่มีผลต่อการเสียภาษีเงินได้ในบุคคล <i>ศิริรัตน์ เจนศิริศักดิ์</i>	879
ภูมิปัญญาชาวบ้านจากตำรายา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี <i>สวพร จันทรสกุล, เวคิน วุฒิมวงศ์, ขวัญตา ทวีสุข</i>	894
พลวัตเศรษฐกิจ "ภาคประมง" ของจังหวัดสมุทรสาคร หลัง พ.ศ.2500 <i>สิริวรรณ สิริวนิชย์</i>	906
การวิเคราะห์อนุภาคและความขัดแย้งที่ผสมผสานในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน <i>สุประวีณ์ แสงอรุณเฉลิมสุข</i>	916
การพัฒนากลยุทธ์เสริม สร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาด้วย TOWS MATRIX <i>อรอนงค์ สิงห์บุบผา, ชลวิทย์ เจียรจิตต์</i>	930
หลักการป้องกันปัญหาเสพติด: การประยุกต์จากหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม <i>อิสมาแอล เจะเล็ง</i>	948
การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม <i>บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์</i> <i>อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์, ลดาวัลย์ ปัญตะยัง, ศรีณีย์ ศีลาเนร</i>	959

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปีที่ 43 ฉบับที่ 5 กันยายน-ตุลาคม 2567

เจ้าของ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมเผยแพร่ผลงานวิชาการและงานวิจัยที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการ และเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเชิงวิชาการ โดยครอบคลุมวิทยากรด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การศึกษาศิลปกรรม ดนตรี สถาปัตยกรรม ภาษา วรรณกรรม กำหนดการตีพิมพ์ปีละ 6 ฉบับ ออกราย 2 เดือน คือ เล่ม 1 มกราคม-กุมภาพันธ์/เล่ม 2 มีนาคม-เมษายน/เล่ม 3 พฤษภาคม-มิถุนายน/เล่ม 4 กรกฎาคม-สิงหาคม/เล่ม 5 กันยายน-ตุลาคม และ เล่ม 6 พฤศจิกายน-ธันวาคม

บทความวิชาการและบทความวิจัยที่จะนำมาตีพิมพ์ในวารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคามนี้จะต้องได้รับการตรวจสอบทางวิชาการ (Peer review) ซึ่งพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน ทั้งภายในและภายนอกจากหลากหลายสถาบัน

ที่ปรึกษา

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	
ศาสตราจารย์ ดร.ปฐม หงษ์สุวรรณ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ น้อยวงศ์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.อิศพล อินตะเสนา	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
อาจารย์ ดร.พิมพ์ยุพา ประพันธ์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.ภูมิฐาน รั้งคุณวุฒิ	มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
ศาสตราจารย์ ดร.อรุณจักรี สัตยานุรักษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมศักดิ์ พิภุตศรี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ศาสตราจารย์ ดร.กุลธิดา ท้วมสุข	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ชัย ปิฎกวัชต์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.ตาวรัตน์ เมตตาริกานนท์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.บุญชม ศรีสะอาด	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.มนวิภา ผดุงสิทธิ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.สุจินดา เข้มศรีพงษ์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช
รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิวรรณ ตันติธรรมาวงศ์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิวรรณ พิรศักดิ์โสภณ	มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตอุตรธานี
รองศาสตราจารย์ ดร.วนิช นิรันทรานนท์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์ ยงยุทธ ชูแว่น	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์ สิทธิพร ภิรมย์รัตน์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.กมลพร สอนศรี	มหาวิทยาลัยนครสวรรค์
รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา สังข์พันธุพานนท์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.เพชรวิทย์ จันทศิริสิริ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ภัทรธรรณันท์	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรศักดิ์ คำคง	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภูเบศร์ สมุทรจักร	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พ.ต.ท.ดร.เกษมศักดิ์ โชติชาครพันธ์	มหาวิทยาลัยนครสวรรค์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอี่ยมพร หลินเจริญ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุมินทร เบ้าธรรม	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิคม นาคอ้าย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Mr. Adrian R. Plant	

เลขานุการ ผู้อำนวยการกองส่งเสริมการวิจัยและบริการวิชาการ

ผู้ช่วยเลขานุการ จิรวรรตน์ ภูสีฤทธิ พัทศรีวิไล รุ่งวิสัย

สำนักงานกองบรรณาธิการ
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
โทรศัพท์ 0-4375-4321 ต่อ 1754 หรือ 0-4375-4416
กำหนดการตีพิมพ์ปีละ 6 ฉบับ
ฉบับที่ 1 มกราคม-กุมภาพันธ์
ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน
ฉบับที่ 3 พฤษภาคม-มิถุนายน
ฉบับที่ 4 กรกฎาคม-สิงหาคม
ฉบับที่ 5 กันยายน-ตุลาคม
ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน-ธันวาคม

พิมพ์เผยแพร่เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2567

Contents

A Conceptual Metaphor of Gods in Worship Songs with Isan Style Christians <i>Kritsada Aunlawan, Mudjalin luksanawong</i>	775
Study of Chinese Philosophy on the Practice of Virtue in the Mind and Helping Others in Ancient Chinese Literature <i>Kanchana Sirisithimahachon</i>	788
Marketing Mix Factors that Affect Healthy Food Consumption Behavior in the Form of Clean Food of People in Songkhla Municipality, Songkhla Province <i>Jantima Janead</i>	806
Changes of the Urban Poor Under the Impact of Khon Kaen City Development: A Scenario Based on Survey Data <i>Thanapauge Chamaratana, Monchai Phongsiri, Rasita Dasri, Kritsada Patchaney, Patchanee Muangsri</i>	819
Ways to Manage Community Tourism in Ko Yai Subdistrict, Krasae Sin District, Songkhla Province Under the Policy of Safety, Fairness, Cleanliness, Sustainability, and Environmental Protection <i>Tanate Yukuntawanitchai</i>	835
The Ultimate Reality in Buddhism <i>Faruk Khunram¹, Kampanat Buajaroen</i>	849
Traditional Ecological Knowledge in Mala Khamchan's Novels <i>Ruttanawadee Papang, Thanya Sangkhaphanthanon</i>	864
Misunderstandings in Assessing Income from Business Operations that Affect Corporate Income Tax <i>Sirirut Jaensirisak</i>	879
Folk Wisdom from Medicine Texts of Sai Khao Subdistrict, Khok Pho District, Pattani Province <i>Sawaporn Jantarasakul, Vakin Whutthiwong, Khwanta Thaweesuk</i>	894
Economic Dynamics of the "Fishery" of Samut Sakhon Province After 1957 <i>Siriwan Siravanich</i>	906
Analysis of Motifs and Inner Conflicts in Himmawanranjuan Series <i>Suprawee Saeng-Arunchalaemsuk</i>	916
Developing Strategies to Strengthen Vocational Innovators with TOWS MATRIX <i>Onanong Singbubpha, Cholvit Jearajit</i>	930
Drug Prevention Principles: Application from Islamic Doctrine <i>Isamael Cheleng</i>	948
Participatory Management and Utilization of a Variety of Resources on the Thai-Cambodian Border, Surin Province <i>Ubonwan Suwannapusit, Ladawan Puntayoung, Saran Silanen</i>	959

สารบัญ

อุปถัมภ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน	
กฤษฎา อุ่นลาวรรณ, มุจลินทร์ ลักษณะวงษ์	775
การศึกษาปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจและการช่วยเหลือผู้อื่นในวรรณกรรมจีนโบราณ	
กาญจนา สิริสิทธิมหาชน	788
ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบ	
อาหารคาวของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา	
จันทิมา จันท์เอียด	806
การเปลี่ยนแปลงของคนจนเมืองภายใต้ผลกระทบของการพัฒนาเมืองขอนแก่น :	
ฉากทัศน์ฐานจากการสำรวจ	
ชนพฤษ์ ชามะรัตน์, มนต์ชัย ม่องศิริ, รลิตา ดาศรี, กฤษดา ปัจจำเนย์, พัทธนีย์ เมืองศรี	819
แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา	
ภายใต้นโยบาย สะอาด ปลอดภัย เป็นธรรม ยั่งยืน รักษาสิ่งแวดล้อม	
ชเนศ ยุคันตวนิชชัย	835
ความจริงสูงสุดในพระพุทธศาสนา	
ฟารุก ชันราม, กัมปนาท บัวเจริญ	849
องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในนวนิยายของมาลา คำจันทร์	
รัตนาวดี ปาแบ่ง, ธัญญา สังขพันธานนท์	864
ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการประเมินรายได้จากการประกอบกิจการที่มีผลต่อการเสียภาษีเงินได้	
นิติบุคคล	
ศิริรัตน์ เจนศิริศักดิ์	879
ภูมิปัญญาชาวบ้านจากตำรายา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี	
สวพร จันทรสกุล, เวคิน วุฒิวังศ์, ขวัญตา ทวีสุข	894
พลวัตเศรษฐกิจ “ภาคประมง” ของจังหวัดสมุทรสาคร หลังพ.ศ.2500	
สิริวรรณ สิริวนิชย์	906
การวิเคราะห์อนุภาคและความขัดแย้งที่ผสมผสานในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน	
สุประวีณ์ แสงอรุณเฉลิมสุข	916
การพัฒนากลยุทธ์เสริม สร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาด้วย TOWS MATRIX	
อรอนงค์ สิงห์บุบผา, ชลวิทย์ เจียรจิตต์	930
หลักการการป้องกันปัญหาหาเสพติด: การประยุกต์จากหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม	
อิสมาแอล เจะเล็ง	948
การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม	
บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์	
อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์, ลดาวัลย์ ปัญตะยัง, ศรีธัญย์ ศิลาเณร	959

อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน¹

A Conceptual Metaphor of Gods in Worship Songs with Isan Style Christians¹

กฤษฎา อุ่นลาวรรณ², มุจลินทร์ ลักษณะวงษ์³
Kritsada Aunlawan², Mudjalin luksanawong³

Received: 12 January 2024

Revised: 4 June 2024

Accepted: 20 4 June 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน โดยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือเพลงนมัสการสรรเสริญพระเจ้า และจากข้อมูลบทเพลง จำนวน 226 บทเพลง ซึ่งคัดเลือกเฉพาะบทเพลงที่มีการใช้ภาษา และขับร้องเป็นภาษาอีสาน

ผลการศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน ปรากฏอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้า จำนวน 18 มโนทัศน์ ที่พบมากที่สุดคือ [พระเจ้าคือพ่อ] รองลงมาคือ [พระเจ้าคือเทพ] [พระเจ้าคือธรรมชาติ] [พระเจ้าคือกษัตริย์] [พระเจ้าคือจอมทัพ] [พระเจ้าคือพระธรรม] [พระเจ้าคือครู] [พระเจ้าคือหมอ] [พระเจ้าคือเครื่องกำบังภัย] [พระเจ้าคือแสงสว่าง] [พระเจ้าคือผู้พิพากษา] [พระเจ้าคือการเดินทาง] [พระเจ้าคืออาหาร] [พระเจ้าคือเจ้านาย] [พระเจ้าคือเพื่อน] [พระเจ้าคือบ้าน] [พระเจ้าคือคนรัก] และ [พระเจ้าคือสิ่งของมีค่า] ตามลำดับ โดยอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าที่ปรากฏเป็นการใช้ถ้อยคำที่แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดของคนอีสาน สะท้อนถึงบริบททางสังคม และวิถีวัฒนธรรมของชาวอีสานในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน

คำสำคัญ: อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์, เพลงนมัสการ, เพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสาน, คริสเตียน

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน

² นิสิตระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย, ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม E-mail: 63010110101@msu.ac.th

³ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย, ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹ This article is a partial fulfillment of an independent study entitled A Conceptual Metaphor of Gods in Worship Songs with Isan Style Christians

² Undergraduate student in Bachelor of Arts Program in Thai Language, Department of Thai and Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University E-mail: 63010110101@msu.ac.th

³ Full-time lecturer, Department of Thai and Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

Abstract

This study aimed to explore the conceptual metaphors of God in Isan-style Christian worship songs. A total of 226 songs were collected. from books of worship and the YouTube channel, specifically selecting only songs that use and are sung in the Isan dialect.

The findings revealed that there were 18 types of conceptual metaphors of Gods in the worship songs; those songs are [God is father], [God is a deity], [God is nature], [God is king], [God is marshal], [God is the doctrine], [God is the master], [God is a doctor], [God is a protector], [God is light], [God is judge], [God is a journey], [God is nourishment], [God is the headman], [God is a companion], [God is a home], [God is an admirer], and [God is a treasure]. The conceptual metaphors for God used terms that represent the perception of Isan people. And reflect the social context and cultural aspects of Isan people in Isan Christian worship songs.

Keywords: Conceptual metaphor, Worship songs, Worship songs in Isan style, Christianity

บทนำ

“เพลงนมัสการพระเจ้า” คือบทเพลงที่คริสต์ศาสนิกชนใช้ขับร้องเพื่อแสดงออกถึงความรัก ความเคารพนบถและเทิดทูนต่อพระเจ้าด้วยความเชื่อที่ว่าพระเจ้าทรงสร้างสิ่งต่างๆ ให้มีเสียง โดยที่พระเจ้านั้นได้สร้างมนุษย์ให้รู้จักประกอบเสียงเป็นเพลงเพื่อนมัสการและสรรเสริญพระองค์ ด้วยเหตุนี้การนมัสการพระเจ้าด้วยเสียงเพลงจึงอยู่ในชีวิตจิตใจของคริสเตียนผู้ที่มีความเชื่อในองค์พระผู้เป็นเจ้า (ปรัชญา ใจภักดี, 2556)

เพลงนมัสการพระเจ้าเปรียบเสมือนพระคริสต์ธรรมคัมภีร์ในอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนถึงคติความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ทางศาสนาได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเนื้อหาส่วนใหญ่มีที่มาจากพระคัมภีร์ไบเบิลทั้งพระคัมภีร์เดิมและพระคัมภีร์ใหม่ ประกอบกับการสร้างสรรค์และเรียบเรียงขึ้นใหม่จากประสบการณ์ความเชื่อและความศรัทธาของผู้แต่งที่มีต่อองค์พระเจ้า (วรรณกรรม สละวาสี, 2559) โดยบทเพลงกล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า พระราชกิจ

และพระลักษณะของพระองค์เป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเรื่องราวของบุคคลในพระคัมภีร์ และเหตุการณ์ในพระคัมภีร์ รวมไปถึงประสบการณ์ของผู้แต่งด้วย (ปรัชญา ใจภักดี, 2556: 3-4)

พันธกิจของเพลงนมัสการพระเจ้าไม่เพียงแต่เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือใช้ในโอกาสสำคัญของคริสเตียนเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่คริสต์ศาสนาอีกด้วย โดยนำไปขับร้องเพื่อความบันเทิงในเทศกาลรื่นเริงต่างๆ เพื่อให้ผู้ฟังรู้จักและเกิดความศรัทธาในพระเจ้าผ่านบทเพลงที่ได้ยินได้ฟัง ภาษาในเพลงนมัสการจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้รับรู้ความหมายของบทเพลงในการสื่อสาร ซึ่งคริสเตียนในแต่ละพื้นที่ย่อมมีมโนทัศน์ที่ต่างกันออกไป ดังนั้นเพลงนมัสการพระเจ้าในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยจึงมักเลือกใช้ภาษาและท่วงทำนองของท้องถิ่นในการสรรเสริญพระเจ้าและในการเผยแผ่ศาสนาให้แก่ผู้คนในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้ที่ได้ยินได้ฟังสามารถเข้าใจและเข้าถึงเรื่องราวของพระเจ้าได้ง่ายมากยิ่งขึ้น

เพลงนมัสการพระเจ้าของคริสเตียนในภาคอีสาน มีการนำเสนอในรูปแบบของเพลงลูกทุ่งอีสาน และรูปแบบกลอนลำ โดยใช้ภาษาถิ่นอีสาน ในการถ่ายทอดเรื่องราวของพระเจ้า มีการใช้ถ้อยคำอุปสรรคเพื่ออธิบายมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าที่ค่อนข้างเป็นนามธรรมและเข้าใจได้ยากให้เป็นรูปธรรมและเข้าใจง่าย ตามบริบทสังคมและวัฒนธรรมของคนอีสาน ผ่านบทเพลงนมัสการพระเจ้า เช่น ต้องการอธิบายว่าพระเจ้าคือใคร ดังตัวอย่าง

“...ความหม่นหมองหมดแล้วปานแก้ว
ใสวาว ใจปวดร้าวพระเจ้าสิรักษา...”

(ลำเพลินที่ทางเขนเห็นรักจริง)

จากตัวอย่าง มีการใช้คำศัพท์ที่อยู่ในวงความหมายเกี่ยวกับการเจ็บป่วยและการเยียวยารักษาโรค โดยใช้คำว่า “รักษา” เป็นแบบเปรียบเทียบ ถ่ายโยงความหมายไปยังวงความหมายปลายทางคือ พระเจ้า เป็นการสะท้อนความเชื่อที่พระเจ้าเป็นผู้ที่คอยดูแลช่วยเหลือมนุษย์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เปรียบเสมือนกับแพทย์ที่บำบัดรักษาคนไข้ในยามเจ็บป่วย ให้หายจากอาการนั้น

จะเห็นได้ว่าเรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้าถูกถ่ายทอดผ่านบทเพลงนมัสการพระเจ้าที่สะท้อนมโนทัศน์ของผู้แต่งในการอธิบายลักษณะของพระเจ้าที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมเพื่อความเข้าใจที่ง่ายขึ้น ซึ่งในบทเพลงนมัสการ พระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน มีการใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบเพื่ออธิบายสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้า โดยใช้ถ้อยคำอุปสรรคที่สะท้อนมุมมองความคิด ความเชื่อ ความเข้าใจเกี่ยวกับพระเจ้าที่แสดงให้เห็นถึงบริบทความเป็นอีสานได้อย่างน่าสนใจ จากการทบทวนวรรณกรรมพบการศึกษาอุปสรรคเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าในงานวิจัยของ ขจิตา ศรีพุ่ม (2564) เรื่อง อุปสรรคเชิงมโนทัศน์

เกี่ยวกับพระเจ้าในคัมภีร์ไบเบิลเท่านั้น ยังไม่มีผู้ศึกษาอุปสรรคเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าจากบทเพลงนมัสการ พระเจ้าในบริบทความเป็นอีสาน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาอุปสรรคเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาอุปสรรคเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาอุปสรรคเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน รวบรวมข้อมูลจากหนังสือเพลงนมัสการสรรเสริญพระเจ้า 83 บทเพลง จากห้องสมุด 143 บทเพลง รวมทั้งสิ้น 226 บทเพลง ซึ่งคัดเลือกเฉพาะบทเพลงที่มีการใช้ภาษา และขับร้องเป็นภาษาอีสาน

วิธีดำเนินการศึกษา

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

รวบรวมบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยใช้คำว่า หมอลำคริสเตียน ลูกทุ่ง คริสเตียน ฯลฯ ในการสืบค้นข้อมูลบทเพลง

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ถ้อยคำอุปสรรคในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียนตามกรอบแนวคิดของ เลคอฟฟ์ และจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980 ; อ้างอิงจากขจิตา ศรีพุ่ม, 2564) และนำถ้อยคำอุปสรรคไปจัดจำแนกประเภทของอุปสรรคเชิงมโนทัศน์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปรัชญา ใจภักดี (2556) ศึกษาเรื่อง เนื้อหา และการใช้ภาษาในเพลงนมัสการ พระเจ้าของ คริสเตียน พบว่าเนื้อหาในบทเพลง ประกอบไป ด้วย เนื้อหาเกี่ยวกับพระลักษณะของพระเจ้าทั้ง ด้านรูปธรรมและด้านนามธรรม เนื้อหาการอธิบาย พระนามพระเจ้า การเล่าเรื่องราวจากพระคริสตธรรม คัมภีร์ ในด้านของภาษาพบว่ามีลักษณะเป็นความ เรียงร้อยแก้วที่มีคำสัมผัส มีการใช้ถ้อยคำที่หลากหลาย และยังมีภาพพจน์ปรากฏอยู่หลากหลาย ลักษณะ ซึ่งภาพพจน์แบบ อุปสรรคเป็นลักษณะ ที่โดดเด่นและพบได้มากที่สุด และเป็นความหลากหลายของภาษาใน บทเพลงที่สามารถบ่งบอกได้ถึง แนวความคิด ความรู้สึก ความต้องการ และความ เชื่อของมนุษย์ ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ทางภาษา ผ่านบทเพลงโดยมีความเชื่อหรือความศรัทธาใน ศาสนาเป็นสำคัญ

เลคอฟฟ์ และจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980: 3-4 ; อ้างอิงจากกรกต กลิ่นเดช และณรงค์กรรณ รอดทรัพย์, 2562: 36) กล่าวว่า อุปสรรคเกิดขึ้นได้จากการเลือกใช้ภาษาใน ชีวิตประจำวันของมนุษย์ และไม่ได้มีการกำหนด รูปแบบหรือโครงสร้างทางภาษาที่ใช้สำหรับ เปรียบเทียบสิ่งหนึ่งให้เป็นอีกสิ่งหนึ่งเพียงเท่านั้น แต่ยังสามารถเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบ ความคิด และประสบการณ์ต่างๆ โดยมาจากการ เชื่อมโยงวงความหมายระหว่างวงความหมาย ต้นทางไปยังวงความหมายปลายทาง และเมื่อ นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับอุปสรรคเชิงมนโทัศน์มา วิเคราะห์ภาษา สามารถก่อให้เกิดความเข้าใจ ในการเชื่อมโยงวงความหมาย และยังเป็น การสะท้อนให้เห็นระบบความคิดของการสื่อสารได้ อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ขจิตา ศรีพุ่ม (2564) ศึกษาอุปสรรคเชิงมนโทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าในคัมภีร์ไบเบิล

พบว่ามีการใช้ถ้อยคำอุปสรรคในรูปแบบ คำนาม คำกริยา นามวลี และกริยาวลี เพื่อใช้เปรียบเทียบกับพระเจ้า และพบถ้อยคำอุปสรรคที่แสดง มโนทัศน์พระเจ้าในคัมภีร์ไบเบิลมีทั้งหมด 10 มโน อุปสรรค ซึ่งมีการใช้ถ้อยคำอุปสรรคในหลาย รูปแบบเพื่อใช้ในการเปรียบเทียบกับลักษณะของ พระเจ้า ทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับพระเจ้าที่มี ลักษณะเป็นนามธรรมได้ดีมากยิ่งขึ้น และแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของพระเจ้าที่มีผลทางความ เชื่อต่อคริสเตียนจากเนื้อหาในคัมภีร์ไบเบิล

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาอุปสรรคเชิงมนโทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบ อีสานของคริสเตียน ปรากฏถ้อยคำอุปสรรค จำนวน 258 ถ้อยคำอุปสรรค สะท้อนอุปสรรคเชิงมนโทัศน์ 18 มโนทัศน์ ดังต่อไปนี้

1. อุปสรรคเชิงมนโทัศน์

[พระเจ้าคือพ่อ] พบจำนวน 86 ถ้อยคำอุปสรรค คิดเป็นร้อยละ 33.33 ประกอบด้วย พระบิดา พ่อ บิดา เลี้ยงดู อุ้มชู ดูแล และพระพ่อ ดังตัวอย่าง

“สารุ พระเจ้าผู้เป็นบิดา ของข้าพระองค์
เทิงค้าย ผู้สถิตในสวรรค์...”

(เพลง คำอธิฐาน)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวกับวงความหมายความเป็นพ่อ เป็นการแสดง มโนทัศน์โดยการเปรียบเทียบพระเจ้าเป็นเสมือน พ่อ ผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือของคริสเตียน แสดงถึงความเชื่อและความไว้วางใจให้พระเจ้าเข้ามาดูแล ช่วยเหลือ ปกป้องดูแล เหมือนกับพ่อที่คอยดูแล ช่วยเหลือลูก

2. อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือเทพ] พบจำนวน 24 ถ้อยคำอุปลักษณ์คิดเป็นร้อยละ 9.30 ประกอบด้วย อยู่ฟ้า ฤทธิ์เดชา ทรงฤทธิ์ ผู้มหัศจรรย์ ฤทธิ์อำนาจ ฤทธานุกาพ บนสวรรค์ พระวิญญูณ พระวิญญูณบริสุทธิ บนฟ้า เมืองฟ้า ฤทธา ฤทธิ์กล้า ไม่มีวันเกิดไม่มีวันตาย อำนาจเหนือ และสวรรค์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...พระเจ้าคือผู้สูงล้ำบนสวรรค์เป็นหม่องอยู่...”

(เพลง คนชอบธรรมจะต้องเป็นทุกข์)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้คำศัพท์ที่อยู่ในวงความหมายเกี่ยวกับเทพ เทวดา โดยใช้เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความความหมายต้นทางที่ถ่ายโยงความหมายไปยังสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบคือ ความหมายปลายทางคือ พระเจ้า เป็นเทพที่อาศัยอยู่บนสวรรค์ ทำให้เข้าใจถึงความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าในบทเพลง

3. อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือธรรมชาติ] พบจำนวน 21 ถ้อยคำอุปลักษณ์คิดเป็นร้อยละ 8.13 ประกอบด้วย ฮ่มเหงไฟ ร่ม ศิลา ต้นแห่งปัญญา ลมหายใจ ฮ่มไพร ร่มโพธิ์ กกข้าว และชุ่มเย็น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...สารุกการเทิดทูนองค์พระเจ้า เป็นที่พึ่งของเราเที่ยงแท้แน่นอน เป็นศิลาที่เป็นตาออนซอน ถึงจะหนาวจะร้อน เราพักผ่อนเย็นใจ”

(เพลง บ้านใหม่ในพระเยซู)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้คำศัพท์ที่อยู่ในวงความหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ แร่ธาตุ สิ่งแวดล้อม ใช้เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทางที่ถ่ายโยงความหมายไปยังสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง โดย

เปรียบพระเจ้าผู้เป็นที่พึ่งพิงในชีวิต ผู้ที่มีความรักมั่นคง ว่าพระองค์ทรงรักเมตตาอย่างแน่วแน่เที่ยงตรงตั้งหินที่มีความแข็งแกร่งไม่ผุกร่อนไปโดยง่าย

4. อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือกษัตริย์] พบจำนวน 15 ถ้อยคำอุปลักษณ์ คิดเป็นร้อยละ 5.81 ประกอบด้วย ภูบาล ราชัน กษัตริรา ราชา จอมราชา และกษัตริย์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ฟังดนตรีบรรเลงร้องเพลงสรรเสริญเชิญขอเชิญทุกท่านมานมัสการ นมัสการสรรเสริญร่วมกัน แต่องค์จอมราชา ราชาแห่งฟ้าสวรรค์ ให้ทุกคนซนชาติพันธุ์ได้เพลิดเพลินร้องสรรเสริญพระเจ้า...”

(เพลง เชิญมานมัสการ)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้ถ้อยคำที่อยู่ในวงความหมายเกี่ยวกับกษัตริย์ เป็นแบบเปรียบเทียบที่ถ่ายโยงความหมายไปยังสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบคือ พระเจ้า โดยกล่าวถึงพระเจ้าว่าเป็นราชาแห่งฟ้าสวรรค์ เปรียบได้กับกษัตริย์ผู้ที่ปกครองฟ้าสวรรค์ ให้มนุษย์ทุกคนได้ร้องเพลงยกย่องสรรเสริญพระเจ้า เหมือนกับยกย่องเทิดทูนบูชาพระมหากษัตริย์

5. อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือจอมทัพ] พบจำนวน 14 ถ้อยคำอุปลักษณ์ คิดเป็นร้อยละ 5.42 ประกอบด้วย ทรงชัย ชนะ ศัตรู กองทัพ กระบี่ ปราบศัตรู และฟันฝ่า ซึ่งมีรายละเอียดดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ศัตรูตกใจวิ่งหนี เพราะว่ารู้ตัวดีไม่อาจทานต้านไหว กองทัพพระเจ้าไซโยมีชัย ศัตรูแตกพ่ายวิ่งหนีกันไป...”

(เพลง กิเดโอน)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า “กองทัพ” จากตัวอย่างหมายถึงกองทัพของชาวอิสราเอลในการ

ทำสงคราม ซึ่งข้อความในตัวอย่งยังกล่าวอีกว่า “กองทัพพระเจ้า” แสดงให้เห็นถึงการใช้ถ้อยคำที่บ่งบอกถึงการยอมรับพระเจ้าให้เป็นจอมทัพ เป็นผู้นำที่คอยบังคับบัญชากองทัพของชาวอิสราเอล ในการสู้รบจนศัตรูแตกพ่ายหนีไป และทำให้ชาวอิสราเอลได้รับชัยชนะในสงครามครั้งนี้ เป็นการถ่ายทอดความหมายไปยังลักษณะของพระเจ้าในฐานะผู้นำที่คริสเตียนต้องเชื่อฟังและทำตาม

6. อุปถัมภ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือพระธรรม] พบจำนวน 13 ถ้อยคำอุปถัมภ์ คิดเป็นร้อยละ 5.03 ประกอบด้วย พระธรรม ธรรมะ พระคำ และองค์ธรรม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...พระคัมภีร์ไขแจ้งพระธรรมยอห์น บทที่หนึ่ง บอกชัดเจนนอสิกซึ่งว่าธรรมะคือ พระเจ้า เป็นแต่กกแต่เค้าคือองค์เหง้าแห่ง พระธรรม ท่านอัยดับความทุกข์โศกเศร้าไผเข้าพึ่งในพระองค์ ทรงดำรงความจริงปมีวันแปรป็น อันว่าดินดอนไม้เขาทะเลยงแปรเปลี่ยน แต่ องค์ธรรมคือพระเจ้า ปมีมือลีเปลี่ยนแปลง...”

(เพลง เชิญมาฟังความจริงของพระเจ้า)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้คำศัพท์ที่อยู่ในวงความหมายเกี่ยวกับ ถ้อยคำ หลักคำสอน โดยกล่าวเปรียบพระเจ้าด้วยคำว่า “ธรรมะ” และ “องค์ธรรม” ซึ่งหมายถึงถ้อยคำที่เป็นหลักคำสอนทางศาสนา แสดงให้เห็นว่าพระเจ้าซึ่งเป็นนามธรรม เป็นผู้ที่คอยแนะนำ สอนสั่งหลักธรรมทางศาสนา เหมือนกับถ้อยคำทางศาสนาที่เราเชื่อฟังและปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา

7. อุปถัมภ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือครู] พบจำนวน 13 ถ้อยคำอุปถัมภ์ คิดเป็นร้อยละ 5.03 ประกอบด้วย สอน สอน ครู ติสอน แนะนำ บทเรียน และเขียน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ความอัศจรรย์ของพระองค์หลายปมีไผมาเทียมได้ ด้วยหัวใจที่ยอมทนทรงบอกบนให้คนรู้ ด้วยหัวใจฟ้าอุ่มชูเอาใจใส่และเบิ่งอยู่ ทรงเป็นครูเฝ้าสั่งสอน ทรงเว้าวอนอยู่เข้าคำ”

(เพลง ความรักใดไหนเท่า)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้คำศัพท์ที่อยู่ในวงความหมายเกี่ยวกับครู การเล่าเรียน การสั่งสอน ใช้เป็นแบบเปรียบหรือวงความหมายต้นทางที่ถ่ายทอดความหมายไปยังสิ่งที่ถูกเปรียบหรือวงความหมายปลายทางคือ พระเจ้า โดยเปรียบเทียบโดยตรงว่าพระเจ้าเป็นครูผู้คอย สั่งสอนให้ความรู้ แนะนำการประพฤติปฏิบัติ ให้แก่ผู้เป็นศิษย์ ซึ่งหมายถึงผู้ที่เชื่อพระเจ้า

8. อุปถัมภ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือหมอ] พบจำนวน 12 ถ้อยคำอุปถัมภ์ คิดเป็นร้อยละ 4.65 ประกอบด้วย รักษา แพทย์ เยียวยา และหาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ทรงมาไถ่คนทุกคน (ข้า) ให้เขาหลุดพ้นจากการเป็นทาส และยังสามรถเป็นแพทย์เยียวยา พระเยโฮวาร์ห์เมตตาทุกคน...”

(เพลง พระเจ้าคือใคร)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้คำศัพท์ที่อยู่ในวงความหมายเกี่ยวกับหมอ และการรักษาโรค เป็นแบบเปรียบหรือวงความหมายต้นทาง เพื่อถ่ายทอดความหมายไปยังสิ่งที่ถูกเปรียบหรือวงความหมายปลายทางคือ พระเจ้า ซึ่งคำว่า “แพทย์” เป็นถ้อยคำที่แสดงให้เห็นถึงอุปถัมภ์เชิงมโนทัศน์ [พระเจ้าเป็นหมอ] ได้อย่างชัดเจน

9. อุปถัมภ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือเครื่องกำบังภัย] พบจำนวน 12 ถ้อยคำ อุปถัมภ์ คิดเป็นร้อยละ 4.65 ประกอบด้วย คุ่มครอง ปกป้อง ช่น ผู้พิทักษ์ ป้อมปราการ ที่พึ่ง และลี้ภัย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ขอพระองค์ทรงเป็นจุดหมาย เป็นกำลัง
ใจจุดไฟยามล้า เป็นป้อมปราการป้องกันภัย สุข
หัวใจเต็มมีพระเจ้า...”

(เพลง มามามา)

จากตัวอย่าง คำว่า “ป้อมปราการ” เป็น
คำศัพท์ที่อยู่ในวงความหมายที่เกี่ยวข้องกับการ
ป้องกันการรุกรานจากสิ่งที่เป็นอันตรายต่อชีวิต
ซึ่งใช้ในการเปรียบเทียบกับพระเจ้า ว่าเป็นป้อม
ปราการที่คอยป้องกันภัยให้กับชีวิตของ คริสเตียน
เป็นเสมือนหอรบที่ทำหน้าที่ต่อต้านการรุกรานของ
ศัตรู ทำให้ไม่มีอันตรายเข้ามาทำร้ายได้มาเมื่อ
มาอยู่กับพระเจ้า

10. อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือแสงสว่าง] พบจำนวน 9 ถ้อยคำ
อุปลักษณ์ คิดเป็นร้อยละ 3.48 ประกอบด้วย ความ
สว่าง แสงสว่าง ส่อง สว่าง อุ่นมั่งๆ ความมืด และ
มืดมน รายละเอียดดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...พระองค์มาชูค้ำนำส่องเหนือหัว ช้อยบ
กลัวหยังเลยจิงย่างเดินเพลินยัยย พระองค์หมายมา
ช่วยความชวยไกลห่าง ในหนทางช้อยนั้นพระองค์
เจ้าแนะนำ...”

(เพลง ก่อนนั้นกับเดี๋ยวนี้)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้คำศัพท์ที่
มีวงความหมายเกี่ยวกับแสง ความสว่าง ใช้เป็น
แบบเปรียบหรือวงความหมายต้นทางที่ถ่ายทอด
ความหมายไปยังวงความหมายปลายทางหรือ
สิ่งที่ถูกเปรียบคือ พระเจ้า โดยเปรียบเทียบพระเจ้า
เหมือนแสงสว่างที่คอยนำทางให้กับผู้ที่เชื่อใน
พระเจ้า ทำให้ผู้เชื่อเกิดความมั่นใจในการดำเนิน
ชีวิตที่มีพระเจ้าเป็นแสงสว่างนำทาง เพราะชีวิต
ที่เชื่อพระเจ้าเปรียบได้กับการอยู่ในความสว่าง
ซึ่งสามารถมองเห็นอันตรายที่เข้ามาในชีวิตและ
ป้องกันอันตรายนั้นได้

11. อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือผู้พิพากษา] พบจำนวน 8
ถ้อยคำอุปลักษณ์ คิดเป็นร้อยละ 3.10 ประกอบ
ไปด้วย พิพากษา ตัดสิน ความถูกต้อง และศาล
ซึ่งมีรายละเอียดดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...เสด็จมาจากสวรรค์เมืองฟ้า เพื่อ
พิพากษาคคนเฮาทุกฝ่าย คนเป็นคนตายสิตัดสินชู่
เรื่องตามแท้แต่สีเป็น...”

(ลำเต็น หลักข้อเชื่อ)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้คำศัพท์ที่อยู่
ในวงความหมายเกี่ยวกับการพิพากษา การตัดสิน
ใช้เป็นแบบเปรียบหรือวงความหมายต้นทางที่ถ่าย
โยงความหมายไปยังวงความหมายปลายทางหรือ
สิ่งที่ถูกเปรียบคือ พระเจ้า โดย พระเจ้าเป็นผู้ตัดสิน
มนุษย์ทุกคนว่าใครจะได้ไปอยู่สวรรค์กับพระองค์
เปรียบเหมือนกับศาลที่ตัดสินพิพากษา
ผู้คนตามกฎหมาย

12. อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือการเดินทาง] พบจำนวน 7
ถ้อยคำอุปลักษณ์ คิดเป็นร้อยละ 2.71 ประกอบ
ด้วย หนทาง จุดหมาย นำ ก้าวย่าง หลง และทาง
สู่สวรรค์ ซึ่งมีรายละเอียดดังตัวอย่างต่อไปนี้

“โละนอนนี้พระเจ้าแสนดี นำชีวีให้เฮาสู่
ความหวัง เป็นหนทางก้าวย่างไปหน้า ที่ปรึกษา
มหัศจรรย์ พระวิญญาณปกป้องชีวา ขอพระองค์
ทรงเป็นจุดหมาย เป็นกำลังใจจุดไฟยามล้า...”

(เพลง มามามา)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้ถ้อยคำที่
อยู่ในวงความหมายเกี่ยวกับการเดินทาง เส้นทาง
จุดหมาย เป็นแบบเปรียบหรือวงความหมายต้นทาง
ที่ถ่ายทอดความหมายไปยังวงความหมายปลายทาง
หรือสิ่งที่ถูกเปรียบคือ พระเจ้า โดยกล่าวว่าการเชื่อ

พระเจ้าทำให้มีความหวังในการดำเนินชีวิต เพราะพระเจ้าเปรียบเสมือนกับเส้นทางให้ชีวิตได้เดินไปอย่างมีจุดหมาย พระเจ้าเป็นเป้าหมายในชีวิตของผู้เชื่อช่วยให้มีกำลังใจดำเนินชีวิตต่อไปได้

13. อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคืออาหาร] พบจำนวน 7 ถ้อยคำอุปลักษณ์ คิดเป็นร้อยละ 2.71 ประกอบด้วย หิวกระหาย ต้ม ชิม และจิตจาง ดังตัวอย่าง

“...มาพวกเราเข้ามาเปิดใจเกิดหน้าจะพบกับพระองค์ ขอเชิญรับเชื่อพระเยซูลงชิมดูจะรู้ว่าแสนดี รักเรามากพระองค์ทรงยอมพลีไถ่เราจากความบาป ด้วยชีวิตให้เราได้มีชีวิตใหม่ในพระองค์...”

(เพลง เชิญมารับเชื่อ)

จากตัวอย่างข้างต้นคำว่า “ชิม” เป็นคำศัพท์ที่อยู่ในวงความหมายที่เกี่ยวกับอาหาร เป็นการทดลองเพื่อให้รู้จักรสชาติอาหาร โดยได้นำมาเป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทางเพื่อเปรียบเทียบกับวงความหมายปลายทางหรือสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบคือพระเจ้า ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมเพื่อช่วยสร้างความเข้าใจ ว่าพระเจ้าเปรียบเสมือนกับอาหารจึงเชิญชวนผู้ที่ยังไม่เชื่อมาลองชิมดู คือมาลองเชื่อพระเจ้าจะรู้ว่าพระเจ้าคืออะไร เป็นอย่างไร เหมือนกับการชิมอาหารเมื่อชิมแล้วก็จะรู้จักรสชาติอาหารนั้น

14. อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือเจ้านาย] พบจำนวน 7 ถ้อยคำอุปลักษณ์ คิดเป็นร้อยละ 2.71 ประกอบด้วย นายรับใช้ สั่ง และมอบเขาไว้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ยามเขาได้ข้าวได้ปลาเงินทองของใช้ให้เขาแบ่งไว้แก่ส่วนพอดิ ส่วนสิบดินนั้นยกให้พระเจ้านายของเขาเพื่อขอบพระคุณ...”

(เพลง สิบหักหนึ่ง)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้ถ้อยคำที่อยู่ในวงความหมายเกี่ยวกับเจ้านาย ใช้เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทางที่ถ่ายทอดความหมายไปยังวงความหมายปลายทางหรือสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบคือ พระเจ้า โดยกล่าวถึงการมอบถวายสิ่งของต่าง ๆ ที่ผู้เชื่อหามาได้ด้วยการแบ่งหนึ่งส่วนจากสิบส่วนมอบให้กับพระเจ้าเพื่อเป็นการขอบพระคุณเปรียบเหมือนกับการมอบสิ่งของเพื่อตอบแทนพระคุณของเจ้านายผู้ที่มีพระคุณต่อเราด้วยความรักและเคารพ

15. อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือเพื่อน] พบจำนวน 4 ถ้อยคำอุปลักษณ์ คิดเป็นร้อยละ 1.55 ประกอบด้วย เคียงข้าง และเพื่อน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...อย่าพึ่งหมดหวังเพราะเรายังมีพระเยซู ทรงเป็นพระเจ้าผู้ที่รักเราและเฝ้าเอ็นดู คอยเป็นเพื่อนยามหตุ้ ปลอดภัยยามเหนื่อยล้า...”

(เพลง มีผู้อื่นยังมีหวัง)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้คำศัพท์ที่อยู่ในวงความหมายเกี่ยวกับเพื่อน มิตรภาพ เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทางที่ถ่ายทอดความหมายสู่วงความหมายปลายทางหรือสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบคือ พระเจ้า ว่าเป็นผู้ที่รักและคอยดูแลช่วยเหลือคริสเตียน คอยปลอดภัย คอยให้กำลังใจยามเหนื่อยล้า ช่วยทำให้ชีวิตมีความหวังเป็นการใช้ถ้อยคำอุปลักษณ์ที่แสดงมโนทัศน์ในการเปรียบพระเจ้าเป็นเพื่อนโดยตรง

16. อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือบ้าน] พบจำนวน 4 ถ้อยคำอุปลักษณ์ คิดเป็นร้อยละ 1.55 คือคำว่า บ้าน และเถื่อน ซึ่งมีรายละเอียดดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ไวไวแม้มาเถื่อนหลังใหม่ (ข้า) อยู่บ่อนใต้พี่น้องพระคำไว้กล่าวไป บ้านนั้นได้อยู่ในพระ

เยชู เป็นประตูลูกหนังย่างไปเอือนั้น บันไดขึ้น
เทิงเอนเคียงหมื่น ไปทางอื่นบ่ได้ทางขึ้นบ่มี บ้าน
ใหม่นี้ไผ่อยู่มีความสุข (ข้า) บ่มีเลยความทุกข์บ่มี
มาใกล้...”

(เพลง บ้านใหม่ในพระเยซู)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้ถ้อยคำที่อยู่ใน
วงความหมายเกี่ยวกับสถานที่ ใช้คำว่าบ้าน เอือน
เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง ในการ
ถ่ายโยงความหมายไปยังวงความหมายปลายทาง
หรือสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบคือ พระเจ้า โดยกล่าวถึงการ
ที่ผู้คนเข้ามาเชื่อและฟังปาพระเยซู จะมีความสุข
ในชีวิต เปรียบพระเยซูในฐานะตัวแทนของพระเจ้า
เป็นเสมือนบ้านให้ผู้คนได้เข้าอยู่ และพักอาศัย
อย่างสุขสบาย

17. อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือคนรัก] พบจำนวน 1 ถ้อยคำ
อุปลักษณ์ คิดเป็นร้อยละ 0.38 คือคำว่า แฟน
ซึ่งมีรายละเอียดดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...มอบชีวิตให้พระคริสตนั้นแหละดี ชีวิต
นี้ให้พระคริสตนั้นครอบครอง หัวใจสดใสเรืองรอง
(ข้า) หากจะต้องรักเดียวใจเดียว (ข้า) ถ้อยคำมั่น
สัญญาให้แก่น เป็นแฟนพระเจ้าบ่มีเศร้าหม่นหมอง
อย่าได้ต้องหมองหม่นอาศัย (ข้า) อย่าได้เหงาอูรา
เมื่อคราวหลุดพ้น เมื่อคราวเขาหลุดพ้น”

(ลำเพลิน มาแต่ของท่าน)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้ถ้อยคำที่อยู่ใน
วงความหมายเกี่ยวกับคนรัก เป็นแบบเปรียบเทียบ
หรือวงความหมายต้นทางที่ถ่ายโยงความหมาย
ไปยังสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง
คือ พระเจ้า ข้อความจากตัวอย่างข้างต้นกล่าว
เปรียบพระเจ้าด้วยคำว่า “แฟน” หมายถึงคนรัก
สื่อความถึงการมอบชีวิตให้พระเจ้าเป็นผู้ครอบ

ครอง มีความรักมั่นคงต่อพระเจ้าเพียงผู้เดียว จะ
ทำให้ชีวิตมีแต่ความสุขสมหวัง เปรียบกับการมีรัก
เดียวใจเดียวให้คนรักหรือคู่รัก ทำให้ชีวิตมีความสุข
เต็มไปด้วยความรัก

18. อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

[พระเจ้าคือสิ่งของมีค่า] พบจำนวน 1
ถ้อยคำอุปลักษณ์ คิดเป็นร้อยละ 0.38 คือคำว่า
แก้ว ดังรายละเอียดจากตัวอย่างตัวต่อไปนี้

“...มาบัดนี้ถ้าเขาเชื่อในพระองค์ บ่มีไผ่
พาหลงเพราะพระองค์ช่วยได้ เฟินช่วยให้เขาไกล
จากทางเก่าสันติสุขพระเจ้าบ่ทำให้กังวล สิเริ่มต้นทำ
แต่ความดีมีพระองค์นำทางนำเขาแล้ว เปรียบ
ปานแก้วใสงามผ่อง เชิญแต่พี่น้องเอาใจเจ้า
อ่วยมา...”

(ลำเพลิน เชิญมาฟังข่าวดี)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้ถ้อยคำที่
อยู่ในวงความหมายเกี่ยวกับทรัพย์สิน ของมีค่า
เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง ที่ถ่าย
โยงความหมายไปยังสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบคือ พระเจ้า
โดยกล่าวว่าการเดินทางติดตามพระเจ้า การให้พระเจ้า
เป็นผู้นำ ทำให้ชีวิตพบสันติสุข ไม่มีเรื่องที่ต้อง
ทุกข์ร้อนหรือกังวลใจ เปรียบพระเจ้าเหมือนแก้ว
ที่สะท้อนแสงสดใสสวยงามสะอาดส่องให้ชีวิตไม่อยู่ใน
ความมืดอีกต่อไป

อภิปรายผล

จากการศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์
เกี่ยวกับพระเจ้าในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบ
อีสานของคริสเตียน พบอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์
เกี่ยวกับพระเจ้าจำนวน 18 มโนทัศน์ ในขณะที่
ขจิตา ศรีพุ่ม (2564) ศึกษาอุปลักษณ์ เชิงมโน
ทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าในคัมภีร์ไบเบิล พบอุปลักษณ์
เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้า เพียง 10 มโนทัศน์
เท่านั้น ซึ่งอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้า

ในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียนที่สอดคล้องกับการศึกษาของขจิตา ศรีพุ่ม มี 9 มโนทัศน์ ได้แก่ [พระเจ้าคือจอมทัพ] [พระเจ้าคือเครื่องกำบังภัย] [พระเจ้าคืออาหาร] [พระเจ้าคือหมอ] [พระเจ้าคือพ่อ] [พระเจ้าคือเทพ] [พระเจ้าคือแสงสว่าง] [พระเจ้าคือครู] และ [พระเจ้าคือผู้พิพากษา] โดยไม่พบ อุปนิสัย [พระเจ้าคือคนเลี้ยงแกะ] ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อต้องการสื่อสารกับคริสเตียนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งไม่ปรากฏวิถีวัฒนธรรมการเลี้ยงแกะ หากมีการใช้ถ้อยคำอุปนิสัย [พระเจ้าคือคนเลี้ยงแกะ] จะไม่สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นอีสาน การสื่อสารอาจไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายของบทเพลง อีกทั้งคัมภีร์ไบเบิลเป็นหนังสือที่บันทึกเรื่องราวของพระเจ้าในอดีตเพื่อถ่ายทอดเหตุการณ์ต่างๆ ให้ผู้คนได้รับรู้ และใช้สำหรับสั่งสอนผู้มีความเชื่อในคริสต์ศาสนา แต่ในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียนเป็นการขยายความเรื่องราวจากคัมภีร์ไบเบิลรวมไปถึงเรื่องราวที่เกิดจากประสบการณ์ของคริสเตียน จึงทำให้มีการใช้ถ้อยคำอุปนิสัยที่แตกต่างและหลากหลายมากกว่า ตามบริบทที่ต้องการสื่อสารในปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังมีอุปนิสัยเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าที่พบนอกเหนือจากการศึกษาของขจิตา ศรีพุ่ม อีก 9 มโนทัศน์ ได้แก่ [พระเจ้าคือธรรมชาติ] [พระเจ้าคืออษัตริย์] [พระเจ้าคือการเดินทาง] [พระเจ้าคือเจ้านาย] [พระเจ้าคือเพื่อน] [พระเจ้าคือคนรัก] [พระเจ้าคือสิ่งของมีค่า] [พระเจ้าคือบ้าน] และ [พระเจ้าคือพระธรรม] ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการศึกษาของขจิตา ศรีพุ่ม เป็นการศึกษาเรื่องราวของพระเจ้าที่เขียนขึ้นในคัมภีร์ไบเบิล ซึ่งเป็นคำสอนหลักของศาสนาคริสต์ ดังนั้นการกล่าวถึงพระเจ้าจึงต้องระมัดระวังและมีความรอบคอบใน

การใช้ภาษาในการสื่อสาร เพื่อแสดงถึงความเคารพและให้เกียรติพระเจ้าในฐานะเทพเจ้าสูงสุดของศาสนา แต่ในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียนเป็นเพียงการแสดงออกถึงการยกย่องสรรเสริญ พระเจ้า การกล่าวถึงประสบการณ์ทางความเชื่อของคริสเตียน และการเผยแพร่ศาสนาแก่ผู้คนในท้องถิ่น จึงปรากฏการใช้ถ้อยคำอุปนิสัยที่มีความหลากหลาย เพื่อแสดงถึงการเทิดทูนพระเจ้าและความศรัทธาที่มีต่อพระองค์ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต ส่งผลให้มีอุปนิสัยเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ตามบริบทวัฒนธรรมและเป้าหมายในการสื่อสาร

อนึ่ง ในบทความนี้ อุปนิสัยเชิงมโนทัศน์ [พระเจ้าคือพ่อ] เป็นมโนทัศน์ที่โดดเด่นและพบมากที่สุด ในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน ทั้งนี้อาจมีที่มาจากหลักความเชื่อสำคัญของคริสเตียนในเรื่องตรีเอกานุภาพ อันประกอบไปด้วย พระบิดา พระบุตร และพระวิญญาณบริสุทธิ์ โดยพระบิดาหมายถึง พระเจ้า ดังนั้น คริสเตียนจึงมีความเชื่อว่า พระเจ้าเปรียบเสมือนพ่อที่คอยดูแลปกป้องลูก คือ คริสเตียน ทำให้เกิดการใช้ถ้อยคำที่ถ่ายโยงความหมายระหว่างพ่อและพระเจ้าปรากฏความถี่ของถ้อยคำในบทเพลงมากที่สุด เพื่อช่วยสร้างความเข้าใจและเป็นการสะท้อนความคิดความเชื่อ ที่แสดงความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างพระเจ้าและคริสเตียนผ่านบทเพลงนมัสการ

ส่วนอุปนิสัยเชิงมโนทัศน์ [พระเจ้าคือเทพ] เป็นมโนทัศน์ที่พบรองลงมา แสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ความเคารพศรัทธาที่คริสเตียนมีต่อพระเจ้าในฐานะสมมติเทพ ทั้งยังเป็นผู้ที่มิฤทธิ์อำนาจเหนือธรรมชาติ และเป็นผู้สร้างโลก สวรรค์ และสรรพสิ่งต่างๆ ทำให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าผ่านบทเพลง เพื่อเป็นการโน้มน้าวใจให้มนุษย์ เคารพ เชื่อฟัง และยำเกรงพระเจ้าผู้เป็นเทพเจ้าสูงสุดของคริสต์ศาสนา

อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับ พระเจ้าใน บทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอิสานของคริสเตียน ยังสะท้อนให้เห็นมิติทางความเชื่ออีกว่า พระเจ้านอกจากจะอยู่ในฐานะเทพเจ้าสูงสุดของศาสนาที่คริสเตียนเทิดทูน บูชา เคารพ และศรัทธาพระเจ้าเพียงองค์เดียวแล้ว พระเจ้ายังอยู่ในอีกหลากหลายสถานะทางความเชื่อ และเป็นสิ่งที่พึงทางใจที่สำคัญที่สามารถช่วยเหลือ และมีความเข้าใจคริสเตียนได้ในทุก ๆ มิติของชีวิต ดังปรากฏถ้อยคำอุปลักษณะเกี่ยวกับพระเจ้า เช่น [พระเจ้าคือกษัตริย์] [พระเจ้าคือเจ้านาย] [พระเจ้าคือเพื่อน] และ [พระเจ้าคือคนรัก] ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของพระเจ้าในฐานะเสมือนบุคคลที่คริสเตียนให้ความรักและเคารพ เชื่อฟังทำตาม เป็นผู้ที่อยู่เคียงข้างคอยช่วยเหลือ หรือเป็นที่รักและไว้วางใจคอยดูแลคริสเตียนอย่างใกล้ชิด จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ถึงมิติความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างเทพเจ้าสูงสุดของศาสนากับ คริสเตียนผู้ที่เชื่อในพระเจ้า ที่สะท้อนมโนทัศน์ของผู้เชื่อได้อย่างชัดเจนผ่านถ้อยคำในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอิสานของคริสเตียน

จะเห็นได้ว่า อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอิสานของคริสเตียน ปรากฏการใช้ถ้อยคำอุปลักษณะที่สื่อถึงพระเจ้าซึ่งเกี่ยวโยงกับมุมมองความรักระหว่างบุคคลในหลากหลายมิติ และเป็นที่น่าสังเกตว่า การใช้ถ้อยคำอุปลักษณะ [พระเจ้าคือคนรัก] สะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ของคริสเตียนในด้านความรักที่มีต่อพระเจ้าอย่างไม่มีขีดจำกัดทางความเชื่อ โดยความรักระหว่างพระเจ้ากับคริสเตียน เปรียบได้กับคนรักที่รักเดียวใจเดียว จะติดตามกันไปตลอดชีวิต เช่นเดียวกับเจ้าสาวที่เฝ้ารอเจ้าบ่าวคือพระเจ้า ด้วยความเชื่อมั่นว่าจะได้ไปอยู่กับพระองค์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของศาสนาคริสต์ที่จะได้ไปอยู่กับพระเจ้าบนสวรรค์ เป็นเสมือนกับความรักของคนรักที่ต้องดูแลซึ่งกัน

และกันไปตลอดชีวิต ซึ่งแตกต่างจากมิติความรักทางพุทธศาสนา ที่ความรักของพระพุทธเจ้ากับชาวพุทธ อยู่ในลักษณะของความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกันมากกว่าลักษณะของคนรัก ดังที่พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้สืบทอดและเผยแผ่ศาสนา ที่ต้องละเว้นจากความรักในลักษณะของคนรัก ที่ความรักอาจเป็นสิ่งที่นำไปสู่กิเลสตัณหา เป็นผลทำให้ไม่สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความรักเป็นหลักความเชื่อสำคัญของศาสนาคริสต์ ที่คริสเตียนนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต จึงทำให้เกิดมโนทัศน์เกี่ยวกับความรักที่มีความหลากหลาย และถ่ายทอดออกมาผ่านบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอิสานของคริสเตียนด้วย

ทั้งนี้ผู้ศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจคือ ในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอิสานของ คริสเตียน ปรากฏการใช้ถ้อยคำอุปลักษณะที่ สะท้อนถึงบริบททางสังคม และวิถีวัฒนธรรมของชาวอิสาน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเลือกใช้สิ่งที่อยู่ใกล้ตัวจากประสบการณ์ของคริสเตียนเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการสื่อสารและเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

“...พระองค์ผู้ว่าจะต้องจากไป จะไปอยู่กับองค์พระบิดา จะไม่กินปลากถ้าไม่สำเร็จผล ทูลขอต่อพระเจ้าเบื้องบน ขอให้สำเร็จผลในแผ่นดินของพระเจ้า พระองค์หยิบเอาข้าวเหนียวขึ้นมา ปลากเป็นอาหารมื้อสุดท้าย ข้าวเหนียวคือพระกายที่หักออกเพื่อท่าน ยอสาธุการเพื่อขอบพระคุณพระเจ้า พวกเขานั้นอับชุนคน อย่าให้มีใจหมองหม่น ระลึกถึงคุณพระองค์ไว้...”

(ลำเต้ย อาหารมื้อสุดท้าย)

จากตัวอย่าง “ข้าวเหนียว” ในที่นี้หมายถึง ข้าวเหนียวที่นึ่งสุกพร้อมรับประทานใช้เป็นแบบเปรียบเทียบ โดยกล่าวถึงพระเยซูทรงหยิบข้าวเหนียวขึ้นมา ซึ่งในคัมภีร์ไบเบิลกล่าวว่า

พระเยซูทรงรับประทานขนมปัง แต่ในตัวอย่างกล่าวว่าการรับประทานข้าวเหนียว โดยเปรียบเทียบนั้นเป็นพระกายของพระองค์ที่ทรงสละชีวิตบนไม้กางเขนเพื่อไถ่บาปมนุษย์ ขนมปังที่เป็นอาหารหลักของชาวยิวตามเรื่องราวในพระคัมภีร์จึงสื่อถึงชีวิตของชาวยิว ดังนั้น ข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักของคนอีสานจึงสื่อถึงชีวิตของคนอีสาน และกล่าวเปรียบข้าวเหนียวเป็นเสมือนกับพระกายของพระเยซู ซึ่งพระเยซูเป็นหนึ่งในตรีเอกานุภาพตามหลักคริสต์ศาสนา พระเยซูจึงเป็นตัวแทนของพระเจ้าในโลกมนุษย์ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเลือกใช้ถ้อยคำที่สะท้อนมโนทัศน์ของคนในท้องถิ่นที่ยึดโยงกับบริบททางวัฒนธรรม เพื่อใช้อธิบายเนื้อหาในเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียนให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นและตัวอย่างการใช้ถ้อยคำอุปลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดของคนอีสาน และสะท้อนถึงบริบททางสังคม และวิถีวัฒนธรรมของชาวอีสานในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของสุภัคธัช สุธนภิญโญ (2565) ที่ได้ศึกษามโนอุปลักษณ์ ความรักในเพลงลูกทุ่งอีสานที่มีการแสดงถึงมิติทางสังคมและวัฒนธรรมความเป็นอีสาน สืบทอดมาจากวิถีดั้งเดิม สะท้อนแนวความคิด ความเชื่อ ความรู้สึกผ่านมิติทางสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่นไปพร้อมกัน

อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับ พระเจ้าที่ปรากฏในบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียนมีความโดดเด่น และยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเพลงนมัสการในฐานะของเครื่องมือที่แสดงออกถึงความรัก เคารพ เทิดทูนบูชาพระเจ้า ซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและมีความ

สำคัญตามความเชื่อของคริสเตียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฐาปกรณ์ กระแสทิพย์ (2554) ที่ได้ศึกษาการสื่อสารผ่านบทเพลงของคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย ที่แสดงให้เห็นว่าเพลงนมัสการพระเจ้านั้นมีความสำคัญในฐานะของเครื่องมือที่ถ่ายทอดความหมายให้กับคริสเตียนได้เข้าใจและรับรู้ถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้า คำสอนของพระเจ้า และทำให้คริสเตียนมีความเชื่อในเรื่องราวของพระเจ้า และปฏิบัติตามหลักคำสอนของคริสต์ศาสนา เช่นเดียวกันกับบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียนที่เป็นการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอน เรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้าจากพระคัมภีร์ และจากประสบการณ์ทางความเชื่อของคริสเตียน ที่ได้กล่าวถึงลักษณะของพระเจ้า บทบาทหน้าที่ในด้านต่างๆ ทางความเชื่อที่แสดงออกถึงความยิ่งใหญ่ของพระเจ้า และพระคุณของพระเจ้าที่มีต่อคริสเตียน ทำให้ผู้เชื่อมีความเชื่อที่เข้มแข็ง และผู้ที่ไม่เชื่อให้มี ความศรัทธา และมีความสนใจในเรื่องราวพระเจ้าที่สื่อสารผ่านบทเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษา อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในเพลงนมัสการพระเจ้าแบบอีสานของคริสเตียน ดังนั้นควรมีการศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในเพลงนมัสการพระเจ้าที่ใช้ภาษาถิ่นอื่นเพิ่มเติม เช่น ภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยถิ่นใต้ ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น
2. การศึกษาเพลงนมัสการพระเจ้าในท้องถิ่นต่างๆ ในแง่มุมอื่นที่น่าสนใจ เช่น การปนภาษา การสลับภาษา การใช้วจนกรรม เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กรกต กลิ่นเดช และณรงค์กรธรณ รอดทรัพย์. (2562). อุปัักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับความรักในบทเพลงที่ประพันธ์โดยแก้ว อัจฉริยกุล. *วารสารมังรายสาร*, 7(2), 33-44.
- ขจิตา ศรีพุ่ม. (2564). อุปัักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับ “พระเจ้า” ในคัมภีร์ไบเบิล. โครงการวิจัยประเภทงบประมาณเงินรายได้มหาวิทยาลัย เงินรายได้ส่วนงานมหาวิทยาลัยบูรพา.
- ฐาปกรณ์ กระแสทิพย์. (2554). การสื่อสารผ่านบทเพลงของคริสต์ศาสนิกายโปรเตสแตนต์. นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชญา ใจภักดี. (2556). เนื้อหาและการใช้ภาษาในเพลงนมัสการพระเจ้าของคริสเตียน. อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วรรณม สละวาสี. (2559). วัฒนธรรมดนตรีนมัสการของคริสเตียน กรณีศึกษา: คริสตจักรของพระคริสต์. ดุษฎีนิพนธ์สาขาสังคีตวิทยาและพัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภัคชัช สุชนภิญโญ. (2565). มโนอุปัักษณ์ความรักในเพลงลูกทุ่งอีสาน. *วรรณวิทัศน์*, 22(2), 69-102.

การศึกษาปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจและการช่วยเหลือผู้อื่น ในวรรณกรรมจีนโบราณ

Study of Chinese Philosophy on the Practice of Virtue in the Mind and Helping Others in Ancient Chinese Literature

กาญจนา สิริสิทธิมหาชน¹

Kanchana Sirisittimahachon²

Received: 16 January 2024

Revised: 08 April 2024

Accepted: 23 April 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อการศึกษาวรรณกรรมจีนโบราณในมุมมองปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรมภายในจิตใจให้ตนเองและช่วยเหลือผู้อื่น มีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยใช้การศึกษาวิจัยเอกสาร มีขั้นตอนในการค้นคว้าเอกสารงานจากหนังสือหลัก 7 เล่ม รวมทั้งผลงานวิจัยและระเบียบวิธีที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์วรรณกรรมจีนโบราณในมุมมองปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรมภายในจิตใจในยุคที่เห็นได้เด่นชัด แล้วนำเสนอข้อมูลเชิงข้อความพรรณนา โดยมีผลสรุปที่แบ่งตามลักษณะเด่นตามยุคได้ดังนี้ 1. เทพนิยาย บทกวีสะท้อนความทุกข์ยากของสังคมและปรัชญาในรูปแบบร้อยแก้วยุคก่อนราชวงศ์ฉิน ในเทพนิยายจีนหลายเรื่องได้สะท้อนถึงตัวละครที่มีความรู้ความสามารถและความดีเสมือนเทพเจ้าที่คอยช่วยเหลือมวลมนุษย์ ส่วนบทกวีในคัมภีร์ชิวจิงก็เน้นสะท้อนความทุกข์ยากของสังคมเสียดสี ยกย่องสรรเสริญ รวมทั้งประเพณี พิธี มารยาท จนได้รับการยกย่องเป็นคัมภีร์ใช้สอนปรัชญาของสำนักขงจื้อ ปรัชญาในรูปแบบร้อยแก้วยุคก่อนราชวงศ์ฉินที่มีหลายสำนัก แต่สำนักขงจื้อกับเหลาจื้อก็ถือเป็นผลงานวรรณกรรมที่มีอิทธิพลต่อความคิดคนจีนสูงสุด โดยเฉพาะปรัชญาขงจื้อที่มุ่งเน้นหลักเมตตากรุณาที่ฝึกฝนคุณธรรมภายในจิตใจให้ตนเองและช่วยเหลือผู้อื่น 2. บันทึกประวัติศาสตร์เพื่อชนรุ่นหลังยุคราชวงศ์ฮั่น เช่น ชื่อหม่าเขียนนักประวัติศาสตร์สมัยราชวงศ์ฮั่น หรือแม้กระทั่ง 3. กวีรักชาติและปรัชญาทิวศุคราชวงศ์ถัง-ซ่ง ผลงานของพวกเขາเหล่านั้น มีจำนวนไม่น้อยที่สะท้อนแก่นแท้ของมุมมองปรัชญาจีนที่แสดงความเป็นห่วงเป็นใยประเทศชาติและประชาชน

คำสำคัญ: ปรัชญาจีน, คุณธรรม, การช่วยเหลือผู้อื่น, วรรณกรรมจีนโบราณ

¹ อาจารย์, ภาควิชาภาษาจีน, วิทยาลัยศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยรังสิต อีเมล: kanchana9015@gmail.com

¹ Lecturer, Chinese Language Department, College of Liberal Arts, Rangsit University Email: kanchana9015@gmail.com

Abstract

This article aimed to study ancient Chinese literature from the perspective of Chinese philosophy regarding the practice of morality, both for oneself and for helping others. The study was conducted using documentary research from seven major books, as well as relevant research and methodologies to analyze ancient Chinese literature from the perspective of Chinese philosophy in prominent eras. The data obtained were presented in a descriptive format. The conclusions are classified by outstanding characteristics of each era, as follows: 1. Fairy tales - the poems reflected the suffering of society and philosophies in the form of prose in the Pre-Qin Dynasty. Many Chinese mythologies reflected characters possessing knowledge, abilities, and virtues like gods who help human beings. The poems in the Shih Ching scripture reflected the misery of society, sarcasm, and praise, including traditions, rituals, and etiquette. It was regarded as a scripture used to teach philosophies in Confucius Institutes. Philosophies in the form of prose in the Pre-Qin Dynasty can be found in Various institutes, but literature from Confucius and Lao Zi Institutes is considered to have had the greatest influence on the thoughts of the Chinese people, especially Confucian philosophy, which emphasizes the principles of compassion and practicing morality for oneself and for helping others. 2. Historical records for the next generation in the Han Dynasty, such as Sima Qian, a Chinese historian of the early Han Dynasty. 3. Patriotic poets and philosophical poets in the Tang-Song Dynasty. Many of their work reflected the essence of Chinese philosophical perspectives, expressing concern for the nation and its people.

Keywords: Chinese Philosophy, Virtue, Helping Others, Ancient Chinese Literature

บทนำ

Sun Caixia กล่าวถึงงานการวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกันระหว่างวรรณคดีและปรัชญา Sun Caixia เห็นว่า งานวิจัยจะต้องเน้นที่วรรณคดีซึ่งไม่เพียงแต่สามารถค้นพบอิทธิพลของปรัชญาจากภายในงานวรรณกรรมเท่านั้น แต่ยังใช้ปรัชญาเป็นเครื่องมือทางทฤษฎีในการอธิบายงานวรรณกรรมและปรากฏการณ์ทางวรรณกรรมอีกด้วย นี่เป็นขอบเขตผลการวิจัยใหม่ที่โดดเด่นของการวิจัยวรรณคดีเปรียบเทียบในปัจจุบัน (Sun Caixia, 2020, Online)

จากการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ถ้ากล่าวถึงวรรณกรรมจีนโบราณยุคแรกๆ ที่มีความ

เกี่ยวข้องกับปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจและการช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเด่นชัด สามารถแบ่งได้ตามลำดับยุค คือ 1. ยุคก่อนราชวงศ์ฉิน ซึ่งก็คือเทพนิยายจีนที่ชาวจีนยกย่องวีรบุรุษและวีรสตรีที่ได้รับความเห็นแก่ตัว เสียสละความสุขส่วนตัวช่วยเหลือผู้อื่นในเทพนิยายเปรียบดั่งเทพเจ้าได้หล่อหลอมความคิดทางปรัชญาด้านฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจและการช่วยเหลือผู้อื่นมาสู่ชนรุ่นหลัง 1.1. บทกวีที่สะท้อนความทุกข์ยากของสังคม คือ คัมภีร์ชิวจิง (诗经) ซึ่งภายหลังได้กลายเป็นตำราเรียนของลัทธิขงจื๊อที่เน้นฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจและการช่วยเหลือผู้อื่นในยุคปรัชญาในรูปแบบร้อยแก้ว 1.2 ปรัชญาในรูปแบบร้อยแก้วในช่วง

ยุคชุนชิว (春秋) จนถึงยุคจั้นกั๋ว (战国) เกิดบท
ประพันธ์ร้อยแก้วของนักปราชญ์เป็นจำนวนมาก
โดยในยุคนี้ หนึ่งในนักปราชญ์คนสำคัญของลัทธิ
หฺรูของขงจื้อ (儒家) ซึ่งเป็นหนึ่งในปรัชญาสาย
หลักของปรัชญาจีน กล่าวคือเมิ่งจื่อ ในคัมภีร์เมิ่งจื่อ
(《孟子》) ที่สืบทอดความคิดของขงจื้อ (孔子)
ด้าน“เหริน” (仁) เมตตาธรรม เขาสนับสนุนให้
ปกครองด้วยความเมตตา (仁政) ต่อด้านเผด็จการ
และเขาสนับสนุนให้ขยายใจที่ใสสะอาดดั้งเดิมของ
ทุกคนให้ได้มากที่สุด ซึ่งถือได้ว่าหลักปรัชญาของ
เมิ่งจื่อก็เน้นด้านฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจและการ
ช่วยเหลือผู้อื่น โดยเมิ่งจื่อยังสนับสนุนให้ทุกคน
ฝึกฝนคุณธรรมตนให้เป็นผู้ยิ่งใหญ่ที่เกี่ยวข้องไปถึง
ตำนานวีรบุรุษในยุคเทพนิยายจีน ดังคำพูดเมิ่งจื่อ
ในคัมภีร์เมิ่งจื่อ ในบทวิเคราะห์เก้าจ้อจิ้งจี้รัชยา
(《孟子·告子章句下》) ว่า ทุกคนสามารถเป็น
พระเจ้าเหยาพระเจ้าซุ่นได้ (人皆可以为尧舜) ซึ่ง
พวกเขาอยู่ในยุคธรรมราชาตามเทพนิยายของจีน
หรือที่เรียกว่ายุคสามกษัตริย์ห้าจักรพรรดิในอุดมคติ
ของชาวจีน 2. บันทึกประวัติศาสตร์เพื่อชนรุ่นหลัง
ยุคราชวงศ์ฮั่นหนังสือบันทึกประวัติศาสตร์สี่จี้
(史记) ของซือหม่าเชียน (司马迁) โดยแก่นแท้
ของมุมมองทางประวัติศาสตร์ของเขายังคงมีวิถี
แห่งกษัตริย์ทั้งสามในอุดมคติ (General Editorial
Board of Encyclopedia of China, 2002, p. 763)
และผลงานของเขายังเขียนยกย่องคนดีมีคุณธรรม
เหนือผลประโยชน์ส่วนตน และในบทความเกี่ยวกับ
หลักการปกครองเขายังแสดงความเห็นใจและ
ให้ความสำคัญกับประชาชน ล้วนแล้วแต่ได้รับ
อิทธิพลจากหลักปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรม
ในจิตใจและการช่วยเหลือผู้อื่นที่สืบทอดกันมา
3. กวีรักชาติและปรัชญาทวิยุคราชวงศ์ถัง-ซ่ง
บทกวีต่างๆ ของพวกเขาสะท้อนปรัชญาในตัวกวี
หลายท่านที่รักชาติใจไม่ขุ่นมัวไปพร้อมกับความ
หวังใยประเทศชาติและประชาชนซึ่งสอดคล้อง
กับมุมมองแก่นแท้ของปรัชญาจีนด้านการฝึกฝน

คุณธรรมในจิตใจและการช่วยเหลือผู้อื่น

เนื่องด้วยการศึกษาภาษาจีน ไม่ใช่แค่
เป็นการศึกษาภาษาจีนอย่างเดียว ยังต้องศึกษา
ความรู้อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเทศจีนอีกด้วย
เช่น วัฒนธรรมจีน ประวัติศาสตร์จีน วรรณคดี
จีน ปรัชญาจีน เป็นต้น โดยเฉพาะวรรณกรรมจีน
โบราณ ที่รวมวรรณคดีจีนโบราณ และปรัชญาจีนนั้น
ถ้าไม่ใช่ผู้ที่สนใจทางด้านนี้โดยเฉพาะ ถือเป็นเรื่อง
ยากที่จะมีผู้ศึกษาเรียนต่อทางด้านนี้โดยเฉพาะ
หรือสนใจหยิบหาหนังสือมาอ่านประกอบความรู้
ด้วยตนเอง

ประกอบกับผู้วิจัยได้มีความสนใจ ได้เคย
ทำการสอน ได้เคยค้นคว้าทำเอกสารประกอบการ
สอนด้านวรรณกรรมจีนโบราณและปรัชญาจีน
โบราณ รวมทั้งได้มีการศึกษาต่อในด้านวรรณคดี
จีนสมัยใหม่และร่วมสมัยและปรัชญาจีนมาโดยตรง
ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ความเข้าใจในด้านวรรณกรรม
จีนยุคโบราณ ยุคสมัยใหม่ ยุคร่วมสมัยและปรัชญา
จีนโบราณ และได้ทำการรวบรวมข้อมูลจนถึงระดับ
ที่สามารถทำการค้นคว้าวิจัยออกมาได้

ดังนั้น ผู้วิจัย จึงเลือกนำศาสตร์ความรู้
ทั้ง 2 มาใช้ร่วมกัน โดยสรุปเป็นหัวข้อและระบุ
คำศัพท์ภาษาจีนประกอบเนื้อหาไปด้วย เพื่อให้
ผู้อ่านรู้สึกเข้าใจง่ายต่อการศึกษา ทั้งนี้ผู้อ่านก็
จะได้รับความรู้ภาษาจีนและศาสตร์ทั้งทางด้าน
วรรณกรรมจีนโบราณและปรัชญาจีนทั้ง 2 อย่าง
สรุปรวบยอดไปพร้อมกัน และที่สำคัญผลงานวิจัย
ชิ้นนี้ เรื่องการศึกษาวรรณกรรมจีนโบราณจากมุมมอง
ปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจ
และการช่วยเหลือผู้อื่น ก็ถือเป็นอีกมุมมองหนึ่งที่เป็น
มุมมองใหม่ที่ยังไม่เคยมีใครทำ

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลงานวิจัยชิ้นนี้
จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ที่สนใจศึกษาด้าน
วรรณกรรมจีนโบราณและปรัชญาจีน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อการศึกษาวรรณกรรมจีนโบราณในมุมมองปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรมภายในจิตใจให้ตนเองและช่วยเหลือผู้อื่น

ขอบเขตการวิจัย

วิเคราะห์มุมมองของปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจและการช่วยเหลือผู้อื่น จากหนังสือหลัก 7 เล่ม โดยมีหนังสือ Encyclopedia of China: Chinese Literature เล่ม 1-2 และหนังสือ Selected Works of Ancient Chinese Literature เล่ม 1-4 รายละเอียดตามเอกสารอ้างอิง

นิยามศัพท์เฉพาะ

วรรณกรรมจีนโบราณ หมายถึง

โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 8 ช่วงเวลา วรรณคดีตั้งแต่สมัยสมัยดึกดำบรรพ์จนถึงยุคจั้นกั๋วหรือที่เรียกว่าวรรณคดีก่อนฉิน วรรณคดีฉินและฮั่น วรรณคดีเว่ย-จิ้น ราชวงศ์เหนือและใต้ วรรณคดีสุยถังและยุคห้าราชวงศ์ วรรณคดีราชวงศ์ซ่ง วรรณคดีราชวงศ์หยวน วรรณคดีราชวงศ์หมิง วรรณคดีตั้งแต่สมัยราชวงศ์ชิงตอนต้นถึงสมัยกลางของราชวงศ์ชิง ในแต่ละช่วงมีผลงานที่ประสบความสำเร็จและลักษณะเด่นที่แตกต่างกันไป มีคำกล่าวที่ใช้อยู่คือ ร้อยแก้วยุคก่อนฉิน กวีนิพนธ์ฉู่ฉือของรัฐฉู่ กวีนิพนธ์ฮั่นฟูราชวงศ์ฮั่น กวีนิพนธ์ราชวงศ์ถัง กวีนิพนธ์ซ่งฉือราชวงศ์ถัง อุปรากรราชวงศ์หยวน และนวนิยายราชวงศ์หมิงและชิง (Wang Shunhong, 2007, p. 115)

2. ปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจและการช่วยเหลือผู้อื่น หมายถึง ขงจื๊อได้กล่าวถึง “มรรควิถีแปดรายการ” ในคำภีร์ต้าเสวีย (《大学》) ถือเป็นวิธีการฝึกฝนตนเองของสำนักลัทธิขงจื๊อ ขงจื๊อได้กล่าวไว้ว่า “สัณผัสและศึกษาเรียนรู้สรรพสิ่งทั้งหลาย—รับเอาความรู้อันกว้างขวาง

จากการศึกษาเรียนรู้—ครองความนึกคิดของตนให้สุจริตจริงใจ—ครองจิตใจของตนให้ตั้งงามซื่อตรง—ขัดเกลาความประพฤติของตนให้ตั้งงาม—จัดการครอบครัวของตนให้เรียบร้อย—บริหารประเทศให้ดี—ปกครองทั้งแผ่นดินให้สุขสงบสันติ” (ขงจื๊อ, 2019, p. คัมภีร์วุฒิตาสตรร์ฉบับคัดสรร13) และในคัมภีร์ทางสายกลางจงยง (《中庸》) บทที่ 33 ขงจื๊อได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า “อันผู้เป็นวิญญูชนนั้นย่อมรู้ว่า การได้บรรลุถึงเป้าหมายอันไกลนั้นต้องเริ่มต้นจากที่ใกล้ก่อน การอบรมบ่มเพาะปวงประชาราษฎร์นั้น ต้องเริ่มต้นจากการขัดเกลาความประพฤติของตนก่อน” (ขงจื๊อ, 2019, p. คัมภีร์ทางสายกลางฉบับคัดสรร309) และขงจื๊อยังได้อธิบายไว้ในคัมภีร์ทางสายกลางจงยง บทที่ 25 ว่า “อันความสุจริตจริงใจนั้น หาใช่เรื่องที่บรรลุถึงธรรมะอันประเสริฐสุดแล้วหลีกไปเอาตัวรอดแต่เพียงผู้เดียวไม่ ผู้ที่นั้นย่อมมีหน้าที่ช่วยเหลือเกื้อกูลให้สรรพสิ่งทั้งหลายบรรลุถึงธรรมะอันประเสริฐสุดอีกด้วย” (ขงจื๊อ, 2019, p. คัมภีร์ทางสายกลางฉบับคัดสรร271) นอกจากนี้ในส่วนของ เหลาจื๊อได้กล่าวถึงการฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจของผู้ทำให้ว่างเปล่า ไร้การยึดครองไปพร้อมกับช่วยเหลือผู้อื่นไว้ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง (《道德经》) หรือคัมภีร์เหลาจื๊อ (《老子》) บทที่ 34 “จอมคนจึงทำการโดยไร้การกระทำ สอนโดยไม่ใช้คำพูด ปล่อยให้สรรพสิ่งเจริญเองแต่ไม่ละห่าง ให้กำเนิดแต่ไม่ครอบครอง ทำประโยชน์ให้แต่ไม่ถือเป็นบุญคุณ ทำการสำเร็จแต่ไม่ยึดถือว่าเป็นผลงาน เนื่องจากไม่ยึดครอง ดังนั้นผลงานจึงไม่สูญหาย”(เหลาจื๊อ, 2564, p. 163)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นับตั้งแต่ปี 2020 การศึกษาของโลกได้ก้าวเข้าสู่ช่วงใหม่ ของ Education 4.0 ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียน รวมถึง ผู้สอน สามารถนำความรู้ที่มีอยู่นำมาบูรณาการ สร้างสรรค์หรือประยุกต์ใช้เพื่อ

สร้างองค์ความรู้ใหม่ พัฒนานวัตกรรมต่างๆ มา
ตอบสนองความต้องการของสังคม งานวิจัยยุค
ใหม่ก็เช่นเดียวกัน ควรมีการประยุกต์ใช้ที่มีอยู่ ให้
เกิดเป็นศาสตร์ความรู้หรือมีมุมมองใหม่ๆ ดังนั้น
งานวิจัยชิ้นนี้ การศึกษาวรรณกรรมจีนโบราณจาก
มุมมองปรัชญาจีน และการใช้ปรัชญาจีนสะท้อน
และแก้ไขปัญหาในวรรณกรรมจีน ก็ถือเป็นอีกหนึ่ง
ศาสตร์รู้หรือมีมุมมองใหม่ๆ ที่เป็นไปตามยุคสมัย

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ. 2544 ได้ให้ความหมายของคำว่า วรรณกรรม
หมายถึง งานหนังสือ งานประพันธ์ บทประพันธ์
ทุกชนิดทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น
วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมของ
เสฐียรโกเศศ วรรณกรรมฝรั่งเศส วรรณกรรม
ประเภทสื่อสารมวลชน(สำนักงานราชบัณฑิตยสภา,
2554) และนอกจากนั้น วรรณกรรมยังถือเป็น
เสมือนกระจกที่สะท้อนแนวความคิด ชีวิตและ
พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม หรือสะท้อนเรื่อง
ราวที่มีมูลความจริงมาจากความรู้ ความเชื่อ
ค่านิยม และสภาพแวดล้อม ทั้งยังสามารถพัฒนา
เป็นวรรณคดีของแต่ละชนชาติได้ เพราะวรรณคดี
ตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ. 2544 ก็คือวรรณกรรมที่ได้รับยกย่องว่าแต่ง
ดีมีคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ (สำนักงานราชบัณฑิตย
สภา, 2554) ปรัชญาที่เช่นเดียวกันกับวรรณกรรม
มีความเกี่ยวข้องกับข้อมูลความจริง ความความรู้
ความเชื่อ ค่านิยม แนวคิด พฤติกรรมของมนุษย์
และสภาพแวดล้อมในสังคม ซึ่งแต่ละปรัชญาไม่ว่า
จะเป็นปรัชญาตะวันตก (กรีก) - ปรัชญาตะวันออก
(อินเดีย จีน) ก็จะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่าง
กันออกไป แต่ภาพรวมของความหมายก็ยังเหมือน
กัน เห็นได้จากความหมายของคำว่า ปรัชญา
ตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ. 2544 หมายถึง วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้
และความจริง (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554)

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้ ได้ทำการศึกษาวรรณกรรม
จีนโบราณจากมุมมองปรัชญาจีน โดยเฉพาะการ
ใช้ปรัชญาของลัทธิขงจื๊อ (儒家) และลัทธิ
เต๋าของเหลาจื๊อ (道家) อันเป็นปรัชญาจีนโบราณ
2 สายหลักของจีน นอกจากจะนำส่วนที่เหมือน
กันระหว่างวรรณกรรมจีนโบราณและปรัชญาจีน
ที่สะท้อนความคิดและเหตุการณ์บ้านเมืองของ
คนในสมัยนั้น แล้วยังนำส่วนของการใช้ปรัชญาจีน
ที่สะท้อนอยู่ในวรรณกรรมจีนโบราณมาถ่ายทอด
ให้เห็นอีกด้วย

ถ้ากล่าวถึงปรัชญาจีน สามารถสรุปมู
มองแก่นแท้ของปรัชญาจีนได้ด้วยคำว่า อานเฉิน
ลี่มิ่ง “安身立命” เพราะปรัชญาจีนเน้นหนักไป
ในทางปรัชญาชีวิต คำว่า “安身立命” ที่นำมา
สรุปแก่นแท้ของปรัชญาจีน โดยภาพรวมหมายถึง
ถึง ปรัชญาจีนต้องการแก้ปัญหาชีวิตของคน โดย
ต้องตามหาวิธีการดำรงชีวิตอย่างไรให้ตนเอง
สามารถตั้งหลักด้วยจิตใจที่สงบได้ คือการเข้าถึง
สัจธรรมนั่นเอง เพราะอาน “安” หรือความสงบ
สุข คือคุณค่าของชีวิตที่ปรากฏขึ้น ส่วนคำว่าลี่มิ่ง
“立命” หมายถึงการมีความสามารถในการสร้าง
คุณค่าอันคนนับไม่ได้ ทั้งที่ในชีวิตจริงของคนเร
านั้นมีข้อจำกัด ไม่ว่าจะเป็นปรัชญาของลัทธิเต๋าหรือ
ลัทธิขงจื๊อล้วนเน้นกำหนดแนวทางคุณค่า
ด้านการฝึกฝนภายในจิตใจให้สูงส่งกว่าคุณค่าของ
วัตถุภายนอก แต่แตกต่างกันในด้านวิธีการเข้าถึง
(Zhang Lizhu, 2010, p. 7-17) Zhang Dainian
(2005, p. 8) ได้กล่าวถึงปรัชญาจีนมีพื้นฐานมา
จากการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและเป็นจุดหมาย
ปลายทาง การกระทำเป็นจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด
ของความรู้ วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับ
ปฏิบัติ และวิธีการเรียนรู้ก็อยู่ที่ปฏิบัติเช่นกัน ใน
อดีตสิ่งที่เรียกว่าการเรียนรู้ในประเทศจีนไม่ได้
กล่าวถึงศึกษาความรู้โดยเฉพาะ แต่ในความเป็น
จริงยังหมายถึงการฝึกฝนร่างกายและจิตใจด้วย สิ่ง

ที่เรียกว่าการเรียนรู้คือการผสมผสานระหว่างความรู้และการปฏิบัติ หรือใช้คำพูดนักปรัชญาเมธีคนสำคัญสมัยจั้นกั๋วชื่อเม้งจื่อ (孟子) ฉยงเจ้อตู้ซันฉี เซิน ต้าเจ้อเจียนฉีเทียนชย่า “穷则独善其身，达则兼济天下” หมายถึง ฝึกฝนคุณธรรมให้กับตนเองแล้วช่วยเหลือผู้คนในไต่หล้า ประโยคนี้มาสรุปมุมมองแก่นแท้ของปรัชญาจั้นให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ ฉยงเจ้อตู้ซันฉีเซิน “穷则独善其身” หมายถึง เมื่อเรายังไม่ได้ประสบความสำเร็จในชีวิต ก็ควรหมั่นฝึกฝนคุณธรรมให้กับตนเอง และต้าเจ้อเจียนฉีเทียนชย่า “达则兼济天下” หมายถึง เมื่อเราประสบความสำเร็จในชีวิตแล้ว ก็ควรช่วยเหลือผู้คนในไต่หล้าให้ได้รับประโยชน์ด้วย ซึ่งคำพูดประโยคนี้เป็นที่นิยมใช้แพร่หลายในประวัติศาสตร์ความคิดของประเทศจีนที่เข้าใจกันว่าเป็นแก่นสารของวัฒนธรรมจีนที่เกิดมาจากการส่งเสริมกันและกันของหลักปรัชญา ลัทธิหฺรูและลัทธิเต๋า ซึ่งลัทธิหฺรูจะเป็นแนวมีจิตวิญญาณที่เข้าสู่สังคัม ส่วนลัทธิเต๋ามีสภาพที่แสดงออกถึงการปลีกตัวออกจากสังคัม (Qin Hui, 2003, p. 250)

จากข้อมูลเหล่านี้ ทำให้มองเห็นขอบเขตของมุมมองทางปรัชญาจั้นในการดำรงชีวิตที่รวมการใช้ความรู้ความสามารถเพื่อประโยชน์ของผู้คนในไต่หล้า ซึ่งมุมมองดังกล่าว สามารถเห็นได้ในวรรณกรรมจีนที่ถูกเสกสรรปั้นแต่งเป็นเรื่องราว เหตุการณ์ หรือสาระความรู้ในรูปแบบงานเขียน งานประพันธ์ต่างๆ มากมายหลากหลาย แม้กระทั่งผลงานวรรณกรรมในยุคแรกๆ ก็ได้ถูกนำมาใช้อธิบายปรัชญา โดย WANG Guo-yu กล่าวถึงการใช้อำนาจของคัมภีร์ชือจิงเป็นหัวข้อในการอธิบายปรัชญาการเมืองของขงจื่อ สามารถเห็นได้ในเอกสารที่สืบทอดมาแต่สมัยโบราณบ่อยครั้ง คัมภีร์ชือจิงถือเป็นเอกสารอีกรูปแบบหนึ่งที่ลัทธิหฺรูของขงจื่อในยุคแรกๆ ที่นำมาใช้ตีความ

และสร้างปรัชญา (WANG Guo-yu, 2011, Online) ส่วนนักบันทึกประวัติศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ในสมัยราชวงศ์ฮั่นอย่างซือหม่าเชียน (司马迁) ถึงแม้เขาจะได้รับอิทธิพลจากหลายแนวความคิดของลัทธิปรัชญาต่างๆ แต่ในแง่ของแนวโน้มทางอุดมการณ์ของซือหม่าเชียน เขานั้นชื่นชมลัทธิหฺรูของขงจื่อ และในอีกแง่หนึ่ง การเขียนหนังสือบันทึกประวัติศาสตร์ ลือจี้ก็เป็นหนึ่งในการแสดงออกถึงอุดมการณ์อันเป็นกระแสหลัก (HE Fa-su, 2016, Online) หรือได้รับอิทธิพลจาก 2 ปรัชญาจั้นโบราณสายหลักแบบผสมผสานสลั้กันไปมา โดย Chang Ning เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเขียนของซูชือ (苏轼) ในช่วงเวลาต่างๆ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากของลัทธิหฺรูและลัทธิเต๋าสลั้กัน นั่นคือ ลัทธิหฺรูและลัทธิเต๋ามีอิทธิพลมากที่สุด เมื่อซูชือผิดหวัง ในที่สุดเขาก็เลือกแนวคิดของลัทธิเต๋าทิว่าปล่อยให้ธรรมชาติดำเนินไป แทนที่จะเลือกแนวคิดเรื่องการหลีกเลี่ยงจากกองทัพของชาวพุทธสาขาเหตุที่ไม่ศึกษาอิทธิพลของพุทธศาสนาเพราะซูชือไม่เคยอยากหลีกเลี่ยงจากกองทัพ เห็นได้จากผลงานของเขาว่าเขายังคาดหวังความสุขทางโลก แต่เมื่อเจอกับสถานการณ์จริง ในที่สุดหัวใจเขาก็เลือกลัทธิเต๋าทิที่มีความคิดด้านการปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติของมัน (Chang Ning, 2023, p.1) หรือต่างก็ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาจั้นโบราณสาย 2 สายหลักที่แยกกันอย่างเห็นได้ชัด เช่น 2 กวีจั้นที่ยิ่งใหญ่แห่งราชวงศ์ถัง หลี่ไป่ (李白) ได้รับขนานนามว่าเป็นเซียนกวี (诗仙) อันเป็นชื่อที่แสดงถึงบทกลอนของเขาได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิเต๋าทิของเหลาจื่อ (老子) มีสภาพที่แสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกถึงการปลีกตัวออกจากสังคัม ที่แตกต่างจากตู้ฝู่ (杜甫) ที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นปราชญ์กวี (诗圣) เป็นชื่อที่แสดงถึงบทกลอนของเขาได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิหฺรูของขงจื่อ (孔子) มีจิตวิญญาณที่เข้าสู่สังคัม หวังโยประเทศชาติและความทุกข์ร้อนของประชาชน เป็นต้น จาก

ข้อมูลข้างต้น ยังไม่พบงานวิจัยที่ใช้ปรัชญาจีนในมุมมอง
มองแก่นแท้ของปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรม
ในจิตใจและการช่วยเหลือผู้อื่นมาวิเคราะห์ผลงาน
วรรณกรรมจีนยุคโบราณ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจวิจัย
ในหัวข้อมุมมองนี้

ถ้ามองวรรณกรรมจีนยุคโบราณโดยเรียง
ลำดับตามยุคจากมุมมองของปรัชญาจีนและการ
ใช้ปรัชญาจีนในมุมมองแก่นแท้ของปรัชญาจีน
ด้านการฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจและการช่วยเหลือ
ผู้อื่น ผู้วิจัยสามารถแบ่งตามลักษณะเด่นตามยุค
ที่สามารถเห็นได้ชัด ได้ดังนี้

1. เทพนิยาย บทกวีสะท้อนความทุกข์
ยากของสังคมและปรัชญาในรูปแบบร้อยแก้วยุค
ก่อนราชวงศ์ฉิน 2. บันทึกประวัติศาสตร์เพื่อชน
รุ่นหลังยุคราชวงศ์ฮั่น 3. กวีรักชาติและปรัชญา
กวียุคราชวงศ์ถัง-ซ่ง

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร
(documentary research) มีขั้นตอนในการดำเนินงาน
ดังนี้ การค้นคว้าเอกสารงานวิจัยและระเบียบ
วิธีที่เกี่ยวข้อง การศึกษาและวิเคราะห์วรรณกรรม
จีนโบราณในมุมมองปรัชญาจีนด้านการฝึกฝน
คุณธรรมภายในจิตใจในยุคที่เห็นได้เด่นชัด แล้ว
นำเสนอการวิเคราะห์และผลการศึกษาข้อมูล
เชิงข้อความพรรณนา อธิบายเกี่ยวกับสิ่งที่
ค้นพบ

ผลการวิจัย

จากผลการวิจัย สามารถแบ่งออกได้เป็น
3 หัวข้อ ดังต่อไปนี้

**1. เทพนิยาย บทกวีสะท้อนความทุกข์
ยากของสังคมและปรัชญาร้อยแก้วยุคก่อน
ราชวงศ์ฉิน**

เมื่อกล่าวถึงวรรณกรรมจีนโบราณ รวมทั้ง
วรรณคดีจีนโบราณในยุคแรก อาทิ เทพ นิยาย
บทกวีและปรัชญาร้อยแก้วยุคก่อนราชวงศ์ฉิน
จำนวนไม่น้อย ที่สะท้อนถึงจุดเริ่มต้นของปรัชญาจีน
ด้านการฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจและการช่วยเหลือ
ผู้อื่นในวรรณกรรมจีนโบราณ

1.1 เทพนิยายจีน ด้านเทพนิยายจีนใน
สมัยโบราณ ได้ผ่านจินตนาการและความเพ้อฝัน
นำบุคลิกลักษณะของเทพเจ้ามาสร้างเป็นมนุษย์
และอ้างอิงตามความคิดของพวกเขาที่ยังไม่รู้ทัน
โลก พวกเขาสร้างเรื่องราวของเทพเจ้าเพื่ออธิบาย
ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ พิษิตและควบคุมพลัง
ธรรมชาติ เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมให้เหมาะ
แก่การดำรงชีวิต ในเวลาเดียวกัน สงครามชน
เผ่าในเวลานั้นก็เกิดขึ้นบ่อยครั้งและโหดร้ายเช่น
กัน เพื่อที่จะชนะสงคราม ผู้คนได้ยกย่องผู้นำชน
เผ่าเป็นเทพเจ้าและมอบพลังวิเศษเหนือคนให้กับ
พวกเขา ดังนั้นพวกเขาจึงสร้างเรื่องราวที่อธิบาย
สงครามและเทพนิยายของชนเผ่า เทพนิยายเหล่านี้
ตั้งอยู่บนพื้นฐานความรู้และชีวิตจริงของคนสมัย
ดึกดำบรรพ์ สะท้อนให้เห็นถึงจินตนาการและ
ความหวังของชีวิตในสังคมและการต่อสู้กับโลก
แห่งธรรมชาติของพวกเขา เช่น

ควาฟูไล่ตามตะวัน (夸父逐日) จาก
ในหนังสือซานไห่จิง (山海经) การเสียชีวิตของ
ควาฟูเกี่ยวข้องกับความขงกับภัยแล้ง ในช่วงเวลาหนึ่ง
ทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มแม่น้ำหวง กลุ่มแม่น้ำเว่ย
เคยเกิดภัยแล้งใหญ่ แสงแดดสาดส่องลงมาอย่าง
รุนแรงทำให้แม่น้ำหยุดไหล คนโบราณเข้าใจว่า
ควาฟูดื่มน้ำในแม่น้ำจนแห้งเหือด ควาฟูเสียชีวิต
จากความกระหายน้ำ ร่างกายของเขากลายเป็น
ภูเขาควาฟูในสมัยนั้น ไม่ตะบองของเขากลายเป็น
ป่าใหญ่

กู่่น อีวีชจัดปัญหาอุทกภัย (鲧禹治水)
มีเรื่องราวของความเป็นจริงตามประวัติศาสตร์

ในสมัยพระเจ้าเหยาพระเจ้าซุ่นเคยเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ ผู้คนสมัยหลังยุคจั้นกัวยังคงจำได้ดี ชนเผ่าให้กุ่นเป็นผู้นำ เขาใช้วิธีกันทางไหลของน้ำ ทำให้แม่น้ำหวงไม่สามารถไหลขึ้นเหนือได้ ทำให้ทางน้ำไหลเปลี่ยนทิศทางจนเกิดอุทกภัย ชนเผ่าของจู่หรงแถบลุ่มแม่น้ำหวงตอนกลางและตอนล่างได้รับผลกระทบก่อน พวกเขาจึงได้รับความเห็นชอบจากพระเจ้าเหยาที่ปกครองใต้หล้าในขณะนั้นให้สังหารกุ่น หลังจากกุ่นเสียชีวิต ชนเผ่าแตกแยก อี้ว์ก็ประสานรอยร้าวแต่ละชนเผ่าและแก้ไขปัญหาเอาสิ่งกีดขวางทางไหลของแม่น้ำหวงออกไป ขจัดปัญหาอุทกภัยได้สำเร็จ ต่อมาได้รับการสนับสนุนจากแต่ละชนเผ่าให้ขึ้นปกครองแผ่นดิน

หนี่ว์ว่าซอหม่าฟ้า (女媧补天) จัดอยู่ในเทพนิยายขจัดปัญหาอุทกภัยแบบกุ่น อี้ว์ พวกเขาสามารถเห็นจากเทพนิยายได้ว่า คนสมัยโบราณเขามีจินตนาการเกี่ยวกับฟ้า ดิน จักรวาลและเหตุผลที่มาของการเกิดฝนที่เทกระหน่ำลงมาปาดฟ้ารั่วอย่างไร ด้วยเหตุที่งานของหนี่ว์ว่าช่วยให้ฝนหยุดหนี่ว์ว่าจึงกลายเป็นวีรสตรีที่ช่วยโลก

ໄໝ້ໄຍິງຕະວັນ (后羿射日) โลกมีดวงอาทิตย์ 10 ดวง เห็นได้ชัดว่าเทพนิยายพรรณนาเรื่องราวเกี่ยวกับสภาวะแห้งแล้ง ໄໝ້ໄຍິງในแต่ละเทพนิยายจะมีภาพลักษณ์ที่แตกต่างกัน เป็นยอดนักธนูที่มีชื่อเสียงที่สุดในสมัยโบราณ ขจัดปัญหาภัยแล้ง ໄຍິງบรูษะปราบสัตว์ร้าย แต่อีกตำนานเขาเป็นกษัตริย์ทรราชผู้มัวเมา (Yu Xianhao, 2003, Volume 1, p. 8-14)

จากตัวอย่างเทพนิยายจีนในสมัยโบราณยุคก่อนประวัติศาสตร์ข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความฟูไล่ตามตะวันร่างกายได้กลายเป็นภูเขา ไม้ตะบองกลายเป็นป่าใหญ่ อี้ว์ขจัดปัญหาอุทกภัยจนได้ขึ้นปกครองใต้หล้า หนี่ว์ว่าซอหม่าฟ้าช่วยให้ฝนหยุดจนกลายเป็นวีรสตรีที่ช่วยโลก ໄໝ້ໄຍິງຕະວັນขจัดปัญหาภัยแล้ง ถ้ามองจากมุมมองของปรัชญาจีนด้านการ

ฝึกฝนคุณธรรมภายในจิตใจให้ตนเองแล้วช่วยเหลือผู้อื่น เนื้อหาในเทพนิยายจีนข้างต้นมีความเด่นชัดในด้านการช่วยเหลือผู้อื่น สังคม ประเทศชาติและช่วยเหลือโลก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าพวกเขาไม่ได้ฝึกฝนคุณธรรมภายในจิตใจให้ตนเองก่อนช่วยเหลือผู้อื่น เพราะความฟู อี้ว์ หนี่ว์ว่าและໄໝ້ໄຍິງต่างก็ทุ่มเทเวลา สติปัญญาและร่างกายเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น หรือเพื่อสร้างโลกให้เหมาะแก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ ก็คือการไม่คำนึงถึงความสุขส่วนตนถือเป็นการฝึกฝนคุณธรรมภายในจิตใจให้ตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นไปพร้อมๆ กัน ดังนั้นในสมัยโบราณจึงยกย่องพวกเขาเป็นเทพเจ้า เทพนิยายจีนเหล่านี้จึงถือเป็นวรรณกรรมจีนโบราณในช่วงยุคแรกที่มีอิทธิพลต่อระบบความคิด คุณธรรมและการสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรม หรือผลงานวรรณคดีในยุคต่อๆ มา

1.2 บทกวีที่สะท้อนความทุกข์ยากของสังคม คัมภีร์ชือจิง (诗经) ชื่อเดิมเรียกว่า “ชือ” (诗) เป็นหนังสือรวบรวมบทกวีที่เก่าแก่ที่สุดของจีน ซึ่งประกอบด้วยบทกวี 305 บท ตั้งแต่ต้นราชวงศ์โจวตะวันตกจนถึงช่วงยุคชุนชิว หนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นในยุคชุนชิว ในสมัยก่อนราชวงศ์ฉินเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในชื่อ “ชือ” หรือ “กวีสามร้อยบท” (诗三百) ในสมัยราชวงศ์ฮั่น หนังสือเล่มนี้ถือเป็นคัมภีร์ของสำนักขงจื้อและถูกเรียกครั้งแรกว่าคัมภีร์ชือจิง หนังสือแบ่งออกเป็น 3 ส่วน เฟิง (风) หย่า (雅) และช่ง (颂) เฟิง (风) เป็นเพลงที่มีกลิ่นอายความเป็นท้องถิ่นของแต่ละรัฐศักดินารวมอยู่ใน 15 รัฐ ส่วนใหญ่เป็นเพลงพื้นบ้านซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของคัมภีร์ชือจิง หย่า (雅) คือเพลงอย่างเป็นทางการของราชสำนัก ซึ่งแบ่งออกเป็นหย่าใหญ่ (大雅) และหย่าเล็ก (小雅) หย่าใหญ่เป็นเพลงของราชสำนักที่ใช้ในพิธีเช่นไหว้เทพเจ้า รวมถึงบทกวีมหากาพย์ 5 บทของชาวราชวงศ์โจว ในทางกลับกัน หย่าเล็กส่วนใหญ่

ประกอบด้วยคำเสียดสีจากขุนนางระดับล่าง และมีส่วนหนึ่งเป็นเพลงพื้นบ้าน ช่ง (颂) เป็นเพลงที่มีดนตรีประกอบการเต้นรำที่ใช้ในการเซ่นไหว้ในวัดหลวง เนื้อหาเต็มไปด้วยคำสรรเสริญที่ขาดความจริง และเรียกได้ว่าเป็นชุดวรรณกรรมของวัดเลยก็ว่าได้ คัมภีร์ชือจิง โดยเฉพาะเฟิง (风) หย่า (雅) 2 ส่วนนี้ สะท้อนชีวิตทางสังคมในวงกว้างในขณะนั้นอย่างแท้จริง เป็นรูปธรรมและลึกซึ้ง และเป็นตัวอย่างอันเป็นแบบฉบับของการสร้างสรรค์บทกวีของจีน (Yu Xianhao, 2003, p. 15)

ตัวอย่างบทกวีสำคัญในคัมภีร์ชือจิง เช่น บทกวีบ่าวชือ (《伯兮》) นี้เลือกมาจากคัมภีร์ชือจิง เว่ยเฟิง (《诗经·卫风》) เป็นบทกวีเกี่ยวกับการคิดถึงผู้หญิงคนหนึ่ง สามียของเธอไปเข้ากองทัพด้วยความมองจากลำหยาและจิตวิญญาณอันสูงส่ง ภรรยาของเขาที่บ้านภาคภูมิใจในตัวเขา แต่ก็ต้องทนทุกข์ทรมานจากความเจ็บปวดจากการพลัดพรากจากกัน ส่วนบทกวีชิวส์ (《硕鼠》) บทกวีนี้เลือกมาจากคัมภีร์ชือจิง เว่ยเฟิง (《诗经·魏风》) เป็นบทกวีที่เสียดสี เป็นการแสดงออกถึงความไม่พอใจของผู้คน ต่อการแสวงหาประโยชน์แล้วซ้ำเล่าจากความได้เปรียบของผู้ปกครองและความปรารถนาที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้น คำอุปมาอุปมัยที่กินใจเป็นวิธีการเสียดสีที่สำคัญวิธีหนึ่ง กวีเปรียบผู้ปกครองดังหนูตัวใหญ่ที่โลภ โทษร้าย และทุกคนเกลียดชัง (Yu Xianhao, 2003, Volume 1, p. 32,37) บทกวีเซิงหมิน (《生民》) ในคัมภีร์ชือจิง ในส่วนของหย่าใหญ่ (《诗经·大雅》) เป็นบทกวีเพื่อบูชาและยกย่องบรรพบุรุษของพวกเขาในสมัยราชวงศ์โจว ยกย่องสรรเสริญความสำเร็จของเทพเจ้าแห่งการเกษตร ถ้ามองแบบเป็นกลางก็คือการยกย่องความอุตสาหะและภูมิปัญญาของคนสมัยโบราณนั่นเอง บทกวีนี้มีพื้นฐานมาจากตำนานทางประวัติศาสตร์ และสร้างความมหัศจรรย์ของวีรบุรุษในสมัยโบราณ (Yu Xianhao, 2003, Volume 1, p. 55)

เมื่อมองจากมุมมองของปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรมภายในจิตใจให้ตนเองแล้วช่วยเหลือผู้อื่น จะเห็นว่าเนื้อหามีความเด่นชัดในด้านสะท้อนชีวิตจริงของคนในสังคม อันเป็นรากฐานสำคัญที่ทรงอิทธิพลต่อบทกวี ผลงานวรรณกรรมวรรณคดี รวมทั้งปรัชญาจีนในยุคต่อมา ซึ่งการสะท้อนหรือการให้ความสนใจต่อความทุกข์สุขในชีวิตจริงของคนในสังคม การยกย่องสรรเสริญผู้มีคุณงามความดี รวมทั้งการเสียดสีผู้ไร้คุณธรรมและที่สำคัญในคัมภีร์ชือจิงมีการวิเคราะห์ประเพณีพิธี มารยาท (礼) อย่างละเอียดและครอบคลุมในเชิงลึก ซึ่งราชวงศ์โจวเป็นยุคที่เจริญรุ่งเรืองด้วยวัฒนธรรมดนตรี ประเพณี พิธี มารยาท ซึ่งในคัมภีร์ชือจิงเน้นหนักไปที่ประเพณี พิธี มารยาทที่ยังคงวนเวียนอยู่กับคำว่า “คุณธรรม” (德) จำเป็นต้องใช้ประเพณี พิธี มารยาทเพื่อให้ผู้คนกลับไปสู่เส้นทางที่ถูกต้อง (Dong Xianming, Xiong Su, 2015, p.87) ซึ่งประเพณี พิธี มารยาท (礼) มีความเกี่ยวข้องกับลัทธิหรือของขงจื้อ เพราะประเพณี พิธี มารยาทในลัทธิหรือเมตตาธรรม (仁) และเมตตาธรรมในลัทธิหรือก็คือการฝึกฝนคุณธรรมภายในจิตใจให้ตนเองแล้วช่วยเหลือผู้อื่น ขงจื้อกล่าวว่า “การควบคุมตนเองและการปฏิบัติตามกฎแห่งประเพณี พิธี มารยาทเป็นเมตตาธรรม เมื่อใดที่สามารถยับยั้งตนเองและปฏิบัติตามกฎแห่งประเพณี พิธี มารยาทได้ ผู้คนในโลกจะสรรเสริญเขาด้วยเมตตาธรรม (克己复礼为仁。一日克己复礼，天下归仁焉。《论语·颜渊》) (Trans lated by Zhang Yanying, 2007, p.171) และขงจื้อได้กล่าวว่า “เมตตาธรรม คือ ถ้าหากคุณต้องการประสบความสำเร็จ ก็ควรช่วยให้ผู้อื่นประสบความสำเร็จด้วย หากคุณต้องการบรรลุ ก็ควรช่วยให้ผู้อื่นบรรลุทุกประการ สามารถหาตัวอย่างได้ใกล้ๆ เอาใจเขามาใส่ใจเรา จึงกล่าวได้ว่าเป็นแนวทางในการปฏิบัติของเมตตาธรรม (夫仁者，己欲立而立人，己欲达而达人。能近取譬，可谓仁之方

也已。《论语·雍也》) (Translated by Zhang Yanying, 2007, p. 83-84)

ดังนั้น ด้วยเนื้อหาสะท้อนมุมมองชีวิตอันหลากหลายตามข้อมูลข้างต้นที่กล่าวมา คัมภีร์ซือจิงจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อฝึกปฏิบัติการฝึกฝนคุณธรรมภายในจิตใจให้ตนเองแล้วช่วยเหลือผู้อื่นของปรัชญาจีนในลัทธิขงจื๊อ และแพร่หลายไปสู่บุคคลทั่วไป Jiang Kunwu ได้กล่าวถึงต้นยุคขุนชิว คัมภีร์ซือจิงเป็นที่รู้จักแพร่หลาย นักวิชาการและขุนนางในสมัยนั้นมักอ้างถึงบทกลอนจาก“ซือ” (诗) เพื่อแสดงความคิดเห็นและความปรารถนาในทางการทูต มีตัวอย่างให้เห็นมากมายในตำราประวัติศาสตร์จิวจ้วน (《左传》) และกั๋วอี่ว (《国语》) ในเวลานั้นเรียกว่า “ฟูซือเหยียนจื่อ” (赋诗言志) ขงจื๊อยังกล่าวไว้ในคัมภีร์หลุนอี่ว (《论语》) ว่า ถ้าคุณไม่ศึกษา “ซือ” คุณจะพูดไม่ออก และมักใช้ “ซือ” เพื่อให้ความรู้แก่ศิษย์ของเขา บุคคลสำคัญของลัทธิขงจื๊อหลังจากขงจื๊อ ต่างก็ถือว่า “ซือ” เป็นตำราเรียนและใช้สอนเรื่อยมา (General Editorial Board of Encyclopedia of China, 2002, p. 731)

1.3 ปรัชญาในรูปแบบร้อยแก้วยุคก่อนราชวงศ์ฉิน Wang Jiawu กล่าวถึง บทประพันธ์ร้อยแก้วของนักปราชญ์ต่างๆ ว่าเริ่มจากปลายยุคขุนชิว (春秋) ระบบทาสค่อยๆ ถูกแทนที่ด้วยระบบศักดินา เศรษฐกิจ การเมืองและอุดมการณ์ล้วนมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ โดยเฉพาะชนชั้นปัญญาชนที่เติบโตและมีบทบาทในสังคมเป็นอย่างยิ่ง พวกเขาเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชนชั้นและระดับต่างๆ พวกเขาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเวลานั้น หยิบยกความคิดเห็นของตนเองและเปิดการอภิปราย ก่อให้เกิดปรากฏการณ์เมธีร้อยสำนักประชันกันในแวดวงวัฒนธรรมความคิด 2 พ่อลูกชาวฮั่นนามว่าหลิวเซียงกับหลิวชิน ปานกู่และคนอื่นๆ ได้สรุปและ

จัดระเบียบความรู้ทางวัฒนธรรมก่อนราชวงศ์ฉิน และแบ่งเมธีออกเป็น 10 สำนักได้แก่ ลัทธิขงจื๊อ (儒) ลัทธิเต๋า (道) ลัทธิหยินหยาง (阴阳) สำนักนิติธรรม (法) สำนักนามวาที (名) สำนักม่อจื่อ (墨) สำนักจ้งเหิง (纵横) สำนักสหวิทยา (杂) สำนักเกษตรศาสตร์ (农) สำนักนวนิยาย (小说) แต่ละสำนักมีงานเขียนมากมาย ยกตัวอย่างผลงานสำคัญ ลัทธิขงจื๊อหลุนอี่ว (《论语》) เม็งจื่อ (《孟子》) สวินจื่อ (《荀子》) ลัทธิเต๋ามีเลาจื่อ (《老子》) จวงจื่อ (《庄子》) และเขายังกล่าวอีกว่า เราสามารถเห็นได้ว่า ผลงานประพันธ์ที่ใช้สาธกและโต้แย้งตั้งแต่ช่วงปลายยุคขุนชิว (春秋) จนถึงยุคจันกั๋ว (战国) นั้นมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว (General Editorial Board of Encyclopedia of China, 2002, p. 1014) เช่น คัมภีร์หลุนอี่ว (《论语》) เป็นร้อยแก้วรูปแบบคำคมที่มีถ้อยคำเรียบง่าย ความหมายคงอยู่ตลอดไป สะท้อนภาพลักษณ์ของขงจื๊อและลูกศิษย์ผ่านการบันทึกถ้อยคำและการกระทำที่ค่อนข้างชัดเจน หนังสือเล่มนี้รวบรวมโดยลูกศิษย์ของขงจื๊อและลูกศิษย์ของพวกเขา โดยอาศัยการบันทึกและคำเล่าลือ และคาดว่าแล้วเสร็จประมาณช่วงเปลี่ยนผ่านของยุคขุนชิวและยุคจันกั๋ว ขงจื๊อก่อตั้งระบบความคิดทางจริยศาสตร์ของขงจื๊อโดยมี “เหริน” (仁) ความเมตตากรุณา เป็นแกนหลัก ในทางการเมือง เขาเน้นการปกครองด้วยคุณธรรม (为政以德) และการปกครองประเทศด้วยพิธี ประเพณี มรรยาท (以礼治国) ในด้านการศึกษาสนับสนุนการสอนที่ไม่แบ่งแยก (有教无类) ให้ความสำคัญกับการสอนนักเรียนตามความถนัด (因材施教) และสนับสนุนให้ขยันเรียนรู้อย่างไม่รู้จักพอ สั่งสอนผู้อื่น อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย (学而不厌, 诲人不倦) ความคิดของเขามีผลต่อความคิดทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนในทุกแง่มุมอย่างลึกซึ้งและยาวไกล

คัมภีร์ม่อจื่อ (《墨子》) มีเนื้อหาที่มีความหลากหลาย รูปแบบและเวลาเขียนเสร็จเป็นรูปเล่มสมบูรณ์แตกต่างกัน มีทั้งข้อวิพากษ์วิจารณ์เรื่องของส่วนรวมของม่อจื่อเองและผลงานการประพันธ์และรวบรวมของนักวิชาการรุ่นหลังของลัทธิม่อจื่อ บทความในคัมภีร์ม่อจื่อมีความเรียบง่ายและไม่มีการตกแต่งสำนวน สอดคล้องกับความเป็นจริง มีความละเอียดรอบคอบและสมเหตุสมผล เขาสนับสนุนความรักซึ่งกันและกันและผลประโยชน์ร่วมกัน (兼相爱, 交相利) เป็นแกนหลัก และต่อต้านสงครามระหว่างรัฐ ข้าราชการบริพารที่ทำความผิดกันเพื่อช่วงชิงเมืองและที่ดิน ในทางการเมือง เขาสนับสนุนการสถาปนาการปกครองแบบรวมศูนย์ที่มั่นคงผ่านความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (尚同) และสนับสนุนผู้มีความรู้ความสามารถและคุณธรรมในการปกครองประเทศ (尚贤) เขาหยิบยกแนวคิดต่างๆ เช่น การใช้อย่างประหยัด (节用) การจัดงานฌาปนกิจอย่างประหยัด (节葬) และการไม่เพลิดเพลินกับความสนุก (非乐) เป็นต้น

คัมภีร์เมิ่งจื่อ (《孟子》) บทความในคัมภีร์เมิ่งจื่อ ได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมเมื่อเทียบกับคัมภีร์หลุนอี่ว นอกจากคำคมสั้นๆ แล้ว ยังมีข้อโต้แย้งและบทสนทนาที่ค่อนข้างยาวอีกมากมาย เมิ่งจื่อมีความสามารถด้านการพูด การใช้คำอุปมาอุปไมย และบทความของเขาก็เต็มเปี่ยมไปด้วยพลังความรู้สึกที่แข็งแกร่ง เมิ่งจื่อสืบทอดความคิดของขงจื่อในเชิงวิชาการ หยิบยกทฤษฎีมนุษย์ทุกคนเกิดมาเป็นคนดี (性善) ในด้านจริยศาสตร์ เขาสนับสนุนในแง่ของญาณวิทยาและการปลูกฝังคุณธรรม เขาสนับสนุนให้ขยายใจที่ใสสะอาดดั้งเดิมของคุณให้ได้มากที่สุด จนสามารถเข้าใจนิสัยธรรมชาติดั้งเดิมของคุณเองได้ แล้วคุณก็จะรู้จักสวรรค์ (尽心知性以知天) รักษาจิตใจที่บริสุทธิ์ และปลูกฝังนิสัยธรรมชาติดั้งเดิมของคุณ นี่คือนิเวศจัดการกับโชคชะตา (存心养性以事天) ในทางการเมือง

เมือง เขาสนับสนุนปกครองด้วยเมตตาธรรม (仁政) ต่อด้านเผด็จการ (霸道) และส่งเสริมธรรมที่กษัตริย์ใช้ปกครองประเทศ (王道) เรียกร้องให้พระมหากษัตริย์รักและปกป้องประชาชน (保民而王) และแบ่งปันความสุขกับประชาชน (与民同乐) และเสนอแนวคิดเรื่องประชาชนสำคัญกว่าพระมหากษัตริย์ (民贵君轻) ความคิดและทฤษฎีของเขามีอิทธิพลอย่างมากต่อคนรุ่นหลัง คนรุ่นต่อมาเรียกความคิดของเขาและของขงจื่อรวมกันว่าวิถีจริยศาสตร์แห่งขงเมิ่ง (孔孟之道)

คัมภีร์จวงจื่อ (《庄子》) ผสมผสานปรัชญาอันลึกซึ้งเข้ากับภาพรูปธรรมที่ก่อให้เกิดความซาบซึ้งใจและโลกแห่งบทกวี แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ สมุดใน สมุดนอกและสมุดปกิณกะ เชื่อกันโดยทั่วไปว่าบทสมุดในทั้ง 7 บทเขียนโดยจวงจื่อเอง ในขณะที่ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เขียนบทสมุดนอกและสมุดปกิณกะยังมีความคิดเห็นที่ต่างกันไป จวงจื่อเป็นพหูสูตที่รอบรู้ทุกอย่าง (其学无所不窥) และความคิดของเขาได้รับอิทธิพลจากเหลาจื่อ แต่ก็มีความแตกต่างจากเหลาจื่อมากตามปรัชญาของเขาแล้ว “เต๋า” (道) เป็นเรื่องจริงน่าเชื่อถือ (有情有信) มันไม่ทำอะไรเลยนอกจากทำทุกอย่าง แต่พฤติกรรมและรูปร่างไม่สามารถมองเห็นได้ (无为无行) ถือเป็นความจริงที่มีอยู่ในตัวเอง เชื่อกันว่า “เต๋า” เกิดก่อนกำเนิดโลก มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง และไม่สามารถได้ยินหรือได้ยินหรือมองเห็น (道先天地生, 无所不在, 不可闻见) เขาเห็นว่าทุกสิ่งสัมพันธ์กันและเปลี่ยนแปลง เขาเสนอให้ใช้วิธีการฝึกฝนกำจัดความคิดที่ฟุ้งซ่านและทำให้จิตใจของคุณสงบและบริสุทธิ์ (心斋) และนั่งสงบนิ่งจนลืมทุกสิ่งในโลกภายนอกอย่างมีสติ หรือแม้แต่การมีอยู่ของร่างกายของตนเอง (坐忘) เข้าไปในโลกแห่งอิสระเสรีด้วยการก้าวข้ามความแตกต่างระหว่างทุกสิ่งและเข้าใจความจริงว่าทุกสิ่งในจักรวาลเป็นหนึ่งเดียว เข้าใจความ

แท้จริงของความเป็นความตาย ไม่มีถูกและผิด ไม่ขึ้นอยู่กับใคร สิ่งใดและไม่มีข้อจำกัดใดๆ (进入齐万物、外生死、无是非、无所待) ด้วยความคิดที่ลึกซึ้งจนสามารถเป็นหนึ่งเดียวกับจิตวิญญาณแห่งสวรรค์และโลก และไม่ผูกพันกับสิ่งใดๆ ในโลก (独与天地精神往来《庄子·天下》) (คัมภีร์จวงจื่อ-ใต้หล้า) เขาวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นจริงทางสังคมในขณะนั้นและปรารถนาที่จะกลับคืนสู่สังคมดั้งเดิมที่เรียบง่าย

คัมภีร์สวินจื่อ (《荀子》) ส่วนใหญ่เขียนโดยสวินจื่อเอง ความคิดของสวินจื่อโดยพื้นฐานแล้วเป็นของลัทธิขง ในองค์รวมความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของเขามีแนวโน้มเป็นทฤษฎีวิวัฒนิยมแบบเรียบง่าย เขาเสนอหัวข้อ เข้าใจความแตกต่างระหว่างวิถีแห่งสวรรค์และวิถีแห่งมนุษย์ให้ชัดเจน (明于天人之分) และสนับสนุนให้พยายามให้เต็มที่กับความดีริเริ่มเชิงอัตวิสัยของมนุษย์ และเข้าใจสิ่งที่สวรรค์ประทานให้และกฎของสิ่งเหล่านั้นและใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้น (制天命而用之) ในแง่ของหลักจริยศาสตร์ เขาเชื่อว่ามนุษย์สันดานชั่วร้าย (人之性恶) เน้นย้ำถึงความสำคัญของการเรียนรู้และการฝึกฝนที่ได้มา และเสนอการใช้พิธี ประเพณี มรรยาท (礼仪) เพื่อเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของมนุษย์ จากการเรียนรู้ตามพฤติกรรมทางสังคมภายหลัง (化性起伪) (Yu Xianhao, 2003, Volume 1, p. 158-201)

จากเนื้อหาคัมภีร์ต่างๆ ข้างต้น คัมภีร์หลุนอี่วี่ของขงจื่อเน้น “เหริน” (仁) ความเมตตา กรุณาเป็นแกนหลัก สนับสนุนให้ขยันเรียนรู้โดยไม่รู้จักพอ สั่งสอนผู้อื่น อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย (学而不厌, 悔人不倦) คัมภีร์ม่อจื่อสนับสนุนความรักซึ่งกันและกันและผลประโยชน์ร่วมกัน (兼相爱, 交相利) เป็นแกนหลัก คัมภีร์เมิ่งจื่อสอนคนให้รักษาจิตใจที่บริสุทธิ์และปลูกฝังนิสัยธรรมชาติดั้งเดิม ในทางการเมือง เขาสนับสนุนปกครอง

ด้วยความเมตตา (仁政) และเสนอแนวคิดเรื่องประชาชนสำคัญกว่าพระมหากษัตริย์ (民贵君轻) คัมภีร์จวงจื่อเสนอให้ใช้วิธีการฝึกฝนกำจัดความคิดที่ฟุ้งซ่านและทำให้จิตใจของคุณสงบและบริสุทธิ์ (心斋) และนั่งสงบนิ่งจนลืมทุกสิ่งในโลก (坐忘) เข้าไปในโลกแห่งอิสระเสรีด้วยการก้าวข้ามความแตกต่างระหว่างทุกสิ่งและเข้าใจความจริงว่าทุกสิ่งในจักรวาลเป็นหนึ่งเดียว คัมภีร์สวินจื่อ เขาเชื่อว่ามนุษย์สันดานชั่วร้าย (人之性恶) และเสนอการใช้พิธี ประเพณี มรรยาท (礼仪) เพื่อเปลี่ยนมนุษย์ให้เป็นคนดี ดังนั้น จะเห็นได้ว่าทุกคัมภีร์ข้างต้นล้วนแล้วแต่เสนอความคิดทางปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการฝึกฝนคุณธรรมภายในจิตใจให้ตนเอง รวมทั้งช่วยเหลือผู้อื่นหรือปฏิบัติตนให้ดีต่อผู้อื่นทั้งสิ้น

2. บทบาทประวัติศาสตร์เพื่อชนรุ่นหลัง ยุคราชวงศ์ฮั่น

บันทึกประวัติศาสตร์ถือเป็นรูปแบบของวรรณคดีอีกรูปแบบหนึ่งที่โดดเด่นแห่งยุค และในยุคราชวงศ์ฮั่นก็มีชื่อหมาเขียนและปานกู่ (班固) ที่ต่างก็เป็นนักประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง ชื่อหมาเขียนมีชีวิตอยู่ในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (西汉) ในขณะที่ปานกู่มีชีวิตอยู่ในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (东汉) แล้วนักประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอย่างไรกับคิดทางปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการฝึกฝนคุณธรรมภายในจิตใจและช่วยเหลือต่อผู้อื่น ยกตัวอย่างนักบันทึกประวัติศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ของแผ่นดินจีน ชื่อหมาเขียนกับหนังสือบันทึกประวัติศาสตร์สี่จี้ (史记)

ชื่อหมาเขียนสืบทอดตำแหน่งไท่สื่อ (太史) รับผิดชอบในการเขียนพงศาวดาร จากบิดาของเขา หนังสือบันทึกประวัติศาสตร์สี่จี้ของเขา ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเขียนประวัติศาสตร์ก่อนราชวงศ์ฉินที่เน้นไปที่เหตุการณ์ต่างๆ เป็นผู้บุกเบิกรูปแบบการเขียนประวัติศาสตร์ในรูปชีวประวัติ และค้นพบการผสมผสานกันของ

วรรณคดีและประวัติศาสตร์เป็นครั้งแรก ความเป็น
มนุษย์ของประวัติศาสตร์และความเป็นประวัติศาสตร์
ของความเป็นมนุษย์ได้ก่อให้เกิดเส้นทางศิลปะที่
เป็นเอกลักษณ์ของหนังสือบันทึกประวัติศาสตร์สื่อจีน
และมีการนำเสนอตัวบุคคลที่มีบุคลิกลักษณะเหมือน
จริงจำนวนมาก (Yu Xianhao, 2003, Volume 2,
p. 80) แก่นแท้ของมุมมองทางประวัติศาสตร์ของ
เขายังคงเป็นนักอุดมคติ “วิถีแห่งกษัตริย์ทั้งสามใน
อุดมคติเป็นวัฏจักร สิ้นสุดและเริ่มต้นใหม่” (三王
之道若循环，终而复始《史记·高祖本纪》) (สื่อจีน
ชีวประวัติอันเก่าแก่) (General Editorial Board of
Encyclopedia of China, 2002, p. 763)

ชื่อหมาเขียนได้ตอบจดหมายเพื่อนชื่อ
เรินอาน (《报任安书》) มีใจความว่า หากฉัน
ทำหนังสือเล่มนี้จบจริงๆ จะซ่อนมันไว้ในภูเขาที่
มีชื่อเสียง ส่งต่อให้คนที่มีความใจเดียวกันในภายหลัง
แพร่กระจายไปตามมหานครที่มีการคมนาคมที่
พัฒนาแล้ว ฉันจะสามารถชดเชยความอับอายที่
ฉันเคยทนมาก่อนหน้านี้ แม้ว่าฉันจะถูกสังหารไป
นับหมื่นครั้งก็ตาม ไม่มีอะไรต้องเสียใจ อยากร
ก็ตาม สิ่งเหล่านี้สามารถพูดกับคนที่มีความหมายเท่านั้น
ยากที่จะพูดกับคนธรรมดา (是以就极刑而无愠
色。仆诚已著此书，藏之名山，传之其人，通邑大
都，则仆偿前辱之责，虽万被戮，岂有悔哉！然此
可为智者道，难为俗人言也。) (Bian Xiaoxuan,
Huang Qingquan, 2000, p. 510)

ในชีวประวัติของกษัตริย์เว่ย (《魏公子列
传》) ของชื่อหมาเขียน ท่านซิ่นหลิงจวินถูกเรียกว่าองค์ชาย
147 ครั้ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นความ
ชื่นชมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ท่านซิ่นหลิงจวินวางตัว
ให้เกียรติ ผูกมิตรกับนักปราชญ์ และคนที่เขาให้
ความสำคัญไม่ใช่คนที่เห็นผลประโยชน์เหนือกว่า
คุณธรรม หรือประจบและอาศัยผู้มีอิทธิพล ความ
สัมพันธ์ของเขากับแขกของเขาถือเป็นมิตรภาพ
ทางศีลธรรมที่อยู่เหนือโลกธรรมดา โดยสะท้อน

ถึงอุดมคติของชีวิตที่สวยงามของผู้เขียนอย่าง
ชื่อหมาเขียนที่สัมผัสถึงคุณค่าของมิตรภาพที่
จริงใจจากประวัติศาสตร์และความเป็นจริง และ
ผสมผสานความอบอุ่น ใจจริงและอุดมคติเข้ากับ
ผลงานของเขา ดังนั้น บทความนี้จึงทำให้ผู้อ่าน
เกิดความรู้สึกซาบซึ้งด้วยความเป็นกันเองเป็น
พิเศษ (Yu Xianhao, 2003, Volume 2 p.106)
และในเรื่องหลักการปกครอง (《本政》) ชื่อ
หมาเขียนอธิบายโดยใช้ความสัมพันธ์ของสวรรค์
นักปกครองและประชาชน อธิบายปกครอง 3
ความสัมพันธ์นี้ อย่างไรก็ตาม และอธิบายปัญหาการใช้
คน เขาอ้างอิงถึงอดีตและอภิปรายปัจจุบัน การใช้
วิธีการการเมืองและการทูตเพื่อรวมกลุ่มหรือแบ่ง
แยก การให้เหตุผลของเขาชัดเจนละเอียดถี่ถ้วน
และเต็มไปด้วยการโน้มน้าวใจ สะท้อนให้เห็นถึง
ผู้เขียนมีความเห็นอกเห็นใจและให้ความสำคัญกับ
ประชาชน (Yu Xianhao, 2003, Volume 2 p.165)

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นว่าชื่อหมาเขียน
มีความมุ่งมั่น มุมานะและอดทนต่อความยากลำบาก
อย่างไม่ย่อท้อเพื่อแบกรับหน้าที่ของตนและทำ
มันให้สำเร็จ โดยเขาปรารถนาให้หนังสือบันทึก
ประวัติศาสตร์สื่อจีนสามารถส่งต่อสู่ชนรุ่นหลังและ
แพร่กระจายไปทั่ว และนอกจากนั้น หนังสือสื่อจีน
ของเขาเล่มนี้ที่มีคุณค่าทางวรรณคดีโฉมใหม่
ก็แฝงไปด้วยอุดมคติทางปรัชญาจีนที่เน้นทางการ
ฝึกฝนคุณธรรมภายในจิตใจและช่วยเหลือต่อ
ผู้อื่น ซึ่งเห็นได้ในตัวอย่างบทความเรื่องชีวประวัติ
องค์ชายเว่ยที่เป็นมิตรภาพทางศีลธรรมเหนือ
ผลประโยชน์ส่วนตัว และในเรื่องหลักการปกครอง
ที่เห็นใจและให้ความสำคัญกับประชาชน หรือ
ตอบจดหมายเพื่อนชื่อเรินอานที่บ่งบอกถึงตัวตน
ของเขาที่ทำเพื่อผู้อื่น ที่ต้องการส่งต่อหนังสือ
บันทึกประวัติศาสตร์ของเขาสู่รุ่นหลัง และที่สำคัญ
ชื่อหมาเขียนได้เขียนหนังสือตามปรัชญาทางอุดมคตินี้
เพื่อตัวเขาเอง รวมทั้งเพื่อผู้อื่นหรือชนรุ่นหลัง
เช่นเดียวกัน

3. กวีรัชชาติและปรัชญา กวียุคราชวงศ์ถัง-ซ่ง

ราชวงศ์ถัง-ซ่ง (唐宋) ถือเป็นอีก 2 ยุคที่มีกวีรัชชาติและปรัชญา กวีที่โดดเด่นมากมาย ซึ่งกวีรัชชาติหลายคนได้รับอิทธิพลจากความคิดทางปรัชญาจากปรัชญาจีน โดยเฉพาะปรัชญาลัทธิขงจื๊อ บ้างก็ผสมผสานลัทธิเต๋าเป็นต้น

ยุคราชวงศ์ถัง (唐朝) ถือเป็นยุคทองแห่งบทกวีจีน โดยเฉพาะ 2 กวีผู้ยิ่งใหญ่แห่งราชวงศ์ถัง เซียนกวีหลี่ไป่ (李白) และปราชญ์กวีตู้ฝู่ (杜甫) ก็ได้สร้างผลงานอยู่ในยุคที่รุ่งเรืองถึงขีดสุดในราชวงศ์ถัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานบทกวีที่สะท้อนความเป็นจริงของสังคมอย่างลึกซึ้งและรอบด้าน และมีความความหวังไปประเทศชาติและประชาชนของตู้ฝู่ เช่น บทกวีชื่อ เดินทางจากฉงอาน (长安) ไปยังอำเภอเฟิงเซียนเพื่อเขียนบทกวีแสดงความรู้สึก 500 คำ (《自京赴奉先县咏怀五百字》) บทกวีนี้ได้สะท้อนถึงความเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงของสังคมเมืองฉงอานด้วยการสังเกตและศึกษาด้วยตนเองอย่างลึกซึ้งมา 10 ปีของตู้ฝู่ และสะท้อนให้เห็นถึงเหตุการณ์ในขณะที่เขากำลังเดินทาง เขามองเห็นคนหนาวตายข้างทางกับนักปกครองที่มีความสุขกับการมั่วโลภก็ย ลูกชายคนเล็กหิวตายในบ้านเป็นต้น และอีกหนึ่งบทกวีชื่อ ชุนหวัง (《春望》) หมายถึง สิ่งที่เห็นในฤดูใบไม้ผลิ เมื่อตู้ฝู่ได้เห็นภาพเมืองฉงอานถูกทหารกบฏปล้นฆ่าเผาทำลาย จากเจริญรุ่งเรืองเปลี่ยนเป็นรกร้าง แสดงถึงความเศร้าใจและความคิดอย่างลึกซึ้งที่มีต่อประเทศที่กำลังอยู่ในภาวะวิกฤตและการตัดขาดจากครอบครัว (Yu Xianhao, 2003, Volume 3, p. 100-113)

หลังเกิดกบฏอานสือ (安史之乱) ทำให้ราชวงศ์ถังเกิดการเปลี่ยนแปลงจากยุครุ่งเรืองถึงขีดสุดไปสู่ยุคเสื่อม ความขัดแย้งทางสังคมนับวันยิ่งขึ้นเพิ่มมากขึ้น ภายใต้สถานการณ์นี้

ทำให้ผู้มีความรู้บางคนต้องการกำจัดข้อเสีย โดยสะท้อนออกมาในผลงานวรรณคดี จึงเกิดหานอวี่ (韩愈) หลี่จงหยวน (柳宗元) เป็นต้น พวกเขา ริเริ่มขบวนการกู่เหวิน (古文运动) และไปจี้วี่อี่ (白居易) หยวนเจิน (元稹) เป็นต้น ได้ริเริ่มขบวนการซินเยวี่ฝู่สมัยใหม่ (新乐府运动) ก่อให้เกิดเป็นวรรณกรรมสะท้อนความจริงของสังคม ที่เป็นกระแสสูงสุดช่วงหลังรัชกาลไคหยวน (开元) และรัชกาลเทียนเป่า (天宝) อีกครั้ง ทฤษฎีของขบวนการกู่เหวิน พัฒนาขึ้นจากการอภิปรายประเด็นต่างๆ เช่น วรรณกรรม (文) และศีลธรรม จรรยา (道) เป็นต้น ซึ่งก่อนหน้านั้นในสมัยราชวงศ์โจวเหนือ (北周) ได้เคยมีซูเซา (苏绰) เสนอให้ประกาศทางราชการใช้รูปแบบการเขียนเป็นรูปแบบอย่าง คัมภีร์ (General Editorial Board of Encyclopedia of China, 2002, p. 810-813)

วรรณคดีสมัยราชวงศ์ซ่ง (宋朝) นั้นเปี่ยมไปด้วยจิตวิญญาณแห่งความรักชาติราชวงศ์ซ่งเหนือ (北宋) ส่งเสริมให้สืบทอดหยวนเต๋า (《原道》) หลักการถ่ายทอดความคิดของลัทธิขงจื๊อของหานอวี่ แต่โอวหยังชิว (欧阳修) ผู้นำขบวนการปฏิรูปกู่เหวิน (古文革新运动) พูดถึงคำว่าศีลธรรม จรรยา (道) ไม่จำกัดเพียงแค่ความเมตตากรุณาและความชอบธรรม (仁义) ของลัทธิขงจื๊อเท่านั้น หลังจากราชวงศ์ซ่งเหนือ ผู้ที่สืบทอดขบวนการปฏิรูปกู่เหวินของโอวหยังชิว และได้รับชัยชนะอย่างแท้จริงก็คือซูซื่อ (苏轼) ในช่วงแรกของวรรณคดีสมัยราชวงศ์ซ่งใต้ (南宋) เนื่องจากเหตุการณ์จิ้งคัง (靖康之难) ทำให้ราชวงศ์ซ่งเหนือ (北宋) ล่มสลาย และทำให้กวีสมัยราชวงศ์ซ่งใต้มีจิตวิญญาณแห่งความรักชาติต่อต้านการรุกรานและปกป้องมาตุภูมิ ในยุคนี้มีผลงานของลูโหยว (陆游) กับซินชี่จี้ (辛弃疾) ที่ประสบความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยม (General Editorial Board of Encyclopedia of China,

2002, p. 778-780) ตัวอย่างผลงานของพวกเขา
ที่แสดงออกถึงความรักชาติและการใช้ปรัชญากับ
บทกวี เช่น

โอวหยังซิว ได้แต่งบทกวี ชี้ตำหยวนเงิน
(《戏答元珍》) ตอบกลับบทกวีของเพื่อน เมื่อ
ตอนเขาถูกลดตำแหน่งและอยู่ห่างจากเมืองหลวง
ในบทกวีช่วงท้ายของเขาแสดงถึงความสามารถใน
การคิดเพื่อจัดการกับความทุกข์ยากลำบากจาก
ความคิดถึงบ้าน การเจ็บป่วยเป็นต้น

ซูซื่อ เขียนบทกวี ลิวเยร์เออร์สี่หรือเยี่ย
ตุ่ให้ (《六月二十日夜渡海》) หวนคิดถึงตอน
เขาถูกลดตำแหน่งและอยู่ห่างจากเมืองหลวงเดิน
ทางลงไปทางใต้ เนื้อหาในบทกวีสะท้อนให้เห็น
ถึงสภาพจิตใจที่ดูราบเรียบและยิ่งใหญ่ของชาย
ชราที่ผ่านชีวิตความยากลำบากมา โดยไม่สนใจว่า
ได้รับการสนับสนุนหรือดูถูก มีท่าทีสงบเยือกเย็น
ต่อสภาพที่ลำบากยากแค้นด้วยอารมณ์ขัน และมี
จิตใจแน่วแน่ไม่ย่อท้อ

ลูโหยว เมื่อครั้งที่เขากลับจากไปเป็นแนว
หน้าที่หนานเจิง (南郑) ถูกย้ายไปปฏิบัติหน้าที่
ที่เมืองเจิงตู มณฑลเสฉวน เขาได้แต่งบทกวีชื่อ
เจียนเหมินเต่าจางอู๋เว่ยอู๋ (《剑门道中遇微雨》)
สะท้อนถึงความสะเทือนอารมณ์ที่เขาไม่สามารถ
ต่อสู้อย่างกล้าหาญและไม่มีใครหยุดยั้งได้ เพื่อรับ
ใช้ชาติให้สำเร็จ

ซินซี้จี้ ได้เขียนบทกวีรูปแบบฉือ (词)
ชื่อว่า โฉ่วหนูเออร์ ซูปั๋วชานเต่าจางปี้ (《丑奴儿·
书博山道中壁》) ที่รำลึกถึงเมื่อครั้งเยาว์วัย
ไม่เข้าใจคำว่าทุกข์ ต้องฝันพูดคำว่าทุกข์ แต่ใน
วันนี้รู้ถึงคำว่าทุกข์ แต่ก็ไม่รู้จะพูดคำว่าทุกข์ออกมา
ได้อย่างไร ซินซี้จี้เปรียบเทียบคำว่าทุกข์ คือ
การบรรยายถึงการไม่มีทางที่จะรับใช้ประเทศ
ชาติได้ ความขุ่นหมองใจที่ปณิธานอันยิ่งใหญ่
นั้นยากจะบรรลุได้ (Yu Xianhao, 2003, Volume 4,
p. 14-117)

จากเนื้อหาข้างต้น ถ้ามองกวีรักชาติและ
ปรัชญากรียุคราชวงศ์ถัง-ซ่งโดยใช้มุมมองแก่นแท้
ของปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจ
และการช่วยเหลือผู้อื่น ก็จะสามารถมองเห็นบท
กวีต่างๆ ที่สะท้อนปรัชญาในตัวกวีหลายท่านเอง
ที่ปกป้องอารมณ์ความรู้สึกภายในของตนเองให้
ไม่ขุ่นมัวและต่างก็มีความหวังโยประเทศชาติและ
ประชาชน ต้องการรับใช้ชาติ

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

เมื่อศึกษาวรรณกรรมจีนโบราณในมุมมอง
ของปรัชญาจีน พบว่ามีผลงานวรรณกรรมและ
ผลงานวรรณคดีของนักปรัชญา นักคิด นักเขียน
นักการเมือง และกวีจีนโบราณจำนวนมากที่ได้รับ
อิทธิพลจากปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรมใน
จิตใจและการช่วยเหลือผู้อื่น โดยเฉพาะปรัชญาของ
ลัทธิขงจื้อที่เน้นฝึกฝนทั้งภายในจิตใจและ
ช่วยเหลือผู้อื่น ส่วนลัทธิเต๋าของเหลาจื่อจะเน้น
ฝึกฝนทั้งภายในจิตใจ แต่ถ้าย้อนไปก่อนยุคขงจื่อ
เหลาจื่อ ในเทพนิยายจีนในสมัยโบราณหลายเรื่อง
ก็สะท้อนถึงตัวละครที่มีความรู้ความสามารถและ
ความดี ดูดั่งเทพเจ้าที่คอยช่วยเหลือมวลมนุษย์
เป็นหวังเป็นโยเพื่อมนุษย ส่วนบทกวีในชื่อจึงก็
เน้นสะท้อนความทุกข์ยากของสังคม เสียตี่ ยกย่อง
สรรเสริญ รวมทั้งประเพณี พิธี มารยาทจนได้รับ
การยกย่องเป็นคัมภีร์ใช้สอนปรัชญาของสำนัก
ขงจื่อ จนกระทั่งมาถึง ปรัชญาในรูปแบบร้อยแก้ว
ยุคก่อนราชวงศ์ฉินที่มีหลายสำนักปรัชญาปะชัน
กัน แต่คัมภีร์ของสำนักขงจื่อกับเหลาจื่อก็ถือเป็น
ผลงานที่มีอิทธิพลต่อความคิดคนจีนสูงสุด โดย
เฉพาะปรัชญาขงจื่อที่มุ่งเน้นหลักปรัชญาเมตตา
ธรรม โดยฝึกฝนคุณธรรมภายในจิตใจให้ตนเอง
และช่วยเหลือผู้อื่น ที่ได้ยอมรับสูงสุดถึงในระดับ
ราชสำนักในช่วงสมัยราชวงศ์ฮั่น หรือแม้กระทั่ง
นักประวัติศาสตร์สมัยราชวงศ์ฮั่น หรือกวีรักชาติและ
ปรัชญากรียุคราชวงศ์ถัง-ซ่ง ผลงานของพวกเขา

เหล่านั้นก็ล้วนแล้วแต่แสดงความเป็นห่วงเป็นใย ประเทศชาติและประชาชน เห็นได้จากมีขบวนการฟื้นฟูเนื้อหารวรรณกรรมและวรรณคดีให้เหมือนสมัยโบราณที่เน้นสะท้อนความจริงในสังคมกับคุณธรรมจริยธรรม ผลงานประพันธ์ของพวกเขาสะท้อนความสามารถในยุคที่ใช้การฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจทางปรัชญา อิทธิพลภายนอกไม่ส่งผลกระทบต่อจิตใจพวกเขาที่ต้องการช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติ แต่บางกวีก็สะท้อนถึงมีความโศกเศร้าเสียใจที่ไม่สามารถรับใช้ชาติได้ ซึ่งผลการวิจัยข้างต้นสอดคล้องกับข้อมูลของ Qin Hua เขาได้กล่าวว่า แม้ว่าไม่อาจกล่าวได้ว่าชาวจีนทุกคนในประวัติศาสตร์มีการปลูกฝังคุณธรรมในระดับสูง แต่การเน้นไปที่การพัฒนาตนเองด้วยการปลูกฝังคุณธรรมนั้นเป็นเนื้อหาหลักของวรรณกรรมจีนคลาสสิกอย่างชัดเจน วรรณกรรมจีนคลาสสิกให้ความสำคัญกับคุณธรรมของการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและการฝึกฝนอบรมสรรพสิ่ง ให้ความสำคัญกับวิถีทางธรรมชาติของทุกสิ่งทุกอย่างเติบโตและพัฒนาไปพร้อมกันและแต่ละอย่างเป็นไปตามธรรมชาติของมันเอง ให้ความสำคัญกับความรักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความเท่าเทียมกันในการบรรลุธรรมของศาสนาพุทธ “สวรรค์และมนุษย์เป็นหนึ่งเดียวกัน”และ“สรรพสิ่งเติบโตร่วมกันโดยไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน”ของลัทธิขงจื๊อ “ฟ้าดินกับฉันเกิดมาพร้อมกันและฉันเป็นหนึ่งในเดียวกับ

ทุกสรรพสิ่ง” ของจวงจื่อ(Qin Hua, 2012, Online) และสอดคล้องกับข้อมูลกระแสหลักของปรัชญาจีน Zhao Yanfeng กล่าวว่า ปรัชญากระแสหลักของจีนเชื่อว่าความสุขในชีวิตมาจากภายในจิตใจของตนเองบรรลุถึง“สัจธรรม”และของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคมนั้น สร้างขึ้นบนพื้นฐานของ “การฝึกฝนตนเองทางด้านคุณธรรม” ของแต่ละบุคคล ดังนั้นความสมบูรณ์ทางศีลธรรมของสมาชิกแต่ละคนในสังคมจึงไม่เพียงเกี่ยวข้องกับความสุขส่วนตัวเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความสงบสุขของโลกด้วย แต่บทเรียนที่สำคัญที่สุดในกระบวนการปรับปรุงศีลธรรมคือการเอาชนะความปรารถนาที่เห็นแก่ตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำจัด การควบคุมความปรารถนาทางด้านวัตถุของผู้คน (Zhao Yanfeng, 2003, p. 4)

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเฉพาะปรัชญาจีนด้านการฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจและการช่วยเหลือผู้อื่นในวรรณกรรมจีนยุคโบราณ ส่วนวรรณกรรมจีนยุคอื่นๆ ก็เป็นประเด็นที่ควรศึกษาต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้ได้รับทุนเงินอุดหนุนการวิจัย สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยรังสิตประจำปีการศึกษา 2565 โครงการวิจัยรหัสที่ 42/2565

เอกสารอ้างอิง

- ขงจื่อ. (2019). ชุดหนังสือคลังปัญญาตะวันออก คัมภีร์วุฒิตาสตตร์•คัมภีร์ทางสายกลางฉบับคัดสรร (จาง ป่าวเฉวียน อธิบาย และ หลิวจันถง แปล). กู้ยหลิน: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยครุศาสตร์ กว่างซี.
- เหลาจื่อ. (2564). คัมภีร์ธรรมเต๋าเด็กเก็ง (นรบรรณ พากย์ไทย). นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. <https://dictionary.orst.go.th/index.php>
- Sun Caixia. (2020). *Literature and Philosophy in Comparative Literary Influence Research. Lunwen study.* from <http://www.xueshut.com/bijiaowx/156497.html>.

- Wang Shunhong. (2007). *China Survey*. Beijing: Peking University Press.
- Zhang Dainian. (2005). *The Outline of Chinese Philosophy*. Nanjing: Jiangsu Educational Press.
- Zhang Lizhu. (2010). *Thirty Lectures on the History of Chinese Philosophy*. Beijing: Beijing Normal University Press.
- Qin Hui. (2003). *Ten Theories on Tradition*. Shanghai: Fudan University Press.
- WANG Guo-yu. (2011). On the Constructive Role of the Interpretation of The Book of Poetry in the Formation of Early Confucian Philosophy. *Journal of Shenzhen University (Humanities & Social Sciences)*, 28(6). <http://www.szdxxb.com/index.php?m=content&c=index&a=show&catid=42&id=545>
- HE Fa-su. (2016). A Review about Sima Qian's Academic Origin and School. *Journal of Huainan Normal University*. <http://www.xml-data.cn/WNSFXYXB/html/c6e3601d-e2b1-4d28-8fbd-80048795eef0.htm#close>
- Chang Ning. (2023). The historical background and spiritual course of Su Shi's poetry style changes in different periods. *China social science university humanity*, 1-5. <https://www.sinoss.net/c/2023-09-26/635130.shtml>
- Yu Xianhao. (2003). *Selected Works of Ancient Chinese Literature Volume 1 Pre-Qin Part*. Beijing: Higher Education Press.
- Yu Xianhao. (2003). *Selected Works of Ancient Chinese Literature Volume 2 Qin Han Wei and Jin North and South*. Beijing: Higher Education Press.
- Yu Xianhao. (2003). *Selected Works of Ancient Chinese Literature Volume 3 Sui Tang and Five Dynasties*. Beijing: Higher Education Press.
- Yu Xianhao. (2003). *Selected Works of Ancient Chinese Literature Volume 4 Song, Liao and Jin Dynasties*. Beijing: Higher Education Press.
- General Editorial Board of Encyclopedia of China. (2002). *Encyclopedia of China Chinese Literature Volume 1*. Beijing: Encyclopedia of China Publishing House.
- General Editorial Board of Encyclopedia of China. (2002). *Encyclopedia of China Chinese Literature Volume 2*. Beijing: Encyclopedia of China Publishing House.
- Dong Xianming, Xiong Su. (2015). The importance of tea ceremony culture in the Shih Ching scripture of Confucianism towards students' quality humanitarian education. *Yuwen jianshe*, (9X), 87-88. https://deyu.usst.edu.cn/_upload/article/files/fe/86/9149f1484dd395c5dc5a6b12c17f/3bdd4cd2-a207-4810-9be0-de44c006702f.pdf
- Translated by Zhang Yanying. (2007). *The Analects of Confucius*. Beijing: Chung Hwa Book Company.
- Bian Xiaoxuan, Huang Qingquan. (2000). *Selected Works From Chinese Classical Literature: Pre-Qin Qin Han Wei Jin Southern and Northern Dynasties Volume*. Wuhan: Central China Normal University Press.

- Qin Hua. (2012). *The Wisdom of Life from Classic Chinese Literature and Spirit*. National Office of Philosophy and Social Sciences. <http://www.nopss.gov.cn/GB/219506/219508/219525/17342073.html>
- Zhao Yanfeng. (2009). *An Academic Chinese Course for Chinese Philosophy*. Beijing: Peking University Press.

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

Marketing Mix Factors that Affect Healthy Food Consumption Behavior in the Form of Clean Food of People in Songkhla Municipality, Songkhla Province

จันติมา จันท์เอียด¹

Jantima Janead¹

Received: 11 December 2023

Revised: 21 March 2024

Accepted: 23 April 2024

บทคัดย่อ

การศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรม การบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน 2. เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด กับพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา คือ ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา จำนวน 400 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบตามความสะดวก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติแจกแจงความถี่ ร้อยละ และค่า F-test ผลการวิจัย พบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ที่เคยรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 26-35 ปี การศึกษาปริญญาตรีหรือเทียบเท่า สถานภาพโสด อาชีพพนักงานบริษัท นับถือศาสนาพุทธ และรายได้ต่อเดือน 10,001-20,000 บาท เหตุผลที่รับประทาน เพื่อควบคุมน้ำหนัก รับประทาน 3-4 ครั้ง/สัปดาห์ ค่าใช้จ่ายต่อครั้ง 101-200 บาท ชื้อในห้างสรรพสินค้า ตนเองตัดสินใจเลือกใช้บริการ และส่วนใหญ่รับประทานเวลาตอนเย็น และปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดกับพฤติกรรมของผู้บริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน พบว่า ด้านสถานที่จัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคลากร ด้านกระบวนการให้บริการ และ ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย เพื่อเป็นข้อมูล

¹ อาจารย์, ภาควิชาภาษาจีน, วิทยาลัยศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยรังสิต อีเมล: kanchana9015@gmail.com

¹ Lecturer, Chinese Language Department, College of Liberal Arts, Rangsit University Email: kanchana9015@gmail.com

ให้แก่ผู้ประกอบการร้านอาหารคลีนในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา วางแผนกลยุทธ์ในการผลิตอาหารคลีนเพื่อสุขภาพตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคต่อไป

คำสำคัญ: ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด, พฤติกรรมการบริโภค, อาหารเพื่อสุขภาพ, รูปแบบอาหารคลีน

Abstract

This study examines the marketing mix factors affecting healthy food consumption behavior and clean food patterns among the people. In the Songkhla Municipality, Songkhla Province, the objectives are 1. To study personal factors and behavior. Consumption of healthy food in the form of clean food. 2. To compare the marketing mix factors. with healthy food consumption behavior and clean food patterns among the people In Songkhla Municipality, Songkhla Province, this research employs a quantitative approach, with a sample size of 400 people selected from Songkhla Municipality, Songkhla Province, using a convenience sampling method. The tool used in the research was a questionnaire. The data were analyzed using statistics, frequency distribution, percentages, and an F-test. The results found that people in Songkhla Municipality, Songkhla Province, who used to eat healthy food in the form of clean food. Most are female, aged 26-35 years, have a bachelor's degree or equivalent, single status, occupation as a company employee. believe in Buddhism and monthly income 10,001-20,000 baht Reason for eating To control weight, eat 3-4 times Per week. Cost per time 101 - 200 baht, buy in department stores. You yourself decide to use the service. and eat mostly in the evening and marketing mix factors and behavior of consumers of healthy food in the form of clean food. It was found that in terms of distribution locations marketing promotion, personnel, service process and physical environment It is related to healthy food consumption behavior, clean food pattern. Statistically significant at the 0.05 level. Benefits received from the research. To provide information to clean restaurant operators in Songkhla Municipality, Songkhla Province, to plan strategies for producing clean, healthy food to meet consumer needs.

Keywords: Marketing Mix Factors, Consumption Behavior, Healthy Food, Clean Food Format

บทนำ

อาหารคลีน (Clean food) เป็นหนึ่งอาหารเพื่อสุขภาพ ที่ไม่ผ่านการปรุงแต่งด้วยสารเคมีต่างๆ เป็นอาหารที่สด สะอาด ไม่ผ่านกระบวนการหมักดองหรือปรุงรสน้อยที่สุด หรือแทบจะไม่มีปรุงแต่งอะไรเลย โดยอาหารดังกล่าว มีความหมาย 2 นัยยะ คือ เป็นอาหารที่กินเข้าไปแล้วมีประโยชน์

และไม่เป็นพิษต่อร่างกาย และเป็นอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ มีความปลอดภัย ไม่มีรสหวานจัด เค็มจัด หรือมันจัด (ภาวิณี เทพคำราม, 2557) การรับประทานอาหารแบบคลีน เป็นการรับประทานอาหาร 5 หมู่ ในสัดส่วนที่เหมาะสม คือต้องมีทั้งคาร์โบไฮเดรต โปรตีน ไขมัน ผลไม้ และไขมัน ในปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย

ไม่ใช่การเน้นรับประทานทานผักเยอะๆ แต่เพียงอย่างเดียว (กุสุมา ไชยสูตร, 2558) อาหารคลีนเน้นการกินบริโภคผัก ธัญพืช ผลไม้ ในสัดส่วนที่มากกว่าอาหารประเภทอื่น ส่วนการบริโภคอาหารโปรตีนประเภทปลา เนื้อสัตว์ไร้ไขมัน จะให้สารอาหารที่เป็นประโยชน์ และช่วยคงสภาพน้ำหนักให้เป็นปกติ ดังเช่นคนไทยยุคใหม่ชอบทานอาหารคลีนหรืออาหารเพื่อสุขภาพ การรับประทานอาหารเพื่อมุ่งเน้นสร้างเสริมสุขภาพร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรง ลดภาวะน้ำหนักเกินเกณฑ์และโรคอ้วน ซึ่งการทานอาหารคลีนสามารถชะลอหรือลดความเสี่ยงในการเกิดโรคต่างๆ เนื่องจากอาหารคลีนจะเน้น การทานอาหารสด แปรรูปน้อย เป็นแหล่งโภชนาการและสารอาหารที่ดี ทำให้สุขภาพร่างกายของผู้บริโภคอาหารคลีนดียิ่งขึ้น บางคนมองว่าอาหารคลีนมีหน้าตาไม่น่ารับประทาน และมีรสชาติจืด ทำให้หลายคนทานไม่ต่อเนื่อง และหันกลับไปทานอาหารที่มีรสชาติจัดจ้านมากกว่า จึงเป็นจุดเริ่มต้นของธุรกิจอาหารคลีนในปัจจุบันที่เพิ่มความอร่อยและทำให้อาหารคลีนมีหน้าตาที่น่ารับประทานมากขึ้น ซึ่งทำให้น่ารับประทาน (กมลวรรณ พงษ์กุล, 2565)

ตลาดอาหารเพื่อสุขภาพ เรียกได้ว่ายังมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง จากเทรนด์ที่คนรุ่นใหม่หันมาดูแลสุขภาพ รวมถึงสังคมสูงวัย เราจึงได้เห็นผู้ประกอบการใหม่ๆ ที่เข้ามารุกตลาดนี้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นร้านอาหารเพื่อสุขภาพ ผลิตภัณฑ์อาหารเสริมสุขภาพ อาหารฟังก์ชัน เป็นต้น จากการสำรวจคนไทย 7 ใน 10 ต้องการกินอาหารเพื่อสุขภาพที่มากขึ้น และปริมาณกว่า 53% ที่ยอมจ่ายเงินมากกว่าเดิม เพื่อให้ได้อาหารคุณภาพดี ออกไปด้วยประโยชน์ ด้วยอาหารหลากหลายรูปแบบ (ตามติดเทรนด์อาหารเพื่อสุขภาพ, 2566) จากความเจริญเติบโตทั้งเทคโนโลยี เศรษฐกิจและสังคม ทำให้ลักษณะการดำเนินชีวิตของผู้บริโภค

ต้องขับเคลื่อนไปอย่างเร่งรีบ เพื่อให้ทันเวลา ทำให้ผู้บริโภคบางกลุ่มหันมาดูแลสุขภาพร่างกายมากขึ้น จึงเกิดกระแสการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพที่สามารถลดปัญหาความเร่งรีบของเวลาและการดูแลสุขภาพที่ลดการเกิดโรคต่างๆ (ณัฐกฤตา นันทะสิน, 2558)

จากข้อมูลดังกล่าว กระแสนิยมการรับประทานอาหารคลีนเพื่อสุขภาพเพิ่มมากขึ้น ผู้บริโภคหันมาดูแลสุขภาพของตนเองเพิ่มมากขึ้น และที่ได้รับความสนใจอย่างมาก คือ การรับประทานอาหารแบบคลีน ผู้วิจัยสนใจศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ประกอบการในการผลิตอาหารคลีนให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค นอกจากนี้จะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานรัฐที่สามารถนำผลการศึกษาเพื่อส่งเสริมสุขภาพให้ประชาชนต่อไป

สมมติฐาน

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

2. เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด กับพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประชากรศาสตร์

ลักษณะทางประชากรศาสตร์กำหนดได้จาก อายุ เพศ รายได้ การศึกษา ปัจจัยนี้เป็นเกณฑ์ที่นิยมใช้ในการแบ่งส่วนตลาดลักษณะทางประชากรศาสตร์เป็นลักษณะที่สำคัญ โดยวิเคราะห์จากปัจจัยดังนี้ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, 2550, 41)

1. เพศ (Sex) ความแตกต่างทางเพศทำให้บุคคลมีพฤติกรรมของการติดต่อสื่อสารต่างกัน คือ เพศหญิงมีแนวโน้มมีความต้องการที่จะส่งและรับข่าวสารมากกว่าเพศชาย ในขณะที่เพศชายไม่ได้มีความต้องการที่จะส่งและรับข่าวสารเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีความต้องการที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นจากการรับและส่งข่าวสารนั้นด้วย เพศเป็นตัวแปรในการแบ่งส่วนตลาดที่สำคัญเช่นกัน ดังนั้น นักการตลาดต้องศึกษาตัวแปรนี้อย่างรอบคอบ เพราะในปัจจุบันนี้ตัวแปรด้านเพศมีการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมการบริโภค การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจมีสาเหตุจากการที่สตรีทำงานมากขึ้น

2. อายุ (Age) เนื่องจากผลิตภัณฑ์จะสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคที่มีอายุต่างกัน นักการตลาดจึงใช้ประโยชน์จากอายุเป็นตัวแปรด้านประชากรศาสตร์ที่แตกต่างของส่วนตลาด นักการตลาดได้ค้นคว้าความต้องการของส่วนตลาดส่วนลึก (Niche market) โดยมุ่งความสำคัญที่ตลาดอายุส่วนนั้นเป็นปัจจัยที่ทำให้คนมีความแตกต่างกันในเรื่องของความคิดและพฤติกรรมคนที่มีอายุน้อยมักจะมีความคิดเสรีนิยมยึดถืออุดมการณ์และมองโลกในแง่ดีมากกว่าคนที่อายุมาก ในขณะที่คนที่อายุมากมักจะมีความคิดที่อนุรักษ์นิยมยึดถือการปฏิบัติระมัดระวังมองโลกในแง่ร้ายกว่าคนที่มีอายุน้อย

เนื่องมาจากผ่านประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกัน ลักษณะการใช้สื่อมวลชนก็ต่างกันคนที่มีอายุมากมักจะใช้สื่อเพื่อแสวงหาข่าวสารหนักๆ มากกว่าความบันเทิง

3. การศึกษา (Education) เป็นปัจจัยที่ทำให้คนมีความคิด ค่านิยม ทักษะและพฤติกรรมแตกต่างกัน คนที่มีการศึกษาสูงจะได้เปรียบอย่างมากในการรับรู้สารที่ดี เพราะเป็นผู้มีความกว้างขวางและเข้าใจสารได้ดี แต่จะเป็นคนที่ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ ถ้าไม่มีหลักฐานหรือเหตุผลเพียงพอ ในขณะที่คนมีการศึกษามักจะใช้สื่อประเภทวิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ หากผู้มีการศึกษาสูงมีเวลาว่างพอก็จะใช้สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ แต่หากมีเวลาจำกัดก็มักจะแสวงหาข่าวสารจากสื่อสิ่งพิมพ์มากกว่าประเภทอื่น

4. รายได้ (Income) เป็นตัวแปรสำคัญในการกำหนดส่วนของตลาด โดยทั่วไปนักการตลาดจะสนใจผู้บริโภคที่มีความร่ำรวย แต่อย่างไรก็ตามครอบครัวที่มีรายได้ต่ำจะเป็นตลาดที่มีขนาดใหญ่ ปัญหาสำคัญในการแบ่งส่วนตลาด โดยถือเกณฑ์รายได้อย่างเดียวก็คือรายได้ อาจจะเป็นตัวชี้การมีหรือไม่มีความสามารถในการจ่ายสินค้าในขณะที่เดียวกันการเลือกซื้อสินค้าที่แท้จริงอาจถือเป็นเกณฑ์รูปแบบการดำรงชีวิต รสนิยม ค่านิยม อาชีพ การศึกษา ฯลฯ แม้ว่ารายได้จะเป็นตัวแปรที่ใช้บ่อย นักการตลาดส่วนใหญ่จะโยกเกณฑ์รายไ้ร่วมกับตัวแปรด้านประชากรศาสตร์หรืออื่นๆ เพื่อให้กำหนดตลาดเป้าหมายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น กลุ่มรายได้ อาจเกี่ยวข้องกับเกณฑ์อายุและอาชีพร่วมกัน

แนวคิดเกี่ยวกับส่วนประสมทางการตลาด (7Ps)

ส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) หมายถึง ตัวแปรหรือเครื่องมือทางการตลาดที่สามารถควบคุมได้ บริษัท มักจะนำมาใช้

ร่วมกันเพื่อตอบสนองความพึงพอใจและความต้องการของลูกค้าที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย แต่เดิมส่วนประสมการตลาดจะมีเพียงแค่ 4 ตัวแปรเท่านั้น (4Ps) ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) สถานที่หรือช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ต่อมามีการคิดตัวแปรเพิ่มเติมขึ้นมาอีก 3 ตัวแปร ได้แก่ บุคคล (People) ลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) และกระบวนการ (Process) เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดที่สำคัญทางการตลาดสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับธุรกิจทางด้านการบริการ ดังนั้น จึงรวมเรียกได้ว่าเป็นส่วนประสมทางการตลาดแบบ (7Ps) โดยมีรายละเอียดดังนี้ (Kotler & Keller, 2016, 92)

1. ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึง สิ่งที่บริษัทนำเสนอออกขายเพื่อก่อให้เกิดความสนใจโดยการบริโภคหรือการใช้บริการนั้นสามารถทำให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจ โดยความพึงพอใจนั้นอาจจะมาจากสิ่งที่สัมผัสได้หรือสัมผัสไม่ได้ เช่น รูปแบบบรรจุภัณฑ์ กลิ่น สี ราคา ตราสินค้า คุณภาพของผลิตภัณฑ์ ความมีชื่อเสียงของผู้ผลิต หรือผู้จัดจำหน่าย

2. ด้านราคา (Price) หมายถึง จำนวนเงินตราที่ต้องจ่ายเพื่อให้ได้รับผลิตภัณฑ์สินค้าหรือบริการของกิจการหรืออาจเป็นคุณค่าทั้งหมดที่ลูกค้ารับรู้ เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์จากการใช้ผลิตภัณฑ์สินค้าหรือบริการนั้นๆ อย่างคุ้มค่ากับจำนวนเงินที่จ่ายไป นอกจากนี้ยังหมายถึง คุณค่าของผลิตภัณฑ์ในรูปของตัวเงิน ซึ่งลูกค้าใช้ในการเปรียบเทียบระหว่างราคา (Price) ที่ต้องจ่ายเงินออกไปกับคุณค่า (Value) ที่ลูกค้าจะได้รับกลับมาจากผลิตภัณฑ์นั้น ซึ่งหากว่าคุณค่าสูงกว่าราคาลูกค้าก็จะทำการตัดสินใจซื้อ (Buying Decision) ทั้งนี้ กิจการควรคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ซึ่งการกำหนดกลยุทธ์ด้านราคามีดังนี้ สถานการณ์สภาวะและรูปแบบของการ

แข่งขันในตลาด ต้นทุนทางตรง และต้นทุนทางอ้อม

3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place / Channel Distribution) หมายถึง ช่องทางการจำหน่ายสินค้าหรือบริการรวมถึงวิธีการที่จะนำสินค้าหรือบริการนั้นๆ ไปยังผู้บริโภค เพื่อให้ทันต่อความต้องการซึ่งมีหลักเกณฑ์ที่ต้องพิจารณาว่ากลุ่มเป้าหมายคือใครและควรกระจายสินค้าหรือบริการสู่ผู้บริโภคผ่านช่องทางใดจึงจะเหมาะสม

4. ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) หมายถึง เครื่องมือการสื่อสารทางการตลาดเพื่อสร้างความสนใจ (Motivation) ความคิด (Thinking) ความรู้สึก (Feeling) ความต้องการ (Need) และความพึงพอใจ (Satisfaction) ในสินค้าหรือบริการ โดยสิ่งนี้จะใช้ในการจูงใจลูกค้ากลุ่มเป้าหมายให้เกิดความต้องการหรือเพื่อเตือนความทรงจำ (Remind) ในตัวผลิตภัณฑ์ โดยคาดว่าจะการส่งเสริมการตลาดนั้นจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึก (Feeling) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior) การซื้อสินค้าหรือบริการหรืออาจเป็นการติดต่อสื่อสาร (Communication) เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้ขายกับผู้ซื้อก็เป็นได้ ทั้งนี้จะต้องมีการใช้เครื่องมือสื่อสารทางการตลาดในรูปแบบต่างๆ อย่างผสมผสาน

5. ด้านบุคคล (People) หรือบุคลากร หมายถึง พนักงานที่ทำงานเพื่อก่อประโยชน์ให้แก่องค์กรต่างๆ ซึ่งนับรวมถึงแต่เจ้าของกิจการ ผู้บริหารระดับสูง ผู้บริหารระดับกลาง ผู้บริหารระดับล่าง พนักงานทั่วไป แม่บ้าน เป็นต้น โดยบุคลากรนับได้ว่าเป็นส่วนผสมทางการตลาดที่มีความสำคัญ เนื่องจากเป็นผู้คิดวางแผนและปฏิบัติงานเพื่อขับเคลื่อนองค์กรให้เป็นตามทิศทางที่วางกลยุทธ์ไว้ นอกจากนี้บทบาทอีกอย่างหนึ่งของบุคลากรที่มีความสำคัญ คือ การมีปฏิสัมพันธ์และสร้างมิตรไมตรีต่อลูกค้าเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้อลูกค้าเกิดความพึงพอใจ

6. ด้านกระบวนการ (Process) หมายถึง เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีการและงานปฏิบัติ ในด้านการบริการที่นำเสนอให้กับผู้ใช้บริการเพื่อมอบการให้บริการอย่างถูกต้องรวดเร็ว โดยในแต่ละกระบวนการสามารถมีได้หลายกิจกรรมตามแต่รูปแบบและวิธีการดำเนินงานขององค์กร หากว่ากิจกรรมต่างๆ ภายในกระบวนการมีความเชื่อมโยงและประสานกัน จะทำให้กระบวนการโดยรวมมีประสิทธิภาพส่งผลให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจ

7. ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) หมายถึง สิ่งที่ลูกค้าสามารถสัมผัสได้จากการเลือกใช้สินค้าหรือบริการขององค์กร เป็นการสร้างความแตกต่างอย่างโดดเด่นและมีคุณภาพ เช่น การตกแต่งร้าน การแต่งกายของพนักงานในร้าน การพูดจาต่อลูกค้าการบริการที่รวดเร็ว เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จำเป็นต่อการดำเนินธุรกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจทางด้านการบริการ ที่ควรจะต้องสร้างคุณภาพ

ส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น มีความสำคัญต่อการกำหนดกลยุทธ์ในการดำเนินธุรกิจทางด้านการตลาด ให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในสถานการณ์ต่างๆ และของอุตสาหกรรมที่แตกต่างกันไปไม่มีสูตรที่ตายตัว

แนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมผู้บริโภค

พฤติกรรมผู้บริโภค หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความคิดและความรู้สึกที่ผู้บริโภค มี 3 รูปแบบ ดังนี้ (กัลยากร วรกุลลัญฐานันท์ และพรทิพย์ สัมปัตตะวนิช, 2553, 90)

1. พฤติกรรมผู้บริโภคแปรเปลี่ยนได้ (Dynamic) เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น การสื่อสาร เทคโนโลยี สังคม ฯลฯ ทำให้มีผลกระทบต่อปัจจัยด้านความคิด ความรู้สึกของผู้บริโภคด้วย และพฤติกรรมผู้

บริโภค ได้รับผลกระทบมาจากปัจจัยภายใน และภายนอก จึงทำให้พฤติกรรมผู้บริโภคไม่หยุดนิ่งอยู่เหมือนเดิม แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวได้ตลอดเวลา

2. พฤติกรรมผู้บริโภคเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างความคิดความรู้สึกและการกระทำ กับสิ่งแวดล้อมภายนอก ดังนั้น ความเข้าใจพฤติกรรมผู้บริโภคจึงต้องศึกษาทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกว่า ผู้บริโภคตัดสินใจซื้อสินค้า/บริการอะไร อย่างไร และทำไม

3. พฤติกรรมบริโภคเกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยน (Exchanges) หมายความว่า ผู้บริโภคมีพฤติกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนคุณค่าบางอย่างกับบางคน ในกรณีนี้คือการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ซื้อ (ผู้บริโภค) กับผู้ขาย(เจ้าของสินค้า) เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า พฤติกรรมผู้บริโภค คือ การแสดงอาการที่เป็นกระบวนการเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ซื้อ การใช้ การประเมินผลสินค้าหรือบริการจากการได้มาตามความต้องการและคาดหวังของผู้บริโภค

วิธีการศึกษา

การดำเนินงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) จากกลุ่มเป้าหมาย โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้บริโภคที่เคยรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน ของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา โดยผู้วิจัยสอบถามกลุ่มตัวอย่างก่อนให้ทำแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริโภคที่เคย

รับประทานอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการสุ่มแบบตามความสะดวก เช่น ห้างสรรพสินค้า, ซูเปอร์มาร์เก็ต ถนนนางงาม, หน้ามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา และมหาวิทยาลัยทักษิณวิทยาเขตสงขลา เป็นต้น เนื่องจากไม่ทราบจำนวนผู้บริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนที่แน่นอน จึงใช้สูตรของ (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2560) ในกรณีไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอนที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และสำหรับความคลาดเคลื่อนร้อยละ 0.05 กลุ่มตัวอย่างสามารถคำนวณ 385 คน เพื่อป้องกันความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นจากการตอบแบบสอบถามไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัยเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างเพิ่มอีก 15 ตัวอย่าง รวมทั้งหมดเป็น 400 ตัวอย่าง ส่วนระยะเวลาที่ใช้สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเริ่มดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ถึง เดือนเมษายน 2566

เครื่องมือในการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ตอนด้วยกัน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม คำถามประกอบด้วยข้อมูล 7 ข้อ ดังนี้ 1) เพศ 2) อายุ 3) ระดับการศึกษา 4) สถานภาพ 5) อาชีพ 6) ศาสนา 7) รายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบ ตรวจสอบรายการ (Check-List) หรือเป็นคำถามแบบให้เลือกตอบ

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้บริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน คำถามประกอบด้วยข้อมูล 6 ข้อ ดังนี้ 1) เหตุผลสำคัญที่รับประทาน 2) ความถี่ในการรับประทาน 3) ค่าใช้จ่ายต่อครั้ง 4) สถานที่เลือกซื้ออาหาร 5) บุคคลที่มีส่วนในการตัดสินใจ 6) ช่วงเวลารับ

ประทาน โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบ ตรวจสอบรายการ (Check-List) หรือเป็นคำถามแบบให้เลือกตอบ

ตอนที่ 3 ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน คำถามประกอบด้วยข้อมูล 7 ข้อ ดังนี้ 1) ด้านผลิตภัณฑ์ 2) ด้านราคา 3) ด้านสถานที่จัดจำหน่าย 4) ด้านการส่งเสริมการตลาด 5) ด้านบุคลากร 6) ด้านกระบวนการให้บริการ 7) ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ รวม 30 ข้อโดยใช้หลักเกณฑ์การกำหนดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) 5 ระดับ ตามหลักเกณฑ์การให้คะแนน ของ (บุรินทร์ รุจนะพันธ์, 2556)

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่นำมาใช้ในครั้งนี้ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว นำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสม ผู้วิจัยเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 0.79 และเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC มากกว่า 0.5 มาใช้เป็นข้อคำถาม หลังจากนั้นผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปทดสอบหาความเชื่อมั่น (Try Out) เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ โดยนำไปทดลองใช้กับผู้บริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน จำนวน 30 ชุด ก่อนนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริง โดยหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยวิธีวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach) ซึ่งค่าความเชื่อมั่นที่คำนวณได้ เท่ากับ 0.86 ซึ่งถือว่าแบบสอบถามนี้มีความเชื่อถือได้สามารถนำไปเก็บข้อมูลจริงต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บแบบสอบถาม (questionnaire) กับกลุ่มตัวอย่าง ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยสอบถามกลุ่มตัวอย่าง

ก่อนให้ทำแบบสอบถาม ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามได้เฉพาะผู้ที่เคยบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน เท่านั้น

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยแนะนำตนเองแจ้งวัตถุประสงค์การทำวิจัยและขอความร่วมมือจากกลุ่มตัวอย่างในการให้ข้อมูลที่ตรงตามความเป็นจริง การตอบแบบสอบถามในครั้งนี้ผู้วิจัย จะเก็บข้อมูลเป็นความลับ ไม่มีการระบุชื่อและรายงานการวิจัยจะเสนอผลโดยรวมและกลุ่มตัวอย่าง มีสิทธิ์ในการปฏิเสธเข้าร่วมวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) ได้แก่ แจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) เพื่ออธิบายปัจจัยส่วนบุคคล และ พฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

2. ผู้วิจัยใช้ F-test เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลกับพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

ผลการศึกษา

1. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคล ผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง จำนวน 322 คน คิดเป็น

ร้อยละ 80.5 อายุ 26-35 ปี จำนวน 109 คน คิดเป็นร้อยละ 27.3 ระดับการศึกษาปริญญาตรีหรือเทียบเท่า จำนวน 140 คน คิดเป็นร้อยละ 35.0 สถานภาพโสด จำนวน 193 คน คิดเป็นร้อยละ 48.3 อาชีพเป็นพนักงานบริษัท จำนวน 137 คน คิดเป็นร้อยละ 34.3 นับถือศาสนาพุทธจำนวน 234 คน คิดเป็นร้อยละ 58.5และมีรายได้ต่อเดือนประมาณ 10,001-20,000 บาท จำนวน 137 คน คิดเป็นร้อยละ 34.3

2. ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชนพบว่า เหตุผลสำคัญที่รับประทานอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน คือ เพื่อควบคุมน้ำหนัก จำนวน 85 คน คิดเป็นร้อยละ 21.3 ความถี่ในการรับประทาน 3-4 ครั้ง/สัปดาห์ จำนวน 125 คน คิดเป็นร้อยละ 31.3 ค่าใช้จ่ายต่อครั้ง คือ 101-200 บาท จำนวน 149 คน คิดเป็นร้อยละ 37.3 สถานที่ซื้ออาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนมากที่สุด คือ ห้างสรรพสินค้า จำนวน 135 คน คิดเป็นร้อยละ 33.8 บุคคลที่มีส่วนในการตัดสินใจเลือกใช้บริการ คือ ตนเองต้องการ จำนวน 142 คน คิดเป็นร้อยละ 35.5 และ ช่วงเวลารับประทานมากที่สุด คือ ช่วงเย็น จำนวน 120 คน คิดเป็นร้อยละ 30.0

3. ผลเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด กับพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดกับพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน

พฤติกรรมการบริโภค	F-test						
	ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด : ด้าน						
	ผลิตภัณฑ์	ราคา	สถานที่จำหน่าย	การส่งเสริมการตลาด	บุคลากร	กระบวนการให้บริการ	สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ
1. เหตุผลสำคัญที่รับประทาน	0.195	0.018*	0.546	0.715	0.313	0.088	0.386
2. ความถี่ในการรับประทาน	0.419	0.170	0.798	0.246	0.569	0.580	0.800
3. ค่าใช้จ่ายต่อครั้ง	0.041*	0.040*	0.736	0.618	0.091	0.237	0.434
4. สถานที่เลือกซื้ออาหาร	0.780	0.337	0.527	0.615	0.486	0.066	0.262
5. บุคคลที่มีส่วนในการตัดสินใจ	0.194	0.238	0.076	0.302	0.386	0.871	0.094
6. ช่วงเวลารับประทาน	0.058	0.437	0.160	0.179	0.428	0.125	0.887

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 1 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด กับพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา พบว่า

ผลิตภัณฑ์ ที่ต่างกันมีผลกับพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และจากการพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ค่าใช้จ่ายต่อครั้ง มีความแตกต่างกัน

ราคา ที่ต่างกันมีผลกับพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และจากการพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า เหตุผลสำคัญที่รับประทาน และ ค่าใช้จ่ายต่อครั้ง มีความแตกต่างกัน

ด้านสถานที่จัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคลากร ด้านกระบวนการให้บริการและด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และจากการพิจารณารายข้อในการทดสอบ พบว่า พฤติกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน แต่ละข้อไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผล

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 26-35 ปี การศึกษาปริญญาตรีหรือเทียบเท่า สถานภาพโสด อาชีพพนักงานบริษัท นักร้องศาสนาพุทธและมีรายได้ต่อเดือนประมาณ 10,001-20,000 บาท ต่างกับการศึกษาของ ธัญลักษณ์ ธรรมจักร์ และคณะ (2562, 84-97) เรื่อง พฤติกรรมการบริโภคอาหารเจ ในอำเภอเมือง จังหวัดตรัง พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 20-34 ปี ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว/เจ้าของกิจการ/ค้าขาย และมีรายได้เดือนละ 15,001-30,000 บาท ส่วนด้านสถานภาพ

โสด การศึกษาระดับปริญญาตรี นับถือศาสนาพุทธ สอดคล้องกับงานวิจัย และต่างกับการศึกษาของ มลฤดี คำภูมิ (2562, 1-21) เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความภักดีของผู้บริโภคอาหารคลีนในเขต กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้บริโภคมีค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน (Clean Food) ต่อครั้ง 201-300 บาท รวมถึงต่างกับการศึกษาของ ปาณิสรา เจยบัว และคณะ (2564, 131-142) เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้ออาหารคลีน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 20-29 ปี อาชีพนักเรียน/ นักศึกษา ส่วนการศึกษาระดับปริญญาตรี รายได้ 10,000-20,000 บาท สอดคล้องกับงานวิจัย รวมถึงต่างกับการศึกษาของ ธัญญาภรณ์ ใจปานแก่น และคณะ (2566, 148-161) เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้ออาหารคลีนของกลุ่มเจนเอเรชั่นวาย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 26-35 ปี สถานภาพสมรส อาชีพข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,001-30,000 บาท ส่วนการศึกษาระดับปริญญาตรี สอดคล้องกับงานวิจัย

2. พฤติกรรมของผู้บริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา พบว่า เหตุผลสำคัญที่รับประทาน คือ เพื่อควบคุมน้ำหนัก รับประทาน 3-4 ครั้ง/สัปดาห์ ค่าใช้จ่ายต่อครั้ง 101-200 บาท สถานที่ซื้ออาหาร มากที่สุด คือ ห้างสรรพสินค้า ตนเองตัดสินใจเลือกใช้บริการ และรับประทานเวลาตอนเย็นมากที่สุด ซึ่งต่างกับการศึกษาของ ธัญลักษณ์ ธรรมจักร และคณะ (2562, 84-97) เรื่อง พฤติกรรมการบริโภคอาหารเจ ในอำเภอเมือง จังหวัดตรัง พบว่า ส่วนใหญ่มีความต้องการบริโภคเต้าหู้และเห็ดเป็นวัตถุดิบของอาหารเจ วัตถุประสงค์บริโภคเพื่อสุขภาพที่ดีและแข็งแรง

บริโภค 8-9 วัน มีค่าใช้จ่ายในการบริโภค 1,000-2,000 บาทต่อเดือน ส่วนการบริโภคช่วงเย็น เวลา 12.01-17.00 น. และตัวเองมีอิทธิพลในการตัดสินใจบริโภค ซึ่งใกล้เคียงกับงานวิจัย ส่วนการศึกษาของ มลฤดี คำภูมิ (2562, 1-21) เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความภักดีของผู้บริโภคอาหารคลีนในเขต กรุงเทพมหานคร พบว่า เหตุผลสำคัญที่เลือกบริโภคอาหารคลีนเพราะให้คุณค่าทางโภชนาการ สถานที่ที่เลือกเป็นร้านอาหารในห้างสรรพสินค้า โดยตนเองเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลในการบริโภค สอดคล้องกับการศึกษาของ ปาณิสรา เจยบัว และ คณะ (2564, 131-142) เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้ออาหารคลีน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า รับประทาน 3-4 ครั้งต่อสัปดาห์ ช่วงเวลาในการรับประทาน คือ มื้อเย็น และมีค่าใช้จ่ายต่อครั้งในการรับประทานอาหารที่ 100-200 บาท ส่วนจุดประสงค์ที่รับประทาน เพื่อให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง ใกล้เคียงกับงานวิจัย และต่างกับการศึกษาของ ธัญญาภรณ์ ใจปานแก่น และ คณะ (2566, 148-161) เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้ออาหารคลีนของกลุ่มเจนเอเรชั่นวาย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พบว่า เหตุผลในการเลือกบริโภคอาหารคลีนมองว่าเป็นประโยชน์เพื่อสุขภาพและได้รับคุณค่าทางโภชนาการสูง ส่วนใหญ่ชอบอาหารประเภทสลัดผัก ผลไม้ สถานที่บริโภค คือ ทานที่บ้าน และทานกับครอบครัว ประเภทของอาหารคลีนที่ซื้อบ่อยสุด คือ ผักสดปลอดสารพิษ สถานที่ที่ซื้ออาหารคลีนบ่อยที่สุด คือ ซูเปอร์มาร์เก็ต รับประทานสัปดาห์ละ 2 ครั้ง/สัปดาห์ มีค่าใช้จ่ายต่อครั้ง 201-300 บาทต่อครั้ง โดยตนเองเป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมในการบริโภคตัดสินใจที่จะซื้อและรับประทานเองด้านเมนูที่ชื่นชอบ

3. เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดกับพฤติกรรมของผู้บริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของ

ประชาชน พบว่า ด้านสถานที่จัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคลากร ด้านกระบวนการให้บริการ ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และสอดคล้องกับการศึกษาของ ธัญลักษณ์ ถาวรจิต (2564, 41-56) เรื่อง การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ ในเทศบาลนครหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบว่า ปัจจัยส่วนประสมการตลาด ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคลากร ด้านกระบวนการ และด้านลักษณะทางกายภาพ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมผู้บริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 รวมถึงใกล้เคียงกับการศึกษาของ กุลภัสสรณ์ หมั่นคติธรรม และคณะ (2564, 80-92) เรื่อง ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารคลีนของประชาชน ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ด้านกายภาพ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารคลีนด้านค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารคลีน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

สรุปผลการศึกษา

ปัจจุบันผู้บริโภคนิยมรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนมากขึ้น ทำให้มีร้านอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย ส่งผลต่อการแข่งขันที่สูงขึ้นในด้านช่องทางการจำหน่าย การศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ไม่ว่าจะ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้บริโภค พฤติกรรมของผู้บริโภค และปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ

รูปแบบอาหารคลีนของประชาชน ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ประกอบการในการผลิตอาหารคลีนให้ตรงกับความ ต้องการของผู้บริโภค นอกจากนี้จะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานรัฐที่สามารถนำผลการศึกษาเพื่อส่งเสริมสุขภาพให้ประชาชนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษาครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ซึ่งผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ความต้องการดังกล่าว ให้กับผู้ประกอบการธุรกิจอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน เป็นข้อมูลในการปรับกลยุทธ์ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการอาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีนที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้ออาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบอาหารคลีน (Clean Food) ของผู้บริโภคกลุ่มเจนเนอเรชั่น X และ กลุ่มเจนเนอเรชั่น Y ในจังหวัดสงขลา เนื่องจากปัจจุบันมีผู้บริโภคกลุ่มดังกล่าวรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ รูปแบบอาหารคลีน (Clean Food) เพิ่มขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ช่วยให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ พงษ์กุล. (2565). ปัจจัยที่มีผลต่อแนวโน้มและข้อแนะนำการบริโภคอาหารคลีนเพื่อสุขภาพ ในทศวรรษ 2020. *วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ*, 2(2), 1-9.
- กัลยกร วรกุลลัญจณี และพรทิพย์ สัมปัตตะวนิช. (2553). *การโฆษณาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กุลภัสสรณ์ หมั่นคติธรรม และคณะ. (2564). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารคลีน ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 14(2), 80-92.
- กุลสุมา ไชยสูตร. (2558). *อาหารคลีน. ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล. ค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2566. จาก <https://www.si.mahidol.ac.th/Th/healthdetail>. ตามติดเทรนด์อาหารเพื่อสุขภาพ. (2566). ค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2566 จาก <https://mmed.com/food-trend>.*
- ณัฐกฤตา นันทะสิน. (2558). ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโภคและความภักดีต่ออาหารเพื่อสุขภาพของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร. *มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. วารสารกระแสวัฒนธรรม*, 1(1), 3-18.
- ตามติดเทรนด์อาหารเพื่อสุขภาพ. (2566). ค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2563. จาก <https://thefoodism-show.com/news/healthy-food-trends>.
- ธัญญาภรณ์ ใจปานแก่น และคณะ. (2566). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้ออาหารคลีนของกลุ่มเจเนอเรชั่นวาย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 9(1), 148-161.
- ธัญลักษณ์ ถาวรจิต. (2564). การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคอาหารเพื่อสุขภาพในเทศบาลนครหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. *วารสารบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 3(1), 41-56.
- ธัญลักษณ์ ธรรมจักร์ และคณะ. (2562). พฤติกรรมการบริโภคอาหารเจ ในอำเภอเมือง จังหวัดตรัง. *วารสารการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, 8(1), 84-97.
- ธานีินทร์ ศิลป์จารุ. (2560). *การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS. (พิมพ์ครั้งที่ 17)*. กรุงเทพฯ: บิสซิเนสอาร์แอนด์ดี.
- บุรินทร์ รุจนะพันธุ์. (2556). *เกณฑ์การแปลความหมาย. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2566. จาก <https://www.thaiall.com/blog/burin/4967>.*
- ปาณิสรา เจยบัว และคณะ. (2564). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้ออาหารคลีน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. *วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 13(1), 131-142.
- ภาวิณี เทพคำราม. (2557). 'คลีนฟู้ด' อีกมิติของการกินเพื่อสุขภาพ. ค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2566 จาก <https://www.thaihealth.or.th/Content/25051-E.html>.
- มลฤดี คำภูมิ. (2562). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความภักดีของผู้บริโภคอาหารคลีนในเขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารกรุงเทพตะวันออกเฉียงใต้*, 5(2), 1-21.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2550). *พฤติกรรมผู้บริโภค*. กรุงเทพฯ: ธีระฟิล์มและไซเท็ก.

Kotler, P. & Keller, K. (2016). *Marketing Management*. (15th ed.). New Jersey: Pearson.
Prentice Hall.

การเปลี่ยนแปลงของคนจนเมืองภายใต้ผลกระทบของการพัฒนาเมืองขอนแก่น : จากทัศนฐานจากการสำรวจ

Changes of the Urban Poor Under the Impact of Khon Kaen City Development: A Scenario Based on Survey Data

ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์¹, มนต์ชัย ผ่องศิริ², รสिता ดาศรี², กฤษดา บัจจาเนย์², พัชนี เมืองศรี²
Thanapauge Chamaratana¹, Monchai Phongsiri², Rasita Dasri²,
Kritsada Patchaney², Patchanee Muangsri²

Received: 11 December 2023

Revised: 19 February 2024

Accepted: 28 February 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงสำรวจนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคนจนเมืองภายใต้ผลกระทบจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำคัญของเมืองขอนแก่น เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนจนเมืองในเขตเทศบาลนครขอนแก่น รวม 506 ราย ได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย ตามบัญชีรายชื่อสมาชิกชุมชนที่รวบรวมโดยผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลการวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ประกอบด้วย ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่าการเปลี่ยนแปลงของคนจนเมืองขอนแก่น ประกอบด้วย การเปลี่ยนกายภาพของชุมชนจากการกลายเป็นเมือง โดยส่วนใหญ่เป็นชุมชนเก่าชั้นกลาง (ร้อยละ 40.5) การเปลี่ยนอาชีพของคนจนเมือง โดยมีการเกิดขึ้นของผู้ประกอบการรายย่อยในชุมชนถึงหนึ่งในสาม (ร้อยละ 29.1) การแสวงหาสิทธิความเป็นเจ้าของ “บ้าน” กับการลงหลักปักฐานในนครใหญ่ โดยมากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นผู้มีสิทธิในการครอบครองที่อยู่อาศัย (ร้อยละ 55.9) รูปแบบความสัมพันธ์กับเมืองในฐานะชนชั้นที่ถูกแบ่งแยกด้วยต้นทุนทางเศรษฐกิจที่เน้นทำกิจกรรมที่ไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายมากนัก และการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อนำมาเป็นหนทางสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมือง โดยเกือบทั้งหมดไปใช้สิทธิเลือกตั้งครั้งล่าสุด (ร้อยละ 97.4)

คำสำคัญ: คนจนเมือง, การเปลี่ยนแปลง, ผลกระทบของการพัฒนา

¹ รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศาสตร์ (พัฒนาสังคม) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 091 0562317, E-mail: thanacha@kku.ac.th, *Corresponding Author

² นักวิจัยประจำโครงการวิจัยคนจนเมืองที่เปลี่ยนไปในสังคมเมืองที่กำลังเปลี่ยนแปลง : กรณีศึกษาคนจนเมืองอีสาน

¹ Associate Professor, Department of Social Sciences (Social Development), Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, 091 0562317, E-mail: thanacha@kku.ac.th, *Corresponding Author

² Researcher for the research project on The Changing Urban Poor in a Changing Urban Society: A Case Study of the Isan Urban Poor

Abstract

The Primary objective of this survey research was to study the changes of the urban poor in an urban area of Khon Kaen Municipality. An interview schedule was used to collect data from a sample of 506 urban poor individuals in the Municipality. The sample was obtained by simple sampling method based on a list of community members from each community in Khon Kaen Municipality. Data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation.

Research findings show that the changes among the urban poor people in Khon Kaen Municipality consisted of the following: physical shifts of communities due to urbanization, with most being older middle-class communities (40.5%); occupational shifts of the urban poor people, with the emergence of small entrepreneurs in the community accounting for almost one-third (29.1%); the pursuit of house ownership in the urban cities, with more than half having the right to own housing (55.9%); the separation of relations among urban people which were determined by economic costs; and political participation as a means of contributing to urban development with almost all participants exercising their voting rights in the most recent election (97.4%).

Keywords: Urban Poor, Changes, Impact of Development

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ในกระแสธารการพัฒนาและพลังขับเคลื่อนของโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงมากมายในสังคมไทย และมีลักษณะซ้อนทับกันของการเปลี่ยนแปลงในมิติ การเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรม กลายเป็นปัญหาที่ไม่มีผู้ใดให้ความสนใจและให้ คำตอบต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยได้อย่าง แท้จริง ในขณะที่ผู้คนยังคงดำเนินชีวิตไปท่ามกลาง ความไม่รู้ในทุกด้าน เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มิได้เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงในบางมิติ หากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างและ ระบบความสัมพันธ์แบบองค์รวมของสังคมไทยเลย ที่เดียว

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและมีส่วน กากับชีวิตผู้คนในสังคมไทย ประการหนึ่งคือการ เปลี่ยนแปลงความหมายและปฏิบัติการต่อ “พื้นที่”

ของคนในสังคม ซึ่งต้องการการศึกษาทำความเข้าใจอย่างจริงจังและลึกซึ้ง เพราะเป็นภาววิทยา ที่มีความสลับซับซ้อน และหากจะศึกษาเรื่องของ “พื้นที่” ตามกรอบความรู้แบบเดิม ไม่ว่าจะเป็นการกลายเป็นเมือง (Urbanization) กับความเป็น ชนบท (Rurality) ก็พบว่า มีข้อจำกัดที่จะใช้ทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็น อย่างมาก อีกทั้งยังมีความเหลื่อมซ้อนทับกันที่วิ มากขึ้นจนไม่สามารถแยกให้เป็นสองขั้วได้อย่าง ชัดเจนเช่นเดิมได้ ขณะเดียวกันความเป็นเมือง เองก็มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงไปจากกรอบ ความคิดเดิม จนยากเกินกว่าจะวางปัญหาบนฐาน ความเข้าใจแบบเดิมได้อีกต่อไป (ธนพฤษ์ ชามะรัตน์, 2566)

พลังอำนาจของรัฐและทุนที่ได้กระทำผ่าน การพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งการปรับเปลี่ยนกายภาพของเมือง ทำให้

เกิดผลกระทบต่อชีวิตทุกชีวิตในพื้นที่เมืองอย่างไม่มีทางออก เพราะรัฐและทุนได้สร้างวาทกรรมที่ทรงพลังในการแปรเปลี่ยนพื้นที่ ทั้งชุดวาทกรรมที่เป็นความรู้ และชุดวาทกรรมที่สร้างความหวังแก่ผู้คน ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมเมืองน่าอยู่ (Healthy City) เมืองยั่งยืน (Sustainable City) หรือแม้แต่เมืองอัจฉริยะ (Smart City) (ธนพฤษก์ ชามะรัตน์, 2566)

การตั้งหน้าตั้งตาในการพัฒนาเมืองของรัฐและทุนดังกล่าว มักวางอยู่บนนโยบายนโยบายจินตนาการถึงเมืองที่มีชนชั้นกลางเป็นแกนหลัก และละเลยคนกลุ่มอื่นๆ โดยไม่ได้พยายามที่จะตระหนักถึงผลกระทบของการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้คนที่มีความแตกต่างอย่างลึกซึ้ง การขับส่งด้วยจินตนาการถึงเมืองในฝันได้เอื้อประโยชน์กับคนเฉพาะกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มทุนที่ได้ร่วมมือกับรัฐในการเปลี่ยนแปลง “พื้นที่” เพื่อตอบสนองการสะสมทุนของตนเองอย่างเต็มที่ เช่น ในรูปของการจัดตั้งบริษัทพัฒนาเมืองที่จังหวัดใหญ่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ รวมไปถึงเมืองใหญ่ในภาคอีสานอย่างขอนแก่น (บัวพันธ์ พรหมพิทักษ์ และคณะ, 2562)

จากการทบทวนสถานการณ์องค์ความรู้ในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมา พบว่าองค์ความรู้จากการศึกษาในพื้นที่เมืองในภาคอีสาน แม้จะมีความพยายามที่จะศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาชุมชนเมืองเป็นหลัก แต่ภายใต้การพัฒนาเมืองและชุมชนเมืองนั้น ยังปรากฏร่องรอยของคนตัวเล็กตัวน้อย ที่เป็นคนชายขอบ และยิ่งกว่าชายขอบอยู่บ้าง แต่ภาพความรู้ก็ยิ่งพร่าเลือนและถูกบดบังด้วยการศึกษาในเชิงการพัฒนาเมืองทางกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน รวมไปถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มุ่งเน้นเรื่องสิ่งแวดล้อมของเมือง (บุญเลิศ วิเศษปรีชา และคณะ, 2561) ทำให้การศึกษาดังกล่าวยังมีขีดจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถทำ

ความเข้าใจในพลวัต และการดำรงอยู่อันซับซ้อนของคนจนเมือง รวมไปถึงขาดความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับผู้คนที่ถูกมองว่าเป็นเพียง “ตัวประกอบ” ของสังคมเมืองเท่านั้น หากได้มองให้ลึกลงไปถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมชุมชนเมือง

ท่ามกลางกระแสการพัฒนานานาชาติซึ่งความเปลี่ยนแปลงของเมืองใหญ่ในภาคอีสานอย่างเมืองขอนแก่น ที่ได้รับแรงกระแทกจากนโยบายการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา การศึกษาที่มุ่งตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวกลับมุ่งเน้นไปที่วัตถุประสงค์ที่หลากหลาย แต่กลับแซ่แข่งความรู้ที่เกี่ยวกับ “ผู้คน” โดยเฉพาะคนตัวเล็กตัวน้อย ผู้ด้อยโอกาส และคนชายขอบในนาม “คนจนเมือง” ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวิถีชีวิต ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง การเคลื่อนย้ายเข้าออกเมืองของผู้คนที่เต็มใจและไม่เต็มใจ การเมืองที่ขาดเสถียรภาพ การถูกกีดกันจากการพัฒนาอันนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เป็นธรรมทางสังคม ซึ่งเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันจนแยกไม่ออกดังนั้น เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่เป็น “ฉากทัศน์ฐาน” ที่เท่าทันกับสถานการณ์ปัจจุบันของคนจนเมืองในขอนแก่น ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและความสลับซับซ้อนของ “พื้นที่เมือง” จึงต้องมีการศึกษาเชิงสำรวจเพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะเป็นภาพใหญ่ของบริบทการเปลี่ยนแปลงของคนจนเมือง และเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยเชิงลึกในอนาคตเพื่อนำไปสู่การแสวงหาทางเลือกของการพัฒนาเมืองที่เอื้อต่อคนจนเมือง และคนกลุ่มต่างๆ มากกว่าการพัฒนาเมืองกระแสหลักที่เอื้อต่อภาคธุรกิจและชนชั้นกลาง หรือกล่าวให้ชัดเจนอีกประการหนึ่งคือเป็นการศึกษาเมืองจากมุมมองของคนที่อยู่เบื้องล่าง (From Below) ในฐานะของสมาชิกเมืองผู้ควรมี “สิทธิ” ในการกำหนดชะตาชีวิตเมืองเช่นเดียวกับสมาชิกเมืองอื่นๆ

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคนจนเมืองภายใต้ผลกระทบจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำคัญของเมืองขอนแก่น

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยจากฐานข้อมูลทางวิชาการต่างๆ ในประเด็นการศึกษาที่สอดคล้องกับเรื่อง “คนในชุมชนแออัด” “คนชายขอบ” และ “คนถูกกีดกัน” อันเป็นผลจากการพัฒนาเมืองบริเวณพื้นที่ภาคอีสานนับตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2540 - 2561 สามารถจำแนกประเด็นสำคัญออกเป็น 6 ประเด็น ได้แก่ องค์ความรู้ด้านชุมชนแออัด องค์ความรู้ด้านการออกแบบเมืองและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน องค์ความรู้ด้านการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนจนเมือง องค์ความรู้ด้านชีวิตของคนจนเมืองในฐานะคนชายขอบ องค์ความรู้ด้านที่อยู่อาศัยและการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง และองค์ความรู้ด้านสุขภาวะและวิถีดำรงชีพของคนจนเมือง (บุญเลิศ วิเศษปรีชา และคณะ, 2561)

อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้ที่ใช้เป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานในการวิจัยเชิงสำรวจครั้งนี้ที่เน้นศึกษา “การเปลี่ยนแปลง” ที่เกิดขึ้นกับคนจนเมืองท่ามกลาง “การเปลี่ยนไป” ของพื้นที่เมืองที่เกิดจากการพัฒนา จึงใช้องค์ความรู้ในด้านชีวิตของคนจนเมืองในฐานะคนชายขอบ ด้านที่อยู่อาศัยและการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง และด้านสุขภาวะและวิถีดำรงชีพของคนจนเมือง เท่านั้นมาพัฒนากรอบแนวคิดการวิจัย

1. องค์ความรู้ด้านชีวิตของคนจนเมืองในฐานะคนชายขอบ เกิดจากงานศึกษาวิจัยที่เน้นการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเมืองโดยภาครัฐ รวมไปถึงกลุ่มผู้ด้อยโอกาส

ในเมือง และคนชายขอบ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ทำให้การดำเนินชีวิตของพวกเขามีความยากลำบาก มีอุปสรรคในการใช้ชีวิตในพื้นที่เมืองหลากหลายประการ และนำไปสู่การเป็นกลุ่มคนชายขอบที่มีความเปราะบางสูง (วิจิต ระวิวงศ์ และคณะ, 2542; อภิญา เวชชัย และกิติพัฒน์ นนทบุรีมะดุล, 2546; สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2547; ญาณิกา อักษรนำ, 2560; คณิน เชื้อดวงผุย และคณะ, 2561)

2. องค์ความรู้ด้านที่อยู่อาศัย และการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง เน้นผลการศึกษาไปที่การจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่เกี่ยวข้องกับคนจนเมือง โดยเฉพาะแนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับคนจนเมืองซึ่งมิได้เป็นเรื่องสวัสดิการระหว่างผู้ให้ คือ รัฐ กับ คนจนเมือง ภายใต้ความสัมพันธ์แบบ “การให้” และ “การรับ” เท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับภาคีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยหลายภาคส่วน โดยเฉพาะการเข้ามามีส่วนร่วมสำคัญขององค์กรภาคประชาสังคม (อภิศักดิ์ วีระวิสิทธิ์, 2550; กิตติ หนองพล และนพดล ตั้งสกุล, 2555) รวมไปถึงประเด็นการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่มีผลกระทบต่อคนจนเมือง โดยเฉพาะความเปราะบางด้านที่อยู่อาศัย (สุรพงษ์ เล็กสมบูรณ์, 2557; ผกามาศ ถินพังกา, 2558; ญาณกร ไท้ประยูร และคณะ, 2559)

3. องค์ความรู้ด้านสุขภาวะและวิถีดำรงชีพของคนจนเมือง แม้จะมีอยู่บ้างแต่ก็ยิ่งถือว่าน้อยอยู่เมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น หรือมักแฝงอยู่ในการศึกษาสายสุขภาพชุมชน และการพัฒนาชุมชน โดยส่วนใหญ่พบว่าสุขภาวะของคนจนเมืองอยู่ในระดับต่ำกว่ามาตรฐานอันเป็นผลจากการมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี ทั้งยังมีความเปราะบางในการดำรงชีพ รวมไปถึงยังขาดการจัดการที่ดีของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสำหรับคนกลุ่มนี้ (ภูมิสิทธิ์

สุวรรณศักดิ์ และอุดม โคลิน, 2546; อคิน รพีพัฒน์, 2550; สมโภช รติโอพาร, 2552)

จากองค์ความรู้สามด้านข้างต้น คือ ด้านชีวิตของคนจนเมืองในฐานะคนชายขอบ ด้านที่อยู่อาศัยและการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง และด้านสุขภาวะและวิถีดำรงชีพของคนจนเมืองต่างมีลักษณะที่ซ้อนทับ (Overlapping) ของทั้งสามด้าน ผู้วิจัยจึงนำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคนจนเมืองอันเป็นผลกระทบจากการพัฒนาพื้นที่เมืองใน 5 มิติ ประกอบด้วย

(1) การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ซึ่งมาจากองค์ความรู้ด้านที่อยู่อาศัยและการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง และด้านสุขภาวะและวิถีดำรงชีพของคนจนเมือง

(2) การเปลี่ยนแปลงอาชีพ ซึ่งมาจากองค์ความรู้ด้านชีวิตของคนจนเมืองในฐานะคนชายขอบ และด้านสุขภาวะและวิถีดำรงชีพของคนจนเมือง

(3) การเปลี่ยนแปลงด้านสิทธิและความเป็นเจ้าของ ซึ่งมาจากองค์ความรู้ด้านชีวิตของคนจนเมืองในฐานะคนชายขอบ

(4) การเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์กับเมือง ซึ่งมาจากองค์ความรู้ด้านชีวิตของคนจนเมืองในฐานะคนชายขอบ

(5) การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งมาจากองค์ความรู้ด้านชีวิตของคนจนเมืองในฐานะคนชายขอบ และด้านสุขภาวะและวิถีดำรงชีพของคนจนเมือง

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษากับกลุ่มคนจนเมืองที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองขอนแก่นทุกกลุ่มรวมไปถึงศึกษากับกลุ่มผู้อยู่อาศัยในบ้านเช่า

ราคาถูกที่กระจายตัวในเขตเมืองชั้นในของเทศบาลนครขอนแก่น โดยมีพื้นที่วิจัยหลักอยู่ในชุมชนแออัดริมรางรถไฟ 5 ชุมชน ซึ่งอยู่ภายในอาณาบริเวณถนนวงแหวนรอบเมืองขอนแก่น ได้แก่ ชุมชนโนนหนองวัดริมราง ชุมชนพรสวรรค์ ชุมชนหลักเมือง ชุมชนหนองแวงใหม่ ที่โยกย้ายจากชุมชนหนองแวงตราซูดเดิม และชุมชนเทพารักษ์ 5 ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนพฤษภาคม - กรกฎาคม 2562 เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ทำการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนจนเมืองในเขตเมืองขอนแก่น คำนวณขนาดตัวอย่าง (Sample Size) โดยใช้สูตรการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างกรณีไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอนและต้องการประมาณค่าเฉลี่ยของประชากร (Cochran, 1977) โดยกำหนดส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวอย่าง (σ) ที่ 0.435 ระดับความนัยสำคัญ (Z) ที่ 0.01 และค่าความคลาดเคลื่อน (e) ที่ร้อยละ 95 ได้ขนาดตัวอย่าง 506 คน ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ตามบัญชีรายชื่อสมาชิกชุมชนที่รวบรวมโดยผู้นำชุมชน 5 ชุมชนดังกล่าว เนื่องจากเป็นข้อมูลที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงในบริบทชุมชนเมืองของเทศบาลนครขอนแก่นมากที่สุด ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลการวิจัย โดยเครื่องมือดังกล่าวแบ่งออกเป็น 10 ตอน ประกอบด้วย ประเภทชุมชน ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลักษณะการอยู่อาศัย การดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับเมือง การเข้าถึงเทคโนโลยีด้านข้อมูลข่าวสาร เครือข่ายทางสังคม มิติทางสังคมและวัฒนธรรม ทิศนะต่อการเปลี่ยนแปลงของชีวิตและสังคม และการมีส่วนร่วมและทัศนคติทางการเมือง ผ่านการทดสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ราย มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (Index of item - Objective Congruence : IOC) 0.83 ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ 1 จึงถือว่ามีความตรงเชิงเนื้อหาที่ยอมรับได้ (ชนพฤกษ์

ชามะรัตน์, 2560) ก่อนทำการทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นคณาจารย์เมืองในชุมชนมิตรภาพ เทศบาลนครขอนแก่น จำนวน 10 ราย วิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช (Cronbach's Alpha Coefficient) 0.85 ซึ่งสูงกว่า 0.83 จึงถือว่าเป็นเครื่องมือที่มีคุณภาพ (ชนพฤษ์ ชามะรัตน์, 2560) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ประกอบด้วย ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่แสดงถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงของคณาจารย์เมืองตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่กล่าวถึงในข้างต้น

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ผลการวิจัยนำเสนอเป็น 2 ส่วน โดยส่วนแรกนำเสนอบริบททั่วไปของการศึกษา คือประเภทของชุมชนเมืองและคุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง อีกส่วนเป็นการนำเสนอการเปลี่ยนแปลงของคณาจารย์เมืองอันเกิดจากการพัฒนาเมือง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. บริบททั่วไปของการศึกษา

1.1 ประเภทชุมชนเมือง การจำแนกประเภทของชุมชนเมืองขอนแก่น พบว่า เป็นชุมชนเก่าชั้นกลางมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40.5 รองลงมาคือชุมชนแออัดชั้นใน ชุมชนเก่าชั้นในและบ้านเช่า/ห้องเช่าชั้นใน คิดเป็นร้อยละ 12.1 และ 11.7 ตามลำดับ

1.2 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง เมื่อพิจารณาถึงข้อมูลพื้นฐานของคณาจารย์เมืองพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 71.3 ที่เหลือเป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 28.7 สำหรับด้านอายุของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า อายุเฉลี่ยอยู่ที่ 56.75 ปี และเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 99.2 โดยมีเพียงร้อยละ 0.8 เท่านั้นที่นับถือศาสนาคริสต์ แสดงให้เห็นว่าศาสนาพุทธ

ยังคงมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิต และถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการระดมทุนและความร่วมมือของคณาจารย์เมืองด้วย

เมื่อพิจารณาด้านการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่หรือเกือบครึ่งหนึ่งเรียนจบในระดับประถมศึกษาหรือเทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ 49.4 รองลงมาเรียนจบระดับมัธยมต้นหรือเทียบเท่า ระดับมัธยมปลายหรือเทียบเท่า และจบสายอาชีพ (ปวช./ปวส.) คิดเป็นร้อยละ 13.2, 12.5 และ 8.7 ตามลำดับ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ายังมีกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้เรียนหนังสืออยู่ร้อยละ 3.8 ส่วนที่ได้เรียนแล้วเรียนไม่จบในระดับประถมศึกษาหรือเทียบเท่ามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 2.4 รองลงมาคือเรียนไม่จบระดับมัธยมต้นหรือเทียบเท่า, ระดับมัธยมปลายหรือเทียบเท่า และจบสายอาชีพ (ปวช./ปวส.) คิดเป็นร้อยละ 0.8, 0.6 และ 0.4 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เรียนจบระดับการศึกษาภาคบังคับเท่านั้น (ถ้ารวมทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่าคิดเป็นร้อยละ 62.6) กล่าวได้ว่าคณาจารย์เมืองขอนแก่นให้ความสำคัญกับการลงทุนด้านการศึกษาเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิต หรือเพื่อเป็น “ทุน” ในการสร้างทางเลือกของการดำรงชีพค่อนข้างน้อย

ด้านจำนวนสมาชิกของครัวเรือน พบว่าอยู่ด้วยกันทั้งหมดสี่คน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 26.7 รองลงมาคือ อยู่ทั้งหมดสามคน, อยู่ทั้งหมดสองคน และอยู่ทั้งหมดห้าคน คิดเป็นร้อยละ 24.5, 14.4 และ 13.6 ตามลำดับ สำหรับครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุในครอบครัว พบว่า คณาจารย์เมืองส่วนใหญ่ไม่มีผู้สูงอายุมากกว่า 60 ปีในครอบครัว มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 44.5 รองลงมาคือมีผู้สูงอายุคนเดียว มีสองคน และมากกว่าสองคน คิดเป็นร้อยละ 30.6, 23.3 และ 1.6 ตามลำดับ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ครัวเรือนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 55.5) มีสมาชิกผู้สูงอายุมากกว่า 60 ปีอาศัยอยู่ด้วยกัน ซึ่งใน

มุมมองเดิมนั้น ผู้สูงอายุมักถูกมองว่าเป็น “วัย ฟิงฟิง” หรือเป็น “ภาระ” ของครัวเรือนที่ต้องเลี้ยงดู แต่การศึกษาเกี่ยวกับสังคมผู้สูงอายุในปัจจุบัน ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมกับการสร้างยุทธศาสตร์การ ดำรงชีพของครัวเรือนอย่างมาก เช่น เป็นผู้ดูแล เด็กเล็กระหว่างที่พ่อแม่ที่ต้องออกไปทำงานหารายได้เลี้ยงครัวเรือน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาด้านรายได้รวมของครัวเรือน คนจนเมือง พบว่า ครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างมี รายได้รวมเฉลี่ยอยู่ที่ 32,579.81 บาท/เดือน และ ส่วนใหญ่มีรายได้รวมของครอบครัวมากกว่า 30,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 39.9 รองลง มามีรายได้ระหว่าง 10,000 - 20,000 บาท/เดือน และระหว่าง 20,001 - 30,000 บาท/เดือน คิดเป็น ร้อยละ 21.9 และ 21.3 ตามลำดับ เมื่อพิจารณา รายได้เฉลี่ยต่อหัว พบว่า คนจนเมืองมีรายได้เฉลี่ย อยู่ที่ 9,071.45 บาท/เดือน และส่วนใหญ่มีรายได้ เฉลี่ยต่อหัวระหว่าง 3,000 - 6,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 28.9 รองลงมามีรายได้เฉลี่ยต่อหัว ระหว่าง 6,001 - 9,000 บาท/เดือน และมากกว่า 12,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 22.1 และ 18.6 ตามลำดับ จะเห็นว่ารายได้ของครอบครัวคนจน เมืองทั้งในภาพรวมและเฉลี่ยรายหัวถือว่าอยู่ใน ระดับที่ “พออยู่ได้” ในสภาวะของเมืองขอนแก่น ที่อัตราค่าครองชีพสูงเป็นอันดับต้นๆ ของ ภาคอีสาน

ด้านรายจ่ายของครัวเรือนต่อเดือนเมื่อ พิจารณาประเภทของรายจ่ายที่ครัวเรือนคนจน เมืองต้องจ่ายไป พบว่า ครัวเรือนเกือบทั้งหมด ต้องจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ ซึ่งเป็นสาธารณูปโภคพื้นฐาน คิดเป็นร้อยละ 98.6 รองลงมาคือจ่ายค่าที่อยู่อาศัย และผ่อนรถ คิดเป็นร้อยละ 32.6 และ 31.6 ตาม ลำดับ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงยอดเงินที่ต้อง จ่ายในแต่ละเดือนกลับพบว่าครัวเรือนคนจนเมืองมี รายจ่ายค่าผ่อนรถมากที่สุด เฉลี่ยอยู่ที่ 1,935.64

บาท/เดือน รองลงมาคือรายจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าที่อยู่อาศัย เช่น เช่าบ้าน ผ่อนบ้าน และผ่อนอื่นๆ เฉลี่ยที่ 1,336.85, 824.23 และ 429.79 บาท/เดือน ตามลำดับ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่าครัวเรือน คนจนเมืองจำนวนมากไม่มีค่าใช้จ่ายที่เป็น การผ่อนบัตรเครดิต ผ่อนหนี้สินนอกระบบ และ ผ่อนอื่นๆ โดยมีจำนวนสูงถึงร้อยละ 97.0, 94.7 และ 86.0 ตามลำดับ ตัวเลขดังกล่าวหากมองโดย ผิวนอกอาจคิดว่าพวกเขาเป็นผู้ไม่มีหนี้สิน แต่ใน ความเป็นจริงตัวเลขดังกล่าวกลับสะท้อนว่าคนจน เมืองขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน หรือแหล่ง ทุนในการผ่อนส่งที่ต้องใช้สินทรัพย์ หรือความ น่าเชื่อถือ (Credit) เป็นสิ่งการันตี

นอกจากนี้ เมื่อทำการเปรียบเทียบมุมมอง รายได้กับรายจ่ายทั้งครอบครัว พบว่า รายได้พอๆ กับรายจ่ายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.9 รองลงมา คือ รายได้น้อยกว่ารายจ่ายในบางเดือนและต้อง หยิบยืมเงินบ้าง และรายได้ไม่สมำเสมอบางเดือน เหลือมาก แต่บางเดือนไม่พอใช้ คิดเป็นร้อยละ 33.4 และ 8.5 ตามลำดับ ตัวเลขดังกล่าวสะท้อนว่า รายได้ของครัวเรือนคนจนเมืองอีสานยังอยู่ในระดับ ที่ไม่น่าไว้วางใจ เพราะมีครัวเรือนคนจนเมืองอีสาน กว่าร้อยละสี่สิบที่มีรายได้น้อยกว่ารายจ่ายจนต้อง หยิบยืม รวมถึงรายได้ที่ไม่สมำเสมอ ดังนั้น โอกาส ที่ครัวเรือนคนจนเมืองจะมีเงินเก็บสะสมไว้ใช้เป็น ทุนรอนในอนาคตแทบจะไม่มีเลย

2. การเปลี่ยนแปลงของคนจนเมือง ขอนแก่น

การเปลี่ยนแปลงของคนจนเมืองอันเป็น ผลกระทบจากการพัฒนาพื้นที่เมืองจากการสำรวจ ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ การเปลี่ยนแปลงอาชีพ การเปลี่ยนแปลงด้าน สิทธิและความเป็นเจ้าของ การเปลี่ยนแปลงด้าน ความสัมพันธ์กับเมือง และการเปลี่ยนแปลงทาง การเมือง มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การเปลี่ยนกายภาพของชุมชนจากการกลายเป็นเมือง กายภาพของชุมชนแออัดในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นส่วนใหญ่เป็นชุมชนเก่าชั้นกลางมากที่สุด (ร้อยละ 40.5) รองลงมาคือชุมชนแออัดชั้นใน (ร้อยละ 12.1) และบ้านเช่า/ห้องเช่าชั้นใน (ร้อยละ 11.7) ตามลำดับ (ตารางที่ 1) ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าพื้นที่ดั้งเดิมของเมืองขอนแก่นในอดีตเป็นชุมชนชนบทโบราณที่มีอายุมากกว่า 100 ปี ตั้งอยู่รายรอบศูนย์กลางของเมือง เมื่อเมืองได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนชั้นกลางถึงชั้นนอกของเมืองที่เดิมก็มีความเป็นชนบทกลายเป็นเมือง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงสภาพทางกายภาพ

ของชุมชน อย่างไรก็ตามในชุมชนดังกล่าวกลับยังคงมีวิถีชีวิตแบบชุมชนเก่าที่ผสมผสานกับการเปลี่ยนแปลงแลความทันสมัยที่เกิดขึ้น รวมไปถึงการเข้ามาของคนต่างถิ่นที่ให้ความต้องการด้านที่อยู่อาศัยในรูปแบบบ้านเช่าและห้องเช่าขยายตัวครอบคลุมทั้งเมืองตั้งแต่ชั้นในจนถึงชั้นนอก สอดคล้องกับผลการศึกษาของ กฤษดา บัจจาเนย์ และธนพฤกษ์ ชามะรัตน์ (2560) และชิตติญา เหล่าอัน (2563) ที่พบว่าการกลายเป็นเมืองที่เกิดขึ้นในเมืองขอนแก่นได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในเขตเมืองเดิมและพื้นที่ชานเมืองในเชิงกายภาพ เศรษฐกิจครัวเรือน และสังคมวัฒนธรรมของชุมชน

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามประเภทชุมชน (n = 506)

ประเภทชุมชน	จำนวน	ร้อยละ
ชุมชนแออัดชั้นใน	61	12.1
ชุมชนแออัดชั้นนอก	24	4.7
ชุมชนเก่าชั้นใน	59	11.7
ชุมชนเก่าชั้นกลาง	205	40.5
ชุมชนเก่าชั้นนอก	56	11.1
บ้านเช่า/ห้องเช่าชั้นใน	59	11.7
บ้านเช่า/ห้องเช่าชั้นกลาง	25	4.9
บ้านเช่า/ห้องเช่าชั้นนอก	17	3.4
รวม	506	100.0

2.2 การเปลี่ยนอาชีพของคนจนเมือง แม้เดิมนั้นคนจนเมืองจะมีอาชีพที่มีความหลากหลายและมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความสามารถและทักษะการประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครัวเรือน แต่มีความน่าสนใจประการหนึ่งคือ การเกิดขึ้นของ“ผู้ประกอบการ” (entrepreneurs) ที่เป็นเจ้าของกิจการขนาดเล็ก โดยมีถึงร้อยละ 29.1 โดยส่วนใหญ่ผันตัวจากแรงงานหาเช้ากินค่ำ

ในชุมชน และบางส่วนเป็นคนย้ายถิ่นเข้ามาจากชนบท แต่ก็สามารถยกระดับตัวเองสู่การประกอบการค้าเล็กๆ น้อยๆ ในชุมชน โดยกลุ่มผู้ประกอบการนี้มีสูงถึงเกือบหนึ่งในสามของกลุ่มตัวอย่าง (ตารางที่ 2) โดยลักษณะของการประกอบกิจการขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้งของสถานประกอบการ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ชั้นในของเมือง จึงสอดคล้องกับพื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองข้างต้นที่

มักกระจุกตัวในพื้นที่ชั้นใน ดังนั้นการเรียกร้อง “สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง” ของคนจนเมือง ขอนแก่นจึงมักเกี่ยวข้องกับเรื่อง “การเข้าถึงที่ดิน” หรือ “สิทธิในการอยู่อาศัย” ในแหล่งทำเลที่เหมาะสมกับ “การประกอบอาชีพ” ของพวกเขา อีกทั้งพื้นที่ส่วนใหญ่ก็พัฒนามาจากพื้นที่ที่มีการตั้งชุมชนอยู่อาศัยมานานหลายชั่วอายุคนดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Phongsiri (2019) และบัวพันธ์

พรหมพักพิง (2560) ที่พบว่าแม่คนเมืองในพื้นที่เมืองและชานเมืองในพื้นที่ภาคอีสานจะมีความเปราะบางของครัวเรือนภายใต้บริบทการขยายตัวของเมืองสูงมาก แต่ด้วยความผูกพันเชิงพื้นที่และ “ภาวะจำยอม” ทางเศรษฐกิจจึงทำให้พวกเขาต้องดิ้นรนที่จะเข้าถึงการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เมืองในการประกอบอาชีพ และมีความพยายามที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัว ผ่านการทำธุรกิจเล็กๆ น้อยๆ ในชุมชนเมือง

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอาชีพหลัก (n = 506)

อาชีพหลัก	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีอาชีพหลัก	35	6.9
เจ้าของกิจการขนาดเล็ก	147	29.1
รับจ้างรายเดือนนอกระบบ	30	5.9
รับจ้างรายวันนอกระบบ	82	16.2
อาชีพอิสระ	25	4.9
พนักงานบริการงานประจำ	18	3.6
พนักงานประจำ	20	4.0
หน่วยงานรัฐ	10	2.0
ว่างงาน	72	14.2
อาสาสมัคร	20	4.0
อื่นๆ	47	9.3
รวม	506	100.0

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงทัศนะของคนจนเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงของชีวิต ในด้านการประกอบอาชีพของพวกเขาเปรียบเทียบกับรุ่นพ่อแม่ พบว่าคนจนเมืองมากกว่าครึ่งหนึ่งเชื่อว่าพวกเขามีการประกอบอาชีพที่ดีกว่าอาชีพของพ่อหรือแม่ นั่นคือการได้อยู่ในเมืองและได้ประกอบอาชีพในเมืองมีส่วนทำให้พวกเขามีโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมระหว่างรุ่นวัยสูงขึ้น ซึ่งนับเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งของคนอีสาน

ที่ต้องการ “ถีบตัวเอง” ให้สูงขึ้นผ่านกระบวนการเลื่อนชั้นทางสังคมในลักษณะของการเลื่อนชั้นทางสังคมในแบบอาชีพ (Occupational Social Mobility) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Chamaratana, et.al (2017) ที่พบว่าแรงงานอีสานเคลื่อนถิ่นจากการไปทำงานในต่างประเทศมีแรงปรารถนาในการเลื่อนชั้นทางสังคมให้สูงขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะการเปลี่ยนอาชีพให้ดีกว่าอาชีพเดิม

2.3 การแสวงหาสิทธิความเป็นเจ้าของ “บ้าน” กับการลงหลักปักฐานในนครใหญ่ ตามปกติ คนจนเมืองในอดีตมักเป็นคนย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองเพียงเพื่อทำมาหากิน ก่อนจะย้ายกลับถิ่นฐานเดิมในชนบท แต่ในปัจจุบันซึ่งเป็นประเด็นสืบเนื่องจากหัวข้อที่ผ่านมา เมื่อเงื่อนไขของชีวิตคนจนเมืองผูกโยงกับพื้นที่ในเมืองทั้งเพื่อการเป็นชายคาพิทักษ์และใกล้แหล่งทำมาหากิน จึงเป็นที่มาของการแสวงหาสิทธิความเป็นเจ้าของ “บ้าน” กับการลงหลักปักฐานในนครใหญ่ อย่างเมืองขอนแก่น สะท้อนจากตัวเลขคนจนเมืองที่มีสิทธิในการครอบครองที่อยู่อาศัย โดยพบว่ามากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 55.9) เป็นเจ้าของบ้านและที่ดินโดยผ่อนชำระหมดแล้ว นอกจากนี้ยังมีอีก ร้อยละ 9.7 ที่เป็นเจ้าของตัวบ้านโดยที่ดินเช่าถูกกฎหมาย ขณะที่สภาพที่อยู่อาศัยเกือบร้อยละ 80 เป็นบ้านพักอาศัยที่ค่อนข้างมั่นคงถาวร คือเป็นบ้านปูนที่มีการตกแต่ง และบ้านครึ่งปูนครึ่งไม้ สะท้อนว่าคนจนเมืองขอนแก่นให้ความสำคัญกับการ “ลงหลักปักฐาน” ในการจัดการเรื่องที่อยู่อาศัย เป็น

อย่างมากโดยมุ่งสร้างความชอบธรรมและสิทธิที่จะอยู่อาศัยอย่างถูกต้องด้วยการขอทำสัญญาเช่าอย่างถูกต้อง เช่น กรณีชุมชนหนองแวงตราซุใหม่ที่ได้โยกย้ายจากริมทางรถไฟเดิมไปอยู่ในพื้นที่จัดสรรใหม่ซึ่งมีการทำสัญญาเช่า และมีการก่อสร้างบ้านเรือนเป็นบ้านปูนที่มีโครงสร้างถาวร สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการมีที่อยู่อาศัยเป็นเรื่องใหญ่ของคนจนเมือง นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงตัวเลขของด้านทักษะในการวางแผนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย พบว่าคนจนเมืองมากกว่าร้อยละ 80 ที่อยู่อาศัยในพื้นที่เดิม สะท้อนว่าคนจนเมืองอีสานมีความผูกพันกับบ้านและเมืองอย่างเหนียวแน่น (ตารางที่ 3) ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Phuttharak and Dhiravisit (2014) รวมไปถึง Phongsiri (2019) ที่ต่างพบว่าคนจนเมืองในพื้นที่เมืองและชานเมืองในพื้นที่ภาคอีสานมีความผูกพันในเชิงพื้นที่และวัฒนธรรมประเพณีที่ผูกโยงกับการดำรงชีวิตของคนเมือง โดยเป็นการผสมผสานทั้งในเชิงการพำนักอาศัยและการประกอบสัมมาอาชีพในพื้นที่เมือง

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามลักษณะสิทธิและการครอบครองที่อยู่อาศัย สภาพที่อยู่อาศัย (n = 506)

ที่อยู่อาศัย	จำนวน	ร้อยละ
สิทธิการครอบครอง		
เป็นเจ้าของบ้านและที่ดิน	283	55.9
อยู่ระหว่างการผ่อนชำระ	17	3.4
เป็นเจ้าของบ้านบนที่ดินเช่า	49	9.7
เป็นเจ้าของบ้านบนที่ดินบุกรุก	11	2.2
เช่าที่อยู่ในชุมชนแออัด	33	6.5
เช่าอยู่นอกชุมชนแออัด	65	12.9
อยู่อาศัยโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย	50	9.5
รวม	506	100.0

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามลักษณะสิทธิและการครอบครองที่อยู่อาศัย สภาพที่อยู่อาศัย (n = 506) (ต่อ)

ที่อยู่อาศัย	จำนวน	ร้อยละ
สภาพที่อยู่อาศัย		
ก่อสร้างด้วยปูนมีการตกแต่ง	220	43.5
ก่อสร้างด้วยปูนไม่ตกแต่ง	99	19.6
ครึ่งปูนครึ่งไม้	173	34.2
ก่อสร้างด้วยไม้	13	2.6
มีสภาพคล้ายเพิง	0.0	0.0
อื่นๆ	1	0.2
รวม	506	100.0
สถานที่พักเมื่อวัยเกษียณ		
กลับไปภูมิลำเนาเดิม	59	11.7
อยู่ในที่อยู่ปัจจุบันตามลำพัง	117	23.1
อาศัยอยู่กับลูกหลาน	320	63.2
อาศัยในสถานดูแลผู้สูงอายุ	4	0.8
อื่นๆ	6	1.2
รวม	506	100.0

2.4 รูปแบบความสัมพันธ์กับเมือง : ชนชั้นที่ถูกแบ่งแยกด้วยต้นทุนทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์กับเมืองผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่มีมากขึ้นกว่าในอดีต เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีมากในการศึกษา เพราะในอดีตหลายกิจกรรมในปัจจุบันเป็นเรื่องที่ไม่เคยเกิดขึ้น หรือเป็นกิจกรรมที่ “ไม่เคยเห็น” สำหรับคนจนเมืองในอดีต แต่เมื่อเวลาผ่านไปความสัมพันธ์ของคนจนเมืองกับเมืองผ่านกิจกรรมของเมืองในยุคปัจจุบัน พบว่าการเดินทางไปร่วมกิจกรรมของเมืองในสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันที่ไม่ต้องใช้ต้นทุนสูงได้แก่ การออกกำลังกายกลางแจ้ง ซ้อมสินค้าบันเทิง พักผ่อนหย่อนใจ เช่น ลานกีฬาชุมชน งานแสดงกลางแจ้ง หมอลำ ตลาดนัด ห้างสรรพสินค้า สวนสาธารณะ ถนนคนเดิน เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะมีส่วนในกิจกรรมของเมืองที่

ผูกโยงเข้ากับวิถีชีวิตประจำวันของตน ในขณะที่เดียวกันในอีกชุดกิจกรรมที่มีต้นทุนสูง และเป็นสถานที่ที่คนจนเมืองขอนแก่นมีโอกาสไปน้อยมักเกี่ยวข้องกับเรื่องสุนทรียภาพ การค้นหาความรู้ การแข่งขันกีฬา ออกกำลังกายในร่ม เช่น ฟิตเนส ฟิสิกส์ ศูนย์ศิลปะ ห้องสมุด หรือเยี่ยมชมย่านเมืองเก่า ก็สะท้อนภาพชนชั้นที่เกิดขึ้นในเมือง โดยคนจนเมืองเลือกที่จะหลีกเลี่ยงสถานที่เหล่านี้ เพราะมักตามมาด้วยการต้องใช้จ่ายเงินทองเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม (ตารางที่ 4) สอดคล้องกับข้อค้นพบของกฤษดา ปัจจำเนย์ (2560) ที่ชี้ว่าครัวเรือนแรงงานชานเมืองขอนแก่นมีความพยายามที่จะเลือกทำกิจกรรมที่สัมพันธ์กับเมืองภายใต้เงื่อนไขเชิงเศรษฐกิจ โดยเลือกที่จะทำกิจกรรมที่ใช้ค่าใช้จ่ายไม่สูงมากในการบริโภค และพยายามใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะในการพักผ่อนหย่อน

ใจที่ไม่ได้เสียค่าใช้จ่าย หรือการเลือกจ่ายใช้สอย หรือห้างสรรพสินค้าท้องถิ่น
 ในพื้นที่ที่เหมาะสมกับฐานะตนเอง เช่น ตลาดนัด

ตารางที่ 4 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการทำกิจกรรมในสถานที่ต่างๆ (n = 506)

สถานที่	ไม่เคยไป	เคยไป
ที่ออกกำลังกายสาธารณะ	95.5	4.5
ลานกีฬาชุมชน	36.9	63.1
ชมการแสดงกลางแจ้ง	19.7	80.3
ดูคอนเสิร์ต/หมอลำที่เสียค่าชม	48.7	51.3
ตลาดนัด	11.3	88.7
ห้างสรรพสินค้าธรรมดา	8.9	91.1
ห้างสรรพสินค้าหรู	25.1	74.9
สวนสาธารณะ	25.2	74.8
ถนนคนเดิน	33.6	66.4
ฟิตเนสที่มีค่าใช้จ่าย	93.3	6.7
พิพิธภัณฑ์/ศูนย์ศิลปะ	85.2	14.8
ห้องสมุดสาธารณะ	85.0	15.0
เดินชมย่านเมืองเก่า	84.2	15.8
ดูการแข่งขันที่สนามกีฬา	65.0	35.0

2.5 การมีส่วนร่วมทางการเมือง : หนทาง
 สู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมือง เมื่อพิจารณา
 ถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในอดีตยังไม่พบว่า
 มีการศึกษาในประเด็นนี้กับกลุ่มคนเฉพาะเช่นคนจน
 เมือง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะสถานะตามทะเบียนบ้าน
 ของพวกเขาไม่ได้ยึดโยงกับพื้นที่เมืองอย่างเคร่งครัด
 ทำให้หลายครั้งในการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วม
 พื้นฐานอย่างการเลือกตั้ง พวกเขาจึงขาดสิทธิเลือก

ตั้งในพื้นที่เมือง แต่เมื่อถึงยุคปัจจุบันที่พวกเขา
 ได้ลงหลักปักฐานในเมืองอย่างจริงจัง ประเด็นนี้
 จึงกลายมาเป็นจุดแข็งของคนจนเมืองอีสานเพราะ
 ตัวเลขทั้งการไปเลือกตั้งในระดับชาติและท้องถิ่น
 ที่สูงถึงร้อยละ 97.6 และร้อยละ 72.5 ตามลำดับ
 (ตารางที่ 5) สะท้อนให้เห็นว่าคนจนเมืองมีความ
 ตื่นตัวและมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงพอสมควร

ตารางที่ 5 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการไปเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา (n = 506)

การเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา	ไป	ไม่ไป
การเลือกตั้งระดับประเทศ (สส.)	97.4	2.6
การเลือกตั้งระดับท้องถิ่น (สจ.)	72.3	27.7

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาผลสำรวจถึงทัศนคติของคนจนเมืองที่มีต่อบุคคล/สถาบันหรือกลุ่มองค์กรที่พวกเขาเห็นว่าจะสามารถฟังฟังหรือสามารถแก้ไขปัญหาก็ได้ โดยแยกพิจารณารายหน่วยงาน พบว่าพวกเขามากกว่าสามในสี่หวังฟังองค์กรปกครองท้องถิ่นในระดับมากถึงมากที่สุด (ร้อยละ 76.5) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพวกเขามีส่วนในการเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปบริหารเมือง นั่นคือทำให้เห็นถึงความเข้มแข็งของประชาธิปไตยภายใต้

จิตใจของคนจนเมืองอีสานที่ใช้กลไกทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเพื่อให้มีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านตัวแทนของตนที่เลือกตั้งมานั่นเอง (ตารางที่ 6) สอดคล้องกับผลการศึกษากิจการนิเวศวิทยาของกิตติกาญจน์ หาญกุล และคณะ (2556) ที่เสนอว่าในการบรรลุถึงความต้องการของ “คนตัวเล็กตัวน้อย” จำเป็นที่ต้องใช้กระบวนการทางประชาธิปไตยเป็นสนามการต่อรองเชิงอำนาจ

ตารางที่ 6 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามบุคคล/หน่วยงานที่คนจนเมืองพึ่งพาได้ (n = 506)

บุคคล สถาบันหรือกลุ่มองค์กร	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด
ทหาร/กองทัพ	1.4	15.8	30.8	52.0
ศาล/ระบบยุติธรรม	2.2	28.3	28.5	41.1
ส.ส./พรรคการเมือง	1.2	25.1	35.4	38.3
หน่วยงานราชการ	9.3	43.3	26.7	20.8
อปท.	26.3	50.2	11.7	11.9
องค์กรพัฒนาเอกชน	13.4	37.7	26.7	22.1
องค์กรมหาชน	1.2	19.4	40.1	39.3
นักธุรกิจ	0.2	6.7	33.2	59.9
องค์กรภาคสังคม	6.9	22.3	31.0	39.7
องค์กรศาสนา	4.3	28.3	28.3	39.1
สื่อมวลชน	4.9	23.3	33.6	38.1

สรุปผลการวิจัย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้น จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของคนจนเมืองขอนแก่นจากการสำรวจพบที่มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

1. การเปลี่ยนกายภาพของชุมชนที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองจากการกลายเป็นเมืองทำให้ชุมชนชั้นกลางถึงชั้นนอกของเมืองที่เดิมก็มีความเป็นชนบทกลายมาเป็นเมือง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงสภาพทางกายภาพของชุมชน

เช่น ถนน และโครงสร้างพื้นฐานที่ครอบคลุมทั่วทั้งเทศบาลนครขอนแก่น

2. การเปลี่ยนอาชีพของคนจนเมือง โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของผู้ประกอบการรายย่อยที่ส่วนใหญ่ผันตัวจากแรงงานหาเช้ากินค่ำในชุมชนและบางส่วนเป็นคนย้ายถิ่นเข้ามาจากชนบท แต่ก็สามารถยกระดับตัวเองสู่การประกอบการค้าเล็กๆ น้อยๆ ในชุมชน

3. การแสวงหาสิทธิความเป็นเจ้าของบ้านกับการลงหลักปักฐานในนครใหญ่ เพราะชีวิตคนจน

เมืองผูกโยงกับพื้นที่ในเมืองทั้งเพื่อการเป็นที่พักอาศัยและแหล่งทำมาหากิน สะท้อนว่าคนจนเมืองอีสานมีความผูกพันกับบ้านและเมืองอย่างเหนียวแน่น

4. รูปแบบความสัมพันธ์กับเมือง มีลักษณะของการแบ่งชนชั้นด้วยต้นทุนทางเศรษฐกิจ โดยคนจนเมืองเลือกที่จะหลีกเลี่ยงสถานที่ที่มีลักษณะฟุ่มเฟือย เช่น ห้างหรู หรือร้านอาหารราคาแพง เพราะมักตามมาด้วยการต้องใช้จ่ายเงินทองเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม

5. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูง เพราะเป็นหนทางสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมือง โดยคนจนเมืองมีความตื่นตัวและมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงและใช้กลไกทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเพื่อให้มีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านตัวแทนของตนที่เลือกตั้งมา

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัยข้างต้นที่ถือเป็น “ฉากทัศน์ฐาน” ที่เป็นองค์ความรู้พื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงของคนจนเมืองขอนแก่น และพบว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งห้าด้านล้วนมีความเกี่ยวข้องกับ “สิทธิ” และ “เสียงของคนตัวเล็กตัวน้อย” ที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของชุมชนเมือง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะจากการวิจัยที่เป็นข้อมูลฐาน (Baseline) ในการพัฒนานโยบายสาธารณะของเมืองที่เติบโตเร็วอย่างเมืองขอนแก่น ควรมาจาก “เสียง” ของคนทุกกลุ่มที่เป็นสมาชิกของเมือง แต่ในกระบวนการพัฒนาที่ผ่านมาเสียงของคนบางกลุ่มโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้เปราะบางอย่าง “คนจนเมือง” กลับขาดหายไปจากวิสัยทัศน์ของเมืองขอนแก่น ดังนั้น แนวนโยบายการพัฒนาเมืองที่ต้องตระหนักถึง “สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง” (The Right to the City) ของประชาชนทุกกลุ่มอย่างแท้จริง จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) ในหลายด้าน

เช่น การควบคุมทิศทางการเติบโตของเมืองอย่างเหมาะสม ที่มาจากความคิดเห็นในหลายมุมมอง โดยที่ทุกมุมมองมีการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน (balance of power) เป็นต้น

ในขณะเดียวกันในประเด็นสิทธิในการกำหนดที่อยู่อาศัย และสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากการพัฒนาเมือง ดังนั้น ภาครัฐจึงควรเตรียมแผนรองรับที่ชัดเจนและเป็นธรรม ก่อนที่จะดำเนินโครงการพัฒนาตามแผนที่กำหนดไว้ เช่น การจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่ที่ชาวบ้านยังสามารถดำรงชีพตามวิถีเดิม สามารถใช้ประโยชน์จากโครงการพัฒนาและบริการต่างๆ ของเมือง ได้รับค่าชดเชยที่เป็นธรรมจากการโยกย้ายที่ทำให้พวกเขาเสียโอกาส เป็นต้น

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนจนเมือง และมีความตื่นตัวและมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง และหวังใช้กลไกทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเพื่อให้มีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านตัวแทนของตนที่เลือกตั้งมา ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องสร้างหรือพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณะสำหรับผู้คนในทุกระดับ พร้อมทั้งสนับสนุนให้คนจนเมืองได้เข้าถึงกลไกดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นสำคัญในการพัฒนาประการสุดท้าย คือ การสร้างสมดุลของแนวคิดในการพัฒนา แบบเดิมที่รัฐมุ่ง “อุดหนุน ช่วยเหลือ” ประชาชน กับแนวคิดการพัฒนาที่มุ่งสร้าง “สำนึกความเป็นเจ้าของ” หรือ “การเสริมสร้างพลังอำนาจ” ที่ทำให้ “คนเมือง” รู้สึกถึงการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของในการพัฒนาเมืองอย่างจริงจัง โดยภาครัฐช่วยสนับสนุนทำหน้าที่เป็น “ผู้เอื้ออำนวย” ให้ประชาชนลุกขึ้นมาแก้ปัญหาด้วยตัวเอง จะช่วยปรับเปลี่ยนมุมมองให้ “คนเมือง” เป็นผู้ลงมือกระทำเพื่อแก้ปัญหาของเมือง ไม่ได้เป็นเพียงผู้รอรับผลประโยชน์จากการพัฒนาเมืองเท่านั้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง คนจนเมืองที่เปลี่ยนไปในสังคมเมืองที่กำลังเปลี่ยนแปลง : กรณีศึกษาชุมชนเมืองอีสาน

ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎา ปัจจำเนย์. (2560). ความมั่นคงในการดำรงชีพของครัวเรือนแรงงาน خانเมืองขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กฤษฎา ปัจจำเนย์ และธนพฤกษ์ ชามะรัตน์. (2560). วัฒนธรรมการบริโภคของครัวเรือนแรงงาน خانเมืองขอนแก่น. *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 6(2), 221-240.
- กิตติ หงองพล และนพดล ตั้งสกุล. (2555). แนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น จากการดำเนินการตามโครงการบ้านมั่นคง. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 8(1), 47 - 62.
- กิตติกาญจน์ หาญกุล, กนกวรรณ มะโนรัมย์ และนิตยา กิจดิเวชกุล. (2556). สนามการต่อรองเชิงอำนาจ ของชาวชุมชนแออัดในจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 9(1), 45-73.
- กณิน เชื้อดวงฟูย, อนุวัฒน์ พลทิพย์, วิบูลย์ วัฒนนามกุล และสุภณีย์ ประเสริฐสุข. (2561). วิถีชีวิตของคนไร้บ้านในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 1(2), 1341-1362.
- ญาณกร โท้ประยูร, จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตา และอัครกฤษ หนูจันทร์. (2559). เมืองน่าอยู่กับการจัดการขยะในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 10(20), 82-95.
- ญาณิกา อักษรนำ. (2560). พลวัตความหมายของคำว่า “บ้าน” ของคนไร้บ้าน : กรณีศึกษาศูนย์พักคนไร้บ้านโดยมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, 2(1), 39-57.
- ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์. (2560). การวิจัยเชิงปริมาณสำหรับงานพัฒนาสังคม. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์. (2566). *การกลายเป็นเมืองและการพัฒนาชุมชนเมือง*. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธิดิญา เหล่าอ้น. (2563). ชุมชนข้างทางรถไฟกับผลกระทบจากการสร้างรถไฟรางคู่: ชุมชนข้างทางรถไฟอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 46(1), 254-289.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง. (2560). ความเปราะบางของครัวเรือนในเมืองอุดรธานีภายใต้บริบทการขยายตัวของเมือง. *วารสารพัฒนาสังคม*, 19(2), 69-92.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง, ยรรยงค์ อินทร์ม่วง และมนต์ชัย ผ่องศิริ. (2562). *เมืองขอนแก่น: การเติบโต ความท้าทาย และโอกาส*. นนทบุรี: สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.

- บุญเลิศ วิเศษปรีชา, อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, สมชาย ปรีชาศิลปกุล, ประภาส ปิ่นตบแต่ง, ชนพฤษ์ ชามะรัตน์ และณัฐพงศ์ จิตรนรินทร์. (2561). *ชุมชนแออัดและคนจนเมืองที่เปลี่ยนไปในสังคมเมืองที่กำลังเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ผกา มาศ ถิ่นพังกา. (2558). *ถอดบทเรียนโครงการเสริมสร้างการรับมือของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Mekong - Building Climate Resilient Asian Cities: M-BRACE) เมืองอุดรธานี และเมืองภูเก็ต*. นนทบุรี: มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.
- ภูมิสิทธิ์ สุวรรณศักดิ์ และอุดม โคลิน. (2546). *ปัญหาชีวิตกลุ่มเด็กยากจนและด้อยโอกาสในชุมชนเมืองจังหวัดสุรินทร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิจิตร ระวิวงศ์, วิไลวัจน์ ฤกษ์เกษม และประดิษฐ์ ศิลาบุตร. (2542). *สถานการณ์คนจนและการจัดการแก้ปัญหาคนจนในภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ*. รายงานโครงการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ไพฑูรย์ คัชมาตย์ และเพียรศักดิ์ ภัคดี. (2547). *เสียงสะท้อนของคนจนเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์*, 3(2), 27-38.
- สมโภช รติโอพาร. (2552). *สุขภาพ: ผลกระทบจากความเป็นเมือง*. *วารสารความปลอดภัยและสุขภาพ*, 2(7), 55-63.
- สุรพงษ์ เล็กสมบูรณ์. (2557). *กลยุทธ์การจัดการขยะชุมชนแบบประชาชนมีส่วนร่วมของเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์*. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษากาฬสินธุ์ มข.*, 7(1), 125-146.
- อดิณ รพีพัฒน์ และคณะ. (2550). *รายงานโครงการวิจัยประเมินผลโครงการบ้านมั่นคง เรื่อง คนจนเมือง: การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และทัศนคติที่มีต่อตนเองและสังคม*. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อภิญา เวชยชัย และกิติพัฒน์ นนทบุรีมะดุล. (2546). *การพัฒนาแบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส*. รายงานโครงการวิจัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิศักดิ์ ชีระวิสิษฐ์. (2550). *การพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับคนจนเมือง: กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น*. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น*.
- Chamaratana, T., Ayuwat, D. and Chinnasri, O. (2017). Social Mobility Springboard: Occupational Prestige of Thai Labour Brokers. *Historical Social Research*. 42(3), pp. 335-347.
- Cochran, W.G. (1977). *Sampling Techniques*. 3rd Edition. New York: John Wiley & Sons.
- Phongsiri, M. (2019). Land Conflict and Land Governance in the Greater Mekong Sub-Region: Case Studies of Urban and Peri-urban in Thailand. *Journal of Mekong Societies*, 15(1), 87-110.
- Phuttharak, T. and Dhiravisit, A. (2014). Regional Rapid Growth in Cities and Urbanization in Thailand. *Journal of Arts and Humanities (JAH)*, 3(1), 57-63.

แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดำรง จังหวัดสงขลา ภายใต้นโยบาย สะอาด ปลอดภัย เป็นธรรม ยั่งยืน รักษาสิ่งแวดล้อม

Ways to Manage Community Tourism in Ko Yai Subdistrict, Krasae Sin District, Songkhla Province Under the Policy of Safety, Fairness, Cleanliness, Sustainability, and Environmental Protection

ชเนศ ยุคันทวานิชชัย¹

Tanate Yukuntawanitchai¹

Received: 3 July 2023

Revised: 7 February 2024

Accepted: 12 February 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดำรง จังหวัดสงขลา ภายใต้นโยบาย สะอาด ปลอดภัย เป็นธรรม ยั่งยืน รักษาสิ่งแวดล้อม วิจัยดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มที่ 1 และ 2 ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง กลุ่มที่ 3 ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก ส่วนการตรวจสอบข้อมูลใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยการสรุปความของเนื้อหา (Summative Content Analysis) เพื่อสรุปเป็นผลการวิจัย 5 ด้าน ซึ่งพบว่า “ด้านความสะอาด” ควรส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ดูแลรักษาความสะอาดพื้นที่ที่กำหนดเป็นเครื่องมือร่วมกัน “ด้านความปลอดภัย” ควรฝึกทางด้านความปลอดภัย ส่งเสริม ขวัญและกำลังใจการทำงานของ อาสาสมัครหมู่บ้านให้สามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยว โดยชุมชน “ด้านความเป็นธรรม” ควรสนับสนุนให้ภาคเอกชนร่วมลงทุนในชุมชน และมีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม ลงสู่ชุมชน “ด้านความยั่งยืน” ควรมีการพัฒนาการคมนาคม สร้างจิตสำนึกที่เข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรม มีการประชาสัมพันธ์ ข้อมูลชุมชน และ “ด้านรักษาสภาพแวดล้อม” มีการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากนักสื่อความหมายท้องถิ่น เพื่อดึงดูด ความสนใจให้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ตระหนักถึงคุณค่าของการรักษาสภาพแวดล้อม

คำสำคัญ: แนวทางการจัดการ, การท่องเที่ยวโดยชุมชน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
โทรศัพท์ 0933321210 E-mail 0933321210.ss@gmail.com

¹ Assistant professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University,
Tel. 0933321210 E-mail 0933321210.ss@gmail.com

Abstract

The purpose of this research was to study ways to manage community tourism in Ko Yai Subdistrict, Krasae Sin District, Songkhla Province under the policies of safety, fairness, cleanliness, sustainability, and environmental protection. In this study, a qualitative research methodology was employed with data being collected via in-depth interviews. Purposive sampling was used for Group 1 and Group 2 participants while convenience sampling was applied for those in Group 3. A summative content analysis approach was employed to summarize the research results which could be classified into five dimensions. For “Cleanliness”, it was recommended that co-operative learning in the community on keeping the area clean should be done via a co-creation method. For “Safety”, regulations should be established as well as enhancing work morale among village volunteers by associating with community tourism. Regarding “Fairness”, private sectors should be encouraged to invest in the community with fair benefit distribution for “Sustainability”, it was recommended that transportation should be improved while raising awareness and understanding of the local community’s way of life and culture, as well as publicizing community information. Lastly for “Environmental Protection”, knowledge and local wisdom should be passed on by the local informants in order to arouse public interest in joining activities and raise awareness of the value of environmental protection.

Keywords: Management Strategies, Community Tourism

บทนำ

ในงานวิจัยของ Paramati, Alam & Chen (2016, p. 713) กล่าวว่า ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวอยากมาพักผ่อนและสัมผัสวิถีชีวิตวิถีชุมชน โดยข้อสรุปนี้มีได้เอนเอียงเห็นต่างจากงานประพันธ์ของสำนักคิดอื่นที่ปรากฏในทำนองเดียวกันว่าในหลายพื้นที่ในประเทศไทยยังต้องมีการพัฒนาพื้นที่ในชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืน ในทางตรงกันข้ามอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ผ่านมาถึงจะได้รับผลกระทบจากกลไกทางด้านเศรษฐกิจก็ตาม แต่ผลพวงของการเปลี่ยนแปลงนี้ยังเป็นข้อถกเถียงหนึ่งที่ยังกล่าวต่อไปได้ว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังคงมีบทบาทความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ตาม

แผน ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) ได้มีการกำหนด ยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหาร

จัดการภาครัฐให้มีเมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาคที่ได้รับ การพัฒนาให้เป็นเมืองนำอยู่และปลอดภัยควบคู่กับ ความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อประสิทธิภาพในการทำงานและการกำกับดูแล (National Strategy, 2017) อย่างไรก็ตามในแนวทางเดียวกันนี้ รัฐบาลไทย ได้ให้ความสำคัญและสนับสนุนคนในชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง มากขึ้น ดังเห็นได้จากกรริเริ่มทำ “แผนยุทธศาสตร์ การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนใน พ.ศ. 2559 - 2563 (CBT Thailand)” ซึ่งถือเป็นแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ฉบับแรกของ

ประเทศไทยที่มุ่งเน้นการพัฒนาในระดับ ชุมชน เป็นหลักเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไปสู่เศรษฐกิจฐานรากแก่คนในชุมชน ให้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง

นอกจากนั้นแล้วยังสอดคล้องกับการท่องเที่ยวตามแนวทางโมเดลเศรษฐกิจสูงการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือ BCG Economy Model ประกอบด้วย หลักสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ เศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) และเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ที่ให้ความสำคัญกับ “การท่องเที่ยวคุณภาพสูงและยั่งยืน” ด้วยการประยุกต์ใช้ Happy Model ที่ชูอัตลักษณ์ของแต่ละ พื้นที่ด้วยสินค้าและบริการประกอบกับการใช้หลักเศรษฐกิจหมุนเวียนและการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์รวมถึงการนำจุดเด่นของแต่ละพื้นที่ที่ท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกับจุดแข็งของประเทศ (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565) กิจกรรมการท่องเที่ยวเหล่านี้ นับเป็นสิ่งที่ชุมชนได้ใช้เป็นสื่อเชื่อมโยงให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสสัมผัสและเรียนรู้ผ่านประสบการณ์อย่างสร้างสรรค์ (Juma & Khademi- Vidra, 2019, p. 4733) อันเป็น รูปแบบการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน โดยใช้ความเป็นเจ้าของ และผลประโยชน์ร่วมกัน มีการนำเสนอของดีชุมชนและความภาคภูมิใจผ่านการนำเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว (Lucchetti & Font, 2013, p. 19)

ด้วยเหตุนี้เองรัฐบาลจึงเล็งเห็นถึงการกระจายรายได้ของการท่องเที่ยวไปสู่ชาวบ้านโดยตรงจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน จนกระทั่งการเกิดโครงการ Amazing Thailand Go Local ท่องเที่ยวท้องถิ่นไทย ชุมชนเติบโต เมืองไทยเติบโต (ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจ ธุรกิจและเศรษฐกิจฐานราก, 2562) ขณะเดียวกันสถานการณ์ของ

ประเทศไทย จะหลุดจากความเสี่ยงของโรคระบาดที่มีความรุนแรงแล้วก็ตาม แต่วิกฤตเศรษฐกิจและการเมืองที่ขาดเสถียรภาพการเมืองที่ขาดเสถียรภาพ รวมถึงมลภาวะทางอากาศที่เริ่มส่งผลกระทบต่อสุขภาพ การท่องเที่ยวและความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างกว้างขวางขณะเดียวกันหากขาดความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ชุมชน ชุมชนจะได้รับผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวอีกมากมาย เช่น การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งชายฝั่งนี้ยังรวมถึงกลุ่มควันบริเวณเกาะสุมาตรา และกาลิมันตัน (เกาะบอร์เนียว) ได้ส่งผลถึงพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง กระทั่ง พบปริมาณฝุ่นละออง PM 2.5 เฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ที่มี ผลกระทบต่อสุขภาพ กระทั่งกลายเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดข้อสงสัย ข้อถกเถียง และเรียกเสียงวิพากษ์ วิจารณ์แก่ ภาครัฐ และเอกชน ในท้องที่อย่างต่อเนื่อง (กระทรวง การท่องเที่ยวและกีฬา, 2562) ปัญหาเหล่านี้ ได้เกิดขึ้น ในพื้นที่ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา อันส่งผลถึงความปลอดภัยและการให้ ความเป็นธรรมของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวเป็น อย่างมาก (องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะใหญ่, 2563) จากสภาพการณ์ข้างต้น ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงต้องริบเร่งหามาตรการในการรับมือและแก้ไขปัญหาด้านการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่

สำหรับประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่ต้องมีโครงการ วิจัยแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา ภายใต้ นโยบาย สะอาด ปลอดภัย เป็นธรรม ยั่งยืน รักษาสิ่งแวดล้อม มีประถมเหตุอันเกิดจากที่ ผู้วิจัยทราบถึงปัญหาของชุมชน ในพื้นที่การศึกษา ผู้วิจัยจึงได้ลงพื้นที่จัดประชุมกลุ่มย่อย โดยได้รับความอนุเคราะห์กับกลุ่มภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยว จังหวัดสงขลาสองกลุ่มเป็นผู้ให้ข้อมูลในเบื้องต้น

โดย กลุ่มแรก ผู้วิจัยได้หารือในประเด็นการ
ค้นหาพื้นที่อันมี ศักยภาพสามารถส่งเสริมให้เป็น
แหล่งท่องเที่ยวชุมชนได้ ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น ได้แก่
1. รองผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา 2. ผู้อำนวยการ
การท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดสงขลา 3. ผู้อำนวยการ
พาณิชย์จังหวัดสงขลา พบว่า ผู้ให้ข้อมูล ทุกท่าน
ในกลุ่มที่หนึ่งมีความเห็นสอดคล้องกันที่ต้องการ
ให้ผู้วิจัยได้จัดทำโครงการวิจัยในพื้นที่ตำบล
เกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา เนื่องจาก
เป็นพื้นที่ อันมีพร้อมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะ
ภูมิประเทศ ประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญา
ท้องถิ่น และกลุ่มที่สอง

ผู้วิจัยได้ข้อหาหรือว่า ชุมชนเกาะใหญ่
ต้องการทราบข้อมูล จากการทำวิจัยในประเด็น
ใดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบล
เกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ ผู้ให้ข้อมูล เบื้องต้น
ได้แก่ 1. นายกองดีการบริหารส่วนตำบลเกาะใหญ่
2. หัวหน้าพัฒนาชุมชนอำเภอกระแสดินธุ์ 3. หัวหน้า
สำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะใหญ่
4. เจ้าอาวาสวัดเกาะใหญ่ 5. ประธานชมรมการ
ท่องเที่ยว ตำบลเกาะใหญ่ 6. ตัวแทนกำนันผู้ใหญ่บ้าน
อำเภอกระแสดินธุ์ และ 7. เลขานุการประธานชมรม
การท่องเที่ยวตำบล เกาะใหญ่ พบว่า ผู้ให้ข้อมูล
ทุกท่านในกลุ่มที่สอง มีความเห็นสอดคล้องกันคือ
ต้องการให้มีแนวทาง การจัดการท่องเที่ยวโดย
ชุมชนตำบลเกาะใหญ่ อำเภอ กระแสดินธุ์ จังหวัด
สงขลา ภายใต้นโยบายสะอาด ปลอดภัย เป็นธรรม
ยั่งยืน รักษาสิ่งแวดล้อม เนื่องจาก เป็นพื้นที่ที่มี
ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ มีระบบ เศรษฐกิจ
ที่เน้นการเกษตร การประมง และการปศุสัตว์
รวมถึงมีทุนวัฒนธรรม ประเพณี และ ภูมิปัญญา
ท้องถิ่น มายาวนาน

จากนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนด ชื่อโครงการ
วิจัย และ โครงร่างการวิจัยขั้นสุดท้ายให้สอดคล้อง
กับความต้องการ ของชุมชนเกาะใหญ่ คือ โครงการ

วิจัย : แนวทางการจัดการ ท่องเที่ยว โดยชุมชน
ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา
ภายใต้ นโยบาย สะอาด ปลอดภัย เป็นธรรม ยั่งยืน
รักษาสิ่งแวดล้อม เมื่อได้ประเด็นในการศึกษาแล้ว
ผู้วิจัยได้ส่งมอบโครงร่างการวิจัยให้กับผู้ให้ข้อมูล
หลัก ทั้งสองกลุ่มพิจารณา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักทุก
ท่านเห็นด้วย กับโครงการวิจัยนี้

นอกจากนั้นแล้วการจัดทำโครงการ
วิจัยฉบับนี้ มีสาระสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ผู้
วิจัยพยายามสำรวจ ผลการวิจัยและเอกสารทาง
วิชาการที่เกี่ยวข้องและ ยังไม่พบว่ามีการศึกษา
เกี่ยวกับแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา
ไว้โดยตรง การศึกษาในปัจจุบันที่มีอยู่เป็นการ
ศึกษา ในแง่มุมอื่น ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเกี่ยว
กับการบริหารงาน ของท้องถิ่นเป็นสำคัญ เช่น
การพัฒนาโครงสร้างการพัฒนา ในองค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม (เสรี
วรพงษ์, 2558) เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าวรรณกรรม
และผลงานทางวิชาการที่ผ่านมายังคงมีช่องว่างของ
การศึกษาที่เกี่ยวกับแนวทางการจัดการท่องเที่ยว
โดยชุมชนในจังหวัดสงขลาอีกมาก ผู้วิจัยคาดหวังว่า
งานชิ้นนี้จะเป็นทางเลือกสำหรับการแก้ไขปัญหา และ
การปกครองท้องถิ่น ซึ่งจะส่งผลทำให้กระบวนการ
กระจายรายได้ของการท่องเที่ยวไปสู่ชาวบ้านโดยตรง
จากการท่องเที่ยวชุมชน กระทั่งเป็นผลให้เม็ดเงิน
จาก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวลงไปสู่เศรษฐกิจ
ฐานราก ของประเทศได้ในท้ายที่สุด และจาก
หลักการและความสำคัญ ของปัญหา จึงได้ปรากฏ
วัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยว
โดย ชุมชน ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์
จังหวัดสงขลา ภายใต้ นโยบาย สะอาด ปลอดภัย
เป็นธรรม ยั่งยืน รักษาสิ่งแวดล้อม

วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) อาศัยกระบวนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) ระยะเวลาในการวิจัย วันที่ 1 มิถุนายน 2565 ถึง วันที่ 1 มิถุนายน 2566 ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

(ก) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้เครื่องมือในการวิจัย โดยการเก็บรวบรวมข้อมูล ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร และการการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - Depth Interview) ประเภทไม่เป็นทางการด้วยคำถามปลายเปิดที่ไม่มีโครงสร้าง ไม่มีแบบฟอร์มจะ ใช้การสนทนาอย่างเป็นธรรมชาติ ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ผู้ให้สัมภาษณ์มีอิสระในการตอบคำถาม แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ (สุวิมล ติรภานันท์, 2551) การสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ตามสถานการณ์ไม่มีการเรียงลำดับคำถามไว้แน่นอนตายตัว จะใช้การสนทนาอย่างเป็นธรรมชาติตามสถานการณ์ ที่เกิดขึ้น (ณรงค์ โพธิ์พฤษานันท์, 2556) ขณะที่คำถามหลัก ได้กำหนดประเด็นการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย เป็นแนวสัมภาษณ์ ได้แก่ แนวทางการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดิน จังหวัดสงขลา ภายใต้นโยบาย สะอาดปลอดภัย เป็นธรรม ยั่งยืน รักษาสิ่งแวดล้อม ควรมีแนวทางเช่นไร โดยใช้เป็นคำถามหลัก ในการสร้างบทสนทนาหากได้รับคำตอบในประเด็น ต่างๆ ครบถ้วนก็จะไม่มีการใช้คำถามเพิ่มเติม หากในการสัมภาษณ์ไม่สามารถได้คำตอบ จะมีคำถามเจาะลึกของ แต่ละประเด็นด้วยการสัมภาษณ์ซ้ำ (F. N. Kerlinger, and H. B. Lee, 2000)

(ข) ผู้ให้ข้อมูลหลัก

(1) ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Etikan, I., Musa, S. A., and Alkassim, R. S.,

2016)

กลุ่มที่ 1 ผู้บริหารส่วนราชการระดับท้องถิ่น จังหวัดที่รับผิดชอบเกี่ยวกับนโยบายการท่องเที่ยวในพื้นที่การศึกษา ได้แก่ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา จำนวน 1 ท่าน ผู้อำนวยการพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา จำนวน 1 ท่าน ผู้อำนวยการสำนักงานพาณิชย์ จังหวัด สงขลา จำนวน 1 ท่าน หรือผู้แทนในแต่ละตำแหน่ง (รวม 3 ท่าน)

กลุ่มที่ 2 ผู้บริหารส่วนราชการในท้องถิ่นและหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับที่การท่องเที่ยวในพื้นที่การศึกษา ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลเกาะใหญ่ จำนวน 1 ท่าน หัวหน้าพัฒนาชุมชน อำเภอกระแสดิน จำนวน 1 ท่าน เจ้าอาวาสวัดเกาะใหญ่ จำนวน 1 ท่าน ประธานชมรมการท่องเที่ยวตำบล เกาะใหญ่ จำนวน 1 ท่าน กำนันผู้ใหญ่บ้านเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดิน (รวมจำนวน 5 ท่าน) หรือผู้แทน ในแต่ละตำแหน่ง

(2) ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (ประสพชัย พสุนนท์, 2555) ได้แก่

กลุ่มที่ 3 ผู้ประกอบการธุรกิจที่เคยหรือเป็นคู่สัญญาและผู้มาใช้บริการที่มีความสัมพันธ์เป็นที่รู้จักว่าเป็นผู้มาใช้บริการอย่างสม่ำเสมอในองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะใหญ่ และที่ว่าการอำเภอกระแสดิน ได้แก่ (ก.) ผู้ประกอบการธุรกิจที่เคยหรือเป็นคู่สัญญากับองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะใหญ่ ที่ว่าการอำเภอ กระแสดินแห่งละ 1 ท่าน (รวม 2 ท่าน) (ข) ประชาชน ผู้มาใช้บริการองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะใหญ่ และ ที่ว่าการอำเภอกระแสดิน แห่งละ 1 ท่าน (รวม 2 ท่าน) (รวมจำนวน 4 ท่าน) หรือผู้แทนในแต่ละตำแหน่งที่มาติดต่อในช่วงปีงบประมาณ พ.ศ. 2565-2566

(3) เกณฑ์การคัดเลือกเข้าคัดออกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (ชาดา สืบหลินวงศ์, พรรณแฮม ไหสวริยะ, และสุธี พานิชกุล, 2551) ได้แก่ 1) เกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Inclusion criteria) 1.1 เป็นไป

ตามเกณฑ์การสุ่มตัวอย่าง แบบเจาะจงและการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก 1.2 เป็นเพศชาย และหญิงในพื้นที่ทำวิจัย 1.3 มีอายุตั้งแต่ 20 - 60 ปี 1.4 อาศัยอยู่พื้นที่การวิจัยไม่น้อยกว่า 1 ปี 1.5 ยินยอม เข้าร่วมการวิจัย 2) เกณฑ์การคัดออกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Exclusion criteria) 2.1 ไม่สามารถให้ข้อมูลได้ใน ช่วง เวลาเก็บข้อมูล 2.2 ให้สัมภาษณ์ไม่ครบตาม ประเด็น ที่กำหนดไว้ 2.3 ไม่สมัครใจให้ข้อมูล

(ค) การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยมุ่งให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อการตรวจสอบ ความเที่ยงตรงของข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการ ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ตามแนวทางของ (สุรางค์ จันทวานิช, 2553) กล่าวคือ แหล่งเวลา ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ ผู้วิจัยทดสอบ สัมภาษณ์เชิงลึกต่างเวลาที่เคยนัดหมาย พบว่า ข้อมูลที่ได้รับ ไม่แตกต่างกัน แหล่งสถานที่ ถ้าข้อมูล ต่างสถานที่กัน จะเหมือนกันหรือไม่ผู้วิจัยทดสอบสัมภาษณ์เชิงลึกต่าง สถานที่ซึ่งเคยนัดหมาย พบว่า ข้อมูลที่ได้รับ ไม่แตกต่างกัน และแหล่งบุคคลถ้าเปลี่ยนผู้ สัมภาษณ์ เชิงลึกข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ ผู้วิจัยทดสอบเปลี่ยน โดยการผู้สัมภาษณ์เชิงลึกโดยให้ผู้ช่วยโครงการวิจัย สัมภาษณ์เชิงลึก ข้อมูลที่ได้รับ พบว่าไม่แตกต่างกัน

(ง) การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการสรุป ความของเนื้อหา (Summative Content Analysis) ตาม แนวคิดของ Hsieh & Shannon (2005) เป็นการ วิเคราะห์ เนื้อหาแบบสรุปความ (Summative Content Analysis) โดยการวิเคราะห์เนื้อหาความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ใน คำสัมภาษณ์และค้นหาความหมายที่อยู่ภายในคำสัมภาษณ์ที่มีความหมายเช่น เดียวหรือคล้ายคลึงกันแต่เป็นการใช้ คำอื่นเป็นคำ ทางเลือกแทน ผู้วิจัยลงรหัสคำหลักและ จำนวนของ

คำที่ใช้แทนของคำแต่ละคำที่ค้นพบ เป็นกลุ่ม และ จำแนกตามแต่ละกลุ่มคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูล สำคัญทุกกลุ่ม จากนั้นผู้วิจัยกำหนดคำหรือประโยค ที่ง่าย ต่อการความเข้าใจเป็นรหัสกลุ่มคำสัมภาษณ์ ที่ผ่าน การรวบรวมคำหลักและคำที่ใช้แทนในแต่ละ ประเด็น ตามประเภทผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ผ่านการกลั่นกรองขั้นสุดท้ายแต่ละกลุ่ม เพื่อให้เห็นภาพ ปรากฏการณ์ที่ศึกษา อย่างเป็น องค์กรรวมตามประเภท และหมวดหมู่ในปรากฏการณ์ที่ค้นพบอันนำไปสู่การ เรียบเรียงระบบข้อมูลใหม่อีกครั้งและสรุปข้อค้นพบ ผ่านการเชื่อมโยงแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบ ในการศึกษาสำหรับการตอบวัตถุประสงค์ในรูปแบบ พรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบล เกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา ภายใต้ นโยบาย สะอาด ปลอดภัย เป็นธรรม ยั่งยืน รับผิดชอบต่อสังคม มีสาระ สำคัญดังนี้

1. ด้านความสะอาด

“ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ดูแลรักษาความสะอาดพื้นที่โดยกำหนดเป็นเครื่องมือ ร่วมกัน” หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ ต้องส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน ของคนในชุมชนท้องถิ่นกับ ผู้มาเยือนคำนึงถึงการ ดูแลรักษาความสะอาดพื้นที่การใช้สอยสาธารณะ ให้ถูกสุขลักษณะอนามัย ซึ่งต้องกำหนดเป็น เครื่องมือร่วมกันในการพัฒนาชุมชน จากการมี ส่วนร่วม ของทุกภาคส่วนในชุมชนมีการปรับปรุง ภูมิทัศน์ การกำจัดขยะมูลฝอย โดยคำนึงถึง อัตลักษณ์ของ ท้องถิ่น ด้วยการสร้างความร่วมมือ ระหว่างท้องถิ่น ใกล้เคียง

2. ด้านความปลอดภัย

“มีกติกาด้านความปลอดภัย ส่งเสริมขวัญ และกำลังใจการทำงานของอาสาสมัครหมู่บ้านให้

สามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวโดยชุมชน” หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ ต้องมีนโยบาย ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนด้วยการมีกฎ หรือกติกาด้านความปลอดภัย ด้วยการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวส่งเสริมขวัญและกำลังใจ การทำงานของอาสาสมัครตำรวจบ้าน และอาสาสมัคร สาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งถือเป็นแนวร่วม ภาคประชาชน เพื่อผลักดันกลไกในการทำงานด้าน การท่องเที่ยวระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือนให้สามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวโดยชุมชน

3. ด้านความเป็นธรรม

“สนับสนุนให้ภาคเอกชนร่วมลงทุนในชุมชน และมีกรกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรมลงสู่ชุมชน” หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ ต้องสร้างชุมชนให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่คนในชุมชน และนักท่องเที่ยวต้องสนับสนุนให้ภาคเอกชนร่วมลงทุน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชนมีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรมจากการมีส่วนร่วมของชุมชน และควรจัดตั้ง กองทุนของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนอย่างเหมาะสม

4. ด้านความยั่งยืน

“การพัฒนาการคมนาคมสร้างจิตสำนึกที่เข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรม มีการประชาสัมพันธ์ ข้อมูลชุมชน” หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ ต้องมีโครงการพัฒนาการคมนาคมสำหรับการเดินทาง มายังตำบลเกาะใหญ่ มีนโยบายสนับสนุนให้การอบรม และให้ความรู้แก่ชุมชนเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่สามารถสร้าง การรับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและ วัฒนธรรม สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน และควรมี การประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน เพื่อให้ นักท่องเที่ยวรู้จักมากขึ้น

5. ด้านรักษาสีสิ่งแวดล้อม

“การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากนักท่องเที่ยวสู่ความหมายท้องถิ่นเพื่อดึงดูดความสนใจ ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ตระหนักถึงคุณค่าของ การรักษาสีสิ่งแวดล้อม” หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใน ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ ต้องสามารถ ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากนักท่องเที่ยว ความหมายท้องถิ่น รวมถึงมีคุณค่าท้องถิ่น ประชาชน ชาวบ้าน ศิลปิน มาเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวสร้าง แรงบันดาลใจ ที่ส่งเสริมการรักษาสีสิ่งแวดล้อมด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิด ประโยชน์ยาวนานและมีผลเสียหายน้อยที่สุด ตลอดจนการดึงดูดความสนใจในการเรียนรู้ ที่ เกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ตระหนัก ถึงคุณค่าของการรักษาสีสิ่งแวดล้อม

สรุปอภิปรายผล

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงาน ในระดับท้องถิ่นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการผลักดัน แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจากเป็น องค์กรระดับ ฐานรากของสังคมที่มีความใกล้ชิด ชิดกับประชาชนมากที่สุด สามารถรับรู้ปัญหา ข้อจำกัดต่างๆ รวมถึงการแสวงหา แนวทาง สำหรับการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นได้ดีกว่า หน่วยงานอื่นๆ และบทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือการจัดการและรักษาสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น ให้มีสภาพเป็นเมืองน่าอยู่ (Aun-ob and Prapasuchart, 2008 อ้างอิงใน ยุทธศักดิ์ สุภสร, 2563) แนวทางการจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบล เกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา ภายใต้ นโยบาย สะอาด ปลอดภัย เป็นธรรม ยั่งยืน รักษา สิ่งแวดล้อม จึงถือเป็นกลไกหนึ่งในการขับเคลื่อน การปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการ ภาครัฐ ให้มีเมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาค ได้รับการพัฒนา ให้เป็นเมืองน่าอยู่และปลอดภัย

ที่สามารถตอบสนองต่อการดำรงชีวิตของคนในพื้นที่ มีการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ตามมาตรฐานตาม แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) ดังต่อไปนี้

1. ด้านความสะอาด

“ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนดูแลรักษาความสะอาดพื้นที่โดยกำหนดเป็นเครื่องมือร่วมกัน” หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ ต้องส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่น กับผู้มาเยือน คำนึงถึงการดูแลรักษาความสะอาดพื้นที่ การใช้สอยสาธารณะให้ถูกสุขลักษณะอนามัย ซึ่งต้อง กำหนดเป็นเครื่องมือร่วมกันในการพัฒนา ชุมชนจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน มีการปรับปรุง ภูมิทัศน์ การกำจัดขยะมูลฝอยโดย คำนึงถึงอัตลักษณ์ ของท้องถิ่นด้วยการสร้างความ ร่วมมือระหว่างท้องถิ่น ใกล้เคียง สอดคล้องกับผล การวิจัยของ Rout & Gupta (2017) พบว่ากลยุทธ์ การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านการพัฒนา ทรัพยากรของชุมชนที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์ ที่ราบสูงภูเขา ภูมิภาค Jaunsar-BawarUttarakhand ประเทศอินเดีย ต้องมีแนวทางการพัฒนาการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน ผ่านการ กำหนดนโยบายที่ ให้ความสำคัญต่อการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานด้าน สาธารณูปโภค ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการ มีส่วน ร่วม ตั้งแต่การระบุปัญหาการสำรวจ การวิเคราะห์ ข้อมูลการลงมือปฏิบัติระหว่างผู้นำชุมชนสมาชิก และผู้คน ในชุมชน ดังการสะท้อนของ สุภาวดี กิติ วินิต (2564, หน้า 31) พบว่า การสร้างเอกลักษณ์ เฉพาะตัวของท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น การปรับปรุงภูมิทัศน์ ที่มีความสะอาด หรือการปรับพื้นที่ชุมชน ให้เป็น ระเบียบในท้องที่ ปัจจัยเหล่านี้ต้องกำหนดให้เป็น นโยบายจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนใน ชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปพัฒนาและ ยกระดับกิจกรรม การท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้

อย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นไป ทำนองเดียวกันกับผล การวิจัยของ อมาวสี อัมพันธ์ศิริรัตน์ และพิมพ์มล วงศ์ไชยา (2560) พบว่า การปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม ที่เกิดจากการสังเกตและทำความเข้าใจ กับ สิ่งที่เกิดขึ้น การสะท้อนความคิดเห็นร่วมกันนำไปสู่ การวางแผนดำเนินงานและลงมือปฏิบัติตามแผน

2. ด้านความปลอดภัย

“มีกติกาด้านความปลอดภัย ส่งเสริมขวัญ และกำลังใจการทำงานของอาสาสมัครหมู่บ้านให้ สามารถ เชื่อมโยงการท่องเที่ยวโดยชุมชน” หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ ต้องมีนโยบาย ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ภายในชุมชนด้วยการมีกฎ หรือกติกาด้านความ ปลอดภัยด้วยการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวส่งเสริมขวัญและกำลังใจ การ ทำงานของอาสาสมัครตำรวจบ้าน และอาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสสม.) ซึ่งถือเป็น แนวร่วม ภาคประชาชนเพื่อผลักดันกลไกในการ ทำงานด้าน การท่องเที่ยวระหว่างชาวบ้านกับ ผู้มาเยือนให้สามารถ เชื่อมโยงการท่องเที่ยวโดย ชุมชน สอดคล้องกับผลการวิจัย ของ จิราณีย์ พันมูล และประพันธ์ โพธิ์พลพรม (2563) พบว่า การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต้องมีการค้นหา อัตลักษณ์ร่วมของสังคมพหุวัฒนธรรม มีการคัดสรร กิจกรรม ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ร่วมและ การสร้างแนวทาง วัฒนธรรมการเคารพ กฎเกณฑ์ ในการอยู่ร่วมกันด้วยความ เต็มใจมีการส่งเสริมขวัญ และกำลังใจ รวมถึงการเห็นคุณค่า และยอมรับซึ่งกัน และกัน ดังการสะท้อนงานวิจัยของ อรรถพล ศิริเวชพันธ์ (2565 หน้า 101-110) พบว่า แนวทางการพัฒนาการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน อสสม. ต้องมีส่วนร่วมต่อการ ให้บริการนักท่องเที่ยวภายใต้กฎ หรือกติกาด้านความปลอดภัยในท้องที่มีการปรับนโยบาย การท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวให้สอดคล้อง กับชุมชน ซึ่งเป็นไปทำนองเดียวกันกับผลการวิจัย

ของ สรรเพชร เพียรจัด และ คณะ (2564) พบว่า การพัฒนา ช่องทางการตลาด การท่องเที่ยวควรเน้น กระบวนการ มีส่วนร่วม โดยจัดให้มีคณะกรรมการ บริหารจัดการนโยบาย ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ภายในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการจัดการ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านทัศนคติ ที่ดีด้าน การมีส่วนร่วมแก่เจ้าหน้าที่รัฐ รวมถึงอาสาสมัคร ชุมชนในพื้นที่

3. ด้านความเป็นธรรม

“สนับสนุนให้ภาคเอกชนร่วมลงทุนในชุมชน และมีกรกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรมลงสู่ชุมชน” หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในตำบลเกาะใหญ่ อำเภอ กระแสสินธุ์ ต้องสร้างชุมชนให้มีสิ่งอำนวยความสะดวก แก่คนในชุมชน และนักท่องเที่ยวต้อง สนับสนุน ให้ภาคเอกชนร่วมลงทุน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ในชุมชนมีการกระจาย ผลประโยชน์ ที่เป็นธรรมจากการมีส่วนร่วมของชุมชน และควร จัดตั้งกองทุนของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Strydom, A. J., Mangope, D. & Henama, U. S. (2018) พบว่า ชุมชนควรสนับสนุน ให้ภาคเอกชนร่วมลงทุน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีโครงการอบรม ให้ความรู้เพื่อพัฒนาผู้ประกอบการ ทั้งการให้ บริการและทักษะการสื่อสาร ซึ่งหน่วยงานภาครัฐ ต้องเอื้อเพื่อความเป็นอยู่อย่างเป็นธรรมต่อการ พัฒนา คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังการ สะท้อนงานวิจัย ของ ชุดิกาญจน์ กันทะอุ (2560) พบว่า การดึงดูดใจ นักท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมีพื้นที่อำนวยความสะดวก ให้แก่นักท่องเที่ยว และเป็นพื้นที่ที่มีความปลอดภัยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงานและได้รับการบริการอย่างทั่วถึง รวมถึงการได้รับความช่วยเหลืออย่างเป็นธรรม เสมอภาคจากหน่วยงานในชุมชน ซึ่งเป็นไป ทำนองเดียวกันกับผล การวิจัยของ พิชราภรณ์

จันทร์ชาฎ, กานต์มณี ไวยครุฑ และปรัชญพัชร วันอุทา (2565) พบว่า การท่องเที่ยว โดยชุมชน เชิงสร้างสรรค์ต้องดำเนินการจนได้รับมาตรฐาน ความปลอดภัยด้านสุขอนามัยต้องมีการยกระดับ ช่องทาง การสื่อสารการตลาดท่องเที่ยวและการ เสริมสร้างศักยภาพ ชุมชนต้นแบบด้านการบริหาร จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและภาคีเครือข่ายเพื่อ สร้างมูลค่าและคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจให้กับสมาชิก และประชาชนในชุมชน

4. ด้านความยั่งยืน

“การพัฒนาการคมนาคมสร้างจิตสำนึกที่ เข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมมีการประชาสัมพันธ์ ข้อมูลชุมชน”

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์ ต้องมีโครงการพัฒนาการ คมนาคมสำหรับการเดินทาง มาয়งตำบลเกาะ ใหญ่ มีนโยบายสนับสนุนให้การอบรม และให้ ความรู้แก่ชุมชนเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่ สามารถสร้างการรับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและ วัฒนธรรม สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในส่วนของชาวบ้านและ ผู้มาเยือน และควรมีการ ประชาสัมพันธ์และให้ ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนเพื่อให้ นักท่องเที่ยว รู้จัก มากขึ้น สอดคล้องกับผลการวิจัย ของ โสสิต แพงสร้อย (2561) พบว่า ทุกภาคส่วน ทั้งชุมชน ภาครัฐ และภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก ชุมชน ควรมีส่วนร่วมในการประชุมวางแผน เพื่อ สร้างความรู้สึก ความเป็นเจ้าของกิจกรรมร่วมกัน ต้องมีการประชาสัมพันธ์ และให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนในทุกช่องทางการสื่อสาร ทั้งให้การ อบรมและให้ความรู้แก่ชุมชน ฝึกทักษะความ เป็น ผู้นำและสืบสานกิจกรรมสร้างจิตสำนึกเรื่องการ อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมต่อไป ในอนาคต ดังการ สะท้อนงานวิจัยของ วารยาภา มิ่งศิริธรรม และรวีวรรณ โปรยรุ่งโรจน์, 2564 :

หน้า 38-49) พบว่า ชุมชนควรรนำ ทรัพยากรธรรมชาติที่มี อยู่แล้วมาใช้ให้มีประสิทธิภาพ มีการพัฒนาการสื่อสารเพื่อการรับรู้เส้นทางสำหรับการเดินทางท่องเที่ยวมายังชุมชน คนในชุมชนต้องรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และร่วมกันบริหารจัดการกับหน่วยงานในพื้นที่เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นไปทำนองเดียวกันกับ ผลการวิจัยของ จีระเกียรติ อภิบุญโยภาส และ ปานแก้วตา ลัคณาวานิช (2563) พบว่า การพัฒนาศักยภาพธุรกิจ ชุมชนให้สามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างเข้มแข็ง ยั่งยืน เกิดจากการร่วมกันสร้างการรับรู้ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ที่มีการสร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ระหว่างผู้นำชุมชน และสมาชิกของวิสาหกิจฯ อีกทั้ง ประชาชนในพื้นที่เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดและ แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน

5. ด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

“การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจาก นักสื่อความหมายท้องถิ่นเพื่อดึงดูดความสนใจให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ตระหนักถึงคุณค่าของการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในตำบล เกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ ต้องสามารถถ่ายทอด ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากนักสื่อ ความหมายท้องถิ่น รวมถึง มัคคุเทศก์ท้องถิ่น ปราชญ์ ชาวบ้าน ศิลปิน มาเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวสร้างแรงบันดาลใจที่ส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์ ยาวนานและมีผลเสียหายน้อยที่สุด ตลอดจนการ ดึงดูด ความน่าสนใจในการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับ การทำกิจกรรม การท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อให้ นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ตระหนัก ถึงคุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ Patcharaporn Jantarakast and Atchira Tiwasing (2021) พบว่า ภูมิปัญญาดั้งเดิม จากบรรพบุรุษหรือการบอกกล่าวจากผู้นำเชื่อ

ถือเป็นการ บ่งบอกถึงความพร้อมด้านบริบทของ พื้นที่ที่ควรสนับสนุน การสืบทอดแก่นรุ่นหลัง เพื่อ สร้างความรักในท้องถิ่น รวมทั้งสามารถเล่าเรื่อง ราวกับนักท่องเที่ยวได้รับรู้และ เข้าใจในวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมท้องถิ่นของตน เพื่อให้คน ในท้องถิ่นและ นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งกันและกัน ดังการสะท้อนงานวิจัยของ สุวดี บุญมาจรินทร์, จันทรจิตต์ ฐนะศิริ, มนรัตน์ ใจเอื้อ (2565 หน้า 84-92) พบว่า การออกแบบประสบการณ์ ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่มาจากพื้นฐานทุน ของท้องถิ่น การมีนักสื่อความหมาย ท้องถิ่นเป็น ผู้ถ่ายทอดและการผสมผสานประสาธน์ผสมทั้งทำให้เป็นการ สร้างประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยวให้มีคุณค่า นำ จดจำและยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการ เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจันนำไปสู่การพัฒนา ท้องถิ่นที่ยั่งยืนต่อไป ซึ่งเป็นไปทำนองเดียวกัน กับผลการวิจัยของ กานต์มณี ไวยครุฑ (2564 หน้า 135-146) พบว่า การส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยชุมชนต้องมีพัฒนานักสื่อ ความหมายเพื่อเป็น ผู้ถ่ายทอดเรื่องราวที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม ให้เกิดความน่าเชื่อถือมีการจัดตั้งฐานเรียนรู้พัฒนา ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่งเสริมการตลาดทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้คน ในชุมชนมีอาชีพเสริมจากการขาย ผลิตภัณฑ์ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

สรุป

แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบล เกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา ภายใต้นโยบาย สะอาด ปลอดภัย เป็นธรรม ยั่งยืน อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พบว่า “ด้านความสะอาด” ควร ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ดูแลรักษา ความสะอาดพื้นที่โดยกำหนดเป็นเครื่องมือร่วมกัน “ด้านความปลอดภัย” ควรฝึกกาด้านความ ปลอดภัย ส่งเสริมขวัญและกำลังใจการทำงาน ของอาสาสมัครหมู่บ้าน ให้สามารถเชื่อมโยงการ

ท่องเที่ยวโดยชุมชน “ด้านความ เป็นธรรม” ควร สนับสนุนให้ภาคเอกชนร่วมลงทุนในชุมชน และ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรมลงสู่ชุมชน “ด้านความยั่งยืน” ควรมีการพัฒนาการคมนาคม สร้างจิตสำนึกที่เข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรม มีการประชาสัมพันธ์ ข้อมูลชุมชน “ด้านรักษาสีงแวดล้อม” มีการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ท้องถิ่นจากนักสื่อความหมายท้องถิ่น เพื่อดึงดูด ความสนใจให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ตระหนักถึง คุณค่า ของการรักษาสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรกำหนดนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว ในท้องถิ่นและท้องที่ภาครัฐควรลงพื้นที่ โดยให้ความสำคัญแก่ประชาชนในพื้นที่มีการ ครอบครองให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ในการเสนอแนะปัญหา การวางแผน การ ดำเนินการและการติดตามและประเมินผลเพราะ ประชาชนในพื้นที่จะเข้าใจปัญหาและความต้องการ ในพื้นที่ของตนดีที่สุด อีกทั้งภาครัฐต้องขอความร่วมมือ กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งผู้ประกอบการท่องเที่ยว ฝ่ายการเมือง ราชการ เพื่อที่จะทำให้เกิดเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด

2. ภาครัฐควรเคร่งครัดและบังคับใช้กฎข้อ บังคับ ให้เข้มงวด ชัดเจนในการลงโทษกับผู้กระทำความผิด การทำลาย สิ่งแวดล้อม ติดตามสถานการณ์ และ ตรวจสอบสิ่งบอกรเหตุ อันมีผลกระทบหรืออาจ เกิดผลกระทบต่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ภาครัฐควรจัดทำข้อมูลประชากรแฝง เพราะประชากรกลุ่มนี้มีผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว ที่มีชื่อเสียง ทำให้เกิดเป็นชุมชนแออัดกระทั่งเกิดปัญหา การทิ้งขยะ ปล่อยน้ำเสีย ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ รวมถึง เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมอันเป็นอุปสรรค ต่อการพัฒนา

2. ภาครัฐควรเข้ามาพัฒนาและส่งเสริม การท่องเที่ยวชุมชน เพราะแต่ละชุมชนท้องที่จะมี ความแตกต่างกันโดยมีความหลากหลายด้วย บริบทของพื้นที่ อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยวในท้องที่ อีกหลายแห่งต่างมีความพร้อมที่สามารถดึงดูด นักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวได้ประชาชน ผู้ประกอบการ และภาครัฐ ควรช่วยกันดูแลและ ปกป้องรักษาแหล่งท่องเที่ยวไม่ให้สภาพแวดล้อม ถูกทำลาย

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ควรศึกษาการท่องเที่ยวโดยชุมชน จาก การ วิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยคุณภาพควบคู่ กับการวิจัยเชิงปริมาณ และการศึกษากับกลุ่ม ประชากร กลุ่มอื่นๆ ในต่างพื้นที่ระดับจังหวัด และ ภูมิภาค เพื่อเปรียบเทียบกับ งานวิจัยฉบับนี้ว่า มีความสอดคล้องหรือแตกต่างกันอย่างไร และ นำผลที่ได้มากำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดย ชุมชน ต่อไป

2. ควรศึกษาการวิจัยด้านการพัฒนา ศักยภาพ และความพร้อมของบุคลากรทางการ ท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมกลยุทธ์การส่งเสริมการตลาด ท่องเที่ยวโดยชุมชนในเชิงการพัฒนาระบบกลไก การขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนและภาคี เครือข่ายแบบพหุภาคีเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว

โดยชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562, 23 กันยายน). ประกาศคณะกรรมการบริหารกองทุนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย เรื่อง การเปิดรับข้อเสนอโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนเงินกองทุนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย ประจำปีบัญชี 2563.
- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2565). แผนปฏิบัติการด้านการขับเคลื่อนการพัฒนา ประเทศไทยด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG พ.ศ. 2564-2570. <https://www.bcg.in.th/bcg-action-plan>
- กานต์มณี ไวยครุฑ. (2564, มีนาคม-เมษายน). การพัฒนาศักยภาพชุมชนบนฐานทรัพยากรวัฒนธรรมไทย-มอญ ชุมชนบ้านงิ้ว จังหวัดปทุมธานี. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 13(2), 135-146.
- ไชสิทธิ์ แพงสร้อย. (2561, มกราคม-มีนาคม). การจัดการทางวัฒนธรรมของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อความมั่นคงทางสังคมที่ยั่งยืน. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 7(1), 32-42.
- จิราณี พันมุล และประพันธ์ โพธิ์พูลพรหม. (2563, กรกฎาคม-สิงหาคม). กิจกรรมพหุวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 12(4), 307-318.
- จีรเกียรติ อภิบุณโยภาส และปานแก้วตา ลัคณานิช. (2563, มีนาคม-เมษายน). การพัฒนาศักยภาพการประกอบธุรกิจหมู่บ้านท่ามาคำชาย วิชากิจชุมชนกลุ่มข้าวคุณค่า ชวานาคุณธรรม จังหวัดโยบายน. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 12(2), 101-118.
- ชุติกัญจน์ กัณหะอู. (2560). การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นพื้นฐาน : กรณีศึกษา บ้านร่องฟอง ตำบลร่องฟอง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ โพธิ์พุกษานันท์. (2556). ระเบียบวิธีวิจัย : หลักการและแนวคิด เทคนิคการเขียนรายงานการวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 8). เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2556.
- ธาดา สืบหลินวงศ์, พรรณแข มไหสวริยะ และสุธี พานิชกุล, บรรณาธิการ. (2551). แนวทางจริยธรรมการทำวิจัยในคนในประเทศไทย พ.ศ. 2550. ชมรมจริยธรรมการทำวิจัยในคน.
- ประสพชัย พสุนนท์. (2555). การวิจัยการตลาด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ท็อป.
- พัชราภรณ์ จันทระชาฎ, กานต์มณี ไวยครุฑ และปรัชญพัชร วันอุทา. (2565, พฤษภาคม-สิงหาคม). การยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาพื้นที่บนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่นของตำบลบ้านงิ้ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี. วารสารวิทยาการการจัดการปริทัศน์, 24(2), 19-27.
- ยุทธศักดิ์ สุภสร. (2563). การนำเสนอทิศทาง การส่งเสริมการท่องเที่ยว ของ ททท. ปี 2563. <https://www.tatreviewmagazine.com/article/tourism-direction-2020/>
- วารยาภา มิ่งศิริธรรม และรวีวรรณ ไพรยรุ่งโรจน์. (2564, มกราคม-มีนาคม). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยว

- เที่ยวโดยชุมชน อย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม. *วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา*, 11(1), 38-49
- ศุภาวิณี กิติวินิต. (2564). ความพร้อมและศักยภาพทรัพยากรที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชน ตำบลลิลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา*, 16(1), 22-32.
- ศุภย์วิชัย เศรษฐกิจ ธุรกิจและเศรษฐกิจฐานราก. (2562). แหล่งท่องเที่ยวชุมชน. <https://thaipublica.org/tag/>
- เสรี วรพงษ์. (2558). การประเมินผลความพึงพอใจของประชาชนต่อคุณภาพการให้บริการของเทศบาลนครอ้อมน้อย อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สรรเพชร เพียรจัด, จตุพัฒน์ สมบัติโต, จินตนา วัชรโพธิกร และจารินี ม้าแก้ว. (2564, มกราคม-มิถุนายน). รูปแบบการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์พื้นถิ่นข้าวเม่า แบบบูรณาการ อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 6(1), 105-119.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2553). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวดี บุญมาจรินนท์, จันทร์จิตต์ ฐนะศิริ และมนรัตน์ ใจเอื้อ. (2565 : ตุลาคม-ธันวาคม). การออกแบบประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานโมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี*, 19(2), 84-92.
- สุวิมล ติรกานนท์. (2551). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 7). โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะใหญ่. (2563). *แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี 2561 - 2564 ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระเสสิงห์ จังหวัดสงขลา*. <http://www.kohyai.go.th/strategy/?cid=79>
- อมาวาสี อัมพันศิริรัตน์ และพิมพ์มล วงศ์ไชยา. (2560, พฤศจิกายน-ธันวาคม). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม : ลักษณะสำคัญและการประยุกต์ใช้ในชุมชน. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 36(6), 192-202.
- อรรถพล ศิริเวชพันธ์. (2565, มกราคม-มิถุนายน). ศักยภาพในการปรับตัวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนสู่มาตรฐาน ความปกติใหม่ภายใต้สถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 : กรณีศึกษาบ้านเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล*, 8(1), 101-110.
- Aun-ob, P., & Prapasuchart, N. (2008). *Developing to a Healthy City Lesson: 5 Cases*. Bangkok: PA Living. [In Thai]
- Etikan, I., Musa, S. A., and Alkassim, R. S. (2016). Comparison of Convenience Sampling and Purposive Sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1-4.
- F. N. Kerlinger, and H. B. Lee. (2000). *Foundations of Behavioral Research* (4th ed.). Thomson Learning.
- Hsieh, H-F., & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- Juma, L. O., & Khademi-Vidra, A. (2019). Community-Based Tourism and Sustainable

- Development of Rural Regions in Kenya; Perceptions of the Citizenry. *Sustainability*, 11(17), 4733.
- Lucchetti, V. G., & Font, X. (2013). *Community Based Tourism: Critical Success Factors*. ICRT Occasional Paper, (OP27)
- National Strategy. (2017). *National Strategy in 20 years of Thailand for Stability, Prosperity and Sustainability*. http://planning.pn.psu.ac.th/plan_doc/procedure/docs_procedure/300_1498813858.pdf.
- Paramati, S. R., Alam, M. S., & Chen, C. F. (2016). The Effects of Tourism on Economic Growth and CO2 Emissions: A Comparison Between Developed and Developing Economies. *Journal of Travel Research*, 56(6), 712-724
- Patcharaporn Jantarakast and Atchira Tiwasing. (2021). Creative Tourism Development Program in Ban Ngew Subdistrict, Sam Khok District, Pathum Thani Province. *Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation*, 32(3), 34610-34620.
- Rout, P. C. & Gupta, S. K. (2017). Asset based community development in mountain environs: a strategic application for sustainable community based tourism development in the Jaunsar-Bawar region of Uttarakhand, India. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 6(3), 1-11.
- Strydom, A. J., Mangope, D. & Henama, U. S. (2018). Lessons learned from Successful Community-Based Tourism Case Studies from the Global South. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 7(5), 1-13.

ความจริงสูงสุดในพระพุทธศาสนา

The Ultimate Reality in Buddhism

ฟารุก ขันราม¹, กัมปนาท บัวเจริญ²

Faruk Khunram¹, Kampanat Buajaroen²

Received: 9 August 2023

Revised: 9 December 2023

Accepted: 12 March 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาเกี่ยวกับความจริงสูงสุดในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และในเอกสารที่เกี่ยวข้อง อาทิ หนังสือศาสนาเปรียบเทียบ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ และหลักปฏิบัติเพื่อถึงความจริงสูงสุด จากการศึกษาเกี่ยวกับความจริงสูงสุดในระบบความเชื่อของพุทธศาสนาพบว่า “นิพพาน” นั้นเป็นความจริงสูงสุดของพุทธศาสนา แบ่งแยกออกเป็น 2 ประเภท 1. สอู่ปาทีเสสนิพพาน (นิพพานยังมี อู่ปาทีเหลือ) 2. อนู่ปาทีเสสนิพพาน (นิพพานไม่มีอู่ปาทีเหลือ) ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบหลักสัจธรรมด้วยการตรัสรู้คือธรรมะ และได้แนะนำแนวทางมาเผยแพร่เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุเป้าหมายของชีวิต

จากการศึกษาเกี่ยวกับความจริงสูงสุดพบว่า แนวทางและหลักปฏิบัติเพื่อการที่จะเข้าถึงนิพพานได้นั้น บุคคลต้องฝึกฝนอบรมตนเองและปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือการปฏิบัติตามทางสายกลาง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เขาก็ย่อมบรรลุถึงความหลุดพ้น (นิพพาน)

คำสำคัญ: ความจริงสูงสุด, พุทธศาสนา, นิพพาน, มรรค 8

Abstract

This academic article aims to study the concept of ultimate reality in Buddhism that appears in the Buddhist scriptures and in related documents, such as comparative religious books, Buddhist dictionaries, and practices for attaining the ultimate reality. The study of the ultimate reality in the Buddhist belief system found that “Nibbāna” is the ultimate reality of Buddhism,

¹ อาจารย์ประจำสาขาสหวิทยาการอิสลามเพื่อการพัฒนา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
อีเมลล์ : farukkhunram@gmail.com

² อาจารย์ประจำสาขาสหวิทยาการอิสลามเพื่อการพัฒนา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
อีเมลล์: kampanat@aru.ac.th

¹ Lecturer, Islamic Interdisciplinary for Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University, e-mail : farukkhunram@gmail.com

² Lecturer, Kampanat Buajaroen, Islamic Interdisciplinary for Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University, e-mail: kampanat@aru.ac.th

which can be divided into two types: 1. Saupadisesa-nibbāna (Nibbāna with the substratum of life remaining), and 2. Anupadisesa-nibbāna (Nibbāna without any substratum of life remaining). The Lord Buddha discovered the truth through enlightenment, which is, the Dhamma and has published guidelines for practitioners to achieve their life goals.

The study of the ultimate reality found there are guidelines and principles to achieve Nibbāna. Individuals must train themselves and follow the principles of the Right way or the Middle path, namely the Noble Eightfold Path: Right View, Right Thought, Right Speech, Right Action, Right Livelihood, Right Effort, Right Mindfulness, and Right Concentration. Then they would attain liberation.

Keywords: Ultimate reality, Buddhism, nibbāna, the Noble Eightfold

บทนำ

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นโดยมีพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบหลักสัจธรรมด้วยการตรัสรู้ สิ่งที่พระองค์ได้มาจากการตรัสรู้คือธรรมะ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ พระองค์มิได้สร้างขึ้น หรือเป็นเจ้าของ เพียงแต่เป็นผู้ค้นพบ แล้วนำมาเผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไปให้เกิดมีปัญญาเห็นแจ้ง มองเห็นเป้าหมายของชีวิตได้อย่างชัดเจน และสามารถปฏิบัติตามเป้าหมายนั้นได้อย่างได้ผล

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาเพื่อจัดความทุกข์ให้แก่มนุษย์อย่างแท้จริง ดังนั้นพระพุทธองค์จะพูดแต่เรื่องทุกข์ กับความดับทุกข์เท่านั้น เรื่องที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องแก้ปัญหาคความทุกข์ของมนุษย์ พระพุทธองค์จะไม่ทรงตอบ เช่น

1. โลกเที่ยงหรือ
2. โลกไม่เที่ยงหรือ
3. โลกมีที่สิ้นสุดหรือ
4. โลกไม่มีที่สิ้นสุดหรือ
5. วิญญาณเป็นอย่างเดียวกับร่างกายหรือ
6. วิญญาณกับร่างกายเป็นคนละอย่างหรือ

7. ตถาคตหลังจากตายแล้วยังคงอยู่หรือ
8. ตถาคตหลังจากตายแล้วไม่ดำรงอยู่หรือ
9. ตถาคตหลังจากตายแล้วทั้งยังคงอยู่และไม่คงอยู่หรือ
10. ตถาคตหลังจากตายแล้วทั้งยังคงอยู่และทั้งไม่ได้คงอยู่หรือ (ลิวลี ศิริโล, 2532 : 56-57)

การที่พระพุทธเจ้ามิได้ตอบปัญหาดังกล่าวหมายความว่าพระองค์ทรงปฏิเสธที่จะโต้แย้งถึงปัญหา 10 ประการนั้นในเชิงของปรัชญาเท่านั้น เพราะพระองค์ทรงเห็นว่าการโต้แย้งเรื่องดังกล่าว นั้นไม่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตและแนวทางดำเนินชีวิตของมนุษย์ และเป็นเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้และอยู่นอกเหนือไปจากประสบการณ์

ปัญหาที่พระพุทธเจ้าทรงตอบได้แก่ ปัญหาเรื่อง อะไรคือทุกข์ อะไรคือบ่อเกิดแห่งทุกข์ อะไรคือวิธีการดับทุกข์ ดังเช่นข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เรื่องอะไรเล่าที่เราบอก เราบอกว่าเป็นทุกข์ นี่เหตุให้ทุกข์เกิดนี้ ความดับทุกข์ นี่ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เหตุใดเล่าเราจึงบอกเรื่องนี้ดี เพราะว่าเรื่องนี้ประกอบด้วยประโยชน์เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ

ทุกข์ ความสงบ ความรู้อย่าง ความตรัสรู้เป็นไปเพื่อ นิพพาน เราจึงบอกเพราะเหตุนี้ เพราะเหตุนี้แล จึงควรกระทำความเพียร เพื่อรู้อริสัจ 4 ตามเป็นจริงว่าทุกขนี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์” (สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค 19/548) จากพุทธพจน์ สาระสำคัญของคำสอนของศาสนาพุทธมุ่งที่ตัวมนุษย์และการดำเนินชีวิตมนุษย์เป็นสำคัญ

นอกจากนี้พระองค์ทรงเปรียบเทียบความรู้ (ธรรมะ) ที่พระองค์ตรัสรู้มีมากมายเหมือนใบไม้ที่อยู่ในป่า แต่ธรรมะที่มีความจำเป็นในการนำมาสอนเพื่อขจัดทุกข์นั้น เหมือนกับใบไม้ที่อยู่ในกำมือ ปัจจุบันนี้เป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร มีข่าวสารที่ไม่มีประโยชน์มากมาย และไม่มีประโยชน์ในการแก้ปัญหาสำหรับมนุษย์ เป้าหมายของพุทธศาสนามีอยู่สามระดับ (พระธรรมปิฎก, 2538 : 564 - 565) ได้แก่

1. เป้าหมายระดับต้น (ทิวฐธัมมิกัตถะ) เป็นเป้าหมายเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน หมายถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีสถานภาพที่ดีในสังคม มีเกียรติ การจะบรรลุถึงเป้าหมายระดับนี้ จะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมสำคัญ ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร ความประหยัดอดออม และรู้วิธีหาปัจจัยยังชีพ แล้วใช้จ่ายทรัพย์ตามความจำเป็น รู้จักรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ รู้จักคบหาสมาคมกับคนดีแล้วนำเอาคุณสมบัติของคนดีมาเป็นแบบอย่าง ผู้ที่จะบรรลุเป้าหมายของชีวิตในขั้นนี้จะต้องปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัด ผลได้รับก็คือความสุขความสำเร็จในชีวิตประจำวัน

2. เป้าหมายระดับกลาง (สัมปรายิกัตถะ) เป็นเป้าหมายเพื่อประโยชน์เบื้องหน้า เป็นความสุขทางด้านจิตใจอันเกิดจากการประกอบคุณงามความดี การจะบรรลุถึงเป้าหมายในระดับนี้ จะต้องประกอบด้วยธรรม 4 ประการ คือ ศรัทธา เชื่อมั่น

ในพระพุทธเจ้าและคำสอน, ศีล ประพฤติตนตามศีล 5, จาคะ มีจิตใจเสียสละและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่, และปัญญา รู้แจ้งในสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ได้แก่ การมีคุณธรรมความดีงามทางด้านจิตใจ มีสุขภาพจิตที่ดี และความสุขสงบใจ เป้าหมายระดับนี้นอกจากจะทำให้บุคคลมีความสุขทางด้านจิตใจแล้ว ยังส่งผลให้บุคคลได้พบกับความสุขในโลกหน้าภายหลังจากตายไปแล้ว คือสุคติโลกสวรรค์

3. เป้าหมายระดับสูง (ปรัตถะ) เป็นเป้าหมายเพื่อประโยชน์สูงสุด คือการบรรลุถึงพระนิพพาน ซึ่งถือว่าเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา อันเป็นความสุขอย่างยิ่ง (นิพพานันฺ ปรมฺ สุขํ) การที่จะเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดตามคำสอนของพุทธศาสนานั้น บุคคลต้องฝึกฝนอบรมตนเองและปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 แล้วนั้น เขาก็ย่อมบรรลุถึงความหลุดพ้น (นิพพาน)

การดำเนินชีวิตของบุคคลที่ถือกำเนิดขึ้นมาในโลก เปรียบเสมือนการเดินทางอันยาวไกล มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เดินทางจะต้องรู้จุดหมายปลายทางที่ตนจะไปและรู้วิธีการเพื่อที่จะไปถึงจุดหมายนั้น หากไม่รู้จุดหมายปลายทาง ไม่รู้วิธีการที่จะไปถึงจุดหมายนั้น เขาย่อมเดินทางผิดหรือหลงทาง จะทำให้เขาต้องประสบกับความทุกข์ทั้งปัจจุบันและในอนาคต ดังเช่น เรื่องที่เล่นฝ่าคลื่น อยู่กลางมหาสมุทร นายเรือจำเป็นต้องรู้จุดหมายปลายทางและพยายามควบคุมหางเสือให้เรือแล่นไปในทิศทางที่ถูกต้อง เพื่อไปให้ถึงที่หมายโดยสวัสดิภาพ หากนายเรือเดินเรือโดยไม่มีจุดหมายปลายทาง ไม่รู้ว่าตนจะไป ณ ที่ใด เขาย่อมแล่นเรือวนเวียนอยู่กลางทะเลจนหมดเชื้อเพลิง หมดเสบียง หรือประสบภัยจนเรืออับปางจนถึงแก่ชีวิตในที่สุด

ผู้หลงทางอยู่กลางป่าลึก ย่อมต้องพยายามกำหนดทิศทาง ตั้งจุดหมายที่ตนจะไปแล้วออกเดินทาง ในที่สุดเขาก็จะไปถึงที่หมายได้ หากเขา

เดินวนเวียนอยู่กลางป่าโดยปราศจากจุดหมาย เขาก็จะต้องเสียชีวิตอันเนื่องจากความหิว สัตว์ร้ายหรือภัยพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งอย่าง แน่นนอน

ความจริงสูงสุดในพระพุทธศาสนา ก็เช่นเดียวกันคือ เป้าหมายสูงสุดที่พุทธศาสนิกชน จะต้องดำเนินไปให้ถึง โดยมีหลักประพฤติปฏิบัติ เป็นเสมือนอุปกรณ์หรือเครื่องมือเพื่อนำไปสู่เป้าหมายนั้น ดังนั้นบทความนี้เป็นความพยายาม ศึกษาค้นหาและทำความเข้าใจโดยยึดคัมภีร์ทาง ศาสนา หนังสือ และเอกสารวิชาการเป็นเกณฑ์โดย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความจริงสูงสุดใน ระบบความเชื่อของพุทธศาสนา และแนวทางและ หลักปฏิบัติเพื่อการที่จะเข้าถึงนิพพาน

เรื่องความจริงสูงสุด (ultimate reality) ใน พระพุทธศาสนา อันที่จริงแล้วความจริงในโลกนี้มี อยู่ 2 ระดับ คือ ความจริงในระดับที่ให้หมายรู้กัน ได้เพื่อใช้สื่อความหมาย เช่น การกำหนดให้เรียก สิ่งใดสิ่งหนึ่งว่า อย่างโน้นอย่างนี้ เป็นต้น อย่างนี้ เรียกว่า “สมมติสัจจะ” และความจริงในระดับที่จริง สูงสุด เรียกว่า “ปรมาตถสัจจะ” ในทัศนะของพระพุทธ ศาสนาถือว่า “นิพพาน” นั้นเป็นเป้าหมายหลัก อันสูงสุดของพุทธศาสนา

คำว่า “นิพพาน” มาจากภาษาบาลี โดย พยัญชนะมาจาก นิ อุปสรรค แปลว่า ออกไป, หมด ไป, ไม่มี เลิก + วาเนะ แปลว่า พัดไป หรือ เป็น ไปบ้าง เครื่องร้อยรัดบ้าง (พระธรรมปิฎก, 2538 : 396)

คำว่า “นิพพาน” หากใช้เป็นกริยาของไฟ หรือการดับไฟ หรือของที่ร้อน เพราะไฟ แปลว่า ดับไฟ หรือ ดับร้อน หมายถึงหายร้อน เย็นลง หรือ เย็นสนิท แต่ไม่ใช่ดับสูญ (พระธรรมปิฎก, 2538 : 396) เป็นความดับสนิทแห่งความเร้าร้อนที่มีอยู่ใน จิตใจของมนุษย์ โดยปราศจากไฟกิเลสเผาผลาญจิต ดังนั้นเมื่อไฟกิเลสถูกกำจัดออกไปจิตก็จะพบกับ

ความเย็นโดยอัตโนมัติตามธรรมชาติ เหมือนไฟที่ ดับลงแล้วความเย็นก็มาแทนที่

คำว่า “นิพพาน” หากแสดงภาวะทางจิต หมายถึง เย็นใจ สดชื่น ชุ่มชุ่มใจ ดับความร้อนใจ หายร้อนรน ไม่มีความกระวนกระวาย หรือ แปล ว่าเป็นเครื่องดับกิเลส คือ ทำให้ ราคะ โทสะ และ โมหะ หมดสิ้นไป อีกนัยหนึ่งแปลว่า ไม่มีตัณหา เครื่องร้อยรัด หรือ ออกไปแล้วจากตัณหาที่เป็น เครื่องร้อยรัดไว้กับภพ (พระธรรมปิฎก, 2538 : 261)

พระนิพพาน เป็นความจริงสูงสุดในฐานะ เป็นจุดหมายหรือเป้าหมายอันสูงสุดของพระพุทธ ศาสนา เพราะผู้บรรลุนิพพานเป็นผู้สิ้นทุกข์ กล่าวคือ ภาวะของนิพพานเป็นที่สิ้นทุกข์ทั้งปวง ด้วยเหตุนี้นิพพานจึงเป็นสิ่งสูงสุด (พระธรรมปิฎก, 2538 : 346)

นิพพานเป็นภาวะที่มนุษย์สามารถเข้าถึง ได้ในชาตินี้ หากมนุษย์มีความพากเพียรพยายาม พอ โดยดำเนินตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งกล่าว โดยสรุปก็คือ ศีล สมาธิ และปัญญา หรือที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” (พระธรรมปิฎก, 2538 : 498)

นิพพานเป็นภาวะที่มนุษย์จะต้องประจักษ์ แฉ่งด้วยตนเอง ไม่มีใครสามารถอธิบายให้อีก คนหนึ่งที่ไม่ได้เข้าถึงภาวะนั้นเข้าใจได้ นิพพาน เป็นภาวะที่เข้าถึงได้ไม่จำกัดกาล ไม่ขึ้นต่อเวลา (อกาลิโก) (พระธรรมปิฎก, 2538 : 498)

นิพพานเป็นจุดหมายสูงสุดที่ทุกคนเข้า ถึงได้ ไม่จำกัดชนชั้น ไม่จำกัดเพศชายเพศหญิง หรือวัย จะเป็นบรรพชิต นักบวช หรือคฤหัสถ์ ผู้ครองเรือนก็สามารถบรรลุถึงนิพพานได้ หากมี ความพากเพียรพยายามจนถึงขั้นบริสุทธิ์บริบูรณ์ มีพระพุทธพจน์ที่ตรัสถึงความหลุดพ้นของคฤหัสถ์ กับบรรพชิต ดังเช่นข้อความปรากฏในพระไตรปิฎก สังยุตตนิกายมहाวารวรรค ดังนี้ว่า

“เราไม่กล่าว (ว่ามี) ความแตกต่างอะไรเลย ระหว่างอุบาสก ผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ กับ ภิกษุ ผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วตลอดร้อยปี คือ วิมุตติ กับ วิมุตติ เหมือนกัน” (พระธรรมปิฎก, 2538 : 499)

ประเภทของนิพพาน

นิพพาน คือภาวะของจิตที่ดับกิเลสให้หมดสิ้น หลุดจากอำนาจกรรม และไม่ต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ ซึ่งก็คือพ้นทุกข์นั่นเอง ลักษณะของนิพพานนั้นมีอยู่ 2 ประเภท (พระธรรมปิฎก, 2538 : 397)

1. สอุปาทิเสสนิพพาน ได้แก่ นิพพานที่ยังมีเบญจขันธ์ (รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ) เหลืออยู่ หรือนิพพานที่ยังเกี่ยวข้องกับเบญจขันธ์ หมายถึง ดับกิเลส แต่ยังมีเบญจขันธ์เหลืออยู่ ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่ (กิเลสปรินิพพาน = ดับกิเลสสิ้นเชิง) และยังมีหมายถึง อาการที่พระอรหันต์เกี่ยวข้องกับเบญจขันธ์ โดยอาการสงบเย็น คือ มีจิตใจที่ไม่หวั่นไหวไปกับกระแสแห่งอิฏฐารมณฺ์และอนิฏฐารมณฺ์ (อิฏฐารมณฺ์ หมายถึง อารมณฺ์ 6 ที่น่าใคร่น่าปรารถนา ส่วนอนิฏฐารมณฺ์ มีนัยตรงกันข้าม คือ อารมณฺ์ 6 ที่ไม่น่าใคร่ไม่น่าปรารถนา อารมณฺ์ 6 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณฺ์ทางใจ) ที่เข้ามากระทบ

2. อนุปาทิเสสนิพพาน ได้แก่ นิพพานที่ไม่ยังมีเบญจขันธ์เหลือ หรือนิพพานที่ไม่เกี่ยวข้องกับเบญจขันธ์ (ขันธปรินิพพาน = ดับขันธ์ 5 โดยสิ้นเชิง) หมายถึง เมื่อไม่มีขันธ์ 5 เป็นอารมณ์ ท่านที่บรรลุนิพพานแล้ว ก็มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ นิพพานข้อนี้ จึงเป็นภาวะของนิพพานแท้ๆ ที่เกิดประจักษ์แก่พระอรหันต์ โดยเป็นภาวะที่พ้นจากกระบวนการรับรู้สเวयरมณฺ์ภายนอกซึ่งมีอยู่ในการดำเนินชีวิตตามปกติ (พระธรรมปิฎก, 2538 : 400)

การกล่าวถึงนิพพานว่ามี 2 อย่าง ก็เพื่อเป็นการแยกให้ปุถุชนได้มองเห็นหรือเข้าใจภาวะแห่งนิพพานตามสติปัญญา แต่ความเป็นจริงแล้วนิพพานนั้นมีเพียง 1 ดังที่พระธรรมปิฎกได้อธิบายไว้ว่า

“นิพพานมีอย่างเดียว แต่แบ่งมองเป็น 2 ด้าน ด้านที่หนึ่ง (สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ) คือ นิพพานในแง่ของความสิ้นกิเลส ซึ่งมีผลต่อการติดต่อเกี่ยวข้องกับโลกภายนอก หรือต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้านที่สอง (อนุปาทิเสสนิพพาน) คือ นิพพานในแง่ที่เป็นภาวะจำเพาะ ล้วนๆ แ่ๆ ซึ่งเป็นประสบการณ์เฉพาะของผู้บรรลุนิพพาน ไม่อาจหยั่งถึงด้วยประสบการณ์ทางอินทรีย์ 5 เป็นเรื่องนอกเหนือจากประสบการณ์ที่เนื่องด้วยขันธ์ 5 ทั้งหมด; อนุปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานตามความหมายของนิพพานแท้ๆ ล้วนๆ ไม่เกี่ยวข้องกับขันธ์ 5 สอุปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานตามความหมายในทางปฏิบัติเมื่อต้องสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตประจำวัน พุทธอภินัยหนึ่งว่า อนุปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานตามความหมายที่พระอรหันต์มีนิพพานเป็นอารมณ์ ส่วนสอุปาทิเสสนิพพาน นิพพานตามความหมายที่พระอรหันต์มีขันธ์ 5 เป็นอารมณ์” (พระธรรมปิฎก, 2538: 266)

ความจริงสูงสุดในพุทธศาสนาอาจแยกอธิบายได้ดังต่อไปนี้คือ (เสถียรพงษ์ วรรณปก, 2521: 9-10)

1. กฏไตรลักษณ์ (The Three Characteristics of Existences)
2. อริยสัจจ์ (The Four Noble Truths)
3. ปฏิจจสมุปบาท
4. นิพพาน (Nirvana)

กฏไตรลักษณ์ แปลว่า ลักษณะ 3 ประการ หมายถึงสามัญลักษณ์ ข้อกำหนด หรือสิ่งที่มีประจำ

อยู่ในตัวของสังขาร เป็นกฎธรรมชาติประกอบด้วยภาวะ 3 ประการ คือ

ภาวะที่หนึ่ง ได้แก่ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป อាកารที่แสดงถึงความเป็นสิ่งไม่เที่ยงของขันธ์เรียกว่า อนิจจัง

ภาวะที่สอง ได้แก่ ความทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดและการสลายตัว ภาวะที่กดขี่ฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัว พร่องตัวไม่สมบูรณ์ ไม่สมอยากหรืออีกนัยหนึ่งคือ ความตั้งอยู่ไม่ได้ เรียกว่า ทุกขัง (conflict)

ภาวะที่สาม ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมัน เป็นอยู่ในรูปกระแส ประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ อันสัมพันธ์กัน (relative) อาศัยกันและกันเกิดขึ้น (dependent origination) เรียกว่า อนัตตา (non-self)

อริยสัจจ์ หรืออริยสัจ 4 แปลว่าความจริงอันประเสริฐ หรือความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ ถ้าเราพิจารณาคำสอนของพุทธศาสนาเรื่อง ความจริงสูงสุดแล้วจะพบว่า การที่มนุษย์เราจะสามารถดำเนินชีวิตไปตามวิถีทางที่ประเสริฐได้นั้นจะต้องทำความเข้าใจในเรื่องดังต่อไปนี้คือ

ทุกข์ คือสภาพที่ทนได้ยาก สภาพที่บีบคั้น ภาวะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ อันได้แก่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย การพลัดพรากจากสิ่งตนรัก และประสบกับสิ่งที่ตนไม่ชอบไม่รัก หรือกล่าวโดยย่อๆ ว่าทุกข์ก็คืออุปาทานขันธ์ หรือขันธ์ 5 นอกจากนี้ การที่เราจะมีความรู้หรือเข้าใจเรื่องทุกข์ได้อย่างชัดเจนนั้นไม่อาจเกิดขึ้นได้จากการเรียนหรือฟังคำสอนเท่านั้น แต่ต้องอาศัยการตรikirตรองและปฏิบัติด้วยตนเอง จึงจะทำให้ความรู้เรื่องทุกข์ชัดเจนด้วยตัวเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ประสบการณ์และการพิจารณาด้วยปัญญา คือวิถีแห่งความเข้าใจ สมุทัย คือสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่

1. กามตัณหา คือความต้องการอยากมีอยากได้ในสิ่งทั้งปวงที่คิดว่าจะทำให้ชีวิตเรามีความสุข ความสบาย เช่น มีเงินจำนวนมาก อยากมีเกียรติยศ ชื่อเสียง เป็นต้น

2. ภวตัณหา คือความต้องการอยากเป็นอยากอยู่ในภาพที่ปรารถนา เช่น อยากเป็นหัวหน้าคนงาน อยากเป็นบุคคลสำคัญในวงสังคม

3. วิภวตัณหา คือความไม่อยากมีไม่อยากเป็น ไม่ต้องการอยู่ในภพปัจจุบัน เช่น ไม่ต้องการเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัย ไม่อยากเป็นผู้ที่ต้องอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ต้องการมีหน้าที่และความรับผิดชอบ เป็นต้น

นิโรธ คือความดับทุกข์ สภาพที่ไม่มีความทุกข์เหลือแล้วหรือการดับสิ้นแห่งตัณหา อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ เมื่อหมดตัณหาความทุกข์ก็ไม่เกิด การสลัดหรือละทิ้งตัณหาจนหมดสิ้น คือแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ถึงทางดับทุกข์

มรรค คือแนวทางที่นำไปสู่ความดับทุกข์ ข้อนี้แสดงให้เห็นถึงหลักเหตุผล คือ ทุกข์ กับความดับทุกข์เป็นผล สมุทัยกับมรรคเป็นเหตุ หรือพูดง่าย ๆ ได้แก่การเกิดแห่งทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ซึ่งได้แก่ นิพพาน

ปฏิจจนสมุปปาท แสดงถึงกระบวนการเกิดและกระบวนการดับแห่งทุกข์ โดยเป็นเหตุปัจจัยอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งก็มีใช้อะไรอื่นนอกเหนือไปจากอริยสัจจ์ และเมื่อเข้าใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างต่างเป็นปัจจัยอาศัยเกิดขึ้นและดับไป สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยกันเป็นปัจจัยแก่กัน เป็นรูปกระแส ไม่มีความคงที่แม้แต่ขณะเดียว ไม่มีอยู่โดยตัวของมันเอง ไม่มีปฐมเหตุเดิมสุด หรือผู้สร้างผู้บันดาล นั้นแสดงว่าสิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา การเข้าใจอันนี้ก็คือการเข้าใจความจริงสูงสุดข้อที่ 4 คือ นิพพาน ถ้าพูดแบบไม่แบ่งแยกรายละเอียดแล้ว ความจริงสูงสุดในพุทธศาสนาก็คือ นิพพาน ดังคำนิยามนิพพานซึ่ง เสถียรพงษ์วรรณปก ได้อธิบายไว้ดังนี้

1. ความดับสนิทแห่งตัณหา ความสละ ความปล่อย ความวาง ความสลัดทิ้งโดยสิ้นเชิง ซึ่งตัณหา คือ นิพพาน

2. ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สละอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่ดับตัณหา คือ นิพพาน

3. ภิกษุทั้งหลาย อสังขตธรรมเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ เรียกว่า อสังขตธรรม

4. ดูกรราคะ ความสิ้นไปแห่งตัณหา คือ นิพพาน

5. ความคลายกำหนัด กำจัดความเมา กำจัดความกระหาย ถอนเสียซึ่งอาลัย หมัดวัฏฏะ (การเวียนว่ายตายเกิด) หมัดตัณหา ความดับสนิท คือ นิพพาน

6. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อายตนะ (สิ่ง) สิ่งนั้นมีอยู่ มิใช่ดิน มิใช่ลม มิใช่ไฟ มิใช่โลกนี้ มิใช่โลกหน้า มิใช่พระอาทิตย์ มิใช่พระจันทร์ ในอายตนะนั้นไม่มีการมา ไม่มีการไป ไม่มีการตั้งอยู่ ไม่มีการเกิด การตายเป็นสังขตะ เป็นที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ (เสถียรพงษ์ วรรณปก, 2521: 12)

คำอธิบายหรือการให้ความหมายของนิพพานนั้นต้องการจะให้เรา รู้ว่า นิพพานคืออะไร เท่านั้น ไม่สามารถจะให้เรา รู้โดยท่องแท้ได้ เพราะภาษาเป็นสิ่งที่มนุษย์บัญญัติขึ้นมาใช้เรียกสิ่งสมมุติต่าง ๆ เท่าที่ขอบเขตแห่งสติปัญญาของมนุษย์จะรับได้ การนำเอาคำพูด ซึ่งเป็นสิ่งสมมุติบัญญัติมาอธิบายสิ่งเหนือจะให้ตรงกับสภาพที่แท้จริงไม่ได้ จะเห็นได้จากการอธิบายนิพพานของพระพุทธเจ้า นั้นจะไม่ค่อยใช้คำในแง่บวก (positive term) เช่นว่า นิพพาน คืออย่างนั้นอย่างนี้ เพราะเกรงว่าคนฟัง จะเข้าใจตามความรับรู้ และประสบการณ์อันจำกัดของตน ถ้าพูดว่า “นิพพานเป็นสุขอย่างไร” ปุถุชนผู้มีความรู้และประสบการณ์เฉพาะกับความสุขอัน

เป็นโลกียะ ก็จะคิดเอาทันทีว่า ความสุขที่ว่านั้นก็ คืออย่าง ที่ตนเคยรู้เคยสัมผัสนั่นเอง เพื่อป้องกันความเข้าใจผิด จึงตรัสไว้ว่า ความสุขที่ปุถุชนส่วนมากเข้าใจกันนั้นเป็นเรื่องของการเสวยอารมณ์ อย่างหนึ่ง ดังนั้นสิ่งใดที่เสวยอารมณ์หรือรับรู้ทางประสาทสัมผัสได้ สิ่งนั้นไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลง แต่นิพพานอยู่นอกการรับรู้ทางเวทนาใดๆ ของปุถุชน เพราะฉะนั้นสุขในนิพพานมิใช่สุขอย่างที่สามัญชนเข้าใจ เรื่องนิพพานจึงมิใช่เรื่องที่ต้องอธิบายกันด้วยภาษาหรือคำพูดใดๆ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ภาวะเช่นนั้นผู้ฉลาดย่อมรู้เองเห็นเอง บอกกันไม่ได้

แก่นหรือสาระสำคัญของคำสอน

แก่นหรือสาระของคำสอนในพุทธศาสนา มุ่งเน้นที่ตัวมนุษย์และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นสำคัญ มนุษย์ในทรรศนะของพุทธศาสนา ประกอบด้วยส่วนผสม 5 อย่าง เรียกว่าขันธ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร ในชีวิตประจำวันขณะที่เราคิด พูด ทำสิ่งใด ขันธ 5 แต่ละอย่างประกอบกันขึ้นเป็นตัวเรา ทำงานผสมผสานกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความถี่เร็วของการเกิดดับของขันธทั้ง 5 แต่ละอย่างทำให้เราเข้าใจว่าไม่มีการเกิด ดับ มีแต่การคงอยู่ถาวรตลอดเวลา หรือแม้จะเข้าใจว่ามี การเกิด ดับ เปลี่ยนแปลง แต่ก็คิดว่ามีตัวตนอยู่ต่างหากไปจากขันธ 5 เป็นตัวควบคุมกลไกอยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลง ความจริงแล้วเมื่อแยกขันธ 5 แต่ละอย่างๆ ออกจากกันก็จะมีอะไรบางอย่างที่เราคิดว่าเป็นตัวยืนโรงเหลืออยู่เลย (เสถียรพงษ์ วรรณปก, 2521: 26)

เมื่อภาวะหรือธรรมชาติของมนุษย์ประกอบด้วยขันธ 5 ซึ่งอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือไม่เที่ยงแท้ แปรเปลี่ยนและหาที่ยืนโรงไม่ได้ เช่นนี้แล้ว ถ้าเราไม่ยึดมั่นในขันธ 5 เราก็จะไม่เกิด “อุปาทานขันธ” คือการสร้าง “ตัวเรา” หรือความรู้สึกเป็นเจ้าของขึ้นมาจะทำให้เรายึดมั่นกับตัวเราอันทำให้เกิด

ความทุกข์ ความหมายตรงนี้ทางพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์เรารู้จักและเข้าใจธรรมชาติของร่างกายมนุษย์เราว่า เป็นสิ่งที่ไม่คงที่ต้องเปลี่ยนแปลงและเสื่อมสลายไปตามกฎ มนุษย์เราจึงควรที่จะเข้าใจธรรมชาติของตนเอง ภาวะของตนเองเพื่อที่จะไม่ทุกข์โศก เศร้าเสียใจ เมื่อประสบการณ์เปลี่ยนแปลงใดๆ ขึ้น การเกิดและการเสื่อมสลายเป็นลักษณะที่แท้จริงของสังขาร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นสัจธรรมของชีวิตที่ไม่มีผู้ใดหลีกพ้น พระพุทธเจ้าทรงสอนมนุษย์ไม่ให้ประมาทและยึดมั่นในสิ่งที่เราไม่อาจฝืนความเป็นไปของสิ่งต่างๆ ดังเช่น ทรงเตือนสตรี บุรุษ คฤหัสถ์ บรรพชิต ให้หมั่นพิจารณาอยู่เรื่อยๆ ว่าเรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ ความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์และตระหนักถึงกฎแห่งอนิจจังของสิ่งทั้งหลายจะช่วยให้มนุษย์เราดำเนินชีวิตและเผชิญกับสิ่งที่เกิดขึ้นแก่ชีวิตด้วยความไม่ประมาท แม้แต่ในภาวะของความเจ็บป่วย (สิวลี ศิริโล, 2532: 61)

ฉะนั้นวงจรชีวิตมนุษย์อยู่ภายใต้กฎแห่งธรรมชาติที่เรียกว่า “ปฏิจจสมุปบาท” ไม่ว่าพระตถาคตจะอุบัติขึ้นในโลกหรือไม่ก็ตาม กฎแห่งธรรมชาตินี้ก็ยังคงมีอยู่เป็นอยู่ตามธรรมดาของมัน การที่มนุษย์เห็นแจ้งในปฏิจจสมุปบาทด้วยปัญญาโดยตัดวงจรแห่งปฏิจจสมุปบาทหรือโซ่แห่งวิภวฏะขาดลงเสียได้ จะนำมนุษย์ไปสู่ความสิ้นทุกข์ในวิภวฏะคือหลุดพ้นไปจากวงจรแห่งวิภวฏะสังสาร

มีพระพุทธพจน์ที่แสดงให้เห็นทราบบว่า หน้าที่ของมนุษย์คือการที่ต้องรู้ธรรม ต้องรู้กฎแห่งธรรมชาติที่มีสภาวะอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นอย่างมีเหตุปัจจัย เป็นระบบกระบวนการแบบต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท ปัจจัยการ หรืออิทัปปัจจัยตา ดังนี้ว่า “ผู้ใด เห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้น ย่อมเห็นธรรม ผู้ใด เห็นธรรม ผู้นั้นย่อมเห็นปฏิจจสมุปบาท” (พระธรรมปิฎก, 2538 : 163)

พระพุทธองค์ทรงค้นพบทุกข์ ป่อเกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และทางแห่งความดับทุกข์ และได้ปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8 จนได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ เมื่อทรงตรัสรู้ธรรมที่ทำให้สิ้นทุกข์ พระองค์ได้ทรงตรัสสั่งสอนและชี้ให้เห็นถึงกระบวนการเกิดทุกข์ คือ ทุกขสมุทัย ที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาทสมุทยวาร ซึ่งมีกระบวนการดังนี้

- เพราะอวิชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี
- เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี
- เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี
- เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี
- เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี
- เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี
- เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี
- เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี
- เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี
- เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี
- เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี

รวมถึง ความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์กาย ทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ จึงมีตามมา ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวงเป็นเช่นนี้

ส่วนกระบวนการดับทุกข์ พระพุทธองค์ทรงแสดงให้เห็นเป็นระบบที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาทนิโรธวาร เป็นระบบลูกโซ่เช่นกัน ซึ่งมีกระบวนการดังนี้

- เพราะอวิชาสํารอกดับไปไม่เหลือ สังขารจึงดับ
- เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ
- เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ
- เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ
- เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ

เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ
 เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ
 เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ
 เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ
 เพราะภพดับชาติจึงดับ

เพราะชาติดับ ชรามรณะจึงดับพร้อมกัน
 นั้น ความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์กายทุกข์ใจ
 และความคับแค้นใจ ก็ดับไปด้วย ความดับแห่ง
 กองทุกข์ทั้งหมดก็เป็นเช่นนี้

มนุษย์ที่สมบูรณ์แบบที่สุด คือ มนุษย์ที่
 ไม่มีทุกข์ ดังนั้นการดับทุกข์คือการที่ยิ่งใหญ่ของ
 มนุษย์ ทุกชีวิตอยู่ภายใต้กฎแห่งปฏิจจสมุปบาท
 กล่าวคือ เพราะมีอวิชชา จึงมีสังขาร เพราะมีตัณหา
 มีอุปาทาน จึงเกิดทุกข์ เป็นต้น ชีวิตดำเนินอยู่โดย
 สภาวะของมันเช่นนี้ ผู้ที่รู้กฎแห่งปฏิจจสมุปบาท
 และบำเพ็ญตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา จนเห็นแจ้ง
 ปฏิจจสมุปบาท สามารถละตัณหา อุปาทาน ดับอ
 วิชาลงได้ เป็นผู้บรรลุถึงอมตธรรมคือ นิพพาน ได้
 เชื่อว่าสามารถตัดโซ่แห่งวัฏฏะลงได้ กระบวนการ
 แห่งปฏิจจสมุปบาทจะถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิง
 เหตุเกิดทุกข์ เกิดภพ เกิดชาติ ไม่มีอีกต่อไป ผู้ที่
 บรรลุถึงนิพพานจึงได้ชื่อว่า เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
 แบบที่สุด

ความหมายของปฏิจจสมุปบาท 12

1. อวิชชา (Ignorance, Lack of knowledge) ความไม่รู้ ไม่เห็นตามความเป็นจริง ไม่รู้เท่าทัน
 ตามสภาวะ หลงไปตามสมมติบัญญัติ ความไม่รู้
 ที่แฝงอยู่กับความเชื่อต่างๆ ภาวะขาดปัญญา
 ความไม่เข้าใจเหตุผล การไม่ใช้ปัญญา หรือ ปัญญา
 ไม่ทำงานในขณะนั้น

2. สังขาร (Volitional activities) ความคิด
 ประปรุงแต่ง ความจงใจ มุ่งหมาย ตัดสินใจ และการ
 ที่จะแสดงเจตนาออกเป็นการกระทำ การจัดสรร

กระบวนการความคิด และการมองหาอารมณ์มาสนอง
 ความคิดโดยสอดคล้องพินินสัย ความถนัด ความ
 โน้มเอียง ความเชื่อถือและทัศนคติของตนตามที่
 ได้สั่งสมไว้ การปรุงแต่งจิต ประปรุงแต่งความคิดหรือ
 ประปรุงแต่งกรรม ด้วยเครื่องปรุงคือคุณสมบัติต่างๆ
 ที่เป็นความเคยชินหรือได้สั่งสมไว้

3. วิญญาณ (Consciousness) ความรู้ต่อ
 อารมณ์ต่างๆ คือ เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัส
 รู้ต่ออารมณ์ที่มีอยู่ในใจ ตลอดจนสภาพพื้นเพของ
 จิตใจในขณะนั้นๆ

4. นามรูป (Animated organism) ความ
 มีอยู่ของรูปธรรมและนามธรรม ในความรับรู้ของ
 บุคคล ภาวะที่ร่างกายและจิตใจทุกส่วนอยู่ในสภาพ
 ที่สอดคล้องและปฏิบัติหน้าที่เพื่อตอบสนองใน
 แนวทางของวิญญาณที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนต่างๆ ของ
 ร่างกายและจิตใจที่เจริญหรือเปลี่ยนแปลงไปตาม
 สภาพจิต

5. สฬายตนะ (The six sense-bases) ภาวะ
 ที่อายตนะที่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติหน้าที่โดยสอดคล้อง
 กับสถานการณ์นั้นๆ

6. ผัสสะ (Contact) การเชื่อมต่อความรู้
 กับโลกภายนอก การรับรู้อารมณ์ต่างๆ

7. เวทนา (Feeling) ความรู้สึกสุขสบาย
 ถูกใจ หรือทุกข์ไม่สบาย หรือเฉยๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์

8. ตัณหา (Craving) ความอยาก
 ทะเยอทะยาน แสวงหาสิ่งอำนวยความสะดวก หลีก
 หลีกสิ่งที่ก่อทุกข์เวทนา โดยอาการ ได้แก่ อยากได้
 อยากเป็น อยากคงอยู่อย่างนั้นตลอดไป หรืออยาก
 ให้ดับสูญไปเสีย

9. อุปาทาน (Attachment, Clinging) ความยึดมั่นถือมั่นในเวทนาที่ชอบหรือชัง รวบรวม
 เอาสิ่งต่างๆ และภาวะชีวิตที่อำนวยความสะดวกนั้นเข้า
 มาผูกพันกับตัว ความยึดมั่นต่อสิ่งซึ่งทำให้เกิด
 เวทนาที่ชอบหรือไม่ชอบ จนเกิดทำที่หรือตีราคา

ต่อสิ่งต่างๆ ในแนวทางที่เสริมหรือสนองตัณหาของตนเอง

10. กภ (Process of becoming) กระบวนการพฤติกรรมทั้งหมดที่แสดงออก เพื่อสนองตัณหาอุปาทานนั้น (กรรมภพ - the active process) และภาวะชีวิตที่ปรากฏเป็นอย่างไรอย่างหนึ่ง (อุปัตติภพ - the passive process) โดยสอดคล้องกับอุปาทานและกระบวนการพฤติกรรมนั้น

11. ชาติ (Birth) การเกิดความตระหนักในตัวตนว่ามีอยู่หรือไม่ได้อยู่ในภาวะชีวิตนั้นๆ หรือไม่ได้มี ไม่ได้เป็นอย่างนั้น การเข้าครอบครองชีวิตนั้น หรือเข้าสวมเอาพฤติกรรมนั้น โดยการยอมรับตระหนักชัดขึ้นมาว่าเป็นภาวะชีวิตของตน เป็นกระบวนการพฤติกรรมของตน

12. ชรามรณะ (Decay and death) ความสั่นไหวในความขาด พลาด หรือปรากฏแห่งตัวตนจากภาวะชีวิตอันนั้น ความรู้สึกที่ว่าตัวตนถูกคุกคามด้วยความสูญสิ้นสลาย หรือพลัดพรากจากภาวะชีวิตนั้นๆ หรือจากการได้มี ได้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้จึงเกิด โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส คือรู้สึกคับแคบ ขัดข้อง ขุ่นมัว แห่งใจ หดหู่ ซึมเซา ไม่สมหวัง กระวนกระวาย และทุกข์เวทนาต่างๆ (พระธรรมปิฎก, 2538: 109-110)

ภาวะแห่งนิพพาน

เมื่อสังสารวัฏฏ์สิ้นสุดลง ชีวิตของมนุษย์ก็ดำรงอยู่ในภาวะวิวัฏฏ์ (นิพพาน) ทันทีในขณะที่ยังเป็นมนุษย์มีชีวิตมีลมหายใจอยู่ในโลก โดยที่ไม่ต้องออกเดินทางจากสังสารวัฏฏ์ไปสู่วิวัฏฏ์ เช่นสถานที่ใดสถานที่หนึ่งดังที่เราเข้าใจตามภาษาของชาวโลก กล่าวคือ เมื่ออวิชา ตัณหา อุปาทาน ดับจากจิตมนุษย์ นิพพานก็ปรากฏขึ้นมาพร้อมกันในขณะที่ร่างกายยังเป็นมนุษย์ ความเป็นมนุษย์ที่จิตเคยถูกอวิชา ตัณหา อุปาทาน ครอบงำปิดบังไว้ก็เจิดจ้าด้วยแสงสว่างแห่งปัญญา หรืออวิชาเข้ามาแทนที่

มนุษย์ที่จิตเข้าสู่ภาวะแห่งนิพพานแล้วย่อมมีทัศนะต่อโลกและชีวิตถูกต้องตามภาวะที่มันเป็นจริง คือเห็นสรรพสิ่งด้วยปัญญาจักขุ ภายใต้กฎแห่งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตามความเป็นจริง ไม่มีจิตที่ยึดมั่นถือมั่นหรือมีความต้องการอยากให้เห็นสิ่งนี้เป็นอย่างนี้หรือสิ่งนั้นเป็นอย่างนั้นอีก ความทุกข์ทั้งมวลได้สิ้นสุดลงแล้ว พร้อมกับการเข้าสู่ภาวะแห่งนิพพาน ภารกิจที่ต้องแบกทุกข์ไม่มีอีกต่อไป หน้าที่อันควรกระทำของมนุษย์ได้เสร็จสิ้นลงแล้ว มีพุทธพจน์บางตอนแสดงให้เห็นลักษณะบางอย่าง ที่แตกต่างกันระหว่างชีวิตแห่งความยึดมั่นถือมั่นกับชีวิตแห่งปัญญา เช่น

“ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้มีได้เรียนรู้ ย่อมเสวยสุขเวทนาบ้าง ทุกขเวทนาบ้าง อทุกขม-สุขเวทนา (เฉยๆ ไม่ทุกข์ไม่สุข) บ้าง อริยสาวกผู้ได้เรียนรู้แล้ว ก็ย่อมเสวยสุขเวทนาบ้าง ทุกขเวทนาบ้าง อทุกขมสุขเวทนาบ้าง ภิกษุทั้งหลาย ในกรณีนั้น อะไรเป็นความพิเศษ เป็นความแปลก เป็นข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้เรียนรู้ กับปุถุชนผู้มีได้เรียนรู้?”

“เปรียบเทียบนายขมังธนู ยิงบุรุษด้วยลูกศรดอกหนึ่ง แล้วยิงซ้ำด้วยลูกศรดอกที่ 2 อีกเมื่อเป็นเช่นนั้น บุรุษนั้นย่อมเสวยเวทนาเพราะลูกศรทั้ง 2 ดอก คือ ทั้งทางกาย ทั้งทางใจ ฉันท ปุถุชนผู้มีได้เรียนรู้ ก็ฉันทนั้น... ย่อมเสวยเวทนาทั้ง 2 อย่าง คือ ทั้งทางกาย และทางใจ”

“ภิกษุทั้งหลาย ฝ่ายอริยสาวกผู้ได้เรียนรู้ ถูกทุกข์เวทนากระทบเข้าแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก ไม่คร่ำครวญ ไม่รำไร ไม่รำพัน ไม่ถือครองให้ไม่หลงไหลพันเพือน เธอ่อมเสวยเวทนาทางกายอย่างเดียว ไม่เสวยเวทนาทางใจ”

“เปรียบเทียบนายขมังธนู ยิงบุรุษด้วยลูกศร แล้วยิงซ้ำด้วยลูกศรดอกที่ 2 ผิดพลาดไปเมื่อเป็นเช่นนั้น บุรุษนั้นย่อมเสวยเวทนาเพราะลูกศรดอกเดียว ฉันท อริยสาวกผู้ได้เรียนรู้ ก็ฉันท

นั้น... ย่อมสวดยเวทนาทางกายอย่างเดียว ไม่ได้สวดยเวทนาทางใจ”

เมื่อกล่าวถึงภาวะนิพพาน มีคำที่แสดงถึงภาวะนิพพานที่สำคัญคำหนึ่งคือ “อสังคตะ” แปลว่า “ไม่ถูกปรุงแต่ง” คือไม่เกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆ ปรุงแต่งขึ้น ผู้ที่ซ้างสังเหตุจึงเกิดความสงสัยว่านิพพานน่าจะเกิดจากเหตุ เพราะนิพพานเป็นผลของมรรค หรือการปฏิบัติตามมรรค คำถามข้อนี้มีคำตอบด้วยข้ออุปมาว่า ถ้าเปรียบเทียบการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพานเหมือนการเดินทางไปเมืองเชียงใหม่ จะเห็นว่า เมืองเชียงใหม่ที่เป็นจุดหมายของการเดินทางนั้น ไม่ได้เป็นผลของทางหรือการเดินทาง ไม่ว่าจะถนนหรือการเดินทางจะมีขึ้นหรือไม่ เมืองเชียงใหม่ก็ยังคงมีอยู่ ถนนและการเดินทางเป็นเหตุของการถึงเมืองเชียงใหม่ แต่ไม่ได้เป็นเหตุของเมืองเชียงใหม่ เช่นเดียวกับมรรคและการปฏิบัติตามมรรคเป็นเหตุแห่งการบรรลุนิพพาน แต่ไม่ใช่เป็นเหตุของนิพพาน

นิพพานเป็นภาวะที่ปุถุชนทั่วไปไม่สามารถหยั่งรู้ได้ว่า ความสุขที่เกิดจากการบรรลุนิพพานนั้นเป็นอย่างไร เมื่อไม่ทราบก็จะจินตนาการไปต่างๆ นานา จนเกิดผิดเพี้ยนไปตามวิสัยปุถุชน จึงไม่ควรเอาแต่คิดสร้างภาพและถกเถียงกัน ทางที่ดีหรือทางที่ถูก ควรจะลงมือปฏิบัติให้เข้าถึง เพื่อให้เห็นประจักษ์ชัดด้วยตนเอง หรืออาจใช้คำว่านึกไม่เห็น แต่ต้องปฏิบัติให้รู้เอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “นิพพาน อันผู้บรรลุเห็นได้เอง ไม่ขึ้นกับกาล เรียกให้มาดูได้ ควรน้อมเข้ามาไว้อันวิญญูพึงรู้เฉพาะ” (อง.ติก. 20/495/202)

หลักปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงความจริงสูงสุดในพระพุทธศาสนา

การบำเพ็ญตนเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิตคือ นิพพาน หรือ แนวทางปฏิบัติเพื่อให้ถึงทางดับทุกข์นั้น เรียกว่า อริยมรรค หรือ

มรรคมีองค์ 8 (The Noble Eightfold Path) หรือ “มัชฌิมาปฏิปทา” ความหมายของคำว่า มรรค 8 เปรียบเสมือนทางหลวงสายหนึ่งมีทางรถแล่น 8 ทางไปทางเดียวกัน คือแล่นไปพร้อมๆ กันอย่างนี้ (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2520: 8) ส่วนคำว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลางที่อยู่ระหว่างทางที่ สุดโต่ง (extreme) 2 สาย ได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค คือการใช้ชีวิตหมกหมุ่นอยู่กับความสุขสำราญ ฟุ่มเฟือย สนุกสนานกับความสุขทางโลก เช่น การเที่ยวเตร่ ฟังเพลง เพลิดเพลินกับการละเล่นต่างๆ จนเกินควร ทางที่ สุดโต่งอีกทางสายหนึ่งเรียกว่า อตตกิลมณานุโยค คือการบำเพ็ญตนหรือการอบกตขีตตนเองอย่างไม่ปราณี เช่น ดูหนังสือทั้งวันทั้งคืนจนสุขภาพทรุดโทรม พอถึงเวลาสอบก็เลยป่วยไม่สามารถเข้าสอบได้ พระพุทธเจ้าทรงกล่าวว่า การดำเนินชีวิตตามสายใดสายหนึ่งในสองสายนี้ไม่มีประโยชน์อะไร และเป็นการทำให้เกิดทุกข์ มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลางจึงไม่ใช่ทางหนึ่งทางใดในสองทางที่ สุดโต่งนี้ แต่เป็นทางที่ดำเนินไปด้วยมรรค 8 ซึ่งประกอบด้วย

1. สัมมาทิฏฐิ (Right View, Right Understanding) แปลว่า ความเห็นชอบ มีความเชื่อในสิ่งที่จริงและถูกต้อง ไม่หลงเชื่อในสิ่งที่ผิด เช่น การเชื่อว่าคนและสัตว์ตายแล้วร่างกายสูญสลายแต่วิญญาณคงอยู่มีอิทธิปาฏิหาริย์สามารถติดต่อกับคุณให้โทษแก่คนเป็น ให้ห่วยบอกเลขทำนายสลากกินแบ่งหรือรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้ ความเห็นความเชื่อเช่นนี้เป็นมิจฉาทิฏฐิ ศาสนาพุทธปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง

2. สัมมาสังกัปปะ (Right Thought) แปลว่า ดำริชอบ คือการคิดจะทำอย่างไรอย่างหนึ่งนั้นต้องเป็นไปในทางที่ถูกต้อง เช่น ไม่คิดอิจฉาริษยาใคร ไม่คิดเบียดเบียนใคร ไม่คิดกลั่นแกล้งผู้อื่น ดำริชอบคือความคิดที่จะละกิเลส อันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ปองร้ายและความหลง

3. สัมมาวาจา (Right Speech) วาจาชอบ หมายความว่า เป็นการพูดที่เป็นความจริง ไม่กล่าวเท็จ ไม่ส่อเสียด ไม่ยุยงให้ใครเขาแตกแยกกัน ไม่พูดในสิ่งที่ไม่ดีมีสาระ ฟังกล่าวแต่วาจาที่เป็นประโยชน์ ในพระไตรปิฎกบัญญัติจากนิบาต อังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าได้ทรงกล่าวถึงลักษณะ 5 ของวาจาสุภาสิตไว้ว่า

1. วาจาที่กล่าว (ถูกต้อง) ตามกาล
2. วาจาที่กล่าวอ่อนหวาน
3. วาจาที่กล่าวเป็นจริง
4. วาจาที่กล่าวประกอบด้วยประโยชน์
5. วาจาที่กล่าวด้วยจิตประกอบเมตตา

4. สัมมากัมมันตะ (Right Action) แปลว่า กระทำชอบ ได้แก่ การกระทำที่เว้นจากกายทุจริต เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ตัดชีวิต ไม่ผิดลูกเมีย (สามี) ผู้อื่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่ดื่มน้ำเมา นอกจากนี้ถ้าพิจารณาให้กว้างออกไป การกระทำชอบหมายถึง การกระทำที่ปราศจากกิเลสทั้งปวง ซึ่งจะช่วยให้เห็นอริสัจได้ ยาก กิเลสเป็นสิ่งที่ทำให้เร้าร่ามองเกิดมลทินและนำไปสู่การกระทำที่เสียหาย ดังที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้ในพระธรรมบทถึงเรื่องนี้ว่า

ความประพฤติเสียหาย เป็นมลทินของสตรี

ความตระหนี่ เป็นมลทินของผู้ให้

ความชั่วทุกชนิด เป็นมลทิน

ทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า

พึงระมัดระวังวาจา พึงสำรวมใจ

ไม่พึงทำบาปทางกาย

พึงชำระกรรมทั้งสามนี้ให้หมดจด

เมื่อทำได้เช่นนี้ เขาพึงพบทางที่ พระพุทธเจ้า
ทั้งหลายแสดงไว้ (เสถียรพงษ์ วรรณปก, 2563 : 280-321)

5. สัมมาอาชีวะ (Right Livelihood) แปลว่า การประกอบอาชีพในทางที่ชอบ หมายถึง การทำมาหากินในทางที่ชอบ ไม่เบียดเบียน หรือทำความเดือดร้อนให้กับสัตว์หรือผู้อื่น ไม่หากินโดยการหลอกลวงผู้อื่น เป็นการประกอบอาชีพอย่างสุจริตถูกต้องทั้งทางกฎหมายและทางศีลธรรม เช่น ไม่มีอาชีพค้ามนุษย์ หรืออาชีพค้าอาวุธ เป็นต้น

6. สัมมาวายามะ (Right Effort) แปลว่า ความเพียรชอบ หมายถึงการเพียรพยายามใช้ตัวเราเองไปในทางที่ถูกต้องที่ควรและเป็นไปเพื่อให้ถึงซึ่งการดับทุกข์ ถ้าจะพิจารณาระดับต่ำลงมา การมีความเพียรชอบก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นการพยายามใช้ตัวเราแรงงานของเราไปในทางที่ชอบที่ควร ตลอดจนการหมั่นทำนุบำรุงในสิ่งที่ถูกต้อง เช่น การพยายามละกิเลสออกจากใจ หรือการพยายามสำรวม กาย วาจา ใจ ให้ดำเนินตามหลักธรรม เป็นต้น

7. สัมมาสติ (Right Mindfulness) แปลว่า การระลึกชอบ การกระทำที่เรียกว่าสัมมาสตินั้นหมายถึง การกระทำที่เรารู้ตัวอยู่เสมอว่าเรากำลังทำอะไร เช่น กำลังฟังอาจารย์บรรยายอยู่ในห้อง กำลังเช็ดตัวให้ผู้ป่วย กำลังจัดยาให้ผู้ป่วย ในกิจการอื่นทั้งปวงก็เช่นกัน และถ้าจะพิจารณาให้กว้างออกไป การมีสัมมาสติ ก็คือ มีสติในอริยสัจจู้ตัวอยู่เสมอว่า เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นทุกข์

8. สัมมาสมาธิ (Right Concentration) แปลว่า จิตมั่นชอบ หมายถึง การรวบรวมจิตให้เข้ามานึกคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และสามารถบังคับจิตให้นึกถึงเรื่องนั้นติดต่อกันได้นาน ตามปกติแล้วจิตของมนุษย์เรามีหน้าที่คิดไม่อยู่นิ่ง คิดถึงเรื่องหนึ่งก็มักจะโยกไปคิดถึงอีกเรื่องหนึ่งต่อเนื่องกันไป จิตใจสภาพปกติจึงไม่มีสมาธิ ฉะนั้นการมีจิตมั่นชอบนั้นก็คือ มีจิตที่มีสมาธิ ไม่ วอกแวกหรือคิดฟุ้งซ่าน และการทำสมาธิภาวนา ตามหลักการที่บัญญัติหรือแนะนำไว้ ดังปรากฏในพระธรรมบท

ซึ่งมีข้อความที่กล่าวถึงการฝึกจิตไว้ดังต่อไปนี้

จิตดีนรณ กลับกลอก ป้องกันยาก ห้าม
ยาก คนมีปัญญาสามารถนำให้ตรงได้ เหมือน
ช่างศรดัดลูกศร

การฝึกจิตที่ควบคุมยาก เปลี่ยนแปลงเร็ว
ไปในอารมณ์ตามที่ใคร เป็นความดี เพราะจิตที่ฝึก
ได้แล้ว นำสุขมาให้

จิตเป็นภาวะที่เห็นได้ยาก ละเอียดยิ่งนัก
มักไปในอารมณ์ตามที่ใคร ผู้มีปัญญาจึงควรป้องกัน
จิตไว้ให้ดี เพราะจิตที่คุ้มครองได้แล้ว นำสุขมาให้
ปัญญาย่อมไม่สมบูรณ์ แก่ผู้มีจิตใจไม่มั่นคง ไม่รู้
พระสัทธรรม มีความเลื่อมใสไม่จริงจัง ผู้มีจิตใจไม่
ตกอยู่ในอำนาจแห่งราคะและโทสะ ละบุญและบาป
ได้ ผู้มีสติตื่นอยู่เสมอ คนเช่นนี้จะไม่กลัวอะไร

จิตที่ฝึกฝนผิดทาง ย่อมนำความเสียหาย
มาให้ ยิ่งกว่าศัตรูต่อศัตรู หรือคนจ้องเวรต่อคนจ้อง
เวร จะพึงทำให้กันเสียอีก (เสถียรพงษ์ วรรณปก,
2563 : 39-48)

เมื่อว่าตามองค์ธรรมแล้ว อริยมรรคมีองค์
8 นี้ ก็ได้แก่ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา
โดยสามารถแสดงได้ดังนี้คือ

สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดเป็น ปัญญา
สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ จัดเป็น
พฤติกรรม

สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ
จัดเป็นสมาธิ (จิตใจ)

การเห็นแจ้งนิพพาน คือ การเกิดอาสวัก
ขยญาณ (ปัญญาญาณอันเป็นที่สิ้นไปแห่งกิเลส
อาสวะ) ได้แก่ การสิ้นกิเลส คือการที่จิตหลุดพ้น
จากกิเลสอาสวะทั้งปวงอย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง การ
บรรลุนิพพานนี้ก็โดยการดำเนินตามทางสายกลาง
คืออริยมรรคมีองค์ 8 ด้วยการเห็นความจริงคือ
สัจจธรรมด้วยปัญญา จนสามารถตัดโซ่แห่งวิภว

สังสาร คือปฏิบัติสมุปปาตได้เด็ดขาด ด้วยเหตุ
ดังกล่าว ผู้บรรลุนิพพานจึงไม่ต้องเวียนว่ายตาย
เกิดอีกต่อไป เพราะไม่มีเหตุปัจจัยในกระแส
ปฏิบัติสมุปปาตที่จะต้องให้เกิดอีก

บทสรุป

คำว่า “นิพพาน” เป็นคำกล่าวเรียกภาวะ
หนึ่งซึ่งเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งกิเลสตัณหาและทุกข์ทั้ง
มวล หากกล่าวตามรูปศัพท์ “นิพพาน” หมายถึง
ภาวะทางจิตที่ไม่มีภาวะทวนทวนเวียน ไม่มี
กิเลสตัณหาเครื่องร้อยรัดอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์
ดังนั้นนิพพานจึงได้ชื่อว่า เป็นจุดสุดยอดแห่ง
การแสวงหาอันประเสริฐของมวลมนุษย์ในทัศนะ
ของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาถือว่า “นิพพาน” เป็นความ
จริงอันสูงสุด เพราะนิพพานมีภาวะเป็นที่สิ้นแห่ง
ทุกข์อันเป็นเป้าหมายอันประเสริฐสูงสุด นิพพาน
เป็นภาวะที่มนุษย์ต้องประจักษ์เห็นแจ้งด้วยตนเอง
โดยมีลักษณะเป็นสากลที่มนุษย์ทุกชาติพันธุ์ทุกเพศ
ทุกวัยพึงบรรลุถึงได้

มรรควิธีเพื่อบรรลุถึงนิพพานมีอยู่ทาง
เดียวคือ มัชฌิมาปฏิปทา ที่เรียกว่า “ทางสายกลาง”
อันได้แก่ อริยมรรค (ทางอันประเสริฐ) มีองค์ 8
ประการ ซึ่งอริยมรรคนี้เมื่อกล่าวโดยสรุปก็ได้แก่
ศีล สมาธิ และปัญญา ที่เรียกว่า “ไตรสิกขา”

การบรรลุถึงนิพพาน คือ การรู้แจ้งเห็น
จริงสภาวะธรรมทั้งหลายด้วยปัญญาจนเกิดภาวะ
จิตหลุดพ้น (วงแห่งวิภวสังสาร คือ กิเลส กรรม
วิบาก) ได้เห็นแจ้งสภาวะธรรมทั้งหลาย ตามเป็น
จริง ตามที่มันเป็นอยู่ และเป็นไปตามกฎปฏิบัติ
สมุปปาต เมื่อเห็นแจ้งด้วยปัญญาจึง ละกิเลสตัณหา
และอวิชชาอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ได้โดยเด็ดขาด
สามารถตัดวงแห่งวิภวสังสารและโซ่แห่งวิภว
คือ ปฏิจจสมุปปาตลงได้ ผู้บรรลุถึงนิพพานแล้ว เป็น
พระอรหันตบุคคผล ผู้สิ้นกิเลส เป็นเหตุแห่งทุกข์

ถือว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์บริสุทธิ์และสมบูรณ์ที่สุด การกิจที่ควรกระทำอย่างยิ่งของมนุษย์ได้เสร็จสิ้นลงที่บรรลุนิพพาน

ตามวิสัยแห่งปุถุชนที่ยังมีความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ในสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ย่อมยึดถือแม้กระทั่งว่า “นิพพานเป็นอัตตา” โดยมีความอยากให้นิพพานมีหรือเป็นภาวะตามที่ตนอยากให้มีอยากให้เป็น เช่น ยึดถือว่า นิพพานเป็น อมตนิพพาน มหานคร เป็นต้น เพราะปุถุชนอาศัยภวตัณหาเข้าไปยึดถือนิพพานว่าเป็นอัตตา โดยวาดภาพนิพพานเป็นต่าง ๆ นานา เมื่อเป็นดังนั้นแล้วจึงได้ภาพที่บิดเบือนของนิพพานตามวิสัยแห่งปัญญา

และความนึกคิดของปุถุชน

คำว่า “สัพเพ ธมมา อนัตตา” ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา เป็นพุทธพจน์ที่เป็นอ้างอิงได้ว่า “นิพพานเป็นอนัตตา” คำว่า “อนัตตา” หมายถึง ความไม่มีแห่งอัตตา คือความยึดมั่นถือมั่นในความมีตัวตน เนื่องจาก นิพพาน เป็นภาวะที่ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่าผู้ที่ยึดถือว่า “นิพพานเป็นอัตตา” จึงถือว่าย่างอยู่ห่างไกลจากนิพพาน

อย่างไรก็ตาม ตามคำสอนทางพุทธศาสนา นั้นถือว่า นิพพานเป็นภาวะที่มีอยู่จริง เป็นภาวะที่ผู้เพียรปฏิบัติจะพึงบรรลุถึงและรู้แจ้งด้วยตนเองเท่านั้น (ปัจจุตต เวทิตัพโพ วิญญูหิ)

เอกสารอ้างอิง

- นพดล ปรารักษ์ทอง. (2554). *จริยธรรมกับชีวิต*. เอกสารประกอบการสอน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. ม.ป.ท.
- พระธรรมปิฎก. (2538). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก. (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธรรมปิฎก, พระ. (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาณรงค์ เชิดสูงเนิน, (2522). *พระพุทธศาสนากับพัฒนามนุษย์*. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา เรื่อง ปัญหาการเรียนการสอนวิชาปรัชญาในประเทศไทย ชมรมปรัชญาและศาสนา, วันที่ 9-10 กุมภาพันธ์ 2522 ณ ห้องประชุมนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 2.
- พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา. (2530). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- มนต์ ทองซซ. (2530). *4 ศาสนาสัญญาของโลกปัจจุบัน*. พรหมมณ-อินดู พุทธ คริสต์ และอิสลาม. กรุงเทพฯ: โอ เอส. พริ้นติ้ง.
- ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช. (2520). *พระพุทธศาสนาและโลกในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามรัฐ.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2521). *โลกทัศน์พระพุทธศาสนา*. เอกสารประกอบคำบรรยายแก่นักศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2521, หน้า 9-10.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2521). *ปัญหาเรื่องอัตตา-อนัตตา และทรรศนะคติเรื่องกรรม*. เอกสารประกอบการบรรยายแก่นักศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2521, หน้า 26.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก, (แปล). (2563). *พระพุทธพจน์ในธรรมบท*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม.

- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2532). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สนิท ศรีสำแดง. (2534). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา*. กรุงเทพฯ: เนลนารากการพิมพ์.
- สิวลี ศิริไล (2532). *จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล*. ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ 1, ภาควิชามนุษยศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในนวนิยายของมาลา คำจันทร์¹

Traditional Ecological Knowledge in Mala Khamchan's Novels¹

รัตนาวดี ปาแปง², ธัญญา สังขพันธานนท์³

Ruttanawadee Papang², Thanya Sangkhaphanthanon³

Received: 5 September 2023

Revised: 14 December 2023

Accepted: 9 January 2024

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในนวนิยายของมาลา คำจันทร์ โดยศึกษาจากนวนิยาย จำนวน 13 เรื่อง แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศ แนวคิดองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม และแนวคิดสัตวศึกษา ผลการศึกษาพบว่า นวนิยายของมาลา คำจันทร์ ปรากฏองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมที่แสดงให้เห็นว่า ชาวล้านนามีวิธีการมองโลกและธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวม โดยนักเขียนนำเสนอผ่าน 3 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรก องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมคือ องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับป่าไม้ และองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์ ประเด็นที่สอง องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตคนล้านนา เช่น องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับมนุษย์ ข้าว ดิน น้ำ และป่า และประเด็นที่สาม องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นการสะท้อนวิถีคิดของชาวล้านนาที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติภายใต้ระบบทุนนิยม โดยสรุปแล้ว บทความนี้เป็นการแสดงให้เห็นวิถีคิดของชาวล้านนาที่ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติ และมองว่ามนุษย์คือส่วนหนึ่งของระบบนิเวศที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ

คำสำคัญ: องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม, การวิจารณ์เชิงนิเวศ, มาลา คำจันทร์

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวคิดนิเวศสำนึกและองค์ความรู้เชิงนิเวศในนวนิยายของมาลา คำจันทร์” หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร โดยมี รศ. ดร. ธัญญา สังขพันธานนท์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

² นิสิตปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, อีเมล: papng_555@hotmail.com

³ รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย, คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อีเมล: phaitoon.thanya@gmail.com

¹ This article is part of a thesis “Ecological Consciousness and Traditional Ecological Knowledge in Mala Khamchan's Novels” Ph.D. Candidate Program in Thai Language Department Faculty of Humanities Naresuan University, with Associate Professor Thanya Sangkhaphanthanon as the main Advisor

² Ph.D. Candidate Program in Thai Language Department Faculty of Humanities Naresuan University, E-mail: papng_555@hotmail.com

³ Associate Professor of the Department of Thai Language Faculty of Humanities Naresuan University, E-mail: phaitoon.thanya@gmail.com

Abstract

This article examines traditional ecological knowledge in Mala Khamchan's novels by analyzing 13 novels. The key concepts employed in this study encompassed ecocriticism, traditional ecological knowledge, and animal studies. The results revealed that Mala Khamchan's novels contain traditional ecological knowledge reflecting the holistic worldview of the Lanna people towards the world and nature. The study identified three main points. First, traditional ecological knowledge encompasses geography, forests, and the relationship between humans and animals. Secondly, it is intertwined with the Lanna way of life, encompassing knowledge about humans, rice, soil, water, and forests. Lastly, traditional ecological knowledge and nature conservation mirror the Lanna people's perspective, as they place a high value on nature even in a capitalist system. In conclusion, this article highlights the Lanna people's reverence for nature and emphasizes that humans are an integral part of the ecosystem, inherently dependent on the natural world.

Keywords: Traditional Ecological Knowledge, Ecocriticism, Mala Khamchan

บทนำ

วรรณกรรมมีความสัมพันธ์กับสังคม และถือว่าเป็นภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในทุกยุคทุกสมัย ดังที่ ตรีศิลป์ บุญขจร (2547, น. 5-7) กล่าวว่า วรรณกรรมเป็นคันทองแห่งยุคสมัย เนื่องจากเป็นภาพถ่ายชีวิตยุคสมัย อีกทั้งยังเป็นภาพถ่ายทอติวิถีชีวิตในแต่ละสังคม สอดคล้องกับ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2531, น. 118) ที่กล่าวว่า วรรณกรรมเป็นผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ วรรณกรรมและมนุษย์ต่างเป็นผลผลิตของสังคม ดังนั้น หากจะมองสังคมผ่านวรรณกรรมก็ย่อมได้

ในกระแสโลกาภิวัตน์ยุคปัจจุบัน เกิดการพัฒนาและความเจริญทุกรูปแบบ เพื่อตอบสนองความต้องการและอำนวยความสะดวกให้กับมนุษย์ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งต่อมาได้ส่งผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมอย่างเป็นวงกว้าง อาทิ ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย จึงทำให้เกิดกระแส

ท้องถิ่นนิยม (Localism) เพื่อปลุกจิตสำนึกของคนในท้องถิ่นให้เห็นคุณค่าต้องการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรในท้องถิ่น ดังที่ รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข (2557, น. 8) กล่าวว่า กระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาครอบงำ ได้ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น จึงเกิดกระบวนการท้องถิ่นนิยมขึ้นมาต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานให้พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

มาลา คำจันทร์ คือ นักเขียนท้องถิ่นภาคเหนือที่มักจะหยิบยกเอาเรื่องราวทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนา ด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความรู้ เรื่องเล่าตำนาน และภูมิปัญญาท้องถิ่นนำมาสอดแทรกในนวนิยาย ดังที่ หทัยวรรณไชยะกุล (2556, น. 181) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของผลงานมาลาว่า ความเป็นล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการสอดแทรกภูมิปัญญาแบบพื้นถิ่นทางคติชนวิทยา เพื่อใช้วรรณกรรมเป็นเครื่องมือถ่ายทอดหรือสืบทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนาให้คงอยู่ สอดคล้องกับการศึกษาของสุกัญญา เชาว์น้ำทิพย์ (2549, น. 185) ซึ่งช่วยตอบยกยว่า

ผลงานของมาลา สะท้อนให้เห็น อัตลักษณ์สำคัญของชาวล้านนาได้อย่างชัดเจน ผ่านกลวิธีการนำเสนอที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจและเห็นภาพวิถีชีวิตของชาวล้านนา การใช้ภาษาและวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี

ผลงานของมาลา คำจันทร์ นอกจากจะนำเสนอภาพสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนาแล้ว ยังมีความโดดเด่นในการนำเสนอองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมด้วย กล่าวคือ นวนิยายมักนำเสนอภัยทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันแสดงถึงวิถีคิดของชาวล้านนาที่มีต่อโลกธรรมชาติ ตลอดจนเชื่อมโยงสู่ภาคปฏิบัติในรูปแบบพิธีกรรมที่สื่อนัยด้านจิตวิญญาณเชิงนิเวศ ซึ่งองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge) หรือ (TEK) เป็นทฤษฎีที่แตกหน่อมาจากทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศ กล่าวคือ การวิจารณ์เชิงนิเวศมุ่งศึกษาตัวบทที่เกี่ยวข้องกับโลกธรรมชาติ สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ตลอดจนศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งต่างๆ โดยมีขอบเขตที่กว้างขวาง (Cokinos, 1994, p. 3) ส่วนองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเป็นการมุ่งศึกษาองค์ความรู้ที่ลึกซึ้งของชนพื้นเมืองเพื่อแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ในการมองโลกธรรมชาติของชนพื้นเมือง ดังที่ เบอร์เคส (Berkes, 1993, p. 3) อธิบายว่า TEK คือ การศึกษาความรู้ ความเชื่อ และการปฏิบัติของคนพื้นเมืองที่ถูกสั่งสมจากรุ่นสู่รุ่นผ่านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม และเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ดังนั้น องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมจึงเป็นการศึกษาองค์ความรู้เชิงนิเวศของคนท้องถิ่นว่ามีวิถีคิดและวิถีปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างไร เพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศไว้

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ลักษณะเด่นในนวนิยายของ มาลา คำจันทร์ นั้น มีอยู่สองประการ คือ ประการแรก งานของมาลา คำจันทร์ มีกลิ่นอายของความเป็นท้องถิ่นล้านนา

ทั้งในด้านการนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนมีแนวความคิดและภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนาสอดแทรกอยู่ ประการที่สอง นวนิยายหลายเรื่องมักนำเสนอเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ค่อนข้างชัดเจน ทั้งด้านวิถีการดำเนินชีวิตที่แสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในมิติทางกายภาพและจิตวิญญาณ นอกจากนี้ ยังมีนัยสื่อถึงแนวคิดจิตสำนึกเชิงนิเวศและองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและตรวจสอบองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในนวนิยายของมาลา คำจันทร์ เพื่อแสดงให้เห็นว่าแนวคิดดังกล่าวก่อให้เกิดแนวคิดด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไร ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้ท้องถิ่นและอัตลักษณ์ของชาวล้านนาในมิติใด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในนวนิยายของมาลา คำจันทร์

วิธีการศึกษา

วิธีการศึกษาในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสารหรือตัวบท แล้วนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) โดยมีระเบียบวิธีการศึกษาดังนี้

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลตัวบทนวนิยายของมาลา คำจันทร์ จำนวน 13 เรื่อง
2. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจารณ์เชิงนิเวศ องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม และแนวคิดสัตวศึกษา
3. วิเคราะห์องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมใน นวนิยายของมาลา คำจันทร์ 3 ประเด็น ได้แก่ องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม องค์ความรู้

เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตคนล้านนา และองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ

4. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา

องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (TEK) เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงนิเวศ ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดหรือการปฏิบัติด้านนิเวศสำนึกของกลุ่มชน จากการศึกษาทฤษฎีของมาลา คำจันทร์ ผู้วิจัยพบว่า นักเขียนนำเสนอองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมลงในนวนิยาย เพื่อให้เห็นกระบวนการทัศน์การมองโลกที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม สามารถแบ่งได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตคนล้านนา และองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ดังนี้

1. องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม

องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในที่นี้คือ แนวคิดนิเวศสำนึกของกลุ่มชนล้านนาที่เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการสั่งสมเรียนรู้ และถ่ายทอด เพื่อให้คนในท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้ จากการศึกษาผู้วิจัยพบองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในนวนิยายของมาลา คำจันทร์ใน 3 ลักษณะ ได้แก่ องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับป่าไม้ องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับมนุษย์ และสัตว์

1.1 องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับพื้นดิน/พื้นที่ภูมิประเทศ ประชากร และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ภาคเหนือ ตลอดจนจนศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสังคมที่ปรากฏใน

ดินแดนล้านนา ปรากฏในนวนิยายเรื่องใต้หล้าฟ้าหลัง โดยนักเขียนได้อธิบายถึงสภาพภูมิศาสตร์ของดินแดนล้านนา ณ หมู่บ้านใต้หล้าฟ้าหลัง มีภูเขา แม่น้ำ ต้นไม้ และธรรมชาติอื่นๆ นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงถึงเรื่องเล่าตำนานของผีเงือก แถน และมนุษย์ไว้ว่า หมู่บ้านดังกล่าวถูกน้ำท่วมทุกปี คนใต้เครือเถาฟ้าขึ้นไปร้องทุกข์ต่อแถนบนสวรรค์ แถนจึงสอบถามไถลไถลเกี่ยวกับผีเงือก ได้ข้อสรุปว่า ผีเงือกต้องการกินคนปีละ 1 คน เพื่อแลกกับการไม่ให้น้ำท่วมเมืองคน คนทั้งหลายปรึกษากันตกลงยอมรับข้อเสนอ

เมื่อแถนสร้างน้ำแล้วสร้างแผ่นดินนั้น... น้ำมักกลืนดินทำให้คนเดือดร้อน คนจึงใต้เครือเถาฟ้าขึ้นไปหาแถน แถนจึงเรียกผีเงือกน้ำขึ้นไปสอบสวน ผีเงือกว่าจะไม่ให้น้ำกลืนดินก็ได้ แต่คนต้องยอมให้ผีเงือกน้ำกินอย่างน้อยหนึ่งคนต่อหนึ่งปี แถนถามคน ในที่สุดก็ตกลง...

(มาลา คำจันทร์, 2546, น. 68)

จากตัวอย่างข้างต้น นักเขียนนำตำนานความเชื่อที่เกี่ยวกับผีเงือกน้ำ แถน และมนุษย์มานำเสนอเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและเหตุการณ์ทางธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นการตอกย้ำรากเหง้าของชาวล้านนา ว่ามีวัฒนธรรมร่วมกับชาติพันธุ์อื่นๆ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องแถน ซึ่งหมายถึง เทวดา, ผีฟ้า, เทวดาประจำโลก มีลักษณะเป็นผู้สร้างสูงสุด, บรรพบุรุษดั้งเดิม ผู้ให้กำเนิดของมนุษย์ มักพบในเอกสารที่มีต้นเค้ามาจากหลวงพระบาง (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, น. 316) แถนที่ปรากฏในนวนิยายจึงเป็นวัฒนธรรมร่วมของเหล่าคนไททั้งหลาย ดังที่ ทองแถม นาถจำนง (2561, น. 476-485) กล่าวว่า เรื่อง "พญาแถน" เป็นตำนานที่ชนเผ่าไท-ลาว ทั้งกลุ่มไทน้อยและกลุ่มไทใหญ่มีส่วนร่วม เรื่องพญาแถนยังเป็นต้นเค้าของวัฒนธรรมไท-ลาวดั้งเดิม

อีกนัยหนึ่งแถบก็คือภาพแทนของความเชื่อดั้งเดิม กล่าวคือ เป็นธรรมชาติผู้สร้างทุกสิ่ง ผู้โอบอุ้มค้ำจุนทุกสรรพชีวิตให้ดีหรือร้ายก็ได้ ทั้งนี้วัฒนธรรมแถบยังเป็นการตอกย้ำแนวคิดชายเป็นใหญ่ในสังคมไทย เพราะแถบคือเทวดาเพศชาย เสมือนเป็นพระอินทร์ตามความเชื่อของคนไทย ส่วนการสร้างภาพแทนให้ผีเงือกเป็นอมมนุษย์เพศหญิงที่มีความร้ายกาจ ก็เป็นนัยสื่อถึงธรรมชาติด้านร้าย และสร้างให้ผู้หญิงเป็นคู่ตรงข้ามกับเพศชายภายใต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่เช่นกัน อีกทั้งยังพบว่า มีเครื่องเถาฟ้า ซึ่งเป็นเสมือนทางเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์ หรือเป็นเส้นทางติดต่อระหว่างภพภูมิที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ การที่นักเขียนนำเอาตำนานน้ำท่วมหมู่บ้าน จนชาวบ้านยอมให้ผีเงือกกินคนทุกปี แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซับซ้อนในระบบนิเวศธรรมชาติ ผ่านพื้นที่/ภพภูมิที่แตกต่างกันในลักษณะภูมิศาสตร์ จากการนำเสนอให้แถบอยู่บนฟ้าสูงกว่าโลกมนุษย์ มนุษย์อยู่ตรงกลาง และผีเงือกอยู่ในน้ำซึ่งโอบล้อมพื้นดินได้บนฟ้าและในน้ำจึงเป็นพื้นที่พิเศษและพื้นที่ทางจิตวิญญาณ นอกจากนี้ การเชื่อมโยงพื้นที่ทั้งสามภพภูมิให้สัมพันธ์กันได้ก็เกิดจากมนุษย์ใต้เครื่องเถาฟ้าขึ้นไป เครื่องเถาฟ้าที่ปรากฏในตำนานจึงเป็นเสมือนแกนกลางของโลก หรือเขาพระสุเมรุที่ชาวล้านนาได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากไตรภูมิ

1.2 องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับป่าไม้ เป็นการจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่กับมนุษย์อย่างยาวนานที่สุด จะต้องเกิดจากจิตสำนึกเชิงนิเวศโดยตรงของคนในชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ เป็นการนำองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นมาใช้บริหารจัดการป่าไม้ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ดังที่ รัชชานนท์ สมบูรณ์ชัย ผานิตย์ นายยัน และปรมิินทร์ นาระทะ (2564, น. 95-96) กล่าวว่า ท้องถิ่นกับการอนุรักษ์ทรัพยากร

ป่าไม้นั้น เป็นความรู้ความเข้าใจของชาวบ้านที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์ สัตว์ พืช พลังธรรมชาติ ดวงวิญญาณ ที่ดิน แหล่งน้ำ และลักษณะภูมิประเทศในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง นำไปปรับใช้บริหารจัดการทรัพยากรในระบบนิเวศนั้นๆ

จากการศึกษาผู้วิจัยพบ องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับป่าไม้ 3 ลักษณะ ได้แก่ ป่าไม้กับระบบนิเวศวิทยา ป่าไม้กับการใช้ประโยชน์ และป่าไม้กับคติความเชื่อของล้านนา ดังนี้

1.2.1 ป่าไม้กับระบบนิเวศวิทยา ปรากฏในนวนิยายเรื่องหมู่บ้านอาบจันทร์ โดยนักเขียนได้บรรยายถึงป่าไม้ในภาคเหนือว่ามีหลากหลายสายพันธุ์ โดยเฉพาะต้นก่อเป็นต้นไม้สำคัญประจำถิ่นที่คนในท้องถิ่นนำมาใช้ประโยชน์มากมาย

ป่าไม่มีต้นไม้ และต้นไม้มากหลายก็มีมากพันธุ์ ต้นก่อไม่สูงใหญ่ชะลูดชะลิวอย่างต้นสน ลำต้นก็ไม่ตรงแนวเคร่งครัด ... แก่นของมันใช้ทำเสาบ้าน เปลือกก่อดากแห้งแล้วทุบจนเหลือแต่เส้นใยใช้กินกับหมาก ลูกก่อที่กินได้มีหลายชนิด เรียกว่าก่อเตี้ย ก่อแป้น และที่คนป่าเกะยอเรียกว่า เซสะ

... ก่อเตี้ยมีคนพื้นราบรับซื้อปีละสิบบาท ก่อแป้นเขาไม่ค่อยซื้อนัก เซสะมีอยู่น้อยชาวบ้าน หล่าเกวคี่จึงมักเก็บมาคั่วกินเองมากกว่าจะขาย

(มาลา คำจันทร์, 2523, น. 122-123)

จะเห็นได้ว่า นักเขียนนำเสนอให้เห็นถึงความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งลักษณะพันธุ์ไม้หลายสายพันธุ์ที่พบในป่า “ป่าไม่มีต้นไม้ และต้นไม้มากหลายก็มีมากพันธุ์” แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ ทั้งนี้ ก็มีการจัดจำแนก ประเภท ลักษณะเฉพาะของต้นไม้ผ่านความสูง ลำต้น และกิ่งก้าน

สาขา โดยกล่าวว่า “ต้นกอไม้สูงใหญ่ชะลูดชะลิ้ว
อย่างต้นสน ลำต้นก็ไม่ตรงแนวเคร่งครัด” ต้นกอ
จึงแตกต่างจากต้นสน เพราะแตกต่างที่ความสูง
และลำต้น

นอกจากนี้ ยังพบองค์ความรู้เชิง
นิเวศแบบดั้งเดิมที่มองธรรมชาติแบบองค์รวม
(ecocentrism) ภายใต้การสร้างความสัมพันธ์ของ
ระบบนิเวศให้สมดุลกันในระบบห่วงโซ่อาหาร มนุษย์
จึงทำหน้าที่เป็นห่วงโซ่อาหารที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยง
กับระบบนิเวศ จากการที่ “คนป่าเกะยอและชาว
บ้านเหล่าเกวตี” ต่างก็มีการจัดการต้นกอหรือเสะ
โดยนำ “แก่นไปใช้ทำเสาบ้าน เปลือกกอดากแห้ง
แล้วทุบใช้กินกับหมาก” และมัก “เก็บมาคั่วกินเอง
มากกว่าจะขาย” องค์ความรู้ดังกล่าวได้ต่อยอดให้
เห็นการสร้างสมดุลของระบบนิเวศธรรมชาติ
ผ่านจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่ในชุมชน

1.2.2 ป่าไม้กับการใช้ประโยชน์ จาก
การศึกษาพบใน 2 ลักษณะ ได้แก่ นำมาสร้างบ้าน
และใช้เป็นยาสมุนไพร ดังนี้ การนำไม้มาสร้างบ้าน
พบในนวนิยายเรื่องเมืองลับแล โดยชาวล้านนาสมัย
ก่อนนิยมนำต้นไม้ในท้องถิ่นที่หาได้ง่ายๆ มาสร้าง
เป็นบ้านเรือน เช่น ไม้ไผ่ ไม้กอ และไม้แดง ส่วน
หลังคาบ้านมักจะมุงด้วยใบค้อและหญ้าคา

หลังคาบ้านมีบ้างมุงด้วยใบค้อ บ้าง
มุงด้วยหญ้าคา ฝาเรือนเป็นไม้ไผ่เฮี้ยขัดสาน
พื้นเรือนเป็นฟากไม้ไผ่ขวางแผ่นกว้างเกือบศอก
ตรงเรือนเป็นไผ่รวกแดง เสาดั้งเป็นไม้กอไม้แดง
แข็งแรงปลอดลมอดไม่กิน

(มาลา คำจันทร์, 2534, น. 253)

จะเห็นได้ว่า ชาวล้านนามีระบบองค์
ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม โดยสร้างบ้านจากวัสดุ
ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ซึ่งองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบ
ดั้งเดิมในการเลือกสรรต้นไม้และใบไม้มาสร้างบ้าน

เรือนก็แสดงถึงสัญญาทางชนชั้นด้วย เนื่องจาก
ชนชั้นไพร่สามัญทั่วไปจะนิยมสร้างบ้านด้วยไม้ไผ่
ไม้กอ และไม้แดง โดยใช้ไม้ไผ่ทำฝาเรือนและ
พื้นเรือน เพราะไม้ไผ่เป็นพืชที่หาง่าย ทนแดด
ทนฝน และมีความแข็งแรง แต่ไม่เปราะ มีความ
ทนทานสูงและยืดหยุ่นได้ และอีกปัจจัยหนึ่ง คือ
เรือนไม้ไผ่สามารถรื้อถอนได้ง่าย จึงถูกเรียกว่า
เป็นเรือนชั่วคราวก่อนที่จะสร้างเรือนถาวรต่อไป
ดังที่ วิถี พาณิชพันธ์ (2548, น. 50) กล่าวว่า
บ้านเรือนของชาวล้านนาในอดีตมาจากเรือนเครื่องผูก
ซึ่งสามารถรื้อถอนหรือต่อเติมได้ง่าย ส่วนที่เป็นไม้
จริงมักเป็นเสาเรือนและช่อคานโครงสร้างหลักๆ
ที่เหลือจะใช้ไม้ไผ่ เช่น กลอนหลังคา พื้น และ
ฝาเรือน ส่วนไม้กอหรือไม้แดง เป็นไม้เนื้อแข็งที่
มีความคงทนทำให้ปลวกและมอดไม่รบกวน จึง
นำใช้เป็นวัสดุหลักของเรือน เช่น เสา คาน และ
ช่อ เป็นต้น

นอกจากนี้ นักเขียนยังนำเสนอให้
เห็นถึงการใช้ยาสมุนไพรรักษาโรค เช่น เรื่องสร้อย
สุคันธา เหตุการณ์ที่ฝ่ายคำหนีไปกับพี่ หน้อยแสง
ชายคนรับใช้พ่อพญา ทั้งสองหนีเข้าป่าไปเจอหมา
ผีตัวใหญ่ พี่ชายให้ฝ่ายคำหนีขึ้นต้นไม้ ส่วนเขา
ใช้มีดซุยสู้กับหมาจนมันตาย แต่ก็ได้รับบาดเจ็บ
มีแผลเหวอะที่ท้องแขน ฝ่ายคำเห็นดังนั้น จึงรีบ
ลงมาจากต้นไม้ ฉีกชายผ้าออกรัดเหนือแผล หา
ได้ยอดหญ้าแมงวายแถวนั้นรีบทุบโปะปิดแผล
ห้ามเลือด

พี่ชายตัวมอมหน้าเผือดหน้าจาง...
ฝ่ายคำร้อนใจรีบไถลตัวลง ...ความรู้เกี่ยวกับ
เยียวยารักษาพอมิติดตัว รีบฉีกชายผ้าออกรัด
เหนือแผล หาได้ยอดหญ้าแมงวายแถวนั้นรีบทุบ
โปะปิดแผลห้ามเลือด...

(มาลา คำจันทร์, 2552, น. 104)

จะเห็นได้ว่า การที่นักเขียนนำเสนอให้ฝ่ายคำมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ยาสมุนไพรเป็นการนำองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมด้านการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ โดยนำหญ้าเมงวายมาใช้รักษาหรือทำให้เลือดหยุดไหล

1.2.3 ป่าไม้กับคติความเชื่อของล้านนา จากการศึกษาพบความเชื่อใน 2 ด้าน ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับดอกไม้เป็นพุทธบูชา และความเชื่อเกี่ยวกับการตัดต้นไม้ ดังนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับดอกไม้เป็นพุทธบูชา หมายถึง การนำดอกไม้มาใช้เป็นเครื่องประดับศีรษะสำหรับผู้หญิง กล่าวคือ ผู้หญิงล้านนามักนิยมนำดอกไม้มาประดับที่ศีรษะหรือมวยผมของตนเอง เพื่อความสวยงามและยังแฝงไปด้วยนัยสำคัญด้านความเชื่อทางพุทธศาสนาด้วย ดังปรากฏในนวนิยายเรื่องลูกขำหนึ่ง ได้กล่าวถึงตัวละครยายของคำลือที่มักจะทำดอกไม้มาเหน็บบูชาขวัญหัว ดอกไม้ส่วนใหญ่มักเป็นดอกไม้มงคลที่หาได้ตามฤดูกาล

วันนี้ยายงามแบบคนเฒ่า มักเกล้ามวยก่อนใหญ่อยู่ท้ายทอยแล้วเอาดอกไม้ต่าง ๆ มาเหน็บบูชาขวัญหัว ดอกอะไรก็ได้ที่มีกลิ่นหอม...

(มาลา คำจันทร์, 2554, น. 23)

จะเห็นได้ว่า ค่านิยมความเชื่อของหญิงชาวล้านนามักจะนำดอกไม้มาประดับที่ศีรษะหรือมวยผม เพื่อให้เกิดความสุขงาม และยังใช้ดอกไม้เป็นเครื่องบูชาสักการะแด่พระพุทธเจ้าด้วย สอดคล้องกับการศึกษาเครื่องง้า เครื่องประดับอสังการของสุพรรณิ ไหมกันทะ (2560, น. 72-73) ที่กล่าวว่า ผู้หญิงล้านนานิยมแต่งหย่องของงาม (แต่งด้วยเครื่องประดับสวยงาม) เมื่อถึงเทศกาลไปวัดฟังธรรม ผู้หญิงล้านนามักเกล้ามวยผม

ปักปิ่น และแซมด้วยดอกไม้ไม้บูชา เช่น ดอกเก็ดตะหวา (ดอกพุด) ดอกมะลิ ดอกสะบันงา (กระดังงา) ดอกจำปี ดอกจำปา ดอก สัมโอ ดอกตะล่อม (บานไม่รู้โรย) ดอกไม้ ตั้งใจนำมาประดับที่ศีรษะเสมือนเป็นพุทธบูชา “เหมือนได้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า” ดังนั้น การประดับดอกไม้ที่ศีรษะของหญิงชาวล้านนาจึงเป็นการใช้ดอกไม้เป็นภาพแทนของธรรมชาติ เพื่อเป็นพุทธบูชาแสดงถึงความศรัทธาอันแรงกล้าของสังคมล้านนาที่มีต่อศาสนาพุทธ

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับการตัดต้นไม้ พบในนวนิยายเรื่องเขี้ยวเสือไฟ ในเหตุการณ์ที่ มังคะนายพรานป่าผู้เป็นอาของเอือนแก้วและคำคงบอกเล่าความเชื่อคนท้องถิ่นว่า พวกเขาไม่ตัดต้นไม้ใหญ่ เพราะเชื่อว่าผีสิงสถิตอยู่ “มันเป็นพญานาค่อร่างสร้างต้นเป็นร้อยสองร้อยปีแล้ว ไม้ใหญ่ไม้สูง คนบ้านเราไหว้สาว่ามีผีอยู่” (มาลา คำจันทร์, 2560, น. 166) จะเห็นได้ว่า ชาวล้านนาดั้งเดิมมักจะแสดงความเคารพนับถือต้นไม้ใหญ่ เพราะเชื่อว่าต้นไม้เหล่านั้นมีผีหรือรุกขเทวดาหรือเทพารักษ์สิงสถิตอยู่ สอดคล้องกับความเชื่อของคนไทย ดังที่ ภารดี มหาขันธ์ และนันท์ชญา มหาขันธ์ (2557, น. 1) กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับธรรมชาติไว้ว่า ในอดีตคนไทยเคารพนับถือต้นไม้ เพราะเชื่อว่าต้นไม้ใหญ่มีเทพารักษ์สถิตอยู่ จากแนวคิดการปลูกฝังความเชื่อเกี่ยวกับพรรณไม้ป่าไม้ในล้านนา “ไม้ใหญ่ไม้สูง คนบ้านเราไหว้สาว่ามีผีอยู่” จึงเป็นการนำองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมมาเป็นจิตสำนึกเชิงนิเวศหรือเครื่องมือในการรักษาต้นไม้ใหญ่ให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป

1.3 องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ การนำเสนอภาพแทนของสัตว์ และการประกอบสร้างความเป็นสัตว์ในนวนิยาย จากการศึกษาผู้วิจัยสามารถจำแนกได้

3 ลักษณะ ได้แก่ สัตว์เท่าเทียมกับมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ และมนุษย์กับสัตว์เลี้ยง ดังนี้

1.3.1 สัตว์เท่าเทียมกับมนุษย์ เป็นการนำสัตว์มาเป็นตัวละครผู้ช่วย ผู้ร้าย และตัวละครประกอบปรากฏในนวนิยายเรื่องไพร่อำพราง เหตุการณ์ที่พรหมลือและพ่อเลี้ยงอุ้นใจขับเกวียนเข้าไปในเมือง เพื่อไปหาซื้อของมาขายในหมู่บ้าน ระหว่างการเดินทางพรหมลือถามพ่อเกี่ยวกับเทวดาผู้สร้างโลก

“ปู่สาบสียาสางไล่... แต่เดิมเขาสองคนนี้เป็นสาบอยู่บนเมืองฟ้า ...ลงมากินง้วนดินแล้วบินขึ้นฟ้าไม่ได้ เขาเอากันเป็นคู่เป็นเมีย ตั้งต้นเป็นคนสืบลูกสืบหลานมาถึงเดี๋ยวนี้” “แล้วที่ว่าคนกับสัตว์เป็นลูกพ่อเดียวกันแม่เดียวกันล่ะพ่อ” “... เขาสองคนมีลูก ลูกไม่มีเพื่อนเล่นก็เลยปั้นดินเป็นจิว เป็นควาย เป็นสัตว์สิ่งมีชีวิตเป็นคู่ลูก คนเฒ่าแต่ก่อนเขาถึงสอนว่าคนและสัตว์เสมอกัน เพราะเป็นลูกพ่อเดียวกันแม่เดียวกันนี้แหละเอ็ง”

(มาลา คำจันทร์, 2544ข, น. 83-84)

จากเหตุการณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ โดยนักเขียนนำเสนอให้มนุษย์และสัตว์ต่างก็เป็นสิ่งที่มีมนุษย์คู่แรก คือ “ปู่สาบสียาสางไล่” เป็นผู้สร้างขึ้น จากการที่มนุษย์ผู้เป็นลูกของปู่สาบสียาสางไล่ไม่มีเพื่อนเล่น พ่อแม่ทั้งสองจึงปั้นดินเป็นสัตว์และสรรพสิ่งต่างๆ ไว้เป็นเพื่อนเล่นลูกของตน เรื่องเล่าตำนานดังกล่าวได้สะท้อนวิถีคิดของคนล้านนาในอดีตที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในฐานะเป็นเพื่อนร่วมโลก “เพราะเป็นลูกพ่อเดียวกันแม่เดียวกัน”

1.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ พบในนวนิยายเรื่องวิถีดอกกล้วย โดยมนุษย์

มีความสัมพันธ์ทางเพศกับสัตว์หรือสมสู่กับสัตว์ กล่าวคือ นักเขียนนำเสนอให้จอมผู้เป็นมนุษย์ผู้ชายที่ซื่อสัตย์ ทำอะไรก็ไม่สำเร็จ จึงไม่มีผู้หญิงคนไหนอยากเข้าใกล้หรือรับเป็นสามี ต่างจากจ่อปาพี่ชายที่เก่งกาจมีแต่ผู้หญิงรักใคร่ จอมจึงแอบไปมีความสัมพันธ์ทางเพศกับหญิงสติไม่ดีในหมู่บ้านจนตั้งท้อง ต่อมาเมื่อพ่อและพี่ชายเขาจับได้ จอมก็เลิกไปหาหญิงสติไม่ดี แต่แอบไปสมสู่กับแพะที่ได้ดูบ้านของตนเอง

คืนหนึ่งเดือนแจ้ง ...เสียงแพะร้องเอ๊ะๆ ที่ได้ดูเป็นปกติ จ่อปามีได้สะกิดใจอะไรนั่นเพียงแต่แลลอดเข้าใต้ดูตามความเคยชิน กระนั้นเมื่อมองอีกทีก็พบเงาร่างใครคนหนึ่งยองหยกคร่อมแพะ “จอม”

(มาลา คำจันทร์, 2543, น. 106)

จากเหตุการณ์ที่จ่อปาเห็นจอมสมสู่กับแพะเป็นการกระทำที่ผิดธรรมชาติ เมื่อมองว่ามนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ภายใต้แนวคิดมนุษย์เป็นใหญ่ อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์การสมสู่ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ก็ถือว่าเป็นภาพแทนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ซึ่งเป็นการตอกย้ำแนวคิดองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในแง่ที่มนุษย์และสัตว์ต่างเป็นระบบนิเวศธรรมชาติที่อยู่ร่วมกันและใกล้ชิดกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ฉะนั้น “การสมสู่” ระหว่างมนุษย์กับสัตว์จึงเป็นสัญลักษณ์หรือภาพแทนของการหลอมรวม หรือความเป็นหนึ่งเดียวกันภายใต้ระบบนิเวศธรรมชาติ

1.3.3 มนุษย์กับสัตว์เลี้ยง แสดงให้เห็นวิถีคิดของชาวล้านนาที่รักสัตว์เลี้ยงของตนเสมือนเป็นสมาชิกหนึ่งในครอบครัว อีกทั้งยังนำเสนอให้ สัตว์เป็นผู้มีบุญคุณต่อมนุษย์ด้วย ปรากฏในนวนิยายเรื่องบ้านไร่ชายดง เมื่อครอบครัวของหนานแก้วและหนานมาเดินทางไปหาที่ทำกินใหม่ ทั้งสองครอบครัวต่างหาพื้นที่ที่สร้างหลักปักฐาน

สร้างบ้าน ทำนา ชักจากลำห้วยเข้านา และเมื่อ
ขังน้ำในนาจนดินอ่อนตัวลงก็ทำพิธีแฮกนา โดย
เอาดอกไม้รูปเทียนมาบอกกล่าวแม่พระธรณี
พระแม่โพสพ และนำกรวยใบตองเสียบข้าวตอก
มัดเขาควายทั้งคูก่อนลงนาในวันแรก

...ขังน้ำอยู่ร่วมสิบวันจนดินอ่อนตัว
ก็ทำพิธีแฮกนา เอาดอกไม้รูปเทียนมาบอกกล่าว
แม่พระธรณีพระโพสพ กรวยใบตองเสียบข้าวตอก
มัดเขาควายทั้งคูก่อนลงนาเป็นความตื่นเต้น
หนานมา นางแสงเอ๋ย ตลอดจนผัวเมียคูใหม่มา
มุงดูด้วย

(มาลา คำจันทร์, 2547ข, น. 149)

พิธีแฮกนาของชาวล้านนาเป็นการนำ
เสนอความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือ
ธรรมชาติผ่านมนุษย์ที่บอกกล่าวต่อพระแม่โพสพ
และแม่ธรณีเพื่อลดบันดาลให้การทำงานครั้งนี้
ได้ข้าวที่สมบูรณ์งอกงาม

ส่วนการที่หนานแก้วนำกรวยใบตอง
มีข้าวตอกไปมัดที่เขาควายทั้งคูก ก็แสดงให้เห็นถึง
การยอมรับและตระหนักว่าสิ่งมีชีวิตอื่นก็มีคุณค่า
เท่าเทียมกันกับมนุษย์ กล่าวคือ แม้ว่าควายจะเป็น
สิ่งมีชีวิตอื่นที่แตกต่างจากมนุษย์ด้านสายพันธุ์ แต่
หนานแก้วกลับนำกรวยใบตองใส่ข้าวตอก (กรวย
ใบตองที่มีดอกไม้รูปเทียนและข้าวตอก) ไปมัดเขา
ควาย จึงแสดงให้เห็นถึงการยกย่องและการแสดงความ
เคารพต่อผู้มีพระคุณ (สำนักส่งเสริมศิลป
วัฒนธรรมและล้านนาสร้างสรรค์, 2565, ออนไลน์)
ซึ่งเป็นการแสดงความเคารพจิตวิญญาณของ
สิ่งมีชีวิตอื่น จึงถือว่าเป็นการยอมรับต่อธรรมชาติ
อย่างแท้จริง

จะเห็นได้ว่า องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบ
ดั้งเดิมของชาวล้านนาที่ปรากฏในนวนิยายของ
มาลา คำจันทร์ มี 3 ลักษณะ ได้แก่ องค์ความรู้

เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ แสดง
ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับพื้นที่ทาง
กายภาพที่ทำให้เกิดเรื่องเล่าตำนาน ปราภฏการณ์
ธรรมชาติที่สัมพันธ์กับท้องถิ่น องค์ความรู้เชิง
นิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับป่าไม้ แสดงให้เห็นการ
จัดการทรัพยากรป่าไม้ของชาวล้านนา ผ่านการ
จำแนกสายพันธุ์ การใช้ประโยชน์เพื่อสร้างบ้าน
และใช้เป็นยาสมุนไพร ตลอดจนใช้ป่าไม้สร้างจารีต
ความเชื่อเพื่อเสริมสร้างศรัทธาทางพุทธศาสนาและ
ข้อห้ามการตัดไม้ สุดท้ายองค์ความรู้เชิงนิเวศ
แบบดั้งเดิมเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์ เป็นการตอกย้ำ
ให้เห็นถึงวิถีคิดของชาวล้านนา มนุษย์และสัตว์ต่าง
มีความเท่าเทียมกันในระบบนิเวศ เพราะเกิดจาก
ผู้สร้างคนเดียวกัน มนุษย์และสัตว์เป็นหนึ่งในเดียวกัน
โดยการสมสู่กัน ตลอดจนมนุษย์และสัตว์ต่างก็
เป็นเสมือนสมาชิกในครอบครัวที่คอยเกื้อหนุน
ซึ่งกันและกัน จึงสรุปได้ว่า องค์ความรู้เชิงนิเวศ
แบบดั้งเดิม คือ วิถีคิด/จิตสำนึกเชิงนิเวศที่มนุษย์
มีต่อธรรมชาติ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับ
สิ่งมีชีวิตอื่นๆ ภายใต้ระบบนิเวศเดียวกัน

2. องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตคนล้านนา

องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวกับ
วิถีชีวิตคนล้านนา คือ องค์ความรู้ ค่านิยม ประเพณี
ความเชื่อ วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ทางสังคมที่บุคคล
ได้รับการสั่งสอนและสืบทอดต่อๆ กันมา จากการ
ศึกษาพบใน 5 ลักษณะ ได้แก่ องค์ความรู้เชิงนิเวศ
แบบดั้งเดิมเกี่ยวกับมนุษย์ องค์ความรู้เชิงนิเวศ
แบบดั้งเดิมเกี่ยวกับข้าว องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบ
ดั้งเดิมเกี่ยวกับดิน องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม
เกี่ยวกับน้ำ และองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม
เกี่ยวกับป่า ดังนี้

2.1 องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับ
มนุษย์ ผู้วิจัยพบว่านักเขียนนำเสนอ เกี่ยวกับเรื่อง
ขวัญอันเป็นแก่นแกนของชีวิตมนุษย์และสรรพสิ่ง

ปรากฏในนวนิยายเรื่องเด็กบ้านดอยผ่านความเชื่อเรื่องขวัญ จากเหตุการณ์ที่มงคลกับไอ้ยาเพื่อนของเขาไปเที่ยวเล่นริมห้วย แต่มงคลพลัดตกน้ำในห้วยทำให้เขาป่วยหนักไขขึ้นสูง จนนอนซมหลายวัน พ่อของมงคลจึงไปตามหมอมานวดยา และให้ลุงสมพ่อของยาไปทำพิธีช้อนขวัญมงคลที่ตกที่หายริมห้วยกลับคืนมา

เมื่อวานนี้ลุงสมพ่อไอ้ยาเป็นคนไปช้อนเอาขวัญของมงคลที่ตกหายริมห้วยกลับคืนมา ... ถ้าตกใจมาก ๆ ขวัญจะหนีออกกว้างทำให้เจ็บไขได้ป่วย... ลุงสมแบกแซะ เอากล้วย ไข่ต้ม และฝ้ายขวัญไปช้อนขวัญ ย่าเป็นคนผูกแขนปากก็อ้าว่า มาเนื้อหา ขวัญสามสิบสองมาอยู่กับเนื้อกับตัวแล้วก็บังคับมงคลกินกล้วยกินไข่

(มาลา คำจันทร์, 2557, น. 104)

การที่มงคลตกใจจนขวัญหนีตีฟอที่ตกน้ำห้วย จึงทำให้ขวัญหายไปจนป่วยไข้ ดังนั้นจำเป็นต้องทำพิธีเรียกขวัญ หรือพิธีช้อนขวัญให้กลับเข้าสู่ตนเหมือนเดิม จะได้อายุดีมีสุขตามปกติ

2.2 องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับข้าว คนล้านนาส่วนใหญ่มักประกอบอาชีพเกษตรกร ทำนาเป็นหลัก ดังนั้น จึงปรากฏองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับข้าว จากการศึกษาพบในนวนิยายเรื่องดาบอุปราช เมื่อพ่อไถนาเสร็จ ก็จัดเตรียมพันธุ์ข้าวแช่ไว้ จากนั้นวันแรกก็ไปหว่านข้าว พ่อ อินทร และแม่ ก็จัดเตรียมรูปเทียนและเครื่องเช่นสังเวียไปเช่นผีนาด้วย เมื่อพ่อบอกกล่าวผีนาเสร็จก็เริ่มหว่านข้าว เชื้อลงแปลงนาเป็นคนแรก

...อินทรคอนตะกร้าบรรจุรูป เทียน ข้าวตอก ดอกไม้ จอกเหล้า ข้าวปั้น พร้อมไก่ต้มชิ้นหนึ่งออกไปกับพ่อ... ถึงทุ่งนา มุมนาบั้งนั้น ปักเฉลวเหน็บดอกต้ายดอกคำ... พ่อปลงทาบลง

หัวนาแล้วนั่งยองๆ เอาข้าวเชื้อกำหนึ่งใส่ถาดขึ้นเพียงคิ้ว “อีพ่อจะทำอะไร” “เช่นผีนา” “ผีนาจะมากินไก่หรือ” “อ้อ” “เราจะหว่านข้าวแล้ว บอกกล่าวผีนา ก่อน ผีนาจะมาช่วยดูแลข้าวกล้า”

(มาลา คำจันทร์, 2547, น. 24)

จะเห็นได้ว่า การเช่นผีนาจะต้องกระทำก่อนการหว่านข้าว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์คิดว่าตนเองคือส่วนหนึ่งของระบบนิเวศธรรมชาติ ธรรมชาติ โดยอำนาจเหนือธรรมชาติสามารถบันดาลความสุขสมปรารถนาให้กับมนุษย์ มนุษย์จึงแสดงความเคารพต่อธรรมชาติด้วยการเช่นสังเวีย ทั้งนี้ รูปเทียนดอกไม้มีนัยถึงการแสดงความเคารพอย่างสูงต่อแม่โพสพ แม่ธรณี อาหารในพิธีกรรมคือการนำชีวิตสัตว์กลับคืนสู่ธรรมชาติ สุดท้ายเฉลวที่ปักไว้มุนากมีนัยถึงการปักเขตแดนที่นาของตน

2.3 องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับดิน โดยเมื่อชาวนาจะหาพื้นที่ (ที่ดิน) ไร่ทำนาขั้นแรก จะต้องถามผีเจ้าที่เจ้าแดนก่อน จึงมีพิธีกรรมเสี่ยงทายเพื่อหาที่ทำกิน โดยให้นกมาสับก่อนข้าวก่อนชาวนา จากการศึกษาพบในนวนิยายเรื่องแสงออน เหตุการณ์ที่หนานไทหนัก่อนข้าวมาเสี่ยงทายให้นกสับ เพื่อถามผีเจ้าที่เจ้าแดนขอที่ดินทำกิน ปรากฏว่านกสับข้าวก่อนชาวนา คือผีเจ้าที่เจ้าแดนให้ที่ตรงนี้ พ่อของแสงออนจึงทำนายว่า ที่ดินนี้จะทำนาสำเร็จดี

“ที่หนานถามผีเจ้าที่เจ้าแดนยัง ดินนี้เอาได้บ่ได้” “ถามแล้ว นกมาสับเอาข้าวก่อนชาวนา พ่อเอ็งว่าจักสมฤทธิ์เป็นตีมากนัก”

(มาลา คำจันทร์, 2558, น. 15)

พิธีกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงวิถีคิดของคนล้านนาที่เชื่อว่าธรรมชาติคือผู้ยิ่งใหญ่ นอกจากนี้ยังตอกย้ำความเชื่อด้านจิตวิญญาณ โดยแสดงให้เห็น

เห็นถึงการเป็นพื้นที่ทับซ้อนของโลกกายภาพและโลกทางจิตวิญญาณ ดังนั้น พิธีเสี่ยงทายขอที่ดินทำกินจากผีเจ้าที่เจ้าแดน จึงเป็นพิธีกรรมที่แฝงนัยสำคัญของการให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสลายพรมแดนด้านพื้นที่แบบวิทยาศาสตร์

2.4 องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับน้ำ แหล่งน้ำแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของชีวิต และเป็นบ่อเกิดวัฒนธรรมความเชื่อที่เกี่ยวกับน้ำขึ้นในหลายมิติ จากการศึกษาพบพิธีกรรมการขอฝน ในเรื่องเด็กบ้านตอย เมื่อหมู่บ้านเกิดฝนแล้ง ผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้าน และวัดจึงประชุมกันว่าจะจัดพิธีแห่ช้างแก้วขอฝน

วันแรมเก้าค่ำเป็นวันอาทิตย์ ผู้คนพากันไปรวมกันที่วัด ครุบาผู้เฒ่ากับพระลูกวัดทำพิธีขอฝน ให้อุ้มแก้วทั้งสามแล้ว สมทานศีลแล้วก็เริ่มทำพิธีชุมนุมเทวดา... ที่หน้าโบสถ์จัดสร้างประตูป่า สมมุติว่าเป็นที่พระเวสสันดรออกบิณฑบาต... ช้างแก้วถูกหามแห่ออกมา บางคนสาดน้ำขมิ้นสั้มป่อย บางคนโปรยข้าวตอกดอกไม้ ปากก็พร่ำว่าขอฝนหน่อยเนื้อ

(มาลา คำจันทร์, 2557, น. 144-146)

นักเขียนได้นำวรรณคดีเรื่องเวสสันดรชาดกมาผสมผสานกับเรื่องเล่าท้องถิ่น เพื่อใช้อธิบายองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมของคนล้านนาผ่านพิธีกรรมเกี่ยวกับน้ำ ดังนั้น การผสมผสานแนวคิดดั้งเดิมกับแนวคิดทางพุทธศาสนาในล้านนา จึงตอกย้ำให้เห็นถึงการความสำคัญของธรรมชาติ มนุษย์พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ เพื่อให้ธรรมชาติบันดาลน้ำแก่มนุษย์มาใช้ทำการเกษตรและหล่อเลี้ยงชีวิต

2.5 องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับป่า เป็นระบบความเชื่อดั้งเดิมของล้านนา

ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงแต่พิธีกรรมก็ยังคงอยู่ จากการศึกษาผู้วิจัยว่านวนิยายเรื่องนางถ้ำ ได้นำเสนอให้วิถีคิดที่ผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อแนวพุทธของชาวล้านนาอย่างเข้มข้น เมื่อพ่อเฒ่าคำฟันและลูกบ้านทั้งหลายรู้ว่านางถ้ำมีคนเดินทางเข้าไปในถ้ำหลงอันเป็นที่อยู่ของนางถ้ำ พ่อเฒ่าก็นำชาวบ้านไปไหว้ศาลเจ้าป่าเจ้าเขาให้ท่านคุ้มครอง ไม่ให้เกิดเพศภัยใดๆ กับคนในหมู่บ้าน

พ่อเฒ่ากับลูกบ้านนั่งยองๆ ลงต่อหน้าศาล
พ่อเฒ่าเอาธูปเทียนมาจุด... บอกกล่าวผีเจ้าป่า
เจ้าเขอันครอบงำหนักแน่นอยู่ในใจแก...

(มาลา คำจันทร์, 2548, น.67)

พิธีกรรมการนับถือผีที่ฝังสถิตอยู่ในธรรมชาติ เช่น เจ้าป่าเจ้าเขาที่ปรากฏในนวนิยาย สะท้อนให้เห็นการยกย่องให้ความสำคัญต่อธรรมชาติ โดยผสมผสานความเชื่อของโลกทางจิตวิญญาณกับโลกวัตถุเข้าด้วยกัน

จะเห็นได้ว่า องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตคนล้านนา มี 5 ลักษณะ ได้แก่ องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับมนุษย์ แสดงให้เห็นว่าขวัญเป็นแกนกลางของชีวิต องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับข้าว ดิน น้ำ และป่า ต่างก็แสดงให้เห็นถึงวิถีคิดของคนล้านนาที่ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติ การตระหนักในคุณค่าด้านจิตวิญญาณมากกว่าวัตถุ เพื่อให้ธรรมชาติบันดาลความสุขสำเร็จมาให้ สรุปได้ว่า องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตคนล้านนา คือ วิถีปฏิบัติและจิตสำนึกเชิงนิเวศของคนล้านนาที่ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติผ่านพิธีกรรมเชิงนิเวศ การให้ความสำคัญกับขวัญของมนุษย์ ข้าว ดิน น้ำ และป่า จึงตอกย้ำให้เห็นองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตคนล้านนา

ทุกข้อ คือ ลักษณะเฉพาะของคนล้านนาที่เชื่อถือในจิตวิญญาณเชิงนิเวศอย่างแท้จริง

3. องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ

สังคมไทยเข้าสู่สภาวะโลกาภิวัตน์ตามกระแสโลกเนื่องจากเราต้องการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามแบบประเทศตะวันตก การพัฒนาได้ทำลายทุกๆ สิ่ง ทั้งวัฒนธรรม ประเพณี ระบบสังคม ความงามทางศิลปกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นักเขียนจึงนำเสนอองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมมาใช้ต่อรองกับกระแสโลกทุกวันนี้

จากการศึกษา พบในนวนิยายเรื่องไอ้ค่อมเพียงเรื่องเดียว เหตุการณ์ที่พ่อเฒ่าตุ่นเดินทางไปกุฎิครุบาที่อยู่กลางดงกล้วย ระหว่างทางเขาก็ผ่านโบสถ์เก่า ต้นโพธิ์ที่โคนต้นมีผ้าเหลืองผาแดงพันรอบ ผ่านดงหญ้าคา

กุฎิครุบาอยู่กลางดงกล้วย... ยังอีกไกล
 หรอกกว่าจะถึง พ่อเฒ่าชันเข้าลุกขึ้น ปวดจี๊ดจี๊ด
 ที่สะเอว ผ่านต้นโพธิ์ไปแล้ว โคนต้นมีผ้าเหลือง
 ผาแดงเคียนอยู่รอบ ลมฝนและแดดร้อนนี้กรังรอย
 ไร่ร่องแรงฟุ้งๆ กับง่ามรากไม้เล็กๆ หอบหนึ่ง มัน
 คือไม้ค้ำต้นโพธิ์ร้อยแปดที่สืบชาติไอ้ค่อม

(มालา คำจันทร์, 2544ก, น. 154)

จะเห็นได้ว่า องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมกับการอนุรักษ์ธรรมชาติถูกนำเสนอผ่านธรรมชาติที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อใช้ธรรมชาติเป็นเครื่องมือการต่อต้านแนวคิดแบบมนุษย์นิยมหรือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ ต้นโพธิ์เป็นภาพแทนของธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นโพธิ์ต้นนี้มีลักษณะพิเศษ เพราะมีผ้าเหลืองผาแดงพันอยู่รอบต้น สีของผ้าเหลืองและผ้าแดงสามารถตีความได้ว่า สีแดง คือ ความมุ่งมั่น มั่นคง เขตหวงห้าม ส่วน

สีเหลือง คือ ความอ่อนโยน ความเมตตา ศรัทธา เมื่อนำผ้าสีแดงและสีเหลืองมาพันรอบต้นโพธิ์ จึงสื่อเห็นว่าต้นโพธิ์ต้นนี้เป็นเขตหวงห้าม อยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ห้ามตัด เพราะอยู่ในเขตวัด โดยทั่วไปแล้วผ้าที่พันต้นไม้หรือต้นโพธิ์มักจะเป็นสีเหลือง เพราะ ผ้าเหลืองก็เปรียบเสมือนการห่มจีวรเพื่อบวช

“การบวชต้นโพธิ์” หรือ “บวชต้นไม้” จึงสะท้อนวิถีคิดของชาวล้านนาที่ให้ความสำคัญกับต้นไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้นโพธิ์ที่ถือว่าเป็นต้นไม้ที่สำคัญทางพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม การบวชต้นไม้ยังถือว่าเป็นกุศโลบายสำคัญที่ชาวล้านนาใช้เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ป่าเช่นกัน ดังที่ สามารถใจเตี้ย (2560, น. 61) อธิบายว่า การบวชป่าหรือบวชต้นไม้เป็นวิถีคิดที่ต้องการต่ออายุของต้นไม้ให้เจริญยั่งยืนสืบต่อไป โดยการนำผ้าเหลืองมาห่มให้ต้นไม้เหมือนกับห่มจีวร เช่นเดียวกับการบวชพระ พิธีกรรมดังกล่าวได้ส่งผลให้สถานภาพของคนและต้นไม้เปลี่ยนแปลงผ่านศรัทธาตามแนวทางของพุทธศาสนา ดังนั้น การบวชต้นไม้จึงถือว่าเป็นองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมของชาวล้านนาอันเป็นลักษณะเฉพาะที่ผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพุทธศาสนา เพื่อใช้พิธีกรรมความศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับกระแสโลกทุกวันนี้ เนื่องจากต้นไม้ที่ผ่านการบวชแล้วจะเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ห้ามตัดและถูกอนุรักษ์ไว้ด้วยจารีตประเพณีของชุมชน

สรุปและการอภิปรายผล

จากการศึกษาองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในนวนิยายของมालา คำจันทร์ ผู้วิจัยพบว่า นักเขียนนำเสนอองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเพื่อให้เห็นกระบวนการที่มนุษย์มองโลกธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวมใน 3 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรก องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม ด้านภูมิศาสตร์ที่แสดงนัยทางธรรมชาติผ่านการจัดการทรัพยากร

ป่าไม้ และการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ เพื่อให้เห็นถึงความเท่าเทียมกันและการอยู่ร่วมกันภายใต้ระบบนิเวศเดียวกัน ลักษณะที่สอง องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตคนล้านนา เพื่อนำเสนอประเพณีพิธีกรรมของคนล้านนา ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในสังคมการเกษตร ทั้งองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับมนุษย์ ข้าว ดิน น้ำ และป่า ซึ่งต่อกัยวิถีชีวิตที่มนุษย์ให้ความสำคัญกับธรรมชาติตลอดช่วงชีวิต ลักษณะที่สาม องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นการสะท้อนวิถีคิดของชาวล้านนาที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติ ต้นไม้จึงถูกใช้เป็นเครื่องมือต่อสู้กับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติให้คงอยู่

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า นอกจากมาลา คำจันทร์ จะเขียนนวนิยายแนวจินตนิมิตออกมาจำนวนมากแล้ว ยังมีผลงานส่วนหนึ่งที่เป็นนวนิยายเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยมาลามักจะใช้เรื่องเล่าตำนานและองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม เพื่อนำเสนออัตลักษณ์เฉพาะของชาวล้านนาในเชิงนิเวศ องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในนวนิยายของมาลา คำจันทร์ จึงเป็นการต่อกัยให้เห็นถึงโลกทัศน์หรือวิถีคิดของชาวล้านนาที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวม โดยนักเขียนชี้ให้เห็นว่า มนุษย์เป็นเพียงสิ่งมีชีวิตหนึ่งในระบบนิเวศ ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ มนุษย์จึงให้ความสำคัญกับธรรมชาติผ่านการนำเสนอองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม อันประกอบด้วยเรื่องเล่าตำนาน ความเชื่อประเพณีพิธีกรรม และความศรัทธาในตัวตนนวนิยาย สอดคล้องสุริชชญกุล นุ่นภูบาล (2560) ได้ศึกษาองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

สุริชชญกุลชี้ให้เห็นว่า คนอีสานให้ความสำคัญกับธรรมชาติ เนื่องจากมนุษย์มาจากธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การอยู่ร่วมกับธรรมชาติสะท้อนถึงแนวคิดการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ และการยึดธรรมชาติเป็นศูนย์กลางสะท้อนแนวคิดการยึดธรรมชาติเป็นใหญ่ ทุกส่วนสำคัญในระบบนิเวศเดียวกัน ดังนั้น องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม จึงเป็นเสมือนเครื่องมือหนึ่งของนักเขียนเป็นวาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันเป็น อัตลักษณ์เชิงนิเวศของชาวล้านนา เพื่อใช้นวนิยายเป็นเครื่องมือต่อสู้/ต่อรองกับกระแสการทำลายสิ่งแวดล้อมยุคปัจจุบัน สอดคล้องกับการศึกษาของสุนทร คำยอด (2562, น. 149) ที่กล่าวว่า นวนิยายของมาลา คำจันทร์ ประกอบสร้างขึ้นโดยสะท้อนอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันทั้ง วาทกรรมการอนุรักษ์และวาทกรรมการพัฒนา นอกจากนี้ นวนิยายยังเป็นเครื่องมือในการสร้างภาพเสนอใหม่ภายใต้อุดมการณ์สิ่งแวดล้อม และองค์ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ย่อยต่างๆ ในภาคเหนือให้สามารถต่อรองอำนาจกับศูนย์กลาง และมีที่ยืนในสังคมไทยได้อย่างภูมิใจด้วยเช่นกัน (สุนทร คำยอด, 2558, น. 91-92)

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในนวนิยายของมาลา คำจันทร์ ซึ่งเป็นนักเขียนล้านนาเพียงคนเดียว ดังนั้น เพื่อขยายขอบเขตการศึกษาให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ควรศึกษาเปรียบเทียบองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมที่ปรากฏในวรรณกรรมของภาคต่างๆ

เอกสารอ้างอิง

- ตรีศิลป์ บุญจรรย์. (2547). *นวนิยายกับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ทองแถม นาถจำนง. (2561). “วัฒนธรรมแกน” ใน ชลธิรา สัตยาศึกษา. (2561). ใน *ด้า แถน กำเนิดรัฐไท สวรรครากต้นตอ คนไท ชุมชนไท-ลาว และความเป็นไท/ไต/ไทย/สยาม*. (หน้า 476-298). กรุงเทพฯ : ชนนิยม.
- ภารดี มหาขันธ์ และนันท์ชญา มหาขันธ์. (2557). พรรณไม้ในวิถีชีวิตของคนไทย: พรรณไม้ในประเพณีชีวิต (ปลูกเรือน แต่งงาน การเกิด โคนจุก บรรพชาสามเณร อุปสมบท และการตาย). *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 22(38), 1-23.
- มาลา คำจันทร์. (2523). *หมู่บ้านอาบจันทร์*. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ.
- มาลา คำจันทร์. (2534). *เมืองลับแล*. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- มาลา คำจันทร์. (2544ก). *ไอ้ค่อม* (พิมพ์ครั้งที่หก). กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- มาลา คำจันทร์. (2544ข). *ไพรอำพราง*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- มาลา คำจันทร์. (2546). *ใต้หล้าฟ้าหลัง* (พิมพ์ครั้งที่สอง). กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- มาลา คำจันทร์. (2547ก). *ดาบอุปราช* (พิมพ์ครั้งที่สอง). กรุงเทพฯ : มติชน.
- มาลา คำจันทร์. (2547ข). *บ้านไร่ชายดง* (พิมพ์ครั้งที่สาม). กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- มาลา คำจันทร์. (2548). *นางถั่ว* (พิมพ์ครั้งที่สอง). กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- มาลา คำจันทร์. (2552). *สร้อยสุคันธา* (พิมพ์ครั้งที่สอง). กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- มาลา คำจันทร์. (2554). *ลูกขำหนึ่ง*. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- มาลา คำจันทร์. (2557). *เด็กบ้านดอย* (พิมพ์ครั้งที่หก). กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์.
- มาลา คำจันทร์. (2558). *แสงออน*. กรุงเทพฯ : คณวรรณกรรม.
- มาลา คำจันทร์. (2560). *เขี้ยวเสือไฟ ฉบับสองภาษา* (พิมพ์ครั้งแรก). กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์.
- รัชชานนท์ สมบูรณ์ชัย ผาณิตย์ นายยัน และปรมิินทร์ นาระทะ. (2564). ความแตกต่างทางชาติพันธุ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นในอนุรักษทรัพย์ากรป่าไม้. *มนุษยสังคมสาร*, 19(2), 91-107.
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2557). โลกาวัดน์ ท้องถิ่นนิยม กับการโยยหาอดีต. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา มหาวิทยาลัยบูรพา*, 2(2), 1-15.
- วิถี พาณิชพันธ์. (2548). *วิถีล้านนา*. เชียงใหม่ : ซิลค์เวอร์ม.
- วิทย์ ศิวะยานนท์. (2531). *วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สามารถ ใจเตี้ย. (2560). นิเวศวัฒนธรรมชุมชนล้านนากับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. *วารสารมนุษยสังคมสาร (มสส) มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 15(2), 59-65.
- สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและล้านนาสร้างสรรค์. (2565). *สวยดอก*. (29 เมษายน 2566) : ได้มาจาก <https://art-culture.cmu.ac.th/Lanna/articleDetail/2683>
- สุกัญญา เชาวน์น้ำทิพย์. (2549). *อัตลักษณ์ของชาวล้านนาที่ปรากฏในนวนิยายของมาลา คำจันทร์*. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,

- สุนทร คำยอด. (2558). ภาพเสนอและอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมของชาติพันธุ์ปกากะญอในวรรณกรรมเยาวชนของมาลา คำจันทร์. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 3(1), 73-94.
- สุนทร คำยอด. (2562). อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมในนวนิยายเรื่องไพรพิศดารของมาลา คำจันทร์. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 7(1), 138-151.
- สุพจน์ ใหม่กันทะ. (2560). เครื่องง้ำ เครื่องประดับอลังการ. *วารสารช่วงผญา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*, 12(2017), 63-78.
- สุรัชชัญญกุล นุ่นภูบาล. (2560). องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์บัณฑิต). มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- หทัยวรรณ ไชยะกุล. (2556). *วรรณกรรมล้านนาร่วมสมัย (พ.ศ.2413-2550): การสืบทอด ภูมิปัญญา และการสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2547). *พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง*. ปรับปรุงครั้งที่ 1. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง.
- Berkes F. (1993). "Traditional Ecological Knowledge in Perspective" In *Julian T. Inglis*. (Ed.). (1993). *Traditional Ecological Knowledge Concepts and Cases*. Canada : Ottawa, pp. 1-12.
- Cokinos C. (1994). "What Is Ecocriticism?". In *Defining Ecocritical Theory and Practice*. from Sixteen Position Papers from the 1994 Western Literature Association Meeting Salt Lake City. *Utah-6 October 1994*, p. 3.

ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการประเมินรายได้จากการประกอบกิจการที่มีผลต่อการเสียภาษีเงินได้นิติบุคคล

Misunderstandings in Assessing Income from Business Operations that Affect Corporate Income Tax

ศิริรัตน์ เจนศิริศักดิ์¹

Sirirut Jaensirisak¹

Received: 9 August 2023

Revised: 30 November 2023

Accepted: 12 December 2023

บทคัดย่อ

การแสดงรายได้จากการประกอบกิจการเป็นองค์ประกอบสำคัญในงบการเงินและมีผลต่อการคำนวณภาษีเงินได้นิติบุคคล บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอข้อมูลต่อผู้ประกอบการเกี่ยวกับความเข้าใจผิดในการประเมินรายได้จากการประกอบกิจการที่มีผลต่อการเสียภาษีเงินได้นิติบุคคล โดยรวบรวมและสำรวจข้อมูลจากข้อกำหนดและข้อหารือของกรมสรรพากร ผู้ประกอบการต้องแสดงรายได้จากการประกอบกิจการในแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล (ภ.ง.ด. 50) รายการที่ 6 หมวดรายได้อื่น ซึ่งประกอบด้วย (1) กำไรจากการจำหน่ายทรัพย์สิน เช่น รายได้จากการจำหน่ายสินทรัพย์ที่ยึดคืนจากการเช่าซื้อ และรายได้จากการขายหรือขายฝากอสังหาริมทรัพย์ (2) กำไรจากอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา (3) ดอกเบี้ยรับ เช่น รายได้ดอกเบี้ยรับจากการให้กู้ยืมเงิน และรายได้ดอกเบี้ยรับจากการฝากธนาคาร (4) เงินปันผลหรือเงินส่วนแบ่งกำไร (5) เงินชดเชยค่าภาษีอากร และ (6) รายได้อื่นนอกเหนือ ความเข้าใจผิดที่พบเกี่ยวกับการประเมินรายได้เหล่านี้มีผลต่อการเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลซึ่งผู้ประกอบการควรให้ความสนใจ เช่น (1) การรับรู้รายได้จากการขายอสังหาริมทรัพย์ ให้ถือตามราคาขายจริงแต่ต้องไม่ต่ำกว่าราคาประเมินทุนทรัพย์ และ (2) การรับรู้รายได้ดอกเบี้ยรับจากการให้กู้ยืมต้องรับรู้รายได้ในอัตราดอกเบี้ยที่ไม่น้อยกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำหรืออัตราดอกเบี้ยที่กิจการจ่ายไปเนื่องจากการกู้ยืมแล้วแต่กรณี เป็นต้น

คำสำคัญ: รายได้จากการประกอบกิจการ, ภาษีเงินได้นิติบุคคล, ความเข้าใจผิด

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาการบัญชี คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
โทร: 086-8689297, E-mail: sirijaen@gmail.com

¹ Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Management Science, Ubon Ratchathani University
E-mail: sirijaen@gmail.com

Abstract

Income from business operations is an important component of financial statements and affects the calculation of corporate income tax. This academic article aims to inform entrepreneurs about misunderstandings in assessing income from business operations that impact corporate income tax by collecting and exploring data from laws and discussions regarding revenue. Entrepreneurs must present their income in corporate income tax returns for companies or juristic partnerships (P.N.D 50), specifically in Item 6 under the other income category. This consists of: (1) profits from the alienation of property, such as income from the disposal of assets reclaimed from hire purchases and income from real estate sales; (2) profit from currency exchange rates; (3) interest received, such as interest income from lending and interest income from bank deposits; (4) dividends or share profits; (5) tax reimbursement; and (6) revenue other than (1) to (5). There are a variety of misunderstandings about how these income assessments affect corporate income tax, which entrepreneurs should pay attention to, such as (1) recognition of income from the sale of real estate should be based on the actual selling price, but not lower than the appraised value from the Land Department, and (2) interest income from lending must be recognized at an interest rate not less than the fixed deposit interest rate or the borrowing interest rate paid by the company, depending on the case.

Keywords: Income from business operations, Corporate income tax, Misunderstandings

บทนำ

ประมวลรัษฎากรได้กำหนดให้บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลจากกำไรสุทธิ โดยคำนวณจากรายได้ซึ่งได้จากกิจการหรือจากกิจการที่กระทำในรอบระยะเวลาบัญชีหักด้วยรายจ่ายตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ในมาตรา 65 ทวิ และ 65 ตริ กล่าวคือ กำไรสุทธินั้นคำนวณจากรายได้หักด้วยรายจ่ายของกิจการเช่นเดียวกัน แต่รายได้และรายจ่ายที่จะนำไปคำนวณกำไรสุทธิเพื่อเสียภาษีจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้ ด้วยเงื่อนไขดังกล่าวนี้รายได้และรายจ่ายตามเงื่อนไขทางภาษีอาจแตกต่างจากรายได้และรายจ่ายที่เกิดขึ้นจริงตามที่ได้บันทึกบัญชีไว้แล้ว ซึ่งส่งผลกระทบต่อกำไรสุทธิที่คำนวณได้ทางบัญชีแตกต่างจากกำไรสุทธิทางภาษี และผู้ประกอบการจำนวนมากประสบกับปัญหาในการคำนวณภาษี

เงินได้นิติบุคคลไม่ถูกต้อง ส่วนหนึ่งมาจากความเข้าใจผิดในการประเมินรายได้ และกรมสรรพากรได้เผยแพร่ข้อหารือที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ผู้ประกอบการและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ศึกษาและนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินธุรกิจได้ แต่การทำความเข้าใจในข้อหารือของกรมสรรพากรไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับผู้ประกอบการเช่นกัน

จากแนวทางในการคำนวณภาษีเงินได้นิติบุคคล จะมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ รายได้จากกิจการ รายได้เนื่องจากการประกอบกิจการ รายจ่ายตามเงื่อนไขของมาตรา 65 ทวิ และ 65 ตริ และกำไรสุทธิทางภาษีอากร บทความนี้จะเน้นเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับรายได้จากการประกอบกิจการที่ไม่ใช่รายได้หลักของกิจการเท่านั้น

กฎหมายและประเด็นทางภาษีอากรที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจผิดในการรับรู้รายได้จากการประกอบกิจการกับการเสียภาษีต่าง ๆ

รายได้จากการประกอบกิจการ หรือรายได้อื่น ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในงบการเงิน และส่งผลกระทบต่อการคำนวณภาษีเงินได้นิติบุคคลของกิจการ บทความนี้ต้องการอธิบายให้เห็นถึงเฉพาะรายได้จากการประกอบกิจการ เนื่องจากเป็นรายได้ที่มีประเด็นให้ถกเถียงในทางภาษีอากรและผู้ประกอบการมักจะเข้าใจผิดอยู่บ่อยครั้งดังแสดงในข้อหารือของกรมสรรพากรที่จะกล่าวถึงต่อไป

อ้างอิงแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล ตามมาตรา 68 และมาตรา 69 (ภ.ง.ด.50) รายการที่ 6 หมวดรายได้อื่น ประกอบด้วย (1) กำไรจากการจำหน่ายทรัพย์สิน (2) กำไรจากอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา (3) ดอกเบี้ยรับ (4) เงินปันผลหรือเงินส่วนแบ่งกำไร (5) เงินชดเชยค่าภาษีอากร และ (6) รายได้อื่นนอกเหนือ ซึ่งบทความวิชาการนี้จะกล่าวถึงความเข้าใจผิดในการประเมินรายได้เหล่านี้ที่มีต่อการเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลเป็นหลัก

ความเข้าใจผิดในการประเมินรายได้จากการประกอบกิจการมีผลต่อการเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลและอาจส่งผลกระทบต่อความผิดพลาดในการประเมินภาษีอื่น ๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ตามหัวข้อในแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล (ภ.ง.ด.50) รายการที่ 6 หมวดรายได้อื่น ดังนี้

(1) รายได้จากการจำหน่ายทรัพย์สิน

กรมสรรพากรได้เคยตอบข้อหารือเกี่ยวกับกรณีนี้ไว้หลายประเด็น ดังนี้

(1.1) รายได้จากการจำหน่ายสินทรัพย์ที่ยึดคืนจากการเช่าซื้อ

กรมสรรพากร (2546 ก) เคยวินิจฉัยไว้ว่า ในกรณีที่กิจการผู้ให้เช่าซื้อได้ยึดรถยนต์คืนจากลูกค้าผู้เช่าซื้อ และได้จำหน่ายรถยนต์ดังกล่าวออกไป กิจการผู้ให้เช่าซื้อจะต้องรับรู้รายได้ในรอบระยะเวลาบัญชีที่มีการจำหน่ายรถยนต์ที่ยึดคืนและบันทึกรับรู้รายได้ตามเกณฑ์สิทธิตามมาตรา 65 ดังนี้

กรณีที่ 1 รายได้จากการขายรถยนต์ที่ยึดคืนเมื่อรวมกับเงินค่างวดที่กิจการผู้ให้เช่าซื้อได้รับชำระมาแล้ว มากกว่า จำนวนรายได้ที่กิจการผู้ให้เช่าซื้อได้รับรู้เป็นรายได้ไว้แล้ว ผลต่างดังกล่าวถือเป็นประโยชน์จากการขาย ซึ่งกิจการผู้ให้เช่าซื้อจะต้องนำมารวมคำนวณเป็นรายได้ในรอบระยะเวลาบัญชีที่มีการจำหน่ายรถยนต์

กรณีที่ 2 รายได้จากการขายรถยนต์ที่ยึดคืนเมื่อรวมกับเงินค่างวดที่กิจการผู้ให้เช่าซื้อได้รับชำระมาแล้ว น้อยกว่า จำนวนรายได้ที่กิจการผู้ให้เช่าซื้อได้รับรู้เป็นรายได้ไว้แล้ว ผลต่างดังกล่าวถือเป็นผลเสียหายอันเนื่องจากการประกอบกิจการบริษัทผู้ให้เช่าซื้อสามารถนำมาหักเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิในรอบระยะเวลาบัญชีที่มีการจำหน่ายรถยนต์ได้

นอกจากนี้ หากกิจการผู้ให้เช่าซื้อได้ฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายซึ่งเป็นผลขาดทุนจากการจำหน่ายรถยนต์ที่ยึดคืนดังกรณีที่ 2 และสามารถบังคับคดีจนได้รับชำระหนี้ค่าเสียหายจากลูกหนี้และผู้ค้ำประกันตามสัญญาเช่าซื้อ กิจการผู้ให้เช่าซื้อสามารถรับรู้เป็นรายได้ในรอบระยะเวลาบัญชีที่ลูกหนี้หรือผู้ค้ำประกันชำระค่าเสียหายได้

(1.2) ขายหรือขายฝากอสังหาริมทรัพย์

หากกิจการมีรายได้จากการขายหรือขายฝากอสังหาริมทรัพย์ ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน หรือที่ดินพร้อมสิ่งปลูกสร้างก็ตาม รายได้ที่เกิดขึ้นถือเป็นรายได้จากการประกอบกิจการ ดังนี้

(1.2.1) รายได้จากการขายอสังหาริมทรัพย์

ในกรณีที่กิจการขายที่ดินพร้อมอาคารโรงงานในราคาต่ำกว่าราคาประเมินของกรมที่ดิน โดยไม่มีเหตุอันสมควร เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจประเมินค่าตอบแทนจากการขายที่ดินพร้อมอาคารโรงงาน ตามราคาประเมินทุนทรัพย์เป็นรายได้เพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลของบริษัทได้ แม้ว่ากิจการจะมีเหตุผลประกอบว่าอาคารและอุปกรณ์โรงงานได้รับความเสียหายอย่างมาก รวมทั้งสถานการณ์ทางการเมืองที่ไม่มีความมั่นคงซึ่งไม่เอื้ออำนวยต่อการลงทุนก็ตาม กรมสรรพากรไม่อาจรับฟังเหตุผลนั้นได้ (กรมสรรพากร, 2558 ก)

(1.2.2) รายได้จากการขายฝากอสังหาริมทรัพย์

การขายฝากเข้าลักษณะเป็นการ “ขาย” ตามคำนิยามมาตรา 39 และมาตรา 91/1(4) เนื่องจากกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ได้ถูกโอนไปยังผู้ซื้อฝากเสร็จสิ้นแล้ว ดังนั้น หากกิจการได้ขายฝากอสังหาริมทรัพย์ ย่อมมีภาระภาษีเงินได้นิติบุคคลดังนี้ กิจการต้องนำรายได้จากการขายฝากอสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวมาถือเป็นรายได้จากการประกอบกิจการเพื่อนำไปคำนวณภาษีเงินได้นิติบุคคลสำหรับรอบระยะเวลาบัญชีที่มีรายได้จากการขายฝากนั้น โดยถือตามราคาที่ยายฝากตามความเป็นจริง แต่ทั้งนี้ต้องไม่น้อยกว่าราคาประเมินทุนทรัพย์เพื่อเรียกเก็บค่าธรรมเนียมตามประมวลกฎหมายที่ดินซึ่งเป็นราคาที่ซื้อขายในวันที่มีการโอนนั้น อย่างไรก็ตาม ในระหว่างการขายฝากอสังหาริมทรัพย์ดังกล่าว หากกิจการได้บันทึกค่าเสื่อมราคาสำหรับอสังหาริมทรัพย์นั้นตามมาตรา 65 ทวิ (2) กิจการต้องนำรายการค่าเสื่อมราคาอสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวไปปรับปรุงรายการในแบบ ภ.ง.ด.50 เพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลด้วย ซึ่งกรณีนี้ถือเป็นรายจ่ายต้องห้ามเนื่องจากในทาง

ภาษีอากรไม่ให้กิจการรับรู้ค่าเสื่อมราคาสำหรับอสังหาริมทรัพย์ที่มีการขายฝากเป็นค่าใช้จ่ายของกิจการ (กรมสรรพากร, 2541 ก)

(2) กำไรจากอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา

อ้างถึงคำสั่งกรมสรรพากร ที่ ท.ป.72/2540 ๙ ลงวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 เป็นเรื่องการคำนวณรายได้หรือรายจ่าย ที่เกิดจากการคำนวณค่าหรือราคาของทรัพย์สินหรือหนี้สิน ซึ่งมีค่าหรือราคาเป็นเงินตราต่างประเทศที่เหลืออยู่ในวันสุดท้ายของรอบระยะเวลาบัญชี บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลต้องคำนวณค่าหรือราคาเป็นเงินตราไทยดังนี้

(1) กรณีนิติบุคคลทั่วไป ให้คำนวณค่าหรือราคาของเงินตราหรือ ทรัพย์สินเป็นเงินตราไทยตามอัตราตัวเฉลี่ยที่ธนาคารพาณิชย์รับซื้อซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยได้คำนวณไว้ และให้คำนวณค่าหรือราคาหนี้สินเป็นเงินตราไทยตามอัตราตัวเฉลี่ยที่ธนาคารพาณิชย์ขายซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยได้คำนวณไว้

(2) กรณีธนาคารพาณิชย์หรือสถาบันการเงินอื่นตามที่รัฐมนตรีกำหนด ให้คำนวณค่าหรือราคาของเงินตรา ทรัพย์สิน หรือหนี้สินเป็นเงินตราไทยตามอัตราตัวเฉลี่ยระหว่างอัตราซื้อและอัตราขายของธนาคารพาณิชย์ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้คำนวณไว้ (กรมสรรพากร, 2563 ก)

หากบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลมีผลขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยนดังกล่าว ก็มีสิทธินำมาถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิในรอบระยะเวลาบัญชีดังกล่าวได้ และในกรณีมีกำไรจากอัตราแลกเปลี่ยนดังกล่าว ก็ต้องนำมารวมคำนวณกำไรสุทธิเพื่อเสียภาษีเงินได้ในรอบระยะเวลาบัญชีดังกล่าวทั้งจำนวนด้วยเช่นกัน (กรมสรรพากร, 2541 ข)

(3) ดอกเบี้ยรับ

ดอกเบี้ยรับในที่นี้จะแบ่งออกเป็น 3 กรณี ได้แก่ รายได้ดอกเบี้ยรับจากการให้กู้ยืมเงิน รายได้ดอกเบี้ยรับจากการฝากธนาคาร และรายได้ดอกเบี้ยรับของเงินค้ำหุ้นเพิ่มทุนที่ชำระไม่ครบถ้วน ดังนี้

(3.1) ดอกเบี้ยรับจากการให้กู้ยืมเงิน

รายได้ดอกเบี้ยรับจากการให้กู้ยืมเงินถือเป็นรายได้จากการประกอบกิจการอย่างหนึ่ง ซึ่งกิจการจะต้องนำมารวมเป็นรายได้เพื่อคำนวณภาษีเงินได้นิติบุคคลตามเกณฑ์สิทธิ์ กรมสรรพากรได้กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับการรับรู้รายได้ดอกเบี้ยรับจากการให้กู้ยืมเงินเป็นรายได้จากการประกอบกิจการไว้ดังนี้

1) อัตราดอกเบี้ย

อ้างถึงมาตรา 65 ทวิ (4) กรมสรรพากรไม่ได้กำหนดว่ากิจการจะต้องคิดดอกเบี้ยในอัตราเท่าไรจึงจะเหมาะสม มีเพียงข้อกำหนดว่าในกรณีให้กู้ยืมเงินโดยไม่มีดอกเบี้ยหรือมีดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าราคาตลาดโดยไม่มีเหตุผลอันสมควรไว้เท่านั้น โดยกรมสรรพากรมีแนวทางปฏิบัติในการคำนวณดอกเบี้ยตามราคาตลาด ดังนี้คือ

(1) กรณีที่กิจการที่เป็นนิติบุคคลนำเงินที่มีอยู่ไปให้กู้ยืม ให้คำนวณหรือประเมินดอกเบี้ยตามอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำธนาคารในเวลาที่มีการกู้ยืมนั้น เหตุผลของเงื่อนไขคือ หากกิจการไม่ได้นำเงินจำนวนนั้นไปให้กู้ กิจการย่อมต้องนำเงินจำนวนเงินดังกล่าวไปฝากธนาคารตามวิสัยของผู้ประกอบการ และย่อมได้รับผลตอบแทนในรูปของดอกเบี้ยรับตามอัตราดอกเบี้ยเงินฝากของธนาคาร ณ เวลานั้น

(2) กรณีที่กิจการที่เป็นนิติบุคคลนำเงินที่กู้ยืมจากผู้อื่นไปให้กู้ยืม ให้คำนวณหรือประเมินดอกเบี้ยตามอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ในเวลาที่มีการกู้

ยืมนั้น ดังนั้น หากกิจการได้กู้ยืมเงินมาและได้นำเงินส่วนหนึ่งไปปล่อยกู้ต่อกิจการไม่สามารถคิดดอกเบี้ยจากการปล่อยกุน้อยกว่าอัตราดอกเบี้ยที่กิจการจ่ายเพื่อการกู้ยืมเงินมาได้ (กลุ่มนักวิชาการภาษีอากร, 2565)

2) ระเบียบสวัสดิการพนักงานเพื่อการให้กู้ยืมเงิน

นอกจากประเด็นเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ยแล้ว กรมสรรพากรยังมีข้อกำหนดว่าการให้กู้ยืมเงินนั้นมีการกำหนดไว้ในระเบียบสวัสดิการเพื่อการให้กู้ยืมเงินแก่พนักงานหรือไม่ เนื่องจากการมีระเบียบสวัสดิการเพื่อการให้กู้ยืมเงินและการไม่มีระเบียบดังกล่าวจะมีผลต่อการรับรู้รายได้ดอกเบี้ยรับที่ต่างกัน

การให้สวัสดิการแก่ลูกจ้างที่สามารถนำมาถือเป็นค่าใช้จ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิทางภาษีอากรนั้น จะต้องเข้าองค์ประกอบ 3 ข้อดังต่อไปนี้

1. นายจ้างจะต้องมีระเบียบ ประกาศ หรือข้อบังคับเกี่ยวกับสวัสดิการ ให้ลูกจ้างทราบโดยทั่วกันอย่างเป็นทางการ ดังนั้น หากกิจการได้จัดระเบียบสวัสดิการเพื่อให้ลูกจ้างกู้ยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ยหรือคิดดอกเบี้ยแต่ต่ำกว่าราคาตลาด กิจการย่อมสามารถทำได้ไม่ขัดต่อมาตรา 65 ทวิ (4) อย่างไรก็ตาม หากกิจการให้ลูกจ้างกู้ยืมเงินโดยไม่มีระเบียบเกี่ยวกับเงินกองทุนสะสมพนักงานหรือทุนอื่นใด ไม่ว่ากรณีไม่มีดอกเบี้ยหรือมีดอกเบี้ยต่ำกว่าราคาตลาดโดยไม่มีเหตุผลอันสมควรก็ตาม เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจกำหนดดอกเบี้ยตามราคาตลาดได้ และนำดอกเบี้ยดังกล่าวมาถือเป็นรายได้จากการประกอบกิจการเพื่อรวมคำนวณภาษีเงินได้นิติบุคคลได้ (กรมสรรพากร, 2540 ก)

2. เป็นสวัสดิการที่ให้แก่ลูกจ้างทุกคนโดยไม่เลือกปฏิบัติ ทั้งนี้ อาจจะได้ไม่เท่ากันในแต่ละระดับหรือตำแหน่งงานของลูกจ้างก็ได้ แต่ลูกจ้างจะต้องได้รับสวัสดิการทุกคน โดยไม่มีการเลือก

ปฏิบัติ กล่าวคือ ลูกจ้างทุกคนย่อมมีสิทธิ์ในการ
กู้ยืมเงินดังกล่าว

3. สวัสดิการนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับ
การประกอบธุรกิจ และก่อให้เกิดรายได้ในการ
ประกอบธุรกิจ กล่าวคือ มีผลต่อการสร้างรายได้
ให้แก่พนักงาน และเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ
ให้กับลูกจ้างนั่นเอง

ตัวอย่างกรณีศึกษาทางภาษีอากรเกี่ยวกับ
รายได้ดอกเบี้ยรับจากการให้กู้ยืมเงิน เช่น ในกรณีที่
บริษัทจัดระเบียบสวัสดิพนักงาน โดยให้พนักงาน
ของตนกู้ยืมเงินจากบริษัทได้ในอัตราดอกเบี้ยที่
ต่ำกว่าราคาตลาด ถือได้ว่าเป็นการให้กู้ยืมเงิน
โดยมีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าราคาตลาดโดยมีเหตุ
อันสมควร ไม่ต้องห้ามตามมาตรา 65 ทวิ (4) แต่
ดอกเบี้ยรับที่ได้รับจากพนักงาน ให้ถือเป็นรายได้
จากการประกอบกิจการ ซึ่งต้องนำมารวมคำนวณ
เป็นรายได้เพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคล

อย่างไรก็ตาม หากพนักงานที่เคย
กู้ยืมบริษัทมาในอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าราคาตลาด
ได้ลาออกและบริษัทยังคงให้พนักงานกู้ยืมเงิน
ต่อไป หรือผ่อนชำระคืนเงินต้นและดอกเบี้ยที่
เคยกู้ยืมมานั้นต่อไป กรณีนี้ถือได้ว่าเป็นการให้
กู้ยืมเงินโดยมีดอกเบี้ยต่ำกว่าราคาตลาดโดยไม่มี
เหตุอันสมควร เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจที่จะ
ประเมินดอกเบี้ยตามราคาตลาดในวันที่ให้กู้ยืมได้
เนื่องจากความเป็นพนักงานของบริษัทได้สิ้นสุดลง
แล้ว (กรมสรรพากร, 2540 ก)

กรณีข้างต้นสอดคล้องกับ กรมสรรพากร
(2546 ข) ซึ่งเคยตอบข้อหารือไว้ว่า หากบริษัทจัด
สวัสดิการให้แก่พนักงานกู้ยืมเงินเพื่อซื้อคอมพิวเตอร์
เพื่อใช้ในการปฏิบัติงานโดยไม่มีดอกเบี้ย ถือได้ว่า
เป็นการให้กู้ยืมเงินโดยไม่มีดอกเบี้ยโดยมีเหตุอัน
สมควร ไม่ต้องห้ามแต่อย่างใด ซึ่งสามารถเทียบเคียง
ได้กับในภาวะที่เกิดโรคระบาดของไวรัสโคโรนา -
2019 ที่ส่งผลให้ต้องปรับรูปแบบการเรียนเป็นแบบ

ออนไลน์ อาจทำให้พนักงานหลายคนในบริษัทได้
รับผลกระทบจากการจัดซื้ออุปกรณ์การเรียนให้
กับลูก ดังนั้น หากบริษัทให้สวัสดิการแก่พนักงาน
กู้ยืมเงินเพื่อซื้อคอมพิวเตอร์ และอุปกรณ์อื่นๆ เพื่อ
ช่วยเหลือและบรรเทาภาระค่าใช้จ่ายในช่วงที่เกิด
โรคระบาดโดยไม่มีดอกเบี้ย ย่อมถือได้ว่าเป็นการ
ให้กู้ยืมเงินโดยไม่มีดอกเบี้ยที่มีเหตุอันสมควร
ไม่ต้องห้ามเช่นกัน

3) ความสัมพันธ์ของกิจการ

กิจการที่มีความสัมพันธ์ในฐานะกิจการ
ในเครือเดียวกัน และกิจการอื่นย่อมส่งผลกระทบต่อข้อ
กฎหมายเกี่ยวกับการรับรู้รายได้ที่แตกต่างกัน
ซึ่งคำว่าบริษัทในเครือเดียวกัน หมายถึง การถือ
หุ้นในอีกบริษัทหนึ่งไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ของ
หุ้นทั้งหมดที่มีสิทธิออกเสียงในบริษัทนั้นเป็น
เวลาไม่น้อยกว่าหกเดือนก่อนวันที่มีการกู้ยืม และ
กรมสรรพากรมีข้อกำหนดไว้ว่า ในกรณีที่กิจการ
ในเครือเดียวกันให้กู้ยืมเงินกันเอง แม้ว่ากิจการ
ไม่ต้องนำดอกเบี้ยที่ได้รับจากการให้กู้ยืมดังกล่าว
ไปรวมคำนวณเป็นรายรับเพื่อเสียภาษีธุรกิจเฉพาะ
ก็ตาม แต่ดอกเบี้ยดังกล่าวเข้าลักษณะเป็นรายได้
จากกิจการหรือเนื่องจากกิจการตามมาตรา 65 แห่ง
ประมวลรัษฎากร ดังนั้น กิจการต้องนำดอกเบี้ยดัง
กล่าวมารวมคำนวณเพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคล
(กรมสรรพากร, 2551 ก)

นอกจากนี้ กรมสรรพากร (2555) ได้ระบุ
ว่าในกรณีการให้กิจการในเครือกู้ยืมเงิน จะคิดอัตรา
ดอกเบี้ยเท่าใดก็ได้ แต่การให้กู้ยืมเงินโดยไม่ได้คิด
ดอกเบี้ยหรือคิดดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าราคาตลาดโดย
ไม่มีเหตุอันสมควร เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจ
ตามมาตรา 65 ทวิ (4) ที่จะประเมินดอกเบี้ยตาม
ราคาตลาดในวันที่ให้กู้ยืมเงิน และนำไปถือเป็น
รายได้จากการประกอบกิจการเพื่อเสียภาษีเงิน
ได้นิติบุคคล อย่างไรก็ตาม กรณีที่บริษัทฯ นำเงินที่
กู้ยืมมาจากผู้อื่นไปให้กู้ยืมต่อผู้อื่น อัตราดอกเบี้ย

ที่ควรได้รับอาจเทียบเคียงได้จากอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ในวันที่ได้ให้กู้ยืมเงินที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับ กรมสรรพากร (2556) และกรมสรรพากร (2558 ข) ซึ่งระบุว่า กรณีกิจการให้กิจการในเครื่องกู้ยืมเงิน จะต้องคิดดอกเบี้ยตามอัตราดอกเบี้ยที่ได้ตกลงกัน แต่ทั้งนี้อัตราดอกเบี้ยดังกล่าวต้องไม่ต่ำกว่าราคาดตลาด ดังนั้น

1) กรณีนำเงินทุนหมุนเวียนของกิจการมาให้กิจการในเครื่องกู้ยืม สามารถคิดดอกเบี้ยกับกิจการในเครื่องในอัตราไม่ต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินฝากธนาคารประเภทเงินฝากประจำ

2) กรณีกิจการกู้เงินจากแหล่งเงินทุนภายนอกมาให้กิจการในเครื่องกู้ยืม สามารถคิดดอกเบี้ยกับกิจการในเครื่องในอัตราไม่ต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ในเวลาบริษัท ได้กู้ยืมเงินมา

3) กรณีที่กิจการไม่สามารถแยกแหล่งเงินทุนได้ว่ามาจากแหล่งเงินทุนหมุนเวียนหรือแหล่งเงินทุนภายนอก ต้องคิดดอกเบี้ยกับกิจการในเครื่องในอัตราไม่ต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ในเวลากิจการได้กู้ยืมเงินมา

(3.2) ดอกเบี้ยรับจากการฝากธนาคาร

กรณีที่กิจการนำเงินทุนที่ได้จากการเพิ่มทุนเงินหมุนเวียน หรือเงินที่บริษัทไปกู้มานั้น ไปฝากสถาบันการเงินในลักษณะของการฝากออมทรัพย์หรือเงินฝากประจำก็ตาม ดอกเบี้ยเงินฝากที่ได้รับจากสถาบันการเงินถือเป็นรายได้ของกิจการ และกิจการมีหน้าที่ต้องนำรายได้จากดอกเบี้ยดังกล่าวไปรวมคำนวณเพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลตามประมวลรัษฎากร (กรมสรรพากร, 2540 ข)

(3.3) ดอกเบี้ยรับของเงินค้ำหุ้นเพิ่มทุนที่ชำระไม่ครบถ้วน

อ้างถึงมาตรา 1122 “ถ้าเงินอันจะพึงส่งใช้เป็นค้ำหุ้นตามเรียกนั้น ผู้ถือหุ้นคนใดมิได้ส่งใช้ตามวันกำหนดไซ้ ผู้นั้นจำต้องเสียดอกเบี้ยนับแต่

วันที่กำหนด ให้ส่งใช้จนถึงวันที่ได้ส่งเสร็จ” (กรมสรรพากร, 2542) ได้เคยพิพากษาไว้ว่า ในกรณีที่กิจการบันทึกบัญชีไว้ว่าทุนจดทะเบียนนั้นได้เรียกชำระเต็มจำนวนแล้ว ในขณะที่ความจริงผู้ถือหุ้นยังจ่ายชำระค้ำหุ้นไว้ไม่เต็มจำนวน ซึ่งกิจการควรจะรับรู้ไว้เป็นบัญชีลูกหนี้ค้ำหุ้น และกิจการไม่ได้เรียกเก็บดอกเบี้ยจากผู้ถือหุ้นที่ค้างชำระค้ำหุ้นดังกล่าว ซึ่งส่งผลให้กิจการมีกำไรสุทธิน้อยลง เจ้าพนักงานประเมินจึงมีอำนาจประเมินดอกเบี้ยจากบัญชีลูกหนี้ค้ำหุ้นโดยถือเสมือนว่ากิจการให้ผู้ถือหุ้นกู้ยืมเงิน ทั้งนี้ตามประมวลรัษฎากรมาตรา 65 ทวิ(4) และมาตรา 65 วรรคสอง ผู้ประกอบการจะต้องลงบัญชีรับรู้อย่างไรและรายจ่ายที่เกิดขึ้นในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น โดยไม่ต้องคำนึงว่าได้รับชำระเงินหรือได้จ่ายเงินไปแล้วภายในรอบระยะเวลาบัญชีนั้นหรือไม่ แต่การรับรู้รายได้หรือรายจ่ายตามหลักเกณฑ์สิทธิหนี้มีหลักสำคัญอยู่ว่ารายได้หรือรายจ่ายนั้นจะต้องมีความแน่นอนที่ผู้ประกอบการมีสิทธิจะได้รับชำระหรือมีหน้าที่ที่จะต้องจ่าย อีกทั้งยังต้องเป็นจำนวนที่แน่นอน กิจการจึงสามารถลงบัญชีรับรู้อย่างไรหรือค่าใช้จ่ายได้ ดังนั้น ผลของคำพิพากษาดังกล่าว ถือเสมือนว่ากิจการมีบัญชีลูกหนี้ค้ำหุ้นค้างชำระ และควรบันทึกบัญชีรายได้ดอกเบี้ยรับของเงินค้ำหุ้นที่ชำระไม่ครบถ้วนไว้เป็นรายได้จากการประกอบกิจการด้วย ซึ่งคำพิพากษาดังกล่าวสอดคล้องกับข้อหารือของกรมสรรพากร กล่าวคือ บริษัทได้จดทะเบียนและเรียกเก็บเงินชำระค้ำหุ้น แต่ปรากฏว่าผู้ถือหุ้นยังไม่ได้ชำระค้ำหุ้นให้แล้วเสร็จและครบถ้วน บริษัทจึงยังไม่ได้ดำเนินการทางทะเบียนให้กับผู้ถือหุ้นที่ยังไม่ได้ชำระค้ำหุ้นให้แล้วเสร็จ กรณีนี้การที่บริษัทไม่เรียกเก็บดอกเบี้ยจากผู้ถือหุ้นที่ค้างชำระค้ำหุ้น เจ้าพนักงานประเมินจึงมีอำนาจประเมินดอกเบี้ยของเงินค้ำหุ้นเพิ่มทุนที่ยังไม่ได้รับได้ ตามมาตรา 65 ทวิ (4) (กรมสรรพากร, 2551 ข) อย่างไรก็ตามหากบริษัทสามารถพิสูจน์ได้ว่าไม่ได้รับเงินค้ำหุ้น

จากผู้ถือหุ้นจริง เจ้าพนักงานประเมินจะใช้อำนาจประเมินดอกเบี้ยจากจำนวนเงินมูลค่าหุ้นจากการเพิ่มทุนที่บริษัทยังไม่ได้รับตามมาตรา 65 ทวิ (4) ไม่ได้ ตามข้อหาหรือของกรมสรรพากรที่กล่าวไว้ว่า หากบริษัทได้จดทะเบียนเพิ่มทุน แต่ไม่สามารถเรียกเก็บเงินส่วนที่จดทะเบียนเพิ่มทุนจากผู้ถือหุ้นครบทุกจำนวนได้ เนื่องจากผู้ถือหุ้นบางรายขาดสภาพคล่อง ดังนั้นกรมสรรพากรจึงถือได้ว่าบริษัทยังไม่ได้รับเงินมูลค่าหุ้นจากการเพิ่มทุนจากผู้ถือหุ้น ทำให้บริษัทไม่มีเงินสดอยู่จริง เจ้าพนักงานประเมินจึงไม่สามารถใช้อำนาจประเมินดอกเบี้ยจากจำนวนเงินมูลค่าหุ้นจากการเพิ่มทุนที่บริษัทยังไม่ได้รับได้ (กรมสรรพากร, 2541 ค)

(4) เงินปันผลหรือเงินส่วนแบ่งกำไร อ้างถึงมาตรา 65 ทวิ (10) แห่งประมวลรัษฎากร กำหนดไว้ว่า

1) กรณีบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย ซึ่งเป็นบริษัทจำกัด ได้รับเงินปันผลจากบริษัทจำกัดที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย หรือสถาบันการเงินที่มีกฎหมายโดยเฉพาะของประเทศไทยจัดตั้งขึ้นสำหรับให้กู้ยืมเงินเพื่อส่งเสริมเกษตรกรรม พาณิชยกรรม หรืออุตสาหกรรม หรือได้รับเงินส่วนแบ่งของกำไรจากกองทุนรวมตามมาตรา 39 ผู้ได้รับเงินปันผลจะได้รับยกเว้นไม่ต้องนำเงินปันผลและเงินส่วนแบ่งของกำไรดังกล่าวจำนวนกึ่งหนึ่งมารวมคำนวณเป็นรายได้เพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคล

2) กรณีบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทยดังต่อไปนี้ได้รับเงินปันผลจากบริษัทจำกัดที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย หรือสถาบันการเงินที่มีกฎหมายโดยเฉพาะของประเทศไทยจัดตั้งขึ้นสำหรับให้กู้ยืมเงินเพื่อส่งเสริมเกษตรกรรม พาณิชยกรรม หรือ อุตสาหกรรม หรือได้รับเงินส่วนแบ่งของกำไรจากกองทุนรวมตามมาตรา 39 ผู้ได้รับเงินปันผลและเงินส่วนแบ่ง

ของกำไรได้รับยกเว้นไม่ต้องนำเงินปันผลและเงินส่วนแบ่งของกำไรดังกล่าวทั้งจำนวนมารวมคำนวณเป็นรายได้เพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคล

(1) บริษัทจำกัดที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทยซึ่งถือหุ้นในบริษัทจำกัดผู้จ่ายเงินปันผลไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ของหุ้นทั้งหมดที่มีสิทธิออกเสียงในบริษัทจำกัดผู้จ่ายเงินปันผลและบริษัทจำกัดผู้จ่ายเงินปันผลไม่ได้ถือหุ้นในบริษัทจำกัดผู้รับเงินปันผลไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม

(2) บริษัทจดทะเบียน ตามมาตรา 39 แห่งประมวลรัษฎากร

ทั้งนี้ การยกเว้นเงินปันผลหรือส่วนแบ่งของกำไร ผู้รับต้องถือหุ้นหรือหน่วยลงทุนที่เป็นเหตุเกิดเงินได้นั้นไม่น้อยกว่าสามเดือนก่อนวันประกาศจ่ายเงินปันผลหรือส่วนแบ่งของกำไร และต้องถือหุ้นหรือหน่วยลงทุนนั้นต่อไปอีกไม่น้อยกว่าสามเดือนนับแต่วันประกาศจ่ายเงินปันผลหรือส่วนแบ่งของกำไรด้วย (กรมสรรพากร, 2563 ข) อย่างไรก็ตาม กรมสรรพากร (2558 ค) เคยตอบข้อหารือเป็นข้อยกเว้นในกรณีนี้ไว้ว่า กรณีธนาคารซึ่งเป็นผู้ถือหุ้นหน่วยลงทุนในกองทุนรวม และได้ถือหน่วยลงทุนที่ก่อให้เกิดเงินได้เกินกว่าสามเดือนนับแต่วันที่ได้หน่วยลงทุนนั้นมาถึงวันมีเงินได้ แต่ต่อมากองทุนรวมได้จดทะเบียนเลิกกองทุนไปก่อนสามเดือนนับแต่วันที่มีเงินได้ กรณีนี้ไม่ใช่การโอนหน่วยลงทุนนั้นไปก่อนสามเดือนนับแต่วันที่มิเงินได้ ดังนั้น ธนาคารย่อมได้รับสิทธิยกเว้นภาษีเงินได้ตามมาตรา 3 แห่งพระราชกฤษฎีกาฯ (ฉบับที่ 263) พ.ศ. 2536

กรณีนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทยได้รับเงินส่วนแบ่งกำไรจากกิจการร่วมค้าให้ยกเว้นเงินปันผลหรือเงินส่วนแบ่งกำไรทั้งจำนวนที่ได้จากกิจการร่วมค้าที่ประกอบกิจการในประเทศไทย เฉพาะที่จ่ายให้แก่

ก. นิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทยหรือ

ข. นิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายของต่าง ประเทศ และประกอบกิจการในประเทศไทย (กรมสรรพากร, 2563 ข)

(5) เงินชดเชยค่าภาษีอากร

เงินชดเชยค่าภาษีอากร หมายความว่า เงินที่กรมศุลกากรจะจ่ายชดเชยค่าภาษีอากรซึ่งมีอยู่ในต้นทุนการผลิตสินค้าส่งออกให้แก่ผู้มีสิทธิได้รับเงินชดเชยในรูปแบบของบัตรภาษีตามพระราชบัญญัติชดเชยค่าภาษีอากรสินค้าส่งออกที่ผลิตในราชอาณาจักร พ.ศ. 2524 (กรมศุลกากร, 2562) ซึ่งกรมสรรพากรเคยให้คำวินิจฉัยเกี่ยวกับเงินชดเชยค่าภาษีอากรไว้ว่า กรณีบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล ซึ่งเป็นผู้ส่งออกได้ยื่นคำขอรับเงินชดเชยภาษีจากการส่งออกในรูปแบบของบัตรภาษีตามพระราชบัญญัติชดเชยค่าภาษีอากรสินค้าส่งออกที่ผลิตในราชอาณาจักร พ.ศ. 2524 ผู้ส่งออกนั้นจะต้องรับรู้มูลค่าของบัตรภาษีเป็นรายได้ของบริษัท เมื่อกรมศุลกากรอนุมัติให้ได้รับบัตรภาษี ตามหลักเกณฑ์สิทธิในการคำนวณภาษีเงินได้นิติบุคคล ตามมาตรา 65 (กรมสรรพากร, 2541 ง)

นอกจากนี้ กรมสรรพากรได้มีคำวินิจฉัยที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับเงินชดเชยค่าภาษีอากรว่า

(1) เงินชดเชยค่าภาษีสรรพสามิตที่กิจการได้รับถือเป็นรายได้จากกิจการหรือเนื่องจากการที่กระทำในรอบระยะเวลาบัญชี ดังนั้น กิจการต้องนำรายได้ดังกล่าวไปรวมคำนวณกำไรสุทธิเพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลในรอบระยะเวลาบัญชีที่ได้รับ (กรมสรรพากร, 2547)

(2) บริษัทที่ประกอบกิจการสถานบริการน้ำมันได้รับเงินชดเชยภาษีน้ำมันจากกองทุนฯ เนื่องจากมาตรการช่วยเหลือประชาชนในการลดอัตราภาษีสรรพสามิต ซึ่งเข้าลักษณะเป็น

เงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40(8) ดังนั้น บริษัทฯ ต้องนำเงินชดเชยที่ได้รับจากกองทุนฯ มาถือเป็นรายได้ และนำเงินชดเชยที่นำส่งเข้ากองทุนฯ มาถือเป็นรายจ่าย โดยใช้เกณฑ์สิทธิในการคำนวณกำไรสุทธิเพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลสำหรับรอบระยะเวลาบัญชีนั้น ตามมาตรา 65 (กรมสรรพากร, 2553)

(6) รายได้อื่น

รายได้อื่นนอกเหนือจากรายได้ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เช่น รายได้จากเงินอุดหนุนจากหน่วยงานของรัฐบาลจ่ายให้กับกิจการที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 ระลอกใหม่ ซึ่งรัฐบาลจ่ายให้กับนายจ้างที่ประกอบกิจการในกิจการและได้รับผลกระทบจากมาตรการของรัฐ โดยให้สำนักงานประกันสังคมจ่ายเงินช่วยเหลือตามจำนวนลูกจ้างสูงสุดไม่เกิน 200 คน ในอัตรา 3,000 บาทต่อคน (พระราชชาติธุรกิจ, 2564) มีผลกระทบทางบัญชีและภาษีอากรดังนี้

ในทางบัญชี กิจการจะรับรู้เงินอุดหนุนจากรัฐบาลเป็นรายได้ในงบกำไรขาดทุนเมื่อมีความเชื่อมั่นได้อย่างสมเหตุสมผลว่ากิจการจะปฏิบัติตามเงื่อนไขของเงินอุดหนุนที่กำหนดไว้ และกิจการจะได้รับเงินอุดหนุนนั้นจริง นอกจากนี้ กิจการควรรับรู้เงินอุดหนุนจากรัฐบาลในกำไรหรือขาดทุนอย่างเป็นระบบตลอดระยะเวลาซึ่งกิจการรับรู้ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับต้นทุนซึ่งเงินอุดหนุนนั้นจ่ายให้เพื่อเป็นการชดเชย แต่ไม่ควรรับรู้เงินอุดหนุนจากรัฐบาลในกำไรหรือขาดทุนเมื่อได้รับเงิน เนื่องจากถือว่าการดังกล่าวไม่เป็นไปตามเกณฑ์คงค้าง อย่างไรก็ตาม การรับรู้เงินอุดหนุนจากรัฐบาลในกำไรหรือขาดทุนเมื่อได้รับเงินจะนำมาใช้ได้ก็ต่อเมื่อไม่มีเกณฑ์อื่นที่เหมาะสมในการปันส่วนเงินอุดหนุนดังกล่าวเข้าในงวดอื่นๆ ที่ไม่ใช่งวดที่กิจการได้รับเงินอุดหนุนนั้น ตามประกาศสภาวิชาชีพบัญชี ที่ 53/2562 เรื่อง มาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 20 เรื่อง การบัญชีสำหรับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลและการเปิด

เผยข้อมูลเกี่ยวกับความช่วยเหลือจากรัฐบาล ทั้งนี้ กิจการอาจแสดงเงินอุดหนุนที่เกี่ยวข้องกับรายได้ เป็นส่วนหนึ่งในกำไรหรือขาดทุน โดยแสดงเป็น รายการแยกต่างหากหรือแสดงไว้ภายใต้หมวด รายได้อื่น หรืออาจนำเงินอุดหนุนดังกล่าว ไปหัก ในการแสดงรายการค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้อง (สภา วิชาชีพบัญชี, 2562)

แต่ในทางภาษีอากรนั้น ปัจจุบันยังไม่มี ประกาศออกมาอย่างชัดเจนว่าเงินได้ที่กิจการได้ รับการเยียวยาจากมาตรการของรัฐซึ่งจ่ายโดย สำนักงานประกันสังคมนั้น จะได้รับการยกเว้น ภาษีหรือไม่ มีเพียงการประกาศยกเว้นภาษีเงิน ได้บุคคลธรรมดาให้แก่ลูกจ้างของสถานประกอบการ ที่ได้รับเงินเยียวยาหรือชดเชยจากการได้รับ ผลกระทบจากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา (COVID-19) เท่านั้น (ชลลดา พุ่มพัฒนศิลป์, 2564) อย่างไรก็ตาม หากอ้างอิงคำวินิจฉัยในอดีตของ กรมสรรพากรแล้ว พบว่า กรมสรรพากร (2557) เคยวินิจฉัยไว้ว่า กรณีบริษัทได้รับเงินสนับสนุน ด้านการเงินจากรัฐบาลเพื่อนำไปใช้ในการก่อสร้าง เชื้อนเพื่อป้องกันอุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย หรือ ภัยธรรมชาติอื่นที่อาจเกิดขึ้นในประเทศไทยอัน มีลักษณะถาวรดังกล่าว เงินได้ดังกล่าวจะ ได้รับ ยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล แต่ทั้งนี้ บริษัทต้องไม่ นำมูลค่าต้นทุนของทรัพย์สินที่ได้ทำขึ้นเพื่อป้องกัน อุทกภัย วาตภัยอัคคีภัย หรือภัยธรรมชาติอื่นที่ เกิดขึ้นในประเทศไทยอันมีลักษณะถาวร ในส่วน ที่เท่ากับเงินได้ที่ได้รับยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล ไปรวมเป็นมูลค่าต้นทุนของทรัพย์สินเพื่อหักค่า สึกหรือและค่าเสื่อมราคาของทรัพย์สินตามมาตรา 65 ทวิ (2) ดังนั้น อาจเป็นไปได้ว่าเงินได้ที่กิจการ ได้รับ การเยียวยาจากมาตรการของรัฐซึ่งจ่ายโดย สำนักงานประกันสังคมนั้น จะได้รับการยกเว้นภาษี โดยกิจการไม่ต้องนำไปรวมคำนวณเป็นรายได้เพื่อ เสียภาษีเงินได้นิติบุคคลก็ได้

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในงบการเงิน นอกจากรายได้หลักหรือรายได้จากการดำเนิน กิจการแล้ว รายได้อื่นหรือรายได้จากการประกอบ กิจการมีความสำคัญไม่แพ้กัน และกรมสรรพากร ก็ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เมื่ออ้างอิงถึงแบบ แสดงรายการภาษีเงินได้บริษัทหรือห้างหุ้นส่วน นิติบุคคล (ภ.ง.ด.50) รายการที่ 6 หมวดรายได้อื่น แล้ว พบว่าประมวลรัษฎากรได้ให้นิยามของคำว่า “รายได้อื่น” ประกอบด้วยรายได้จากการประกอบ กิจการทั้งสิ้น 5 รายการ และแต่ละรายการมีแนว ปฏิบัติและข้อหาหรือของกรมสรรพากรแตกต่างกัน ไป อันส่งผลให้เกิดความเข้าใจผิดในการประเมิน รายได้จากการประกอบกิจการของผู้ประกอบการ ดังนี้

(1) กำไรจากการจำหน่ายทรัพย์สิน เช่น รายได้จากการจำหน่ายสินทรัพย์ที่ยึดคืนจาก การเช่าซื้อ และรายได้จากการขายหรือขายฝาก อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งกิจการต้องนำมารวมเป็นราย ได้จากการประกอบกิจการในการคำนวณภาษีเงิน ได้นิติบุคคล และบันทึกบัญชีรายได้ตามเกณฑ์สิทธิ ตามมาตรา 65 อย่างไรก็ตาม ในการรับรู้รายได้นั้น หากกิจการรับรู้รายได้ต่ำเกินไปโดยไม่มีเหตุผล อันสมควร เจ้าพนักงานประเมินย่อมมีอำนาจใน การประเมินรายได้เพิ่มขึ้นตามราคาประเมินทุน ทรัพย์เพื่อเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลของบริษัทได้ กำไรจากอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา

(2) การคำนวณกำไรจากอัตราแลกเปลี่ยน เงินตราเพื่อรับรู้เป็นรายได้จากการประกอบกิจการ ในการคำนวณภาษีเงินได้นิติบุคคลนั้น กิจการจะ ต้องดำเนินการตามคำสั่งกรมสรรพากร ที่ ท.ป. 72/2540 ๓ ลงวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นเรื่องการค้าขายรายได้หรือรายจ่ายที่เกิดจาก การคำนวณค่าหรือราคาของทรัพย์สินหรือหนี้สิน ซึ่งมีค่าหรือราคาเป็นเงินตราต่างประเทศที่เหลือ

อยู่ในวันสุดท้ายของรอบระยะเวลาบัญชี โดยให้ถือเป็นรายได้ในรอบระยะเวลาบัญชีดังกล่าว นอกจากนี้ หากกิจการมีผลขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยน ก็มีสิทธินำมาถือเป็นรายจ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิในรอบระยะเวลาบัญชีดังกล่าวได้เช่นเดียวกัน

(3) ดอกเบียร์รับ เช่น รายได้ดอกเบียร์ที่ได้รับจากการให้กู้ยืมเงินและจากการฝากธนาคาร ซึ่งกิจการจะต้องนำมารวมเป็นรายได้เพื่อคำนวณภาษีเงินได้นิติบุคคลตามเกณฑ์สิทธิ์ หากเป็นรายได้ดอกเบียร์รับจากการให้กู้ยืมเงินกรมสรรพากรได้กำหนดเงื่อนไขในการรับรู้รายได้จากการประกอบกิจการไว้ดังนี้

1) อัตราดอกเบียร์ กรมสรรพากรไม่ได้กำหนดว่ากิจการจะต้องคิดดอกเบียร์ในอัตราเท่าไรจึงจะเหมาะสม มีเพียงข้อกำหนดว่าในกรณีที่กิจการให้กู้ยืมเงินโดยไม่มีดอกเบียร์หรือมีดอกเบียร์ที่ต่ำกว่าราคาตลาดโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร เจ้าพนักงานมีอำนาจในการประเมินรายได้ดอกเบียร์รับได้ตามราคาตลาด โดยใช้อำนาจตามมาตรา 65 ทวิ (4) โดยแบ่งออกเป็นกรณีที่มีอยู่ไปให้กู้ยืม และการนำเงินที่กู้ยืมจากผู้อื่นไปให้กู้ยืมต่อ ซึ่งมีวิธีการประเมินรายได้ดอกเบียร์รับไม่เหมือนกัน ดังนั้น กิจการจะต้องระบุให้แน่ชัดว่าเงินที่นำไปให้บุคคลอื่นกู้ยืมเงินนั้นมาจากแหล่งใด ทั้งนี้ เพื่อจะได้ทราบว่าอัตราดอกเบียร์ที่จะต้องนำมาคำนวณในการรับรู้รายได้นั้นควรจะเป็นอัตราใดจึงจะถูกต้องตามหลักภาษีอากร

2) ระเบียบสวัสดิการพนักงาน ในกรณีที่กิจการมีนโยบายเกี่ยวกับการให้พนักงานกู้ยืมเงิน กิจการควรกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการให้กู้ยืมเงินแก่พนักงานไว้ในระเบียบสวัสดิการด้วย เนื่องจากการมีระเบียบสวัสดิการเพื่อการให้กู้ยืมเงินและการไม่มีระเบียบดังกล่าวจะมีผลต่อการรับรู้รายได้ดอกเบียร์รับที่ต่างกัน กล่าวคือ การ

ให้สวัสดิการแก่ลูกจ้างที่สามารถนำมาถือเป็นค่าใช้จ่ายในการคำนวณกำไรสุทธิทางภาษีอากรนั้น จะต้องเข้าองค์ประกอบ 3 ข้อดังต่อไปนี้

1. นายจ้างจะต้องมีระเบียบ ประกาศ หรือข้อบังคับเกี่ยวกับสวัสดิการ และต้องแจ้งให้พนักงานและลูกจ้างทราบโดยทั่วกัน

2. เป็นสวัสดิการที่ให้แก่พนักงานและลูกจ้างทุกคนโดยไม่เลือกปฏิบัติ ทั้งนี้ อาจจะได้ไม่เท่ากันในแต่ละระดับหรือตำแหน่งทางของพนักงานหรือลูกจ้างก็ได้ แต่พนักงานและลูกจ้างจะต้องได้รับสวัสดิการทุกคน โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ

3. สวัสดิการนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับการประกอบธุรกิจ และก่อให้เกิดรายได้ในการประกอบธุรกิจ

(4) เงินปันผลหรือเงินส่วนแบ่งกำไร

ในการรับรู้รายได้เงินปันผลหรือเงินส่วนแบ่งกำไรระหว่างหลักการบัญชีและหลักภาษีอากร จะมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การรับรู้รายได้ตามหลักบัญชีจะถือตามเกณฑ์คงค้าง รับรู้เป็นรายได้ค้างรับเมื่อมีการประกาศจ่ายเงินปันผลหรือเงินส่วนแบ่งกำไร แต่ในทางภาษีอากรจะรับรู้รายได้ตามมาตรา 65 ทวิ (10) ซึ่งหากการรับเงินปันผลหรือเงินส่วนแบ่งกำไรเข้าเงื่อนไขในมาตรานี้ กิจการอาจจะได้รับสิทธิยกเว้นภาษีจากรายได้ดังกล่าวทั้งหนึ่งหรือทั้งจำนวนก็ได้ ส่งผลให้กิจการต้องปรับปรุงกำไรสุทธิทางบัญชีให้เป็นกำไรสุทธิทางภาษีตอนคำนวณภาษีเงินได้นิติบุคคลสิ้นปี และทำให้ประหยัดภาษีลงไปได้ ดังนั้น ในการรับรู้รายได้เงินปันผลหรือเงินส่วนแบ่งกำไร กิจการจำเป็นต้องพิจารณามาตรา 65 ทวิ (10) รวมถึงกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องให้เข้าใจ เพื่อให้สามารถใช้สิทธิประโยชน์ทางภาษีอากรได้อย่างเต็มที่

(5) เงินชดเชยค่าภาษีอากร

เงินชดเชยค่าภาษีอากรที่กิจการอาจได้รับจากกรมสรรพสามิต หรือกรมศุลกากร ถือเป็นรายได้จากกิจการหรือเนื่องจากการกระทำในรอบระยะเวลาบัญชีที่ต้องรับรู้ตามเกณฑ์สิทธิในการคำนวณภาษีเงินได้นิติบุคคล

(6) รายได้อื่นนอกเหนือ เช่น รายได้จากเงินอุดหนุนจากหน่วยงานของรัฐบาล

ในทางบัญชี กิจการต้องปฏิบัติตามประกาศสภาวิชาชีพบัญชี ที่ 53/2562 เรื่อง มาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 20 เรื่อง การบัญชีสำหรับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลและการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับความช่วยเหลือจากรัฐบาล กล่าวคือ กิจการควรรับรู้เงินอุดหนุนจากรัฐบาลในกำไรหรือขาดทุนอย่างเป็นระบบตลอดระยะเวลาซึ่งกิจการรับรู้ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับต้นทุนซึ่งเงินอุดหนุนนั้นจ่ายให้เพื่อเป็นการชดเชย แต่ไม่ควรรับรู้เงินอุดหนุนจากรัฐบาลในกำไรหรือขาดทุนเมื่อได้รับเงิน เนื่องจากถือว่าการดังกล่าวไม่เป็นไปตามเกณฑ์คงค้าง อย่างไรก็ตาม การรับรู้เงินอุดหนุนจากรัฐบาลในกำไรหรือขาดทุนเมื่อได้รับเงินจะนำมาใช้ได้ก็ต่อเมื่อไม่มีเกณฑ์อื่นที่เหมาะสมในการปันส่วนเงินอุดหนุนดังกล่าวเข้าในงวดอื่นๆ ที่ไม่ใช่งวดที่กิจการได้รับเงินอุดหนุนนั้น ทั้งนี้ กิจการอาจแสดงเงินอุดหนุนที่เกี่ยวข้องกับรายได้แยกต่างหากหรือแสดงไว้ภายใต้หมวดรายได้อื่น หรืออาจนำเงินอุดหนุนดังกล่าวไปหักในการแสดงรายการค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม ในทางภาษีอากรนั้น ปัจจุบันยังไม่มีประกาศออกมาอย่างชัดเจนว่าเงินได้ที่กิจการได้รับการเยียวยาจากมาตรการของรัฐซึ่งจ่ายโดยสำนักงานประกันสังคมนั้น จะได้รับการยกเว้นภาษีหรือไม่ มีเพียงการประกาศยกเว้นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาให้แก่ลูกจ้างของสถานประกอบการเท่านั้น แต่หากอ้างอิงถึงคำวินิจฉัยในอดีตของกรมสรรพากรแล้วก็อาจเป็นไปได้ว่ารัฐบาลจะมีประกาศยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลให้กับเงินได้ดังกล่าว และหากมีการประกาศยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลให้กับเงินได้ดังกล่าวจริง ก็ย่อมถือเป็นสิทธิประโยชน์ทางภาษีอากรของกิจการ ที่ต้องนำมาใช้ได้ที่ได้รับจากการอุดหนุนจากรัฐบาลมาปรับปรุงในการคำนวณภาษีเงินได้นิติบุคคลตอนสิ้นปีต่อไป

ดังนั้น จากความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการประเมินรายได้จากการประกอบกิจการข้างต้น ผู้ประกอบการจำเป็นต้องศึกษาเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถนำมาถือปฏิบัติในการคำนวณภาษีเงินได้นิติบุคคลได้อย่างถูกต้อง และใช้สิทธิประโยชน์ทางภาษีอากรได้อย่างเต็มที่ ซึ่งส่งผลให้กิจการสามารถประหยัดภาษีที่ต้องชำระได้ และไม่ต้องกังวลกับผลกระทบทางภาษีอากรที่อาจจะเกิดขึ้นจากการถูกตรวจสอบจากเจ้าพนักงาน อันเป็นเหตุให้กิจการอาจต้องเสียค่าปรับ เงินเพิ่ม หรือเบี้ยปรับ ซึ่งล้วนแต่เป็นต้นทุนในการดำเนินกิจการทั้งสิ้น

บรรณานุกรม

กรมศุลกากร. (2562). *การชดเชยภาษี*. ค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2565 จาก https://www.customs.go.th/content_simple.php?ini_content=tax_incentive_160929_04&ini_menu=menu_tax_incentive&lang=th&left_menu=menu_tax_incentive_160928_06.

กรมสรรพากร. (2540 ก). *ภาษีเงินได้นิติบุคคลและภาษีธุรกิจเฉพาะ การขายฝากที่ดินของบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล*. ค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2565 จาก <https://www.rd.go.th/22874.html>.

- กรมสรรพากร. (2540 ข). ภาษีเงินได้นิติบุคคลและภาษีธุรกิจเฉพาะ กรณีการให้พนักงานของบริษัทในเครือกู้ยืมเงินโดยมีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าราคาตลาด. ค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2565 จาก http://interweb1.rd.go.th/cgi-bin/intra_search?q=%E3%CB%E9%BE%B9%D1%A1%A7%D2%B9%A1%D9%E9%C2%D7%C1%E0%A7%D4%B9;t=5;field=1;page=1;long=1.
- กรมสรรพากร. (2541 ก). ภาษีเงินได้นิติบุคคล กรณีการปรับปรุงกำไรสุทธิจากการขายฝากอสังหาริมทรัพย์เพื่อเสียภาษีเงินได้. ค้นเมื่อ 27 พฤศจิกายน 2565 จาก http://interweb1.rd.go.th/cgi-bin/intra_search?q=%C3%D2%C2%E4%B4%E9%E0%B9%D7%E8%CD%A7%A8%D2%A1%A1%D2%C3%BB%C3%D0%A1%CD%BA%A1%D4%A8%A1%D2%C3;t=5;field=%201;page=2;long=1.
- กรมสรรพากร. (2541 ข). ภาษีเงินได้นิติบุคคล กรณีการปรับปรุงกำไรสุทธิจากการขายฝากอสังหาริมทรัพย์เพื่อเสียภาษีเงินได้. ค้นเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2565 จาก http://interweb1.rd.go.th/cgi-bin/intra_search?q=%A1%D3%E4%C3%A8%D2%A1%CD%D1%B5%C3%D2%E1%C5%A1%E0%BB%C5%D5%E8%C2%B9;t=5;field=1;page=4;long=1.
- กรมสรรพากร. (2541 ค). ภาษีเงินได้นิติบุคคล กรณีการใช้อำนาจประเมินดอกเบี้ยรับจากการเพิ่มทุน. ค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2565 จาก http://interweb1.rd.go.th/cgi-bin/intra_search?q=%B4%CD%A1%E0%BA%D5%E9%C2%C3%D1%BA;t=5;field=1;page=20;long=1.
- กรมสรรพากร. (2541 ง). ภาษีเงินได้นิติบุคคล กรณีการรับรู้รายได้เงินชดเชยภาษีอากร. ค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2565 จาก http://interweb1.rd.go.th/cgi-bin/intra_search?q=%E0%A7%D4%B9%AA%B4%E0%AA%C2%A4%E8%D2%C0%D2%C9%D5%CD%D2%A1%C3;t=5;field=1;page=1;long=1.
- กรมสรรพากร. (2542). คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3543/2542. ค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2565 จาก <https://www.rd.go.th/16663.html>.
- กรมสรรพากร. (2546 ก). ภาษีเงินได้นิติบุคคล กรณีการรับรู้รายได้. ค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2565 จาก http://interweb1.rd.go.th/cgi-bin/intra_search?q=%A8%D3%CB%B9%E8%D2%C2%B7%C3%D1%BE%C2%EC%CA%D4%B9;t=5;field=1;page=1;long=1.
- กรมสรรพากร. (2546 ข). ภาษีเงินได้นิติบุคคล กรณีให้สวัสดิการแก่พนักงานโดยการกู้ยืมเงินเพื่อซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์. ค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2565 จาก http://interweb1.rd.go.th/cgi-bin/intra_search?q=%E3%CB%E9%BE%B9%D1%A1%A7%D2%B9%A1%D9%E9%C2%D7%C1%E0%A7%D4%B9;t=5;field=1;page=2;long=1.
- กรมสรรพากร. (2547). ภาษีเงินได้นิติบุคคล ภาษีเงินได้หัก ณ ที่จ่ายและภาษีมูลค่าเพิ่ม กรณีการจ่ายเงินชดเชยค่าภาษีสรรพสามิต. ค้นเมื่อ 20 กันยายน 2565 จาก <https://www.rd.go.th/28733.html>.
- กรมสรรพากร. (2551 ก). ภาษีเงินได้นิติบุคคลและภาษีธุรกิจเฉพาะ กรณีการให้บริษัทในเครือกู้ยืมเงิน. ค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2565 จาก <https://www.rd.go.th/38101.html>.
- กรมสรรพากร. (2551 ข). ภาษีเงินได้นิติบุคคล กรณีดอกเบี้ยรับของเงินค้ำหุ้นเพิ่มทุนที่ชำระไม่ครบถ้วน. ค้นเมื่อ 20 กันยายน 2565 จาก <https://www.rd.go.th/38800.html>.

- กรมสรรพากร. (2553). ภาษีมูลค่าเพิ่มและภาษีเงินได้ กรณีรับเงินชดเชยค่าน้ำมันและการนำส่งเงินเข้า
กองทุนน้ำมันเชื้อเพลิงตามคำสั่งนายกรัฐมนตรี. ค้นเมื่อ 20 กันยายน 2565 จาก http://interweb1.rd.go.th/cgi-bin/intra_search?q=%E0%A7%D4%B9%AA%B4%E0%AA%C2%A4%E8%D2%C0%D2%C9%D5;t=5;field=1;page=3;long=1.
- กรมสรรพากร. (2555). ภาษีเงินได้นิติบุคคล กรณีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยให้บริษัทในเครือกู้ยืม.
ค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2565 จาก http://interweb1.rd.go.th/cgi-bin/intra_search?q=%E3%CB%E9%BA%C3%D4%C9%D1%B7%E3%B9%E0%A4%C3%D7%CD%A1%D9%E9%C2%D7%C1%E0%A7%D4%B9;t=5;field=1;page=1;long=1.
- กรมสรรพากร. (2556). ภาษีเงินได้นิติบุคคล กรณีการคำนวณดอกเบี้ยกู้ยืมของบริษัทในเครือ. ค้นเมื่อ
23 สิงหาคม 2565 จาก http://interweb1.rd.go.th/cgi-bin/intra_search?q=%E3%CB%E9%BA%C3%D4%C9%D1%B7%E3%B9%E0%A4%C3%D7%CD%A1%D9%E9%C2%D7%C1%E0%A7%D4%B9;t=5;field=1;page=3;long=1.
- กรมสรรพากร. (2557). ภาษีเงินได้นิติบุคคลและภาษีมูลค่าเพิ่ม กรณีมาตรการเก็บภาษีจากเงินอุดหนุน
โครงการก่อสร้างเขื่อนป้องกันอุทกภัยของนิคมอุตสาหกรรม. ค้นเมื่อ 15 กันยายน 2565 จาก
<https://www.rd.go.th/53728.html>.
- กรมสรรพากร. (2558 ก). ภาษีเงินได้นิติบุคคล กรณีการรับรู้รายได้จากการขายอสังหาริมทรัพย์. ค้น
เมื่อ 28 พฤศจิกายน 2565 จาก <https://www.rd.go.th/54826.html>.
- กรมสรรพากร. (2558 ข). ภาษีเงินได้นิติบุคคล กรณีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืม. ค้นเมื่อ 23
สิงหาคม 2565 จาก http://interweb1.rd.go.th/cgi-bin/intra_search?q=%E3%CB%E9%A1%D9%E9%C2%D7%C1%E0%A7%D4%B9;t=5;field=1;page=12;long=1.
- กรมสรรพากร. (2558 ค). ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาและภาษีเงินได้นิติบุคคล กรณีได้รับเงินส่วนแบ่ง
กำไรจากกองทุนรวมในระหว่างการชำระบัญชี. ค้นเมื่อ 13 สิงหาคม 2565 จาก <https://www.rd.go.th/26140.html>.
- กรมสรรพากร. (2563 ก). เงื่อนไขการคำนวณกำไรสุทธิตามมาตรา 65 ทวิ. ค้นเมื่อ 27 สิงหาคม 2565
จาก <https://www.rd.go.th/828.html>.
- กรมสรรพากร. (2563 ข). พระราชกฤษฎีกาออกตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร
(ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2500. ค้นเมื่อ 15 กันยายน 2565 จาก <https://www.rd.go.th/2376.html>.
- กลุ่มนักวิชาการภาษีอากร. (2565). ภาษีอากรตามประมวลรัษฎากร 2565. กรุงเทพฯ: เรือนแก้ว
การพิมพ์.
- ชลลดา ฟูวัฒนศิลป์. (2564). ยกเว้นภาษี กรณีเงินช่วยเหลือสนับสนุนลดผลกระทบ Covid-19. ค้นเมื่อ
20 กันยายน 2565 จาก https://www.dst.co.th/index.php?option=com_content&view=article&id=4170:tax-exemption-subsidy-covid-19&catid=29&Itemid=180&lang=en.
- ประชาชาติธุรกิจ. (2564). ประกันสังคม จ่ายทุกบริษัทสูงสุด 6 แสน มาตรา 33 รับ 2,500 ทุกคน.
ค้นเมื่อ 28 กันยายน 2564 จาก <https://www.prachachat.net/finance/news-715273>.

สภาวิชาชีพบัญชี. (2562). ประกาศสภาวิชาชีพบัญชี ที่ 53/2562 เรื่อง มาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 20 เรื่อง การบัญชีสำหรับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลและการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับความช่วยเหลือจากรัฐบาล. ค้นเมื่อ 20 กันยายน 2565 จาก <https://www.tfac.or.th/upload/9414/sGCH-gopJwa.pdf>.

ภูมิปัญญาชาวบ้านจากตำรายา ตำบลดทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

Folk Wisdom from Medicine Texts of Sai Khao Subdistrict, Khok Pho District, Pattani Province

สวพร จันทรสกุล¹, เวकिन วุฒิวงศ์², ขวัญตา ทวีสุข³
Sawaporn Jantarasukul¹, Vakin Whutthiwong², Khwanta Thaweasuk³

Received: 26 October 2023

Revised: 23 November 2023

Accepted: 9 January 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์ภูมิปัญญาทางภาษาที่ปรากฏในตำรายา ตำบลดทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี และเพื่อศึกษาภูมิปัญญา ความเชื่อ ในการรักษาโรคที่ปรากฏในตำรา ซึ่งเป็นวิจัยเชิงคุณภาพโดยเก็บข้อมูลภาคสนามและการวิเคราะห์ สังเคราะห์เอกสาร ข้อมูลที่ใช้เป็นข้อมูลปฐมภูมิจากตำรายาซึ่งเป็นลายลักษณ์อักษรโดยคัดเลือกเอกสารที่มีสภาพสมบูรณ์ไม่เปื่อยขาด มีเนื้อหาสมบูรณ์เท่านั้น จำนวน 45 ตำรับยา รวมทั้งพิจารณาด้านการใช้ภาษา ทั้งนี้ได้สัมภาษณ์เจ้าของตำรายาและหมอฟันบ้านเพื่อให้ได้ข้อมูล

ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

1. ภูมิปัญญาทางภาษาที่ปรากฏในตำรายา จำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ 1) ภูมิปัญญาด้านกลวิธีในการบันทึกตำรายา จำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ การขึ้นต้นสูตรยา แบ่งออกเป็นกรขึ้นต้นด้วยประเภทการรักษา การขึ้นต้นด้วยชื่อยาโดยตรง และการขึ้นต้นโดยนำเอาอาการของโรคมานำเป็นชื่อยา และการใช้คำลงท้ายสูตรยาแต่ ละชานาน แบ่งออกเป็นกรลงท้ายด้วยการแจ้งสรรพคุณในการรักษาที่ดี และการลงท้ายด้วยข้อความมนต์คาถา 2) ภูมิปัญญาด้านการใช้ภาษาถิ่นได้ เป็นกรใช้คำศัพท์เฉพาะภาษาถิ่นทั้งด้านเสียงและความหมายของคำ และบันทึกลายลักษณ์อักษรตามสำเนียงภาษาถิ่นได้ที่ใช้ในการพูดผสมผสานกับภาษาไทยมาตรฐาน ทำให้คนในพื้นที่สามารถเข้าใจข้อความในตำรายาได้

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, โทร. 09-3697-1847, Email: sawaporn.j@yru.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมการพัฒนาชุมชน, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, โทร. 08-9733-4799, Email: vakin.w@yru.ac.th

³ อาจารย์, หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, โทร. 06-2564-5441, Email: Pinyada.t@yru.ac.th

¹ Assistant Professor, Bachelor of Arts (Thai), Faculty of Humanities and Social Sciences, Tel. 09-3697-1847, Email: sawaporn.j@yru.ac.th

² Assistant Professor, Bachelor of Arts (Community Development), Faculty of Humanities and Social Sciences, Tel. 08-9733-4799, Email: vakin.w@yru.ac.th

³ Lecturer, Bachelor of Arts (Thai), Faculty of Humanities and Social Sciences, Tel. 06-2564-5441, Email: Pinyada.t@yru.ac.th

2. ภูมิปัญญาด้านความเชื่อเกี่ยวกับการรักษา จำแนกได้ 3 ความเชื่อ คือ 1) คติความเชื่อเรื่องพระรัตนตรัย อำนาจเหนือธรรมชาติ 2) ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ โดยถูกชักนำความเชื่อดังกล่าวผ่านชนิดยา วิธีการปรุงยา ใช้วิธีการกล่าวถึงอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาช้านาน เพื่อให้ผู้ใช้เห็นว่ายาสมุนไพรที่ใช้รับการรักษานั้นมีค่า สร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ป่วยรวมถึงญาติผู้ป่วย และเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับเจ้าของตำรายา และ 3) ความเชื่อด้วยการเลือกสมุนไพรมาใช้ในการรักษา เช่น ความเชื่อเรื่องของ “สี” ของพืชในการรักษา ตัวอย่าง พืชที่มีสีแดง เช่น เจตมูลเพลิง ช่วยบำรุงโลหิต

คำสำคัญ: ตำรายา, ภูมิปัญญาพื้นบ้าน, จังหวัดปัตตานี, การแพทย์แผนไทย

Abstrac

This research aimed to analyze the linguistic wisdom found in the medical manuscripts of Sai Khao Subdistrict, Kok Pho District, Pattani Province, and to study the local wisdom and beliefs regarding disease treatments that were presented in the manuscripts. This was a qualitative study involving fieldwork and the synthesis of documents. The primary data used were literary medical manuscripts from the region. Only well-preserved documents with complete content were selected, amounting to 45 medical recipes. Furthermore, the study evaluated language use. Interviews were conducted with the manuscript owners and local healers to gather more information.

The research findings were as follows:

1. The linguistic wisdom evident in the medical manuscripts can be categorized into two features: wisdom related to the method of documenting medical recipes, for which there are two key aspects: The introduction of the drug formula, which is divided into beginning with the type of treatment, starting with the drug's direct name, or initiating by using the symptoms of the disease as the drug's name; and the conclusion of each drug formula, either by indicating the drug's therapeutic properties or by ending with a magical incantation. The second feature is wisdom in using the Southern dialect for recording. This includes using specific local terms, both in sound and meaning, and documenting the script according to the Southern dialect pronunciation mixed with standard Thai, making it understandable to the local population.

2. The wisdom related to beliefs about treatment can be divided into three core categories: 1) Beliefs about the Triple Gem (Rattana Tri) and supernatural powers; 2) Beliefs about occultism, conveyed through types of medicine, methods of preparing the medicine, and references to supernatural powers. These beliefs, passed down through generations, ensure the user feels the herbal medicine used in the treatment is valuable, instilling hope and strength in patients and their families, and enhancing the credibility of the manuscript holder; and 3) Beliefs

associated with choosing herbs for treatment, such as the belief in the “color” of plants in healing. For instance, plants with a red color, Such as Indian Leadwort, are believed to nourish the blood.

Keywords: Medical texts, Folk wisdom, Pattani Province, Thai traditional medicine

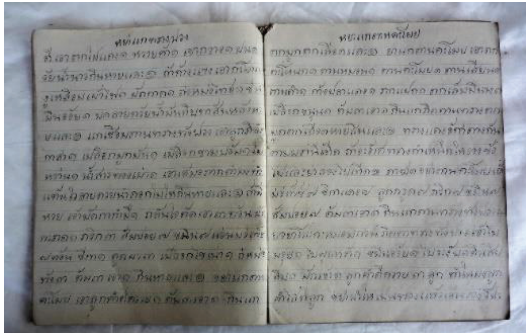
บทนำ

ชุมชนพรายชาว อำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานหลายร้อยปี โดยมีผู้นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกันและมีความสัมพันธ์อันอย่างแนบแน่น จนกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความเป็นอยู่แบบพหุวัฒนธรรมอย่างยาวนาน จนมีตำนานกล่าวขานถึงที่มาของชื่อ “พรายชาว” ว่าวันหนึ่งได้มีพายุพัดทรายลงมาจากเขาเติมไปหมดและทรายที่ถูกพัดมานั้นมีสีขาวสวยงามมาก จึงเป็นที่มาของชื่อบ้านพรายชาวตั้งแต่นั้นมา หรือจากข้อสันนิษฐานว่า การอพยพของชาวบ้านที่มาจากเมืองไทรบุรีหรือรัฐเคดาร์ เดินทางรอนแรมผ่านสถานที่ต่างๆ ตั้งแต่บ้านน้ำเขียว บ้านคูหา สะบ้าย้อย และบ้านนาโหนด จนถึงบ้านพรายชาว แล้วมาตั้งชุมชนตรงที่แห่งนี้ ทั้งนี้ อายุของแต่ละหมู่บ้านก็มีความเก่าแก่แตกต่างกัน ตลอดจนสถานที่สำคัญ เช่น วัดพรายชาวที่มีอายุราว 650 ปี เป็นที่รวมจิตใจของชาวพรายที่นับถือศาสนาพุทธ หรือแม้แต่ในหมู่บ้านควนลังงา ก็ปรากฏมัสยิดอายุกว่า 300 ปี ย่อมแสดงให้เห็นถึงความ เป็นชุมชนเก่าแก่และภูมิหลังอันยาวนาน (เวศิน วุฒิมวงศ์, 2551: 1) ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงความเชื่อในด้านต่างๆ โดยมีหลักฐานทางโบราณคดีการบอกเล่า สืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษในชุมชน ซึ่งได้ถ่ายทอดเรื่องราวและภูมิปัญญาผ่านลายลักษณ์อักษรโดยมีหลักฐานการบันทึก เช่น ความเชื่อทาง

ไสยศาสตร์ คาถาอาคม การสร้างเรือน ตลอดจนภูมิปัญญาชาวบ้านในการรักษาโรคจากสมุนไพรท้องถิ่นที่ทรงคุณค่าไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

ปัจจุบันภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการรักษา ยังคงมีการรักษาโรคต่างๆ ด้วยสมุนไพร แต่มีข้อสังเกตว่า ภายใต้ชุมชนพหุวัฒนธรรมทั้งสองศาสนา ต่างก็ยังคงรักษาด้วยสมุนไพร หากเจ็บป่วยเพียงเล็กน้อย การใช้สมุนไพรจึงเป็นทางเลือกในการรักษา เพราะเชื่อในสรรพคุณสมุนไพร และมีความเชื่อมั่นหมอพื้นบ้านในการรักษาโรคว่าจะหาย อีกทั้งพื้นที่ในตำบลพรายชาว อำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยพืชสมุนไพร มีความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับธรรมชาติในท้องถิ่นรวมถึงความเชื่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

คณะวิจัยจึงเกิดความสนใจและได้รวบรวมเก็บข้อมูลเอกสารบันทึก หรือตำราความเชื่อในการรักษาโรค ที่ชาวบ้านเรียกว่า คำรยาหรือสมุดยา รักษาโรค ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นแขนงหนึ่ง ชาวบ้านกล่าวว่าในอดีตบรรพบุรุษในชุมชนพรายชาว มีความเชื่อในการรักษาโรคโดยใช้สมุนไพรในการรักษา กรรมวิธีการปรุงยา ตลอดจนวิธีการรักษาแบบพื้นบ้าน และบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้คนรุ่นลูกรุ่นหลานได้รู้วิธีการรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษที่ได้คิดค้นตำรายาเพื่อรักษาโรคให้กับคนป่วยในพื้นที่

ภาพที่ 1 สมุดตำรายาโบราณ

จากภาพ เป็นที่สังเกตเห็นได้ว่าลักษณะภาษาที่ใช้ในการถ่ายทอด ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในกลวิธีการบันทึกสูตรยา มีลักษณะการใช้ภาษาเป็นภาษาถิ่นใต้ โดยผู้บันทึกออกเสียงอย่างไร ได้ถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์ตามลักษณะการออกเสียงเช่นนั้น ตัวอย่าง คำว่า “สมยา” มาจากคำว่า “ผสมยา” คำว่า “หยา” หรือ “อย่า” มาจากคำว่า “ยา” ตามบริบทของเนื้อหา หรือคำว่า “ลอลดลมอ๊กเสบ” มาจากคำว่า “หลอดลมอ๊กเสบ” เป็นต้น อีกทั้งในการขึ้นต้นสูตรยาในแต่ละสูตรมีลักษณะการขึ้นต้นที่ไม่เหมือนกัน เช่น ขึ้นต้นด้วยวิธีการรักษา ขึ้นต้นด้วยชื่อสูตรยาโดยตรง เช่น ยาพอกแผล “การพอก” เป็นการเริ่มต้นด้วยวิธีการรักษาโรค หรือ การขึ้นต้นด้วยอาการของโรค เช่น ยาแก้โรคบัวตอกจริต ยาแก้ร้อนใน อีกทั้งในตำรายาไม่พบการบันทึกในรูปภาษาบาลีสันสกฤต แต่เป็นการบันทึกบทสวดคุณ พระรัตนตรัยโดยใช้ภาษาใต้เป็นภาษาเขียน นอกจากนี้เนื้อความในตำรายามีความเชื่อบางประการในการรักษา เช่น ความเชื่อในคุณพระรัตนตรัย ผู้รักษาได้นำพระคาถามาใช้ร่วมกับการรักษาโรค เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้ที่มารักษา หรือความเชื่อด้านไสยศาสตร์ที่นำมาใช้ในการรักษา เช่น การนำเส้นผมมาเผาไฟใช้ในการรักษาให้เลือดกำเดาหยุดไหล ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าสนใจในการศึกษาตำรายาอย่างยิ่ง

จากความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านจากบันทึกในตำรายาคณะวิจัยจึงได้ศึกษาข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาทางภาษาที่ปรากฏในตำรายา และเพื่อศึกษาภูมิปัญญา ความเชื่อ ในการรักษาโรคที่ปรากฏในตำรายา นอกจากนี้เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาชาวบ้านจากบันทึกในตำรายา และเผยแพร่องค์ความรู้โดยใช้วิธีการถอดความให้คนในชุมชน ตลอดจนต้องการก่อให้เกิดสารัตถะและภูมิปัญญาในการรักษาเพื่อให้ชุมชนสามารถนำไปประยุกต์หรือปรับใช้ในการรักษาโรคเบื้องต้น และเป็นองค์ความรู้ทาง ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการรักษาโรคต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาทางภาษาที่ปรากฏในตำรายา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาด้านความเชื่อในการรักษาโรคที่ปรากฏในตำรา

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขต ดังนี้
 กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยพรรณนา (Descriptive Research) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ จากชาวบ้านที่มีการเก็บรักษาตำรายาจากบรรพบุรุษในพื้นที่หมู่ที่ 3 ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีจำนวน 3 ตำรายา แต่เมื่อลงพื้นที่เก็บข้อมูล พบว่า ตำรายาที่มีความสมบูรณ์ สามารถถอดถ่ายแปลความได้มี จำนวน 2 เล่ม 45 ตำรับยา ได้แก่ เล่มที่ 1 จำนวน 44 ตำรับยา และเล่มที่ 2 จำนวน 1 ตำรับยา จากนั้นผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างการสัมภาษณ์ ได้แก่ เจ้าของตำรายา และหมอยาพื้นบ้านในพื้นที่ที่ยังคงทำการรักษาในพื้นที่จำนวน 1 คน

2. ด้านเนื้อหา นอกจากใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้คัดเลือกคำราชาที่มีสภาพสมบูรณ์ไม่เปื่อยหรือฉีกขาด มีเนื้อหาและอักษรที่ครบถ้วนสามารถถอดความได้เท่านั้น รวมทั้งพิจารณาภาษาที่ใช้บันทึกข้อมูลด้านคำราชา เป็นคำศัพท์ท้องถิ่นเฉพาะ เทียบข้อมูลจากผู้รู้ในพื้นที่ซึ่งมีความชำนาญในด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ โดยเฉพาะ ด้านความเชื่อที่พบมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป โดยบางอย่างพบเฉพาะเพียงในคำราชา และพบได้ยากในปัจจุบัน การเทียบเคียงคำศัพท์ท้องถิ่น ซึ่งอาจมีความเหมือนและความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นโดยใช้การสัมภาษณ์จากหมอพื้นบ้านในพื้นที่

วิธีการศึกษา

ขั้นเตรียมข้อมูล

สำรวจเอกสารหรือคำราชาในพื้นที่ ที่ปรากฏการบันทึกภูมิปัญญา ความเชื่อต่างๆ จากการสัมภาษณ์คนในพื้นที่ และเอกสารหรือคำราชาที่ชาวบ้านได้เก็บรักษา จากนั้นคัดแยกประเภทความเชื่อและภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ได้เก็บลงในระบบฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะเอกสารหรือคำราชาที่มีเนื้อหาภูมิปัญญาความเชื่อในการรักษาโรคเท่านั้น

ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล

ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูล รวบรวมคำราชาสัมภาษณ์เจ้าของคำราชา และหมอพื้นบ้านด้านการใช้ภาษาและการรักษาโรคที่ปรากฏในคำราชา อีกทั้งได้ถ่ายภาพเนื้อหาคำราชาเพื่อใช้ในการวิเคราะห์

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ในฐานะเจ้าของภาษาถิ่นใต้ ได้ศึกษาและอ่านเอกสารคำราชา จากนั้นถ่ายทอดอักษรจากบันทึก โดยแปลข้อความอักษรแต่ละตัว ให้

ตรงกับอักษรที่ปรากฏในเอกสารหรือคำราชาแบบตัวต่อตัว คำต่อคำ คือ ในเอกสารหรือคำราชาใช้พยัญชนะ สระ เครื่องหมายอะไร ต้องถอดออกเป็นภาษาไทยกลาง ให้ตรงตามตำแหน่งเดิมทุกประการ จะเปลี่ยนไปเป็นพยัญชนะ สระ หรือเครื่องหมายอย่างอื่นไม่ได้ ทั้งนี้ เพื่อรักษาอักษรวิธีของภาษาไว้

3.2 ตรวจสอบความถูกต้องของคำและศัพท์เฉพาะจากเจ้าของคำราชาและหมอพื้นบ้านในพื้นที่ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

3.3 เรียบเรียงเนื้อหาจากการถ่ายทอดอักษรให้ถูกต้อง และคัดแยกคำภาษาถิ่นใต้ที่พบในเอกสารหรือคำราชา และเก็บรวบรวมคำอย่างเป็นระบบ

3.4 นำเอกสารที่ได้จากถ่ายทอดความจากเอกสารหรือคำราชาให้หมอพื้นบ้าน เจ้าของคำราชา ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้ง

3.5 นำข้อมูลที่ได้มาประมวลสาระสำคัญของเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

ผลการศึกษา ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านกลวิธีในการบันทึกคำราชา พบว่า ผู้บันทึกคำรับยาแต่ละขนานใช้กลวิธีกรบันทึกคำราชาเป็นภาษาถิ่นใต้ แต่เพิ่มการอ้าง สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ยาที่ใช้รักษาโรค มีความขลัง เน้นความเชื่อที่บรรพบุรุษยึดถือว่าธรรมชาติเป็นอิทธิพลหนึ่งที่เหนือจริง โดยการเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากล่าวอ้าง ภาษา และอิทธิพลของความเชื่อตั้งแต่ต้นสูตรยา เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ป่วยรวมถึงญาติผู้ป่วยด้วยเช่นกัน และเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้

กับเจ้าของตำรายาด้วย ลักษณะภูมิปัญญาด้านกลวิธีการเขียน จำแนกลักษณะได้ดังนี้

1.1 การขึ้นต้นสูตรยา เป็นกลวิธีที่สำคัญต่อการบันทึกสูตรยาแต่ละขนาน แบ่งย่อยได้ 3 ลักษณะ ได้แก่

1.1.1 การขึ้นต้นด้วยประเภทการรักษา ได้แก่ ยาพอก เป็นลักษณะการรักษาสำหรับภายนอกร่างกาย ตัวอย่าง ยาพอกแผลบาดแผล ยาพอกแผลเน่าเปื่อย และยาพอกแก้บวมหัวเข่าบวม เจ็บปวดเพราะลมเดินไม่สะดวก เป็นต้น และ ยาต้ม รักษาด้วยวิธีการต้มยา เช่น ยาพอกบาดแผล ชนิดยา น้ำตาลทรายขาว ใส่ที่แผลผูกไว้ ห้ามเลือดและรักษาแผลให้แห้งเร็ว (ห้ามถูกน้ำ) หรือ ยาต้มแก้โรคพยาธิในข้อนิ้ว ยาต้มโรคพยาธิกระหรั่ง (พยาธิในข้อนิ้ว) ถ้าเป็นพยาธิในข้อนิ้วเป็นหินปูนก็ดี หนองก็ดี ให้เอาใบขี้เหล็ก 1 งวง ตาลโตนดเทศผู้ 1 มัด เผาไฟ แล้วต้มด้วยน้ำ เอาหัวเตย รากยับเยียว 1 หัว ยานัด 1 แกลบหลวง 1 ต้มด้วยน้ำดั่ง กินก็จะหาย แล้วเสกด้วยมนต์นี้ นะตกนะหล่นนะไม่ทน นะตกโมตกโมหล่นโมไม่ทนโมตก พุทธตกพุทธหล่นพุทธไม่ทนพุทธตก ธาตกธาหล่นธาไม่ทนธาตก ยะตกยะหล่นยะไม่ทน ยะตก (ตำรายาบ้านลุงดำเล่มที่ 2, น.1)

1.1.2 การขึ้นต้นด้วยชื่อยาโดยตรง เป็นการบอกให้ทราบว่ายาขนานนี้เรียกชื่ออย่างไร แสดงให้เห็นว่ายาขนานนี้มีคุณค่า เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการจำสูตรยา ปรากฏ 1 ตำรับยา คือ ยาอายุวัฒนะ

1.1.3 การขึ้นต้นโดยนำเอาชื่อของโรคมาเป็นชื่อยา ทั้งนี้ขึ้นต้นด้วยคำว่า “ยาแก้” “แก้” และขึ้นต้นด้วยคำว่า “ยารักษา” พบว่ามีจำนวน 11 ตำรับยา ได้แก่ เช่น ยาริดสีดวงทวาร ยาโรคมะเร็ง ยามะเร็งภายนอก โรคอัมพาต ยาริดสีดวงจุมก ยาโรคคิซ่าน โรคยาไอกรน (ไอร้อยวัน) ยาโรครูมาติสซั่ม ยารอบประเวณี ใบจุมกเป็นผี และ

โรคบิด

1.2 การใช้คำลงท้ายสูตรยาแต่ละขนาน เป็นการบอกถึงสรรพคุณของสูตรว่ามีประสิทธิภาพในการรักษา สามารถรักษาโรคได้จริง เพื่อให้ผู้ป่วยเกิดความมั่นใจในตัวยาทที่รักษา การจำแนกภูมิปัญญาในการใช้คำลงท้ายในตำรายามี 2 ลักษณะ ได้แก่

1.2.1 การลงท้ายด้วยการแจ้งให้ทราบว่าคุณสมบัติของสูตรยาดี มีสรรพคุณในการรักษาที่ดี มักปรากฏคำว่า “หายแล” “หายทันที” “อาการก็จะหาย” “หายไปเอง” “หายได้เร็ว” “เดี๋ยวก็ใช้ได้” “หายป่วยทันที” และ “หยุดทันที” ตัวอย่าง ยาแก้กระดูขาว ผงพริกไทย 3 หุน กำมะถัน 3 หุน ไขไก่ 1 ฟอง วิธีปรุงร้ง ไขไก่ 1 ฟอง เจาะรูใส่ยา กวนให้เข้ากัน ใช้กระตาศปิตรู หนึ่งให้สุก กิน 3-4 ครั้ง หายแล (ตำรายาบ้านลุงดำเล่มที่ 1, หน้า 137) โรคยาไอกรน (ไอร้อยวัน) ชนิดยา กระเทียม 2 ตำลึง น้ำตาลทรายขาวพอหวาน วิธีปรุงร้ง ปอกเปลือกกระเทียมทั้ง ตำให้ละเอียด แช่วใสน้ำสุก 1 ถ้วย จิบบ่อยๆ หลายวัน อาการจะหาย ถ้าไอหลายวันยังไม่หาย หรือหลอดลมอักเสบ ชนิดยา กระเทียมเป็นกลีบๆ ประมาณพอกกินคนเดียวให้หมด 1 ถ้วย หมูแดง หั่นเป็นชิ้น วิธีปรุงร้ง เอาเนื้อหมูผัดกับกระเทียมจนสุก กิน 3 ครั้ง อาการจะหาย (ตำรายาบ้านลุงดำเล่มที่ 1, น.140)

1.2.2 การลงท้ายด้วยข้อความมนต์คาถาที่มีความเชื่อว่าท่องแล้วรักษาได้ ซึ่งปรากฏในลักษณะดังกล่าว 2 สูตรยา คือ ยาอายุวัฒนะ ลงท้ายก่อนการปรุงยาด้วยพระคาถาพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ สัง วิ ธา ปุ กะ ยะ ปะ ลงด้วย มะ อะ อุ บทหัวใจพระรัตนตรัย อี สะ วา สุ หรือ อีสวาสุ และพระคาถาอาการ 32 ประการ และสูตรยา ยาต้มแก้โรคพยาธิในข้อนิ้ว เสกมนต์คาถาโดยใช้คำคาถาพระเจ้า 5 พระองค์ คือ นะ โม พุท ธา ยะ ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นคาถาที่มีพุทธคุณในการ

รักษาโรคภัย แคล้วคลาดปลอดภัย เหตุอันใดที่เป็นอันตรายทั้งสิ่งที่มองเห็นและมองไม่เห็นคุณไสยมนต์ดำต่างๆ จะไม่เข้ามาย่างกราย แม้แต่สิ่งที่อยู่ภายในกายที่แฝงอยู่ก็จะออกไปได้อย่างน่าอัศจรรย์ใจ ในส่วนคำที่ปรากฏอื่นๆ ตก-หล่น-ไม่ทน-ตก จากการสัมผัสเจ้าของตำราที่ได้รับบริการสืบทอดตำรานั้น กล่าวไว้ว่า ให้โรคไม่ตกอยู่ในร่างกาย ให้หายออกไปจากผู้ป่วย

2. ภูมิปัญญาด้านการใช้ภาษาถิ่นใต้ในการบันทึก เป็นการใช้คำศัพท์เฉพาะภาษาถิ่นทั้งด้านเสียงและความหมายของคำ และบันทึกลายลักษณ์ตามสำเนียงภาษาถิ่นใต้ที่ใช้ในการพูดผสมผสานกับภาษาไทยมาตรฐาน ทำให้คนในพื้นที่สามารถเข้าใจข้อความในตำรายาได้ ซึ่งพบในคำเรียกชื่อพืชสมุนไพร เครื่องปรุง สัตว์ ที่ใช้เป็นวัตถุดิบในการปรุงยา ตัวอย่างดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 คำที่บันทึกตามออกเสียงถิ่นใต้เรียกชื่อพืชสมุนไพร เครื่องปรุง สัตว์ ที่ใช้เป็นวัตถุดิบในการปรุงยา

คำที่บันทึกตามออกเสียงถิ่นใต้	ภาษาไทยมาตรฐาน	ประเภท
หมวดข้าวโพด	ไหมข้าวโพด	พืช
รากหนู	รากหนู	พืช
หัวขาย	กระขาย	พืช
หัวเทียม	กระเทียม	พืช
ขามเปียก	มะขามเปียก	พืช
จิงจาย	ของแมง	พืช
โลกนุ่นอ่อนสด	ผลนุ่นอ่อนสด	พืช
ขี้พร้าว	ฟักเขียว	พืช
ยาหนด/ยานัด	สับปะรด	พืช
หัวยานัดเขียว	สับปะรดป่า	พืช
พดพร้าว	กามมะพร้าว	พืช
น้ำผึ้งรวง	น้ำผึ้งรวง	เครื่องปรุง
น้ำส้ม (ที่ปรุงอาหาร)	น้ำส้มสายชู	เครื่องปรุง
ดองภาพน้ำ	กระดองตะพาน้ำ	สัตว์
เพาะหมู	กระเพาะหมู	สัตว์
เดือนดิน	ไส้เดือนดิน	สัตว์

นอกจากนี้พบว่าบันทึกตามออกเสียงถิ่นใต้เรียกชื่อโรคที่พบในตำรายา เช่น ลัดตวงทวาร ภาษาไทยมาตรฐานเรียกว่า ริดสีดวงทวาร หมุก ออกเลือด ภาษาไทยมาตรฐานเรียกว่า เลือดกำเดาไหล แต่บางโรคเป็นคำเฉพาะที่เข้าใจกันในท้องถิ่น

ของตน ได้แก่ ยารอบประเวณี เจ้าขอตำรายาที่ได้รับการสืบทอดกล่าวว่า เป็นยาสำหรับผู้หญิงเชื่อว่าสามารถใช้ในการบำรุงเลือดระบบสืบพันธุ์หญิงได้ และยาต้มพยาธิกะหรั่ง (พยาธิในข้อนี้) หรือภาษาถิ่นใต้ในท้องถิ่นเรียกว่า หยาดต้ม พยาด

กะหรั่ง มีความเชื่อว่าอาการบวมแดงตามข้อ ข้อกระดูกติด อาจเกิดจากพยาธิที่กินอยู่ในกระดูก หรือปัจจุบันเชื่อว่าเป็นหินปูนในกระดูก ก็จะใช้วิธีการต้มยาตามตำรับยาที่บรรพบุรุษได้บันทึกไว้ นอกจากนี้พบว่ายังมีคำอื่นๆ ที่ออกเสียงถิ่นได้ ตัวอย่างที่พบพบในตำรายา คำว่า อาต ภาษาไทยมาตรฐานเรียกว่า สะอาด หรือคำว่า หั้นเป็นแหวน ภาษาไทยมาตรฐานเรียกว่า หั้นเป็นแหว่น เป็นต้น

2. ความเชื่อในการรักษาโรค ที่ปรากฏในตำรายา ภูมิปัญญาในการรักษาผ่านการบันทึกลายลักษณ์อักษรจากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลังจนกลายเป็นรูปแบบการรักษาเฉพาะในท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา คุณพระรัตนตรัย อำนวยเหนือธรรมชาติ ตลอดจนความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ โดยถูกชี้นำความเชื่อดังกล่าวผ่านชนิดยา วิธีการปรุงยา ซึ่งคติความเชื่อคติความเชื่อที่ปรากฏในตำรายา ตำบลดทรางขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี จำแนกได้ 2 คติความเชื่อ คือ

2.1 คติความเชื่อเรื่อง พระรัตนตรัย เป็นคติความเชื่อที่บรรพบุรุษตลอดจนหมอยาพื้นบ้านนำมาใช้เป็นพระคาถาคบคู่ไปกับการรักษาโรค โดยมีพระคาถากำกับไว้ หมอยาต้องบริกรรมพระคาถาที่ระบุไว้ก่อนลงหม้อต้ม สะท้อนถึงความยึดมั่นในพละนุภาพของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ถ่ายทอดอยู่ในพระคาถา ทำให้ผู้ป่วยเชื่อมั่นในการรักษา เป็นขวัญและกำลังใจให้กับผู้ป่วย พระคาถาที่ปรากฏในตำรายา ได้แก่ พระคาถา พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ บทหัวใจ พระรัตนตรัย และพระคาถาอาการ 32 ประการ ซึ่งการลงอักขระคาถาอาการ 32 ประการ เป็นคาถาที่สำคัญอีกคาถาหนึ่ง พระคาถาดังกล่าว มีดังนี้

“อัติถิ อิมัสมิงกาเย เกศา โลมา นขา ทันตา ตโจ มังสั นหารู อัญฐิ อัญฐิมิณฺชัง วักกั นหะทะยัง ยะกะนง กิโลมะกั นหะ กั น บัปผาสัง อันตัง อันตะคุนฺหัง อุทริยัง กะรีสัง มิตถลฺลคัง ปิตตัง เสมหัง ปุพ

โพ โลหิตัง เสโท เมโท อัสนฺวุสสา เขโพ สิงฆานิกกา ละสิกา มุตตัง มัตถะลฺล คันติ”

จะเห็นได้ว่า อาการ 32 นี้ ก็คือส่วนต่างๆ หรืออวัยวะของร่างกายนั่นเอง กล่าวคือ เกศา-ผม, โลมา-ขน, นขา-เล็บ, ทันตา-ฟัน, ตโจ-ผิวหนัง, มังสา-เนื้อ, นหารู-เอ็น, อัญฐิ-กระดูกสามร้อยท่อน, อัญฐิมิณฺชัง-เยื่อในกระดูก, วักกั-ม้าม, หะทะยัง- เนื้อหัวใจ, ยะกะนง-ตับ, กิโลมะกั-ผัง ผืด, มิหะกั-ไต, บัปผาสัง-ปอด, อันตัง-ลำไส้ใหญ่, อันตะคุนฺหัง- ลำไส้เล็ก, อุทริยัง-อาหารใหม่, กะรีสัง-อาหารเก่าที่ค้างอยู่กลายเป็นคุด, มิตถลฺลคัง-สมอง, ปิตตัง-ดี, เสมหัง-เสลด, ปุพโพ-หนอง เกิดเพราะบาดแผลชอกช้ำ, โลหิตัง-เลือด, เสโท-เหงื่อ, เมโท-มันชั้น มีสีเหลืองติดอยู่กับผิวหนัง, อัสนฺวุสสา เขโพ-น้ำลาย, สิงฆานิกกา-น้ำมูก, ละสิกา-ไขในข้อ ติดอยู่ที่ชั้นกระดูก, มุตตัง-มูตร, อัสนฺวุสสา-วสา-มันเหลว ซึ่งผู้เป็นหมอยาพื้นบ้านจะต้องรู้เรื่องอาการ 32 ของร่างกาย เช่นเดียวกับเรื่องธาตุทั้ง 4 และเชื่อว่าการที่ผู้ป่วยเจ็บป่วยก็เพราะส่วนของร่างกายเหล่านี้ไม่สมบูรณ์นั่นเอง ดังนั้นในการรักษาจึงต้องลงอักขระคาถาอาการ 32 ในสมุนไพรมานำมาประกอบยาด้วย (เอมอร ตรีชั้น, 2528: 281)

2.2 คติความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ คนไทยโบราณมีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ทำให้ไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องกับทุกมิติของการดำรงชีวิต ซึ่งรวมทั้งการใช้พืชสมุนไพรมานำมาประกอบยาด้วย เป็นคติความเชื่อเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ในตำรายา กล่าวถึง ชนิดยา และวิธีการกรงยาเพื่อการรักษาโรคที่สงสัยว่า อาการป่วยเกิดจากการกระทำทางคุณไสยหรือไม่ เป็นการเรียนรู้อันตรายที่บรรพบุรุษได้สืบทอดต่อกันมา ดังนี้

ยาแก้กำเดาไหลไม่รู้เหตุ ชนิดยา เส้นผม 1 กำมือ เผาไฟให้สะอาด เป่าเข้าไปในจมูก ผู้หญิงใช้เส้นผมผู้ชาย ถ้าผู้ชายใช้เส้นผมผู้หญิง เลือดจะหยุดทันที (ตำรายาบ้านลุงดำเล่มที่ 1, หน้า 136)

2.3 ความเชื่อด้วยการเลือกสมุนไพรมาใช้ในการรักษา ในการเลือกสมุนไพรหรือวัตถุธาตุอื่นๆ มาใช้ในการรักษาโรค หมอชาวบ้านถึงรสยาเป็นหลัก และเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ของคนในชุมชนหรือหมอชาวบ้าน โดยเชื่อว่าสมุนไพรทุกส่วนไม่ว่าจะเป็น ราก ลำต้น ผล ดอก ใบ สามารถนำมาใช้ในการรักษาได้ ทั้งนี้ความเชื่อในการเลือกสมุนไพรมาใช้รักษาที่ปรากฏในตำรายาพบว่า ผู้บันทึกเลือกใช้สมุนไพรจากประสบการณ์ในการรักษา และเชื่อว่าสมุนไพรที่มีรูปลักษณะคล้ายอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย นำมาใช้ในการรักษาโรคนั้น นอกจากนี้มีความเชื่อเรื่องของ “สี” ของพืชในการรักษา ตัวอย่าง พืชที่มีสีแดง เช่น เจตมูลเพลิง ช่วยบำรุงโลหิต จึงเป็นส่วนหนึ่งของยาอายุวัฒนะ ตลอดจนลักษณะวิสัยของพืชสมุนไพรที่นำมาใช้ในการรักษา

สรุปและอภิปรายผล

ภูมิปัญญาด้านกลวิธีในการบันทึกตำรายาพบว่า ผู้บันทึกตำรับยาแต่ละขนาน ใช้กลวิธีการบันทึกเพื่อให้จดจำง่ายโดยใช้ภาษาถิ่นใต้ในการบันทึก ออกเสียงอย่างไร บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างนั้น ใช้วิธีการกล่าวถึงอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาช้านาน เพื่อให้ผู้ช่วยรู้สึกว่ายาสสมุนไพรที่ใช้รับการรักษานั้นมีค่า สร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ป่วยรวมถึงญาติผู้ป่วยด้วยเช่นกัน และเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับเจ้าของตำรายาด้วย ลักษณะภูมิปัญญาด้านกลวิธีการเขียน จำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ การขึ้นต้นสูตรยา แบ่งย่อยได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ การขึ้นต้นด้วยประเภทการรักษา ได้แก่ ยาพอกและยาต้ม การขึ้นต้นด้วยชื่อยาโดยตรง เป็นการบอกให้ทราบว่ายาขนานนี้เรียกชื่ออย่างไร แสดงให้เห็นว่ายาขนานนี้มีคุณค่า เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการจำสูตรยา ปรากฏ 1 ตำรับยา คือ ยาอายุวัฒนะ และการขึ้นต้นโดยนำเอาอาการของโรค

มาเป็นชื่อยา เช่น ยาริดสีดวงทวาร โรคอัมพาต ยาโรคตีชาน ทั้งนี้มีขึ้นต้นด้วยคำว่า “ยาแก้” และ “แก้” เช่น ยาแก้ร้อนใน ยาแก้ไอหอบ และขึ้นต้นด้วยคำว่า “ยารักษา” เช่น ยารักษาเด็กเป็นโรคตานขโมย นอกจากนี้การใช้คำลงท้ายสูตรยาแต่ละขนาน เป็นการบอกถึงสรรพคุณของสูตรว่ามีประสิทธิภาพในการรักษา สามารถรักษาโรคได้จริง เพื่อให้ผู้ป่วยเกิดความมั่นใจในตัวยารักษา การจำแนกภูมิปัญญาในการใช้คำลงท้ายในตำรายามี 2 ลักษณะ ได้แก่ การลงท้ายด้วยการแจ้งให้ทราบว่าสูตรยานี้มีสรรพคุณในการรักษาที่ดี มักปรากฏคำว่า “หายแล” “หายทันที” “อาการก็จะหาย” “หายไปเอง” “หายได้เร็ว” “เดี๋ยวก็ใช้ได้” “หายป่วยทันที” และ “หยุดทันที” และการลงท้ายด้วยข้อความมงคลคาถาที่มีความเชื่อว่าท่องแล้วรักษาได้ ซึ่งปรากฏในลักษณะดังกล่าว 2 สูตรยา คือ ยาอายุวัฒนะ ลงท้ายก่อนการปรุงยาด้วยพระคาถาพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ สัง วิ ฐา ปุ กะ ะ ละ ลงด้วย มะ อะ อุ บทหัวใจพระรัตนตรัย อี สะ วา สุ หรือ อีสุวาสุ และพระคาถาอาการ 32 ประการ และยาต้มแก้โรคพยาธิในข้อนิ้ว เสกมนต์คาถาโดยใช้คำคาถาพระเจ้า 5 พระองค์ คือ นะ โม พุท ธา ยะ ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นคาถาที่มีพุทธคุณในการรักษาโรคภัย แคล้วคลาดปลอดภัย เหตุอันใดที่เป็นอันตรายทั้งสิ่งที่มองเห็นและไม่เห็น คุณไสยมนต์ดำต่างๆ จะไม่เข้ามาอย่ากราย แม้แต่สิ่งที่อยู่ภายในกายที่แฝงอยู่ก็จะออกไปได้อย่างน่าอัศจรรย์ใจ ในส่วนคำที่ปรากฏอื่นๆ ตก-หล่น-ไม่ทน-ตก หมายความว่าให้โรคไม่ตกอยู่ภายในร่างกายให้หายออกไปจากผู้ป่วย

ด้านภูมิปัญญาด้านการใช้ภาษาถิ่นใต้ในการบันทึก เป็นการใช้คำศัพท์เฉพาะภาษาถิ่นทั้งด้านเสียงและความหมายของคำ และบันทึกลายลักษณ์อักษรตามสำเนียงภาษาถิ่นใต้ที่ใช้ในการพูดผสมผสานกับภาษาไทยมาตรฐาน รวมถึงคำกล่าว

คุณพระรัตนตรัยไม่พบในรูปเขียนภาษาบาลีสันสกฤต แต่ใช้กลวิธีการเขียนเป็นภาษาถิ่นใต้ ทำให้คนในพื้นที่สามารถเข้าใจข้อความในตำรายาได้ ซึ่งพบในคำเรียกชื่อพืชสมุนไพร เครื่องปรุง สัตว์ ที่ใช้เป็นวัตถุดิบในการปรุงยา เช่น หนวดข้าวโพด ภาษาไทยมาตรฐานเรียกว่า หนวดข้าวโพด หัวเทียม ภาษาไทยมาตรฐานเรียกว่า กระเทียม จิงจาย ภาษาไทยมาตรฐานเรียกว่า ซองแมว และ ชีพรั ภาษาไทยมาตรฐานเรียกว่า ฟักเขียว นอกจากนี้พบว่าบันทึกตามออกเสียงถิ่นใต้เรียกชื่อโรคที่พบในตำรายา เช่น ลัดดวงทวาร ภาษาไทยมาตรฐานเรียกว่า ริดสีดวงทวาร หมูกออกเลือด ภาษาไทยมาตรฐานเรียกว่า เลือดกำเดาไหล แต่บางโรคเป็นคำเฉพาะที่เข้าใจกันในท้องถิ่นของตน ได้แก่ ยารอบประเวณี จากการสัมภาษณ์เจ้าของตำรายาที่ได้รับการสืบทอดกล่าวว่า เป็นยาสำหรับผู้หญิง เชื่อว่าสามารถใช้ในการบำรุงเลือดระบบสืบพันธุ์หญิง และยาต้มพยาธิกระหัง (พยาธิในข้อนิ้ว) หรือภาษาถิ่นใต้ในท้องถิ่นเรียกว่า ยาต้มพยาธิกระหัง มีความเชื่อว่าอาการบวมแดงตามข้อ ข้อกระดูกติด อาจเกิดจากพยาธิที่กินอยู่ในกระดูก หรือปัจจุบันเชื่อว่าเป็นหินปูนในกระดูก ก็จะใช้วิธีการต้มยาตามตำรายาที่บรรพบุรุษได้บันทึกไว้

จากประเด็นการศึกษาด้านภูมิปัญญาทางภาษาที่ปรากฏในตำรายา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีความสอดคล้องกับบทความวิจัยของ ภูริธา วิพลชัย (2561: บทคัดย่อ) เรื่องการวิเคราะห์ตำรายาพื้นบ้านจากหนังสือบุดของวัดแหลมทอง อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า ด้านภูมิปัญญาการใช้อักษรและอักขรวิธีของต้นฉบับตำรายาพื้นบ้าน บันทึกด้วยหนังสือบุดขาว ด้านภูมิปัญญาการใช้กลวิธีในการบันทึก ผู้บันทึกได้แสดงกลวิธีการบันทึกตำรายาพื้นบ้านให้มีความสัมพันธ์กับองค์ความรู้ของหมอยาพื้นบ้าน คือ การใช้คำขึ้นต้น

สูตรยา การใช้คำลงท้ายสูตรยา และการกล่าวถึงที่มาของตำรับยา ส่วนภูมิปัญญาด้านศิลปะการใช้ภาษา ผู้บันทึกได้เลือกสรรถ้อยคำมาใช้ในตำรายาพื้นบ้านได้อย่างเหมาะสม ส่วนใหญ่ใช้คำภาษาไทยที่มีใช้ทั้งในภาคกลางและภาคใต้และใช้คำที่เป็นภาษาถิ่นใต้โดยเฉพาะ อีกทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุदारัตน์ ตันทะอาริยะ (2548: บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดพังงา” ผลการศึกษาพบว่า สมุดไทยที่ใช้ศึกษาในตำรายาแผนโบราณของจังหวัดพังงา มีทั้งที่เป็นสมุดไทยขาวและสมุดไทยดำ ลักษณะรูปเล่มมีการบันทึกไว้ในสมุดไทยที่มีขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ลักษณะการเขียนตำรายามีการใช้อักษรวิธีที่แตกต่างจากปัจจุบัน และไม่มีการเน้นอน และมีการใช้เครื่องหมายต่างๆ ในการประกอบการเขียน ด้านกลวิธีการเขียน มีการขึ้นต้น และคำลงท้ายของตำรายาทุกเล่มในจังหวัดพังงาที่เหมือนกัน ด้านการใช้ภาษามีการบันทึกด้วยภาษาร้อยแก้ว ส่วนใหญ่เป็นภาษาไทยกลางและมีภาษาถิ่นใต้แทรกอยู่ด้วย

ความเชื่อด้านคติความเชื่อเรื่องพระรัตนตรัย และคติความเชื่อไสยศาสตร์ สอดคล้องกับงานวิจัยของเอมอร ตรีชั้น (2528: บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาษาและคติความเชื่อในตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร” พบว่าภาษาและอักขรวิธีมีความแตกต่างจากปัจจุบัน มีความเชื่อเรื่อง ไสยศาสตร์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น การลงอักขระคาถาอาการ 32 ประการ เป็นคาถาที่สำคัญอีกคาถาหนึ่งที่ผู้เป็นหมอพื้นบ้านจะต้องรู้เรื่องอาการ 32 ของร่างกาย เช่นเดียวกับเรื่องธาตุทั้ง 4 และเชื่อว่าการที่ผู้ป่วยเจ็บป่วยก็เพราะส่วนของร่างกายเหล่านี้ไม่สมบูรณ์นั่นเอง ดังนั้นในการรักษาจึงต้องลงอักขระคาถาอาการ 32 ในสมุนไพรมานำมาประกอบยาด้วยความเชื่อเหล่านี้เปรียบเสมือนเครื่องบำบัดทางใจ

ให้ผู้ป่วยเกิดความเชื่อมั่นว่า ตนจะหายจากอาการป่วยไข้ได้ งานวิจัยของคุณช่วย ปิยวิทย์ (2535: บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาษาและคติความเชื่อในตำราพื้นบ้านจากวัดบึง ตำบลโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา” ศึกษาด้านภาษา วิธีเขียน และคติความเชื่อจากตำรายาพื้นบ้านผลการศึกษาพบว่ามีความเชื่อเรื่องโรคที่เกิดจากสิ่งเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งที่เกิดจากพลังทางไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องการบำบัดรักษาและการป้องกันโรคเหล่านั้น จะต้องให้สัมพันธ์กับสาเหตุของการเกิดโรค ส่วนความเชื่อเรื่องการฟื้นฟูสมรรถภาพเป็นวิธีการสร้างพลังใจให้คนไข้หายเป็นปกติ

ความเชื่อในการรักษาโรคโดยใช้สมุนไพรในการรักษาในพื้นที่พหุวัฒนธรรม ตำบลพรายชาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี การกล่าวคำคุณพระรัตนตรัยซึ่งใช้ในทางพุทธศาสนา แต่หากหมอพื้นบ้านนับถือศาสนาอิสลาม ก็จะมีวิธีการกล่าวขวัญกำลังใจให้กับผู้มารักษาแต่ใช้สมุนไพรที่มีสรรพคุณเดียวกันในการรักษาโรคนั้นๆ โดยไม่มีความขัดแย้งทางความเชื่อในการรักษา จึงกล่าวได้ว่าสิ่งสำคัญของการรักษาโรคคือสมุนไพร

ด้านความเชื่อว่าด้วยการเลือกสมุนไพรมาใช้ในการรักษาที่ปรากฏในตำรายาที่ปรากฏในตำรายา พบว่าผู้บันทึกเลือกใช้สมุนไพรจากประสบการณ์ในการรักษา และเชื่อว่าสมุนไพรที่มีรูปลักษณะคล้ายอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายนำมาใช้ในการรักษาโรคนั้น นอกจากนี้มีความเชื่อเรื่องของ “สี” ของพืชในการรักษา ตัวอย่าง พืชที่มีสีแดง เช่น เจตมูลเพลิง ช่วยบำรุงโลหิต จึงเป็นส่วนหนึ่งของยาอายุวัฒนะ ตลอดจนลักษณะวิสัยของพืชสมุนไพรที่นำมาใช้ในการรักษา นอกจากนี้พบว่า ประเภทวัตถุหลักในการรักษา มี 3 ประเภทคือพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ ที่ใช้ในการปรุงยาในการรักษาโรค ซึ่งสอดคล้องกับบทความของ ผศ.ดร.อรทัย เนียมสุวรรณ (2557: ออนไลน์) ได้

เขียนบทความเรื่อง พืชสมุนไพร : ความเชื่อในการเลือกใช้ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ มีความเชื่อเกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพร ดังนี้ 1) ความเชื่อเรื่อง “สี” ของพืชกับการรักษาโรค 2) ความเชื่อเรื่อง “ชื่อ” พื้นบ้านของพืชกับการรักษาโรค 3) ความเชื่อเรื่อง “ลักษณะวิสัย” ของพืช กับสรรพคุณ และ 4) ความเชื่ออื่นๆ เช่น ความเชื่อเรื่องสตรีกับการห้ามเก็บพืชสมุนไพร เช่น หญิงมีประจำเดือนห้ามเก็บสาระแหน่ เพราะจะทำให้ต้นสาระแหน่ตายได้ หญิงตั้งครรภ์ห้ามเก็บสะเดาดง เพราะจะทำให้แท้งได้

ภูมิปัญญาในการรักษาผ่านการบันทึกกลายเป็นลักษณะจากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลังจนกลายเป็นรูปแบบการรักษาเฉพาะในท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา อำนาจเหนือธรรมชาติเป็นองค์ประกอบทางใจให้กับผู้มารักษา เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจตามความเชื่อที่มี ถึงแม้เป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม แต่ไม่มีความขัดแย้งความเชื่อในการรักษาโรค แต่สามารถนำความเชื่อและองค์ความรู้สมุนไพรมาประยุกต์ใช้ในการรักษาที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษถึงปัจจุบันเพื่อสุขภาพของคนในชุมชนได้อย่างกลมกลืน

ข้อเสนอแนะ

สนับสนุนให้มีการจัดการองค์ความรู้ตำรายาในพื้นที่ที่ได้รับเป็นมรดกตกทอดที่ยังคงเหลืออยู่ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาองค์ความรู้ด้านความเชื่อและการรักษา

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา สนับสนุนงบประมาณบำรุงการศึกษาสำหรับโครงการวิจัยในครั้งนี้ รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ช่วยทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- คุณช่วย ปิยวิทย์. (2535). ภาษาและคติความเชื่อในตำราพื้นบ้านจากวัดบึง ตำบลโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. (ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). มหาสารคาม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. สืบค้นจาก <https://tdc.thailis.or.th/tdc/>.
- ณัฐา วิพลชัย. (2561). การวิเคราะห์วรรณกรรมตำรายาพื้นบ้านจากหนังสือบุดของวัดแหลมทอง อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุราษฎร์ธานี, 10(2).
- เวคิน วุฒิวงศ์. (2551). ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ : โครงการจัดความรู้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี. ยะลา : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- สุดารัตน์ ตัณฑะอาริยะ. (2548). การวิเคราะห์ตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดพังงา. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยศิลปากร. สืบค้นจาก <http://www.sure.su.ac.th/>.
- อรทัย เนียมสุวรรณ. พืชสมุนไพร:ความเชื่อในการเลือกใช้ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน. สืบค้น 8 เมษายน 2565. จาก <https://www.ttmed.psu.ac.th/th/blog/144>.
- เอมอร ตรีชั้น. (2528). ภาษาและคติความเชื่อในตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร. (ปริญญาานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒประสานมิตร. สืบค้นจาก <https://tdc.thailis.or.th/tdc/>.

พลวัตเศรษฐกิจ “ภาคประมง” ของจังหวัดสมุทรสาคร หลังพ.ศ.2500

Economic Dynamics of the “Fishery” of Samut Sakhon Province After 1957

สิริวรรณ สิริวนิชย์¹
Siriwan Siravanich¹

Received: 12 September 2023

Revised: 10 December 2023

Accepted: 10 December 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคประมงของจังหวัดสมุทรสาคร ในช่วงเวลาหลังพ.ศ.2500 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ทั้งจากเอกสารลายลักษณ์อักษรและไม่ใช้ลายลักษณ์อักษร รวมทั้งการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสืบค้นข้อมูลและสัมภาษณ์บุคคล

ผลการศึกษา พบว่าภูมิศาสตร์ตำแหน่งที่ตั้งของสมุทรสาครที่อยู่ในลุ่มน้ำท่าจีนตอนล่าง มีความสำคัญในฐานะเมืองยุทธศาสตร์ทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง สามารถใช้เส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบกเชื่อมต่อกับพื้นที่อื่น อีกทั้งยังมีพื้นที่บางส่วนอยู่บริเวณปากแม่น้ำออกทางทะเลได้ อาชีพประมงจึงได้รับความนิยมและเป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชนบริเวณนี้ ข้อค้นพบเรื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจของประมงพาณิชย์ พบว่าปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายการพัฒนาของรัฐที่เข้ามาในพื้นที่ ทั้งในเรื่องการส่งเสริมเทคโนโลยีจับสัตว์น้ำที่ทันสมัย นโยบายการพัฒนาพื้นที่ปริมณฑลกรุงเทพฯ เพื่อรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจและการเคลื่อนย้ายแรงงาน นโยบายด้านการประมงพาณิชย์ ส่วนปัจจัยภายใน ได้แก่ การบริหารจัดการอย่างต่อเนื่องของเจ้าของธุรกิจประมง การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบเครือญาติและกลุ่มทางสังคม

คำสำคัญ: การประมง, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ, สมุทรสาคร

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

¹ Lecturer, Department of Local History, Faculty of Archeology, Silpakorn University, Email: siriwan_kor@hotmail.com

Abstract

This article aims to study the economic changes in the fishery sector of Samut Sakhon Province during the period after 1957. Local historical methods were used as data collection tools, both from written and non-written documents, as well as going into the field to search for information and to interview people.

The study found that the geographic location of Samut Sakhon, situated in the lower Tha Chin River Basin, has continuously held political and economic strategic importance. It has access to both water and land transportation routes to connect to other areas, and there are also some areas near the mouth of the river that lead out to the sea. Fishing is therefore popular and is a traditional occupation of the community in this area. Findings on the economic growth of commercial fisheries revealed that external factors include government development policies entering the area for promoting modern fishery technology, Bangkok metropolitan area development policies to support economic growth and labor movement, and commercial fishing policies. Internal factors include the ongoing management by fishery business owners and building social relationship networks, including kinship and social groups.

Keywords: Fisheries, Economic History, Samut Sakhon

บทนำ

พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในพื้นที่สมุทรสาคร เกิดขึ้นชัดเจนในช่วงสมัยอยุธยา-กรุงเทพฯ เกิดขึ้นบริเวณ เดลต้าใหม่ คือ บริเวณตั้งแต่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาลงมาจนถึงอ่าวไทย เมืองสำคัญต่างๆ ที่เกิดขึ้นมักอยู่ตามฝั่งสองฝั่งแม่น้ำ ซึ่งใช้เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อกับทั้งภายในและภายนอก “สมุทรสาคร” จัดอยู่ในบริเวณตอนล่างของแม่น้ำท่าจีน มีลักษณะภูมิประเทศค่อนข้างลุ่ม บางส่วนน้ำทะเลท่วมถึงส่งผลให้เกิดเกลือในดินสูงไม่เหมาะต่อการเกษตรกรรมแบบที่นาลุ่ม เนื่องจากดินเค็มและน้ำทะเลท่วมถึงจึงเหมาะแก่การทำนาเกลือ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ทำประมง และเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีพัฒนาการตั้งถิ่นฐาน การขยายตัวของชุมชนท้องถิ่น จากเงื่อนไขของสังคมในระบบลุ่มน้ำ อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของบริเวณที่ราบดินดอนสามเหลี่ยมใหม่ที่เกิดจากการทับถมของตะกอนปากแม่น้ำสำคัญหลายสาย อันได้แก่ท่าจีน เจ้าพระยา บางปะกงและแม่กลอง ส่งผลให้

สภาพดินบริเวณปากแม่น้ำนี้มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยอินทรีย์วัตถุที่นำพัดมา เหมาะกับการเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารและการตั้งถิ่นฐานของผู้คน (วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ (บรรณาธิการ), 2560)

“การทำประมง” เป็นอาชีพสำคัญดั้งเดิมของผู้คนในพื้นที่ ดังสะท้อนได้จากคำขวัญประจำจังหวัดที่ว่า “เมืองประมง ดงโรงงาน ลานเกษตร เขตประวัติศาสตร์” เดิมทีการทำอาชีพประมงเป็นอาชีพเสริม ต่อมาจึงได้มีการพัฒนาเครื่องมือจับสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น เกิดความแพร่หลายของการทำประมงชายฝั่งเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนแล้ว ส่วนที่เหลือก็นำมาขาย อีกส่วนหนึ่งก็นำมาแปรรูปเป็นสินค้าชนิดต่างๆ เช่น กะปิจากเคย น้ำปลา ปลาเค็ม กุ้งแห้ง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ในช่วงหลังพ.ศ.2500 เป็นต้นมา พบว่าพื้นที่สมุทรสาครได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาที่เข้ามาในพื้นที่โดยเฉพาะการทำประมงที่มีการขยายตัวสู่การทำประมงเชิงพาณิชย์มากขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคการประมงของจังหวัดสมุทรสาคร ในช่วงเวลาหลังพ.ศ.2500 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดการพัฒนาพื้นที่อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญของลุ่มน้ำในเขตภาคกลาง ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคการประมงและเพิ่มองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเชิงพื้นที่ให้มากขึ้น

วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Methods) ในการสืบค้น รวบรวมข้อมูลหลักฐานลายลักษณ์อักษรและไม่ใช้ลายลักษณ์อักษร ประกอบกับการศึกษาภาคสนามจากการสังเกตและสัมภาษณ์เพื่อสอบถามถึงประเด็นที่สนใจเกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจภาคการประมง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตรวจสอบประเมินความถูกต้องและนำเสนอผลการศึกษา ทั้งนี้ได้ขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์ในการเปิดเผยข้อมูลตามมาตรฐานจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์แล้ว

ผลการวิจัย

การเติบโตทางเศรษฐกิจ: ประมงพื้นบ้านสู่ ประมงพาณิชย์

ก่อนพ.ศ.2500

การทำประมงในพื้นที่สมุทรสาครมีทั้งการทำประมงน้ำจืดและประมงน้ำเค็ม การจับสัตว์น้ำในอดีตของสังคมลุ่มน้ำมักเป็นอาชีพเสริมที่ว่างเว้นจากการทำนา สามารถหาได้จากแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ทั้งลำคลองสายหลัก คลองสาขาและแม่น้ำท่าจีน การประมงในยุคเริ่มต้นเป็นรูปแบบการทำประมงพื้นบ้านเพื่อยังชีพ ยังคงใช้เครื่องมืออุปกรณ์จับสัตว์น้ำที่ทำจากวัสดุหาได้ง่ายในท้องถิ่น

มีวิธีการจับสัตว์น้ำแบบง่าย เช่น การช้อนกุ้ง การเดินไล่เคย การใช้แหจับปลา จากนั้นนำมาแลกเปลี่ยนซื้อขายภายในชุมชนหรือพื้นที่ละแวกใกล้เคียง ส่วนที่เหลือจากขายก็นำมาแปรรูป เช่น กะปิ ปลาเค็ม ปลาหมึกแห้ง กุ้งแห้ง ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาอุปกรณ์เครื่องมือและเทคโนโลยีวิธีการจับสัตว์น้ำ เช่น อวน โป๊ะ เรืออวน เรือลากที่ใช้เครื่องยนต์ ทำให้สามารถจับสัตว์น้ำได้เป็นจำนวนมาก (สัมภาษณ์ ปราโมทย์ แสงสุขเยี่ยม, 2565)

เมืองสมุทรสาครตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าจีน ชุมชนดั้งเดิมมักตั้งอยู่สองฝั่งแม่น้ำท่าจีนและติดอ่าวไทย มีทรัพยากรน้ำขนาดใหญ่เล็กที่เป็นปัจจัยให้เกิดการประกอบอาชีพ ฟังพาทรัพยากรน้ำเป็นหลัก จึงมีการทำประมงทั้งน้ำจืดและประมงน้ำเค็ม โดยใช้วิธีการง่าย ๆ ผ่านเครื่องมือประมงพื้นบ้าน เช่น การยกยอ สุ่ม เบ็ด แห ส่วนการทำประมงน้ำเค็ม (ทะเล) ของเมืองสมุทรสาครมีมาตั้งแต่ในปลายสมัยอยุธยา ดังปรากฏในหลักฐานเอกสารจดหมายเหตุของเมอร์ซิเออร์ เซเบร์ต์ ราชทูตชาวฝรั่งเศส ที่เดินทางเข้ามาในกรุงสยามเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.2230-2231) (โคลด์ เซเบร์ต์ เดอบูล, 2560) แล้วมาแวะที่บ้านท่าจีน (สาครบุรี) เอกสารกล่าวถึงเส้นทางการเดินทาง โดยลงเรือจากอยุธยามาบางกอก ผ่านเส้นทางคลองด่านท่าจีน แม่กลอง เพชรบุรี จากนั้นเดินทางทางบกไปปราณบุรี ฤๅบุรี และเข้าไปตะนาวศรี จากนั้นก็เดินทางโดยสารเรือกำปั่นกลับฝรั่งเศส สิ่งที่นำเสนอในเอกสารได้เล่าถึงเส้นทางจากบางกอกไล่เลาะไปผ่านแม่กลอง เพชรบุรี กระทั่งเดินบกและแม่น้ำข้ามชายฝั่งทวีปไปถึงเมืองมะริด อันเป็นเมืองชายฝั่งด้านตะวันตกของไทยในเวลานั้น ซึ่งทำให้เห็นถึงเส้นทางการคมนาคมที่สำคัญและสภาพบ้านเมืองที่เป็นเมืองทำการค้าและผู้คนประกอบอาชีพประมงและพาณิชย์ เป็นสำคัญ

การทำประมงน้ำเค็ม ส่วนใหญ่ทำตามชายฝั่งทะเลบริเวณอ่าวไทย โดยใช้เครื่องมือจับปลาหลากหลาย ซึ่งเป็นการพัฒนาภูมิปัญญาเทคนิควิธีการจับปลา ดังปรากฏข้อมูลในรายงานเสด็จตรวจราชการเมืองเพชรบุรี เมืองสมุทรสาคร ร.ศ.๑๑๗ (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2562, น.152-154) ความว่า “วันที่ ๒๖ เวลาเช้า ข้ามฟากไปดูตลาดโครกกราก ตลาดนี้เป็นตลาดใหญ่ที่อยู่ของพวกจีนทำละมูหาลาเป็นพื้น เป็นบริบูรณ์มาก แต่ถือกันว่าต้องอยู่โรงจากแลอยู่กับพื้นดิน...การทำปลาปีนี้ว่ามีกำไรมาก ละมูที่เมืองสมุทรสาครมากกว่าปีกลาย ๖ ละมู ได้ไต่ถามพวกกำนันผู้ใหญ่บ้านทั้งไทยแลจีนถึงความสุขทุกข์ ได้ความว่าเป็นการเรียบร้อยเป็นสุขสำราญทั่วกัน..”

การทำประมงของเมืองสมุทรสาคร ตามชายฝั่งบริเวณอ่าวไทยมีรูปแบบการทำประมงจากเดิมทำเพื่อยังชีพเปลี่ยนมาเป็นเพื่อการค้ามากขึ้น ประกอบกับผลจากนโยบายพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกที่มีการเปิดเส้นทางรถไฟซึ่งถือว่าการคมนาคมที่เร็วและสะดวกที่สุดในขณะนั้น ซึ่งเส้นทางรถไฟสายแม่กลองนี้ (คลองสาน-มหาชัย-แม่กลอง) ส่งผลต่อการค้าอาหารทะเลของสมุทรสาครที่สามารถขนส่งไปขายในพื้นที่อื่นๆ ได้สะดวกและรวดเร็วกว่าเดิมที่ต้องขนส่งสินค้าทางเรือเป็นหลัก อีกทั้งยังสามารถบรรทุกสินค้าได้จำนวนมากและหลายชนิด เช่น อาหารทะเลแปรรูป จำพวก กะปิ นำปลา ปลาเค็ม เป็นต้น ต่อมาจึงมีการทำประมงน้ำลึกเพื่อการพาณิชย์โดยใช้เรือตั้งเก วางอวนไปทั่วทั้งอ่าวไทยรวมถึงน่านน้ำสากล

การขยายตัวภาคการประมงเริ่มอย่างต่อเนื่องในทศวรรษ 2490 หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นช่วงที่รัฐไทยส่งเสริมการทำประมงเพื่อชดเชยการขาดแคลนอาหาร รวมทั้งบริบทสังคมไทยที่ต้องการส่งเสริมเศรษฐกิจไทยในระบบตลาด

เสรี ดังปรากฏในแนวทางการพัฒนาประเทศของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ต้องการสร้างความเจริญหรือ พัฒนาการ ในความหมายของรัฐบาลสมัยนั้น (คริส เบเกอร์ และผาสุก พงษ์ไพโรจิตร์, 2557: 234) ดังคำกล่าวที่ว่า “งานสำคัญของเราในระยะปฏิวัตินี้คืองานพัฒนา ได้แก่ งานพัฒนาการเศรษฐกิจ การศึกษา การปกครองและทุกสิ่งทุกอย่าง” และใช้คำขวัญ ดังเช่น “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข”

ผลจากการพัฒนาประเทศไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก มี 3 เป้าหมายคือ ส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศอย่างเข้มข้นเพื่อเพิ่มอัตราความเติบโตของเศรษฐกิจ ถ่ายโอนส่วนเกินจากชนบทเพื่อการลงทุนในเศรษฐกิจเมือง และส่งเสริมให้มีการลงทุนจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นเพื่อนำเข้าเทคโนโลยี (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2504) ส่งผลให้เกิดการสนับสนุนการประมง โดยเฉพาะการประมงเชิงพาณิชย์จากภาครัฐ ทำอย่างกว้างขวาง ทั้งเรื่องขององค์ความรู้ด้านเครื่องมือประมงจากต่างประเทศ และให้ความรู้กับชาวประมงในเรื่องวิธีการจับสัตว์น้ำด้วยอุปกรณ์ที่ใช้เทคโนโลยี ซึ่งมีความต่างในเรื่องของวิธีการจับแบบในอดีต กล่าวคือ การประมงในช่วงก่อนพ.ศ. 2500 เป็นการประมงที่มีรูปแบบดั้งเดิม คือ การทำประมงพื้นบ้านเพื่อยังชีพหากเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนก็จำหน่ายในชุมชนหรือตลาดในเมืองเป็นหลัก บางส่วนก็นำมาแปรรูปโดยใช้ภูมิปัญญาการถนอมอาหาร เช่น กะปิ นำปลา ปลาเค็ม ปลาหวาน ดังเช่นบ้านท่าฉลอมที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวจีนดั้งเดิมอาศัย ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการทำประมงชายฝั่งทะเล โดยใช้สถานที่ที่เรียกว่า “ลั้ง” เป็นโรงงานที่มีลักษณะเป็นอาคารที่ใช้สำหรับแปรรูป รวมทั้งการเก็บอาหารทะเล โดยส่วนใหญ่ลั้งจะเป็นลักษณะโรงเรือนอย่างง่ายอยู่บริเวณพื้นที่ภายในบ้านหรือหลังบ้าน เป็นอาคาร

มุงด้วยจาก ผืนเป็นไม้ไผ่สานขัดแตะ ซึ่งจากวัสดุที่ใช้ในการสร้างอาคารดังกล่าวมีคุณสมบัติในการระบายอากาศที่ดี (สุวันชัย แสงสุขเอี่ยม และคณะ, 2561) ช่วยในการเก็บรักษาอาหารทะเลแปรรูปให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

“เมื่อก่อนอาชีพหลักของคนบ้านท่าฉลอมทำประมงทุกหลังคา ทุกบ้านมีเรือจับปลาใช้เครื่องมือขนาดเล็ก เช่น เรือแจว เรือใบ เรือฉลอม เรือตงเก ขนาดเล็ก จับปลาชายฝั่งและรอบอ่าวไทย ตอนนั้นท่าฉลอมคึกคักมาก ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน เกือบทุกบ้านมีลั้งไว้ทำปลา แร่งงานส่วนใหญ่ก็เป็นคนในครอบครัว มีถึงตองปลา โรงงานน้ำปลาก็มีหลายเจ้า มีโรงงานใหญ่ 2-3 เจ้า โรงงานน้ำปลาตราปลาหมึกก็เริ่มจากที่นี่ ตั้งอยู่ใกล้วัดช่องลม (วัดสุทธิวาสวรราราม)..” (สัมภาษณ์ เดือนพฤษภาคม, 2565)

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่าเรือประมงที่ใช้ในช่วงแรกยังเป็นเรือที่ใช้กำลังคนและธรรมชาติเป็นหลัก หลังจากนั้นในพ.ศ. 2473 ได้มีชาวญี่ปุ่นนำเครื่องยนต์เข้ามาทำการประมงในประเทศไทยส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพในการจับสัตว์น้ำ ทำให้ชาวประมงไทยคิดใช้เรือติดเครื่องยนต์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความรวดเร็วในการจับสัตว์น้ำในแต่ละครั้งให้มากขึ้น เครื่องยนต์ดังกล่าวสันนิษฐานว่าเป็นเครื่องยนต์ที่ใช้พลังงานดีเซลที่ต้องใช้เทคนิคพิเศษในการติดตั้งเครื่องยนต์ ที่รู้จักกันในชื่อเรียกว่า “เครื่องเผาหัว” ซึ่งเป็นวิธีการติดเครื่องยนต์ โดยมีหัวลูกสูบเป็นเหล็กหนาๆ แล้วใช้เตาฟู่พ่นหัวสำหรับเผาไหม้แดงจนเป็นไฟแล้วถึงติดเครื่องให้น้ำมันฉีดเข้าหัวไฟ ต่างกับเครื่องจักรในปัจจุบันที่ใช้ระเบิดหัวสูบ เทคนิควิธีการของเครื่องยนต์แบบนี้เริ่มต้นเข้ามาในกลุ่มชาวประมงท่าฉลอมเพียง 2 ลำเท่านั้น (พลอธิป ปรางทอง, 2563: 45)

หลังพ.ศ. 2500

ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2510 พบว่ารัฐให้ความสนใจและสนับสนุนการทำประมง มีการสำรวจทรัพยากรสัตว์น้ำทะเลและส่งเสริมให้การทำประมงทะเลเป็นการพาณิชย์ ชาวประมงได้พัฒนาพาหนะและเครื่องมือจับปลา ด้วยการนำเรือติดเครื่องยนต์ทั้งขนาดกลางและขนาดใหญ่เข้ามาทำประมง พร้อมทั้งอวนลากแผ่นตะเฆ่ขนาดใหญ่ อวนลากคู่ขนาดใหญ่อวนรุน อวนล้อมจับ และเครื่องมือตรวจจับนำร่องการหาปลา เช่น ชาวเตอร์ โซนาร์ และเรดาร์ ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของอดีตไต่กั้งเรือประมงพาณิชย์ในบ้านท่าฉลอม ที่กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงเรื่องของเครื่องมือและเทคนิควิธีการจับสัตว์น้ำ ดังความว่า

“ครอบครัวทำประมงมาสี่ชั่วอายุคน ตั้งแต่รุ่นทวด รุ่นปู่ รุ่นพ่อและรุ่นผม (ผู้ให้สัมภาษณ์) เป็นรุ่นสุดท้าย ในสมัยรุ่นทวดก็จะใช้แรงเป็นหลัก ไม่ได้มีเครื่องยนต์ไม่ได้มีเทคโนโลยีเข้ามาช่วย ก็จะเป็นประมงที่จะทำอยู่บริเวณชายฝั่งเป็นส่วนมาก แล้วก็เอาต้นแบบมาจากจีนเพราะว่าต้นตระกูลอพยพมาจากเมืองจีนก็จะเอาต้นแบบประมงชายฝั่งจากเมืองจีนมาปรับใช้กับบริบทของประเทศไทย พอรุ่นต่อๆ มาเราก็เริ่มมีการพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้มากขึ้น เริ่มมีการใช้เครื่องยนต์ ใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์เข้ามาช่วยตรวจจับประเภทเรดาร์หรือเครื่องตรวจจับต่างๆ เช่น โซนาร์ ที่ใช้คลื่นสะท้อนวัตถุในการหาแหล่งที่อยู่ของฝูงปลา และชาวเตอร์เป็นเครื่องตรวจสอบระดับความลึกจากตำแหน่งของเรือถึงกันทะเล โดยใช้คลื่นสะท้อนเช่นเดียวกัน มันก็ทำให้การจับปลาหรือการประมงมันขยายตัวได้ค่อนข้างเร็วและค่อนข้างสูง” (สัมภาษณ์ ปราโมทย์ แสงสุขเอี่ยม, 2565)

การทำประมงนอกน่านน้ำต่างประเทศและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการขยายตัวของจำนวนเรือประมงเชิงพาณิชย์ที่เป็นผลสืบเนื่องจากการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยในช่วงหลังพ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ประกอบกับนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ต้องการกระจายภาคอุตสาหกรรมออกจากกรุงเทพฯ ตามทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 มีผลให้เกิดการพัฒนาการขนส่งสัตว์น้ำไปยังตลาดและแหล่งแปรรูปใกล้พื้นที่สมุทรสาคร ซึ่งเดิมสัตว์น้ำที่เรือประมงจะถูกส่งไปยังสะพานปลากรุงเทพฯ ซึ่งเป็นตลาดปลาที่ใหญ่ที่สุด ตั้งอยู่ที่ถนนทรงวาด โดยใช้เส้นทางรถไฟสายท่าจีน (มหาชัย-คลองสาน) (สัมภาษณ์ ปรีชาศิริแสงอาราพี, 2565) แต่ด้วยนโยบายการกระจายอุตสาหกรรมออกจากกรุงเทพฯ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 ทำให้สถานประกอบการอุตสาหกรรมกระจายเข้าสู่สมุทรสาครเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเล ทางจังหวัดได้จัดตั้งองค์การสะพานปลาและได้สร้างสะพานปลาขนาดใหญ่ ประกอบด้วยท่าขององค์การสะพานปลา ท่าของเทศบาลเมืองสมุทรสาคร และท่าของเอกชน (คลองบางหญ้า)

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนเรือประมงที่เข้าเทียบท่าขององค์การสะพานปลา ในช่วงปี พ.ศ. 2515-2521

ปี พ.ศ.	จำนวนเรือประมง
2515	3,239
2516	4,378
2517	4,799
2518	4,459
2519	5,940
2520	5,962
2521	6,445

ที่มา: องค์การสะพานปลาสมุทรสาคร (ชัยรัฐ เกาะไพศาลสมบัติ, 2550: 100)

จากตารางที่ 1 พบว่าจำนวนเรือประมงของจังหวัดสมุทรสาครมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่พ.ศ. 2515 - 2521 โดยมีจำนวนเรือประมงเข้าเทียบท่าขององค์การสะพานปลา จำนวนมากถึง 6,445 ลำ ในปีพ.ศ. 2521 ซึ่งมีความสอดคล้องกับการขยายตัวของพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร ดังปรากฏข้อมูลจากเอกสารแผนพัฒนาจังหวัดสมุทรสาคร ประจำปีพ.ศ. 2523 (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (8) มท5.4.2.1/34) ได้อธิบายถึงโครงสร้างการผลิตและรายได้ของจังหวัดสมุทรสาครในปีพ.ศ. 2520 จากการสำรวจภาคการประมงพบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามแถบชายฝั่งทะเลหรือบริเวณใกล้ทะเล มีครอบครัวที่ทำการประมง 8,456 ครอบครัว มีเรือประมง (นับถึงธันวาคม 2521) ที่จดทะเบียนจำนวน 832 ลำ ที่ไม่ได้จดทะเบียน 600 ลำ ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ 352,392 ตัน เป็นอันดับ 1 ของประเทศ และก่อให้เกิดรายได้ คิดเป็นมูลค่า 1,761 ล้านบาท ส่วนปัญหาที่พบในภาคการประมง มีสาระสำคัญ 3 เรื่องดังนี้

1) การกำหนดเขตเศรษฐกิจจำเพาะในระยะ 200 ไมล์ทะเล ของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะของประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งต่างก็อ้างสิทธิ์นี้ทำให้กระทบกระเทือนต่อผลผลิตทางด้านประมง น้ำเค็มอย่างมาก เนื่องจากชาวประมงมีความจำเป็นต้องออกไปทำการประมงในน่านน้ำสากล เพราะปริมาณสัตว์น้ำทะเลในอ่าวไทยมีจำนวนลดลงอย่างมากจึงเกิดกรณีพิพาทอยู่บ่อยครั้ง

2) ร่องน้ำปากอ่าวสมุทรสาคร ตื้นเขินเวลาน้ำลงทำให้เรือประมงขนาดใหญ่ผ่านเข้าออกไม่สะดวก บางลำผ่านเข้าออกไม่ได้ เป็นผลเสียแก่ผู้ประกอบการอาชีพประมงอย่างยิ่ง

3) สะพานปลาสมุทรสาครขององค์การสะพานปลา มีความคับแคบ สถานที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นในปัจจุบัน (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (8) มท5.4.2.1/34)

เรือประมงมีการเปลี่ยนแปลงด้านเทคนิควิธีการจับสัตว์น้ำ โดยเริ่มนำเครื่องยนต์มาใช้กันมากขึ้น ทำให้ภาคการประมงในช่วงเวลานี้มีความคึกคักเริ่ม ขยายขอบเขตการทำประมงออกไปนอกน่านน้ำสากลมากขึ้น เจ้าของเรือประมงบางรายพัฒนาเป็นทุนท้องถิ่นขนาดใหญ่และสามารถต่อยอดธุรกิจที่เกี่ยวข้องเพื่อรองรับการเติบโตของธุรกิจที่เกี่ยวกับการประมง เช่น โรงงานน้ำแข็ง ตู้ต่อเรือ โรงปลาปน ห้องเย็น

การส่งเสริมการทำประมงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจ จึงเร่งให้มีการเพิ่มปริมาณการผลิตและจำนวนสัตว์น้ำที่จับได้ ซึ่งเป็นผลจากความก้าวหน้าของเครื่องมือประมงที่สามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น ซึ่งในปีพ.ศ. 2503 รัฐบาลสาธารณรัฐเยอรมันได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาร่วมงานการประมงของไทย มีการนำเครื่องมืออวนลากชนิดหนึ่งเข้ามาทดลองใช้ เรียกว่า “อวนลากแผ่นตะเฒ่า” (ดำรงพล อินทร์จันทร์ (บรรณานุกรม), 2561) เพื่อพัฒนาการจับปลาหน้าดินส่งผลให้จับสัตว์น้ำได้ในปริมาณที่มากขึ้น จึงมีการต่อเรือประมงประเภทอวนลากเพิ่มขึ้นพร้อมกับการพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำควบคู่กันไป สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของปราโมทย์ แสงสุขเยี่ยม อดีตได้กั้งเรือประมงบ้านท่าฉลอม อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเทคนิควิธีการทำประมง และการเติบโตของประมง ในช่วงหลังพ.ศ.2500

“..ภาคการประมงของเรา ในสมัยโบราณที่ใช้อุปกรณ์ที่ไม่ได้มีเทคโนโลยีในการจับปลา ต่อมาภาครัฐเหมือนกับต้องการพัฒนาประเทศ ต้องการนำทรัพยากรที่มันมีอยู่แล้วเอามาใช้ให้มีประสิทธิภาพสูงสุดก็ได้มีการเหมือนกับทำ MOU ร่วมกับทางรัฐบาลเยอรมัน เยอรมันเป็นประเทศแรกเลยที่นำเทคโนโลยีเข้ามาใช้กับประมงบ้านเรา ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมฉบับแรก สมัยนั้นถ้าผมจำไม่ผิด รุ่นพ่อเล้ามากี่น่าจะเป็นจอมพลสฤษดิ์เป็นคนเขียนแผนแม่บทขึ้นมา การพัฒนาตรงนั้นก็

จะมีเครื่องจักรกลเพราะสมัยก่อนต้องใช้แรง ใช้แจว ใช้พาย ใช้ใบเรืออะไรอย่างเนี้ย เมื่อเรานำเทคโนโลยีของเยอรมันที่มีเครื่องยนต์เข้ามาประกอบกับเรือประมง เรียกว่า “เรือยนต์ประกอบเครื่องยนต์” ส่งผลให้ประสิทธิภาพในการจับปลาสูงมากขึ้น ในยุคแรกๆ เราจะจับปลาได้เฉพาะปลาที่มีมันอยู่ผิวหน้า พอมาถึงยุคที่ว่าเทคโนโลยีเข้ามามากๆ ปลาแต่ละชนิดเริ่มสูญพันธุ์ไปแล้ว ปลาผิวหน้าเริ่มลดจำนวนลงแล้วก็เลยต้องไปใช้เทคโนโลยีจับสัตว์น้ำจากต่างประเทศเข้ามาลากปลาหน้าดิน เพื่อมารองรับอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่ต้องใช้วัตถุดิบ ทำให้การประมงของบ้านเราเกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงเป็นเชิงพาณิชย์มากขึ้น เกิดห้องเย็น โรงงานแปรรูป ลัง ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็ว แล้วสถานะทางเศรษฐกิจของจังหวัดสมุทรสาครก็เติบโตในปริมาณค่อนข้างสูง” (สัมภาษณ์ ปราโมทย์ แสงสุขเยี่ยม, 2565)

จากการขยายตัวของการประมงทั้งเครื่องมือที่ทันสมัยและขนาดเรือที่ใหญ่ ส่งผลให้การทำประมงแบบไร้ขีดจำกัดตามกำลังสามารถของเจ้าของเรือ “เมื่อมีการเติบโตทางเศรษฐกิจก็ต้องการปริมาณปลาที่เยอะขึ้น รายได้มันสูงเชิญชวนให้คนที่ทำงานภาคการประมงมองแต่รายได้สมัยก่อนไม่มีห้องเย็นก็ต้องรีบขาย พอช่วงหลังมีห้องเย็นก็จับยันสว่างก็ได้เพราะมีห้องเย็นรองรับ” เห็นได้ว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นทำให้ชาวประมงมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล จนเรียกได้ว่าเป็น “ยุคทอง” ของการประมง แต่ในขณะเดียวกันการเพิ่มกำลังการผลิตของชาวประมง ส่งผลให้ทรัพยากรทางทะเลลดน้อยลง รวมทั้งปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมน้ำเสียส่งผลให้ดินตะกอนตรงปากแม่น้ำบริเวณอ่าวไทยเป็นแก๊ส เน่าเสียและส่งผลกระทบต่อแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน

รวมทั้งยังมีการขยายพื้นที่จับสัตว์น้ำออกไปนอกอ่าวไทย ขยายไปนอกน่านน้ำต่างประเทศ “ประเทศแรกๆ ที่เราไปจับปลาก็คือ

เขมร เวียดนาม และก็จะไปต่อด้วยมาเลเซีย พม่า ยานนี้ก่อนในช่วงแรกๆ ต่อมาก็จะไปถึงอินเดีย ศรีลังกา บังกลาเทศ จนถึงแอฟริกาตะวันออก เยเมน ในจิเรียว โซมาเลีย มาดากัสการ์ ตอนที่ไปไต่เรือเราไปทั่วหมดเลย แล้วอีกประเทศที่สัตว์น้ำเยอะมาก เลยก็คือเป็นแหล่งวัตถุดิบของเราค่อนข้างเยอะเลย ก็คืออินโดนีเซีย อินโดนีเซียเกาะเยอะและปริมาณปลามหาศาลมาก แต่สุดท้ายก็คือกฎหมายระหว่างประเทศมาควบคุมก็หดตัวลงมาๆ ณ บัจจุบันนี้ ประมงนอกน่านน้ำก็คือเป็นศูนย์เลย ทำให้เราไม่มีวัตถุดิบที่จะมาป้อนโรงงานอุตสาหกรรม เราก็ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ” (สัมภาษณ์ ปราโมทย์ แสงสุขเยี่ยม, 2565)

การเติบโตของเรือประมงพาณิชย์ในสมุทรสาคร ยังสะท้อนให้เห็นจากความทรงจำของ เตือน พุ่มอาศัย พี่นเพเป็นคนแม่กลองและในปี พ.ศ. 2516 ได้ย้ายเข้ามาทำฉลอมกับสามี ผู้ทำหน้าที่เป็นไต่กั้งเรือ (ผู้ควบคุม) ให้กับเรืออุตสาหกรรม จำนวน 7 ลำ (สัมภาษณ์ เตือน พุ่มอาศัย, 2565) การทำประมงพาณิชย์ทางมหาชัย-ท่าฉลอม เป็นเหมือนนักธุรกิจแต่ทางแม่กลอง ส่วนใหญ่เป็นเรือประมงขนาดเล็กกว่าไม่เท่าทางสมุทรสาครที่เป็นเรือประมงพาณิชย์มากกว่า “ในตอนนั้นถ้าแก่เรือประมงในบ้านท่า

ฉลอมมีไม่กี่เจ้า ที่เริ่มนำเทคโนโลยีใหม่จากต่างประเทศเข้ามาเพื่อออกไปนอกน่านน้ำไทย ดังเช่น ญาณสิทธิ์ ยอดรัก ชัยนาวี ออกไปประมาณ 20 วัน ต่อครั้ง ถ้าไม่เข้าท่าที่มหาชัย ก็เข้าทางใต้ ส่วนตัวเราก็นั่งรถไปขายปลาให้กับแพปลาทางนั้น” อีกทั้งยังได้เล่าถึงความคึกคักว่าจำนวนเรือประมงจอดเทียบท่าเป็นร้อยๆ ลำในพื้นที่ปากน้ำท่าจีน ทั้งฝั่งมหาชัย โกรกกราก ท่าฉลอม ซึ่งต่างก็เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ติดกับปากแม่น้ำท่าจีน จากข้อมูลดังกล่าวมีความสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์คุณสนั่น ชิมสกุล ที่กล่าวถึงธุรกิจประมงที่เติบโตขึ้นมากโดยเฉพาะในช่วงหลัง 2510 เป็นต้นมา เรื่อยมาจนกระทั่งในช่วงหลังพ.ศ. 2558 ที่มีปัญหาเรื่อง IUU FISHING (Illegal-Unreported-unregulated Fishing) หรือ การกระทำประมงผิดกฎหมาย การเติบโตของธุรกิจประมงโซคนาวิ เติบโตสูงสุดจนขายจำนวนเรือประมงสูงสุด 15 ลำ ส่งผลให้เศรษฐกิจการประมงทุกจังหวัดทั้งทะเลฝั่งอ่าวไทยและอันดามันเจริญเติบโต จับสัตว์น้ำได้ปริมาณมากและส่งผลต่ออุตสาหกรรมต่อเนื่องจากภาคประมง เช่น ชูตเนื้อปลา แร่ปลา ดองปลา การแปรรูปอาหารทะเลเพื่อการส่งออก มีทั้งขายในประเทศและต่างประเทศ (สัมภาษณ์ สนั่น ชิมสกุล, 2565)

ตารางที่ 2 แสดงประเภทและขนาดของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการประมง พ.ศ. 2539

ประเภทอุตสาหกรรม	จำนวนโรงงาน (แห่ง)	ขนาดเล็ก	ขนาดกลาง	ขนาดใหญ่
อุตสาหกรรมห้องเย็น	44	23	8	13
อุตสาหกรรมแปรรูปสัตว์น้ำ	89	49	14	26
อุตสาหกรรมน้ำแข็ง	35	34	1	-
อุตสาหกรรมปลาป่น	23	23	-	-
อุตสาหกรรมต่อเรือ	42	40	2	-
อุตสาหกรรมอื่นๆ	16	13	3	-
รวม	249	182	28	39

ที่มา: กรมโรงงาน กระทรวงอุตสาหกรรม

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าสมุทรสาครมีสถานประกอบการในลักษณะอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประมง ทั้งรูปแบบการผลิตที่รับช่วงต่อจากวัตถุดิบจากสัตว์น้ำจากทะเล และ อุตสาหกรรมที่สนับสนุนการทำประมง เช่น อุตสาหกรรมน้ำแข็งและต่อเรือ เป็นต้น เห็นได้ว่าเศรษฐกิจภาคการประมงในสมุทรสาครเจริญเติบโตเป็นอย่างมากในช่วงหลังพ.ศ. 2500 เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีการประมง มีการนำเอาเครื่องมืออวนลากมาใช้ทำการประมงเพื่อให้จับสัตว์น้ำได้เพิ่มขึ้น การขยายขนาดเรือประมงให้มีขนาดใหญ่ที่เป็นเรือบรรทุกห้องเย็น สามารถขยายขอบเขตการจับปลาออกไปได้ไกลในน่านน้ำต่างประเทศ เกิดทำเทียบเรือ แพปลา และห้องเย็นจำนวนมาก การขยายตัวอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจในช่วงเวลานี้ส่งผลให้มีความต้องการแรงงานในภาคการผลิตเป็นจำนวนมาก จึงเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานต่างถิ่นเข้ามาในสมุทรสาครหลายระลอก โดยในระยะแรกมีคนไทยจากภาคอีสานเข้ามาเป็นแรงงานในภาคการประมง อุตสาหกรรม และงานบริการอื่นๆ จนกระทั่งในช่วงหลังเหตุการณ์พายุไต้ฝุ่นเกย์ ปี 2533 ภาคการประมงในประเทศได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง เนื่องจากท้องทะเล ทรัพยากรทางน้ำถูกทำลายเหลือน้อยมากไม่คุ้มกับการประมงพาณิชย์และคนงานก็หายาก เรือประมงบางส่วนตัดสินใจย้ายออกไปทำประมงนอกน่านน้ำ บางส่วนข้ามไปทางทะเลอันดามัน เมื่อแรงงานในประเทศขาดแคลน ก็ต้องนำเข้าแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน

ต่อมาในพ.ศ. 2558 สหภาพยุโรปได้แจ้งเตือนว่าประเทศไทยไม่ให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย ขาดการรายงาน และไร้การควบคุม (IUU FISHING) หากรัฐบาลไทยไม่แก้ไขปัญหาที่สหภาพยุโรปจะไม่นำเข้าสินค้าประมงจากประเทศไทย (ilaw, 2565) ทำให้

รัฐบาลปรับเปลี่ยนนโยบายด้านการประมงอย่างเร่งด่วน จนส่งผลให้ชาวประมงต้องปรับตัวและปฏิบัติตามกฎระเบียบที่เคร่งครัดและบทลงโทษรุนแรงประกอบกับความสับสนในแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน ทำให้บางส่วนไม่กล้าออกทำการประมงเนื่องจากเกรงกลัว และยังผลให้ชาวประมงมีเพิ่มค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ อาทิเช่น ค่าใบอนุญาตทำการประมง การติดตั้งระบบตามตำแหน่งเรือประมง (VMS)

บทสรุป

การทำประมงของเมืองสมุทรสาครตามชายฝั่งบริเวณอ่าวไทยมีรูปแบบการทำประมงจากเดิมเพื่อยังชีพเปลี่ยนมาเป็นการค้ามากขึ้น การขยายตัวภาคการประมงเริ่มอย่างต่อเนื่องหลังพ.ศ. 2500 เรื่อยมา รวมทั้งบริบทสังคมไทยที่ต้องการส่งเสริมเศรษฐกิจไทยในระบบตลาดเสรีส่งผลให้เกิดการสนับสนุนการประมงโดยเฉพาะการประมงเชิงพาณิชย์จากภาครัฐอย่างกว้างขวาง ทั้งเรื่องขององค์ความรู้ด้านเครื่องมือประมงจากต่างประเทศ และให้ความรู้กับชาวประมงในเรื่องวิธีการจับสัตว์น้ำด้วยอุปกรณ์ที่ใช้เทคโนโลยี จึงส่งผลให้เกิดการขยายตัวของทุนประมงในพื้นที่บางรายพัฒนาธุรกิจประมงให้มีขนาดใหญ่ขึ้นและสามารถต่อยอดธุรกิจเกี่ยวเนื่องเพื่อรองรับการเติบโตของธุรกิจที่เกี่ยวกับการประมง อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าปัจจุบันประมงพาณิชย์นอกจากกำลังเผชิญปัญหาเรื่องของจำนวนสัตว์น้ำที่ลดลงอย่างมากแล้ว ก็ยังมีเรื่องของนโยบายด้านการประมงพาณิชย์ไปปฏิบัติตั้งแต่พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา

ข้อเสนอแนะ

ด้านการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อเศรษฐกิจภาคประมง พบว่าการกำหนดนโยบายของภาครัฐที่มีต่อการบริหารจัดการควรให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นสำคัญ เช่น

ชาวประมง ผู้ประกอบธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับภาคประมง ทั้งนี้เพื่อรับฟังความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ก่อนที่จะกำหนดนโยบายอย่างเป็นทางการ และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนา

ด้านแนวทางการทำวิจัยครั้งต่อไป พบว่าการศึกษารื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจภาคการประมงยังมีประเด็นน่าสนใจที่สามารถต่อยอดองค์ความรู้ด้านวิชาการได้ เช่น วิถีประมงพื้นบ้าน ซึ่งยังคงมีบทบาทสำคัญในด้านเศรษฐกิจ รวมทั้ง

ประเด็นเรื่องแรงงานในภาคการประมงที่มีความเปลี่ยนแปลงของจำนวนและการเข้ามาของแรงงานต่างถิ่นและแรงงานข้ามชาติเข้ามาในระบบแรงงาน จากนั้นจึงเริ่มกระจายไปยังระบบการผลิตภาคส่วนอื่นๆ โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมในช่วงหลัง ซึ่งการศึกษาในประเด็นดังกล่าวจะช่วยเพิ่มความเข้าใจต่อระบบเศรษฐกิจที่อยู่ภายใต้บริบทของการปรับเปลี่ยนฐานทรัพยากรที่มีอยู่ให้เข้ากับบริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต

เอกสารอ้างอิง

- คริส เบเกอร์ และผาสุก พงษ์ไพโรจิตร์. (2557). *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- โคลด์ เซเบเรต์ เดอ บูเล. (2560). *จดหมายเหตุของมองซิเออร์เซเบเรต์ แปลโดย ราชบัณฑิตยสภา*. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.
- ชัยรัฐ เกาะไพศาลสมบัติ. (2550). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของจังหวัดสมุทรสาคร พ.ศ. 2489-2544*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- ดำรงพล อินทร์จันทร์ (บรรณาธิการ). (2561). *ย้อนรอย ท่าฉลอม เส้นทางวิถีชีวิตชุมชนประมงลุ่มแม่น้ำท่าจีน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2562). *เอกสารเสด็จตรวจราชการ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ร.ศ.๑๑๑-๑๑๗*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
- เตือน พุ่มอาทิตย์. (2565, ธันวาคม 12). *ชาวบ้านท่าฉลอม*. สัมภาษณ์
- ปราโมทย์ แสงสุขเอี่ยม. (2565, เมษายน 22). *อดีตใต้กังเรือประมงบ้านท่าฉลอม*. สัมภาษณ์.
- ปรีชา ศิริแสงอาร่าพี. (2565, มิถุนายน 21). *ประธานอาวุโสหอการค้าจังหวัดสมุทรสาคร*. สัมภาษณ์.
- พลอธิป ปรางทอง. (2563). *พัฒนาการกลุ่มทุนประมงท้องถิ่นท่าฉลอม*. รายงานค้นคว้าเฉพาะบุคคล หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ (บรรณาธิการ). (2560). *ลุ่มเจ้าพระยา รากเหง้าสยามประเทศ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- สนั่น ชัมสกุล. (2565, มิถุนายน 22). *เจ้าของเรือประมงไซคนาวี*. สัมภาษณ์.
- สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2504). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1*.
- สุวันชัย แสงสุขเอี่ยม และคณะ. (2561). *โครงการสำรวจและสังเคราะห์ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวในการพัฒนาเมืองสมุทรสาคร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (8) มท5.4.2.1/34 เรื่อง “แผนพัฒนาจังหวัดประจำปี 2523 จังหวัดสมุทรสาคร”. llaw. (2565). *คสช.กับภารกิจซ่อมสร้างการประมง*. <https://ilaw.or.th/node/5111>.

การวิเคราะห์อนุภาคและความขัดแย้งที่ผสมผสานในนวนิยายชุดหิมวันต์ รัฐจวน

Analysis of Motifs and Inner Conflicts in Himmawanranjuan Series

สุประวีณ์ แสงอรุณเฉลิมสุข¹

Suprawee Saeng-Arunchalaemsuk¹

Received: 15 September 2023

Revised: 5 December 2023

Accepted: 14 December 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์อนุภาคที่ปรากฏในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน และเพื่อวิเคราะห์ความขัดแย้งที่ผสมผสานที่ปรากฏในตัวละครเอกในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน ผลการวิจัยพบว่า อนุภาคในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) อนุภาคตัวละคร พบ 2 อนุภาค คือ อนุภาคตัวละครที่เป็นมนุษย์ แบ่งได้ 5 ประเภท ได้แก่ สัตว์หิมพานต์ วิชยาธร คนธรรพ์ เทวดา และมักกะลีผล ส่วนอนุภาคตัวละครที่เป็นมนุษย์ พบ 2 ประเภท คือ ฤาษี และมนุษย์ผู้มีดวงจิตของสัตว์หิมพานต์ 2) อนุภาควัตถุหรือสิ่งของ 5 ประเภท ได้แก่ ของวิเศษของมนุษย์กึ่งเทวะ ของวิเศษที่มีอำนาจปกป้องคุ้มครอง ของวิเศษที่ได้จากสัตว์หิมพานต์ ของวิเศษที่เป็นพืชในป่าหิมพานต์ และของวิเศษที่เป็นเครื่องผูกมัดจองจำ 3) อนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรม พบ 6 อนุภาค ดังนี้ อนุภาคการสมพาสผิตรีชนชาติ อนุภาคการซ่อนตัว อนุภาคการแปลงร่าง อนุภาคการเกิดใหม่ อนุภาคประตูป่ามิตติ และอนุภาคเหตุการณ์เกี่ยวกับการใช้เวทมนตร์

ด้านความขัดแย้งที่ผสมผสานที่ปรากฏในตัวละครเอกในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน พบเพียง 2 ตัวละคร ได้แก่ สิงห์ ตัวละครเอกจากนวนิยายเรื่องมนตราราชสีห์ มีความขัดแย้งที่ผสมผสานระหว่างความอ่อนโยน มีเมตตาและความเด็ดขาด และอิลวราช หรือ อิลวา จากนวนิยายเรื่องร้ายรักกินรา มีความขัดแย้งที่ผสมผสานระหว่างมีเมตตา อ่อนโยน และเป็นผู้ดุดันมีโทสะจริต ขณะที่ตัวละครเอกส่วนใหญ่ มักเป็นตัวละครแบบอุดมคติ มีความดีพร้อมในทุกด้าน จึงไม่ปรากฏด้านตรงข้ามที่เป็นความขัดแย้งที่ผสมผสานในตัวละครนั้นๆ

คำสำคัญ: อนุภาค, ความขัดแย้งที่ผสมผสาน, นวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

¹ Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University,

E-mail : suprawee@gmail.com

Abstract

This research aimed to analyze the motifs that appeared in the Himmawanranjuan series and the inner conflicts of the protagonists. The results indicate that the motifs that appear in the Himmawanranjuan series can be divided into three types: 1) Characters motifs, that can be divided into non-human motifs, which include himmapan animals, Hindu demigods, Gandharvas, angels, and tree bearing fruits in the shape of girls, and human motifs, which include hermits and humans with himmapan animal traits; 2) Magical object motifs, which include objects belonging to semi-divine non-humans, magical objects with protective powers, magical objects from himmapan animals, magical himmapan plants, and magical constraints; and 3) Event or behavior motifs, which include unnatural fornication, concealment, transformation, rebirth, dimensional portals, and magic event utilization.

Inner conflicts were present in two protagonists from the Himmawanranjuan series. Singha, from the novel Montra Rajasiha, displayed conflict between gentleness, graciousness, and decisiveness. Ilwaraj or Ilawa, from Rairak Ginnara, displayed conflict between graciousness, gentleness, and hot-temperedness. Most of the protagonists were ideal, well-suited, and showed no inner conflicts.

Keywords: Motifs, Paradoxes, Himmawanranjuan series

บทนำ

อนุภาค หมายถึง องค์ประกอบเล็กๆ ในนิทานเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งมีลักษณะเด่นเป็นพิเศษทำให้เกิดการจดจำ และเล่าสืบทอดต่อกันไป อนุภาคมักเป็นสิ่งที่แปลก สะดุดตา องค์ประกอบที่จัดเป็นอนุภาคแบ่งได้ 3 ประเภทคือ ตัวละคร ได้แก่ ตัวละครที่คุณสมบัติหรือลักษณะแปลกหรือพิเศษในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ยักษ์ นางฟ้า แม่มด เป็นต้น วัตถุสิ่งของ ได้แก่ วัตถุสิ่งของที่มีลักษณะพิเศษหรือแปลกผิดธรรมดา เช่น ตะเกียงวิเศษ ดาบวิเศษ เป็นต้น และเหตุการณ์หรือพฤติกรรม ได้แก่ เหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่มีลักษณะเด่นหรือพิเศษ เช่น การแปลงร่าง การสาปคนทั้งเมือง เป็นต้น (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2551, หน้า 38-39)

อนุภาคจึงควรเป็นสิ่งที่เด่น ไม่ธรรมดา ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษที่น่าจดจำ ซึ่งพบได้ในนิทาน

พื้นบ้านทั่วไป มีเนื้อหาที่มหัศจรรย์ และมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มากมาย แต่อย่างไรก็ตามไม่เพียงแต่ในนิทานเท่านั้น หากแต่ในปัจจุบันนวนิยายบางประเภทก็ปรากฏลักษณะที่เป็นอนุภาคได้ดังเช่น นวนิยายแนวจินตนิยาย ดังที่ สมเกียรติ รัชสมัย (2558, หน้า 22) ได้อธิบายว่า จินตนิยาย ปัจจุบันเรียกว่านวนิยายแฟนตาซี เป็นนวนิยายที่มีเนื้อหาเน้นจินตนาการที่จะพาให้ผู้อ่านตื่นตันทึ่งระทึกใจ และสนุกไปกับผู้แต่ง การผูกเรื่องของนวนิยายประเภทนี้จึงไม่มีเจตนาที่จะให้เป็นความจริง แต่ต้องการให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินเป็นสำคัญ

นวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน เป็นนวนิยายแนวแฟนตาซี มีจุดเด่นคือการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับหิมพานต์ ซึ่งปรากฏในไตรภูมิพระร่วงมาใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญ นวนิยายชุดนี้ประกอบด้วยนวนิยายจำนวน 5 เรื่องจากนักเขียนนวนิยายจำนวน 5 คน ล้วนมีเนื้อหาเกี่ยวกับชาวหิมพานต์

ซึ่งมีทั้งเหล่าสัตว์หิมพานต์ชนิดต่าง ๆ เทวดา มักกะลีผลที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ ได้เดินทางผ่านประตูมิติซึ่งเชื่อมต่อกันระหว่างป่าหิมพานต์กับโลกมนุษย์เข้ามาท่องเที่ยวในโลกมนุษย์และมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ ขณะที่มนุษย์ก็สามารถเดินทางผ่านประตูมิตินี้เข้าไปยังป่าหิมพานต์ได้ เกิดความรักระหว่างมนุษย์กับชาวหิมพานต์ รวมถึงความรักระหว่างชาวหิมพานต์กับชาวหิมพานต์ต่างเผ่าพันธุ์ การที่ผู้เขียนได้นำเอาเรื่องราวในวรรณคดีมาสร้างสรรค์ขึ้นใหม่เป็นนวนิยาย ประกอบกับความมหัศจรรย์ที่ปรากฏในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวนสะท้อนให้เห็นถึงอนุภาคที่เหมาะสมสำหรับศึกษาอนุภาคในนวนิยาย

นอกจากการศึกษอนุภาคที่จะทำให้เข้าใจถึงลักษณะเด่นเป็นพิเศษที่ปรากฏนวนิยายแล้ว สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจถึงตัวละครเอกได้อย่างลึกซึ้ง คือการศึกษาความขัดแย้งที่ผสมผสานที่ปรากฏในตัวละครเอก เพราะแท้จริงแล้วมนุษย์ไม่ได้มีลักษณะเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น หากแต่มีลักษณะที่เป็นคู่ตรงข้ามที่ผสมผสานกันอย่างลงตัว ดังที่ Truong Thi Hang (2558, หน้า 248) ได้กล่าวว่า แนวคิดปฐมภูมิว่าด้วยสองคุณลักษณะ ที่ตรงกันข้ามแต่สามารถประนีประนอมกันเพื่อสร้างความสมบูรณ์แก่องค์กรรวมทั้งปรากฏในสรรพสิ่งผ่านกาลและเทศะที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ ประจักษ์ สายแสง และ Truong Thi Hang (2560, หน้า 12) ยังอธิบายว่าสรรพสิ่งในปฐพีโลกอยู่ภายใต้กฎของขั้วที่ตรงกันตรงกันข้าม หรือเป็นทวิภาวะระหว่างสองสภาวะที่ตรงกันข้ามที่นำสังเกต คือ สองภาคที่ขัดแย้งกันนั้นปรากฏอย่างควบคู่ในแบบผสมผสานเข้าด้วยกัน

จากแนวคิดอนุภาคและแนวคิดความขัดแย้งที่ผสมผสานข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องการวิเคราะห์ทฤษฎีความขัดแย้งที่ผสมผสานในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน เพื่อวิเคราะห์ทฤษฎี

ที่ปรากฏในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน และการวิเคราะห์ความขัดแย้งที่ผสมผสานที่ปรากฏในตัวละครเอกอันจะทำให้เข้าใจถึงตัวตนของตัวละครได้อย่างลึกซึ้ง และจะเป็นแนวทางในการศึกษานวนิยายต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์ทฤษฎีอนุภาคที่ปรากฏในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน
2. เพื่อวิเคราะห์ความขัดแย้งที่ผสมผสานที่ปรากฏในตัวละครเอกในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน

วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาจากเอกสารหลักที่ใช้ในการวิจัยคือนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน 5 เล่ม ได้แก่ เรื่องนิมิตนาคาของ แก้วแถม, เรื่องมนตราราชสีห์ของ ลิข, เรื่องมักกะลีที่รักของ ผักบุ้ง, เรื่องรำยรักกินราของ ฉัญฉฎดา และเรื่องครุฑาล่าหัวใจของ สะมะเรียสำหรับแนวคิดที่นำมาวิเคราะห์ทฤษฎีอนุภาคและความขัดแย้งที่ผสมผสาน ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดดังนี้

1. แนวคิดอนุภาค ผู้วิจัยใช้แนวคิดการแบ่งอนุภาคเป็น 3 อนุภาค คือ 1) ตัวละคร ได้แก่ ตัวละครที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะแปลกพิเศษในด้านใดด้านหนึ่ง 2) วัตถุประสงค์ของ ได้แก่ วัตถุประสงค์ซึ่งมีลักษณะพิเศษหรือแปลกผิดธรรมดา และ 3) เหตุการณ์หรือพฤติกรรม ได้แก่ เหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่มีลักษณะเด่นหรือพิเศษ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2551, หน้า 38-39)
2. แนวคิดความขัดแย้งที่ผสมผสาน ผู้วิจัยใช้แนวคิดความขัดแย้งที่ผสมผสานของ Truong Thi Hang (2562, หน้า 129 และ 141) สรุปได้ว่าความขัดแย้งที่ผสมผสาน (paradox) ว่า ต่างจากความขัดแย้ง (conflict) เพราะความขัดแย้ง (conflict)

หมายถึงความผิดแผกแตกต่าง ที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขให้ปัญหาคลี่คลายลง ขณะที่ความขัดแย้งที่ผสมผสาน (paradox) มีความเป็นทวิลักษณ์จะประกอบด้วยสองสิ่งสองส่วน หรือสองภาคที่ตรงกันข้าม แต่กลับปรากฏควบคู่ในลักษณะผสมผสานกลมกลืนและประนีประนอมซึ่งกันและกัน

ผลการศึกษา

ผลการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์อนุภาคและความขัดแย้งที่ผสมผสานในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวนแบ่งเป็น 2 ตอน ได้แก่ การวิเคราะห์อนุภาคในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน และความขัดแย้งที่ผสมผสานที่ปรากฏในตัวละครเอกในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน ตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงอนุภาคตัวละคร

ประเภท	เรื่องที่ปรากฏอนุภาคตัวละคร				
	นิมิตนาคา	มนตราราชสีห์	มักกะลีที่รัก	ร้ายรักกินรา	ครุฑาล่าหัวใจ
1. อนุภาคตัวละครที่เป็นอมมุขย์					
1.1. สัตว์หิมพานต์	✓	✓	✓	✓	✓
1.2. วิทยาธร	-	✓	-	-	-
1.3. คนธรรพ์	-	-	✓	-	-
1.4. เทวดา	-	-	-	✓	-
1.5. มักกะลีผล	-	-	✓	-	-
2. อนุภาคตัวละครที่เป็นมนุษย์ที่มีพลังเหนือธรรมชาติ มีความสามารถพิเศษ หรือมีคุณสมบัติพิเศษ					
2.1. ฤาษี	-	✓	-	✓	-
2.2. มุขย์ผู้มีดวงจิตของสัตว์หิมพานต์	-	✓	✓	-	-

1.1.1 อนุภาคตัวละครที่เป็นอมมุขย์ในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน พบอนุภาคตัวละครที่เป็นอมมุขย์แบ่งได้ 5 ประเภท ได้แก่ 1) สัตว์หิมพานต์ พบในนวนิยายทั้ง 5 เรื่อง แบ่งเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1. สัตว์หิมพานต์ พบ สัตว์กึ่งเทวะ ได้แก่ ครุฑ นาค เทวकिनร และสัตว์หิมพานต์อื่นๆ เช่น ราชสีห์ หงส์ สิงห์ผสมชนิดต่างๆ และเงือก

1. ผลการวิเคราะห์อนุภาคในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน อนุภาคในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ อนุภาคตัวละคร อนุภาควัตถุหรือ และอนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรม ดังนี้

1.1 อนุภาคตัวละคร ตัวละครในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวนที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะแปลกหรือพิเศษ โดยแบ่งตามลักษณะอนุภาคได้ 2 อนุภาค ได้แก่ อนุภาคตัวละครที่เป็นอมมุขย์ และอนุภาคตัวละครที่เป็นมนุษย์ที่มีพลังเหนือธรรมชาติ มีความสามารถพิเศษ หรือมีคุณสมบัติพิเศษ ดังตารางต่อไปนี้

เป็นต้น 2) วิทยาธร เป็นอมมุขย์ผู้มีอำนาจวิเศษ พบในนวนิยายเรื่องมนตราราชสีห์ 3) คนธรรพ์ เป็นอมมุขย์มีหน้าที่เล่นดนตรีบำเรอเทวดา พบในนวนิยายเรื่องมักกะลีที่รัก 4) เทวดาพบในนวนิยายเรื่องร้ายรักกินรา และ 5) มักกะลีผล พบในนวนิยายเรื่องมักกะลีที่รัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง ตัวละครที่เป็นอมมนุษย์ ที่เป็น สัตว์หิมพานต์: เกล็ดโกคิน จากนวนิยายเรื่อง มนตราราชสีห์

เกล็ดโกคิน เป็นชื่อของ ไกรสรนาคา ซึ่งเป็น 1 ในสิงห์ผสม ในนวนิยายเรื่องมนตราราชสีห์ ได้กล่าวถึง สิงห์ผสมว่า

สิงห์ผสมคือ ลูกของราชสีห์ไม่รักดี ที่ไปผสมกับสัตว์ต่างเผ่าพันธุ์ไม่ว่าเผ่าพันธุ์ที่ว่าจะ เป็นกะไร สูงส่งหรือต่ำต้อยกว่า ลูกที่เกิดออกมานั้น จักรับไปแต่ความเลวร้ายของพ่อแม่ หน้าตาจัก น่าเกลียดน่าชัง นิสัยดุร้าย อายุจักสั้น เป็นที่รังเกียจ เดียดฉิวกันไปทั้งหิมพานต์

(ลิข, 2557, หน้า 286)

ในนวนิยาย ได้กล่าวถึง ไกรสรนาคา ว่า เป็นสัตว์ผสมระหว่างสิงห์กับนาค มีตัวคล้ายสิงห์ หางเหมือนงู ตัวละครเกล็ดโกคินเป็นไกรสรนาคาที่ แปลงกายเป็นมนุษย์ชื่อโกคินเพื่อนบ้านที่คอยช่วย เหลือตารกาเสมอ แต่ในความจริงแล้วเขาต้องการ ฆ่าและชิงหัวใจราชสีห์จากเธอแต่ทำไม่สำเร็จ เกล็ดโกคินจึงได้ติดตามตารกาเข้าไปในป่าหิมพานต์และในตอนท้ายถูกเธอฆ่าตาย

1.1.2 อนุภาคตัวละครที่เป็นมนุษย์ที่มีพลังเหนือธรรมชาติ มีความสามารถพิเศษ หรือ มีคุณสมบัติพิเศษ ในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน พบอนุภาคตัวละครที่เป็นมนุษย์ที่มีพลังเหนือธรรมชาติมีความสามารถพิเศษ หรือมีคุณสมบัติพิเศษ 2 อนุภาค ได้แก่ 1) ฤาษี เป็นผู้บำเพ็ญตบะในป่าหิมพานต์ มีฤทธิ์ มีอำนาจพิเศษ พบในเรื่องมนตราราชสีห์ และเรื่องร้ายรักกินรา และ 2) มนุษย์ผู้มีดวงจิตของสัตว์หิมพานต์ ได้แก่ มนุษย์ที่ได้รับการชุบชีวิตจากพญานาค และราชสีห์โดย

การแบ่งหัวใจให้ครึ่งหนึ่ง พบในนวนิยายเรื่อง นิมนตนาคา และเรื่องมนตราราชสีห์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง อนุภาคตัวละครที่เป็นมนุษย์ที่มีพลังเหนือธรรมชาติ : อัญญา牟尼ฤาษี

อัญญา牟尼ฤาษี ในนวนิยายเรื่องมนตราราชสีห์ เป็นผู้เก่งกล้า มีฤทธิ์ บำเพ็ญตบะเพื่อสำเร็จมรรคผลแต่สุดท้ายก็เลือกที่จะสละเวลาเลี้ยงดูสิงห์เหมือนหลานแท้ๆ ซึ่งอัญญา牟尼ฤาษีได้ไปพบสิงห์ซึ่งกำลังถูกฤาษีตนหนึ่งฆ่าตามพ่อและแม่ จึงได้ขอชีวิตสิงห์ไว้และนำมาเลี้ยงดู ดังขอความว่า

เมื่อสิงห์น้อยอายุเพิ่มขึ้น ท่านปู่ก็สอนให้เขาอ่าน เขียน ร่ำเรียนสารพันวิชาแสนวิเศษและเพราะไผ่ดีเขาจึงเรียนรู้อะไรทุกอย่างได้รวดเร็ว ยังไม่ทันได้เติบโตใหญ่ สิงห์น้อยก็เจนจบวิชาขั้นพื้นฐานแล้ว

เรียกลม สร้างไฟ พังกสิณ เหาะเหินเดินอากาศ ดำดินหรือว่ายน้ำ สิงห์ล้วนแต่ชำนาญชำนาญเป็นที่พอใจของท่านปู่มาก เมื่อร่ำเรียนวิชาสำเร็จ ท่านปู่จึงประสิทธิ์ประสาทมนตราชั้นสูงให้สิงห์เรียนรู้อจนหมดสิ้น

(ลิข, 2557, หน้า 245)

ข้อความกล่าวถึง อัญญา牟尼ฤาษี ซึ่งเป็นผู้มีฤทธิ์และอำนาจวิเศษ ได้ทำให้สิงห์สามารถกลายร่างเป็นมนุษย์และได้สอนวิชาทั้งหมดที่ตนมีให้แก่สิงห์ซึ่งเป็นสัตว์หิมพานต์ ทำให้สิงห์กลายเป็นผู้ที่มีอำนาจวิเศษเหนือราชสีห์ทั้งปวง

1.2 อนุภาควัตถุหรือสิ่งของ วัตถุหรือสิ่งของในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวนที่มีลักษณะพิเศษหรือแปลก พบวัตถุสิ่งของวิเศษแบ่งได้ 5 อนุภาค ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงอนุภาควัตถุหรือสิ่งของ

ประเภท	เรื่องที่ปรากฏอนุภาควัตถุหรือสิ่งของ				
	นิมิตนาคา	มนตราราชสีห์	มักกะลีที่รัก	ร้ายรักกิงรา	ครุฑาล่าหัวใจ
1. ของวิเศษของอมมนุษย์กึ่งเทวะ	✓	-	-	✓	✓
2. ของวิเศษที่มีอำนาจปกป้องคุ้มครองเจ้าของ	-	-	-	✓	✓
3. ของวิเศษที่ได้จากสัตว์หิมพานต์	-	-	✓	✓	-
4. ของวิเศษที่เป็นพืชในป่าหิมพานต์	-	-	-	✓	✓
5. ของวิเศษที่เป็นเครื่องผูกมัดจองจำ	-	✓	-	-	-

อนุภาควัตถุหรือสิ่งของ ที่ปรากฏในในนวนิยายชุดหิมวันต์รัญจวนมีดังนี้ 1) ของวิเศษของอมมนุษย์กึ่งเทวะ พบ 5 ชนิด ได้แก่ ดวงจิตพญานาค ลูกแก้วสารพัดนึก ขนนกสีแดงของพญาเวนไตย แก้วมณี/ลูกแก้วกุมริน/ทับทิมแก้วใช้เดินทางระหว่างหิมพานต์กับโลกมนุษย์ และพระขรรค์ใช้ฝ่าแนวอำนาจมนตรีวิเศษ 2) ของวิเศษที่มีอำนาจปกป้องคุ้มครองเจ้าของ พบ 3 ชนิด ได้แก่ แหวนโลหิตวิเศษและสร้อยจี้รูปปิก 3) ของวิเศษที่ได้จากสัตว์หิมพานต์ พบ 2 ได้แก่ คือ น้ำตามายาของเหมราชใช้สร้างความทรงจำใหม่ และน้ำตาเงือกใช้รักษาอาการเจ็บป่วย 4) ของวิเศษที่เป็นพืชในป่าหิมพานต์ พบ 3 ชนิด ได้แก่ เทียนสวรรค์ ทำให้มีอายุยืน หน้กากุสะ และรากบัวพันปี ช่วยฟื้นฟูร่างกาย และ 5) ของวิเศษที่เป็นเครื่องผูกมัดจองจำ พบ 2 ชนิด ได้แก่ ด้ายอาคมและเชือกอาคม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง อนุภาควัตถุหรือสิ่งของ ประเภทของวิเศษที่ได้จากสัตว์หิมพานต์: น้ำตามายา

น้ำตามายา ปรากฏในนวนิยายเรื่องร้ายรักกิงรา ได้กล่าวถึง น้ำตามายาเป็นของวิเศษของพวกสัตว์หิมพานต์อย่างเหมราช ใช้สร้างความทรงจำใหม่ให้แก่มนุษย์ที่อยู่รอบกายในตอนที่เหมราชต้องการพานุจรีภรรยาของเขาซึ่งเป็นมนุษย์กลับ

ไปอยู่ในโลกมนุษย์ แต่นุจรีเข้ามาในป่าหิมพานต์หลายวันจนเวลาในโลกมนุษย์ก็ผ่านไปหลายปี เขาจึงจะใช้น้ำตามายาทำให้คนรอบกายมีความทรงจำว่าเขาและนุจรีเป็นสามีภรรยาที่ย้ายมาอยู่ใหม่ ดังข้อความว่า

เขาตัดสินใจใช้น้ำตามายา ที่เป็นของวิเศษของพวกสัตว์อย่างเหมราช มันสามารถสร้างความทรงจำใหม่ให้แก่ทุกคนที่เจอเขากับนุจรี เขาคิดจะใช้สิ่งนี้สร้างความทรงจำใหม่ให้แก่มนุษย์ที่อยู่รอบกายและความทรงจำที่จะใส่ลงไปก็คือเขากับนุจรีเป็นคู่สามีภรรยาที่ย้ายมาอยู่ใหม่

(ณัฐกฤตา, 2557, หน้า 328)

ข้อความแสดงให้เห็นว่า น้ำตามายาของเหมราชมีอำนาจในการสร้างความทรงจำใหม่ให้กับมนุษย์ที่เหมราชต้องการใส่ความทรงจำใหม่ให้ ทำให้เขาสามารถเข้าไปอยู่ในโลกมนุษย์ได้ทุกช่วงเวลา โดยไม่มีใครสงสัยในตัวเขาเลย

1.3 อนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรม เหตุการณ์หรือพฤติกรรมในนวนิยายชุดหิมวันต์รัญจวนที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะเด่นหรือพิเศษมีจำนวน 6 อนุภาค ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แสดงอนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรม

ประเภท	เรื่องที่ปรากฏอนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรม				
	นิมิตนาคา	มนตราราชสีห์	มักกะลีที่รัก	ร้ายรักกินรา	ครุฑาล่าหัวใจ
1. อนุภาคการสมพาสผิตธรรมชาติ	✓	✓	✓	✓	✓
2. อนุภาคการซ่อนตัว	✓	-	-	✓	✓
3. อนุภาคการแปลงร่าง	✓	✓	✓	✓	✓
4. อนุภาคการเกิดใหม่	-	✓	-	-	-
5. อนุภาคประตูข้ามมิติ	✓	✓	✓	✓	✓
6. อนุภาคเหตุการณ์เกี่ยวกับการใช้เวทมนตร์	✓	✓	✓	✓	✓

อนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่ปรากฏ
ในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน ได้แก่

1) อนุภาคการสมพาสผิตธรรมชาติ หมายถึง การอยู่ร่วมหรือการร่วมประเวณีข้ามสายพันธุ์ ซึ่งถือว่าผิตธรรมชาติ พบ 5 รูปแบบ ได้แก่ การสมพาสระหว่างครุฑกับมนุษย์ การสมพาสระหว่าง กาศสิทธิ์กับมนุษย์ การสมพาสระหว่างวิทยากรกับ มนุษย์ การสมพาสระหว่างสิงห์กับสัตว์หิมพานต์ อื่นๆ การสมพาสระหว่างมักกะลีผลกับมนุษย์ การ สมพาสระหว่างมักกะลีผลกับชาวหิมพานต์ และ การสมพาสระหว่างเหมราชกับมนุษย์ 2) อนุภาค การซ่อนตัว หมายถึง การซ่อนตัวตอนที่แท้จริงของ ตัวละคร ซึ่งต้องการปิดบังสถานภาพเดิมของตน พบ 2 รูปแบบ ได้แก่ การซ่อนตัวจากมนุษย์เป็น มนุษย์ และการซ่อนตัวจากมนุษย์เป็นอมมนุษย์ 3) อนุภาคการแปลงร่าง หมายถึง การทำให้ร่างเดิม เปลี่ยนแปลงไปเป็นร่างอื่นที่ไม่ใช่ร่างเดิมที่เป็นอยู่ พบ 3 รูปแบบ ได้แก่ การแปลงร่างจากมนุษย์ เป็นมนุษย์ การแปลงร่างจากมนุษย์เป็นอมมนุษย์ จำพวกอื่น และการแปลงร่างจากมนุษย์เป็นอมมนุษย์ 4) อนุภาคการเกิดใหม่ หมายถึง การสิ้นชีวิตแล้ว ดวงวิญญาณของผู้นั้นได้ไปเกิดในร่างใหม่ พบตัว ละครเอกในเรื่องมนตราราชสีห์ชราภาพใกล้สิ้นอายุ ไข้ได้รับหัวใจราชสีห์กึ่งหนึ่งในพิธีชุบชีวิตทำให้

ร่างชรากลายเป็นทารก 5) อนุภาคประตูข้ามมิติ หมายถึง การเดินทางข้ามไปมาระหว่างโลกมนุษย์ กับหิมพานต์ นวนิยาย กล่าวถึง ประตูเชื่อมต่อ โลกมนุษย์กับหิมพานต์ซึ่งเป็นโลกคู่ขนานกัน 6) อนุภาคเหตุการณ์เกี่ยวกับการใช้เวทมนตร์ หมายถึง การบริกรรมถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้สำเร็จตาม ความต้องการ พบ เวทมนตร์ พบ 25 มนต์ร์ เช่น มนต์ร์รักษาสภาพความงาม มนต์ร์ชุบชีวิต มนต์ร์ แปลงร่าง คาถาเสกสิ่งของต่างๆ และมนต์ร์หยุด เวลา เป็นต้น

ตัวอย่าง เหตุการณ์หรือพฤติกรรม : อนุภาค ประตูข้ามมิติ

นวนิยายเรื่องมักกะลีที่รัก ปรากฏ 3 ตอน คือในตอนที่ กิณรแย่งมักกะลีผลกับคนธรรพ์ และ ตอนที่ปุเตวันเล่าถึงประตุมิติ กล่าวถึง บริเวณน้ำตก อินทรธนูศในช่วงประตุมิติเปิด ในคืนวันเพ็ญถ้ามี รุ่งจันทร์ราได้ไค้รู้คือประตูผ่านมิติมนุษย์หรือชาว หิมพานต์สามารถเข้าออกป่าหิมพานต์ได้ ขณะที่ ในครั้งที่แทนคุณจะพาที่รักกลับมายังโลกมนุษย์ ไม่มีสายรุ้งแต่คนธรรพ์ชื่อปรารถได้เสกรุ้งเพื่อให้ ทั้งคู่กลับมาได้ นอกจากนี้นวนิยายยังบอกวิธีการ เข้าไปยังป่าหิมพานต์ ดังข้อความว่า

“ว่ากันว่าวิธีการเข้าป่าหิมพานต์มีอยู่สอง วิธี หนึ่ง คือคนในพาเข้า สองคือการฝึกจิตบำเพ็ญ

เพียร จนได้อภิญญาห้า ซึ่งแน่นอนว่าไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ แต่ใครจะรู้... พี่แสงไปรอรุ่งจันทร์นานถึง 5 ปี อาจมีอะไรที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้นกับพี่แสงก็ได้หรือไม่... ก็อาจถูกสัตว์ป่าทำร้ายไปจริงๆ อย่างที่ชาวบ้านว่า”

(ผักบุ้ง, 2557, หน้า 434)

เนื้อความกล่าวถึงเหตุการณ์ปู่ตะวันเล่าให้แทนคุณฟังว่ามนุษย์จะเข้าไปได้มีเพียง 2 วิธี คือมีผู้ที่อยู่ในหิมพานต์พาเข้าไปหรือไม่ก็ต้องฝึกจิตบำเพ็ญเพียรจนได้อภิญญาห้าเท่านั้น

สรุปว่านวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน ปรากฏทั้งอนุภาคตัวละคร อนุภาควัตถุหรือสิ่งของ และอนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรม โดยผู้เขียนได้นำรายละเอียดและลักษณะของหิมพานต์จากไตรภูมิพระร่วงมาสร้างนวนิยาย โดยใช้ตัวละครที่เป็นสัตว์หิมพานต์เป็นตัวละครสำคัญในการดำเนินเรื่อง ดังตัวอย่าง ราชสีห์ทั้งสี่ในไตรภูมิพระร่วง ดังนี้ พระญาติไทย (2554, หน้า 39-40) กล่าวว่า ราชสีห์นั้นมี 4 สิ่ง สิ่งหนึ่งชื่อดิณสิงหะ สิ่งหนึ่งชื่อกาลสิงหะ สิ่งหนึ่งชื่อบันฑระสิงหะ สิ่งหนึ่งชื่อไกรสรสิงหะฯ อันว่าดิณสิงหะนั้นมีตนมันดั่งปีกนกเขาย่อมกินแต่หญ้าเป็นอาหาร กาลสิงหะนั้นดาดังวัวด้าย่อมกินหญ้าเป็นอาหาร บันฑระสิงหะนั้นมีตนเหลือองดั่งใบ ย่อมกินเนื้อเป็นอาหาร เป็นต้น ซึ่งราชสีห์ทั้งสี่นี้ผู้เขียนได้ใช้เป็นตัวละครสำคัญในเรื่องมนตราราชสีห์ ทำให้อนุภาคที่ปรากฏในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวนมีความน่าสนใจ และยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างวรรณกรรมกับคติชนได้อย่างชัดเจนอีกด้วย

2. ผลการความขัดแย้งที่ผสมผสานที่ปรากฏในตัวละครเอกในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน

การวิเคราะห์ความขัดแย้งที่ผสมผสานที่ปรากฏในตัวละครเอกในนวนิยายชุดหิมวันต์

รัฐจวน ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับ ความขัดแย้งที่ผสมผสาน ตามแนวคิดของ Truong Thi Hang (2562, หน้า 129 และ 141) ซึ่งสรุปได้ว่า ความขัดแย้งที่ผสมผสาน (paradox) มีความเป็นทวิลักษณ์จะประกอบด้วยสองสิ่งสองส่วน หรือสองภาคที่ตรงกันข้าม แต่กลับปรากฏควบคู่ในลักษณะผสมผสานกลมกลืนและประนีประนอมซึ่งกันและกัน จากการวิเคราะห์นวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวนพบว่า ตัวละครเอกที่มีลักษณะตรงตามแนวคิดความขัดแย้งที่ผสมผสานมีเพียง 2 ตัว ดังนี้

2.1 ความขัดแย้งที่ผสมผสานในตัวละครสิงห์ คือ ความอ่อนโยน มีเมตตาความซึ่งมีความขัดแย้งที่ผสมผสานกับความเด็ดขาด

สิงห์ สิงห์เป็นตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายเรื่องมนตราราชสีห์ สิงห์เป็นกภาพสีหะซึ่งเป็น 1 ใน 4 เผ่าพันธุ์ราชสีห์ สิงห์เป็นกัฬราตั้งแต่เล็ก หลังจากที่พ่อแม่ของเขาตาย ตาของเขาซึ่งเป็นผู้นำของของกภาพสีหะก็ผลักไสเขาให้ไปอยู่กับท่านอัญญา牟尼ซึ่งเป็นญาติที่เก่งกล้า สิงห์จึงห่างจากเผ่าพันธุ์ใช้ชีวิตแบบมนุษย์และเกลียดตาของเขามาก ต่อมาเขาได้พบกับมนุษย์ผู้หญิงชื่อดาวและเกิดความรักกัน ทั้งคู่อยู่ด้วยกันจนเธอใกล้สิ้นอายุขัย สิงห์ได้ทำพิธีชุบชีวิตให้ดาวโดยแบ่งหัวใจราชสีห์ครึ่งดวงวางทับหัวใจของเธอ ร่างหญิงชราของดาวได้กลายเป็นทารกที่มีหัวใจครึ่งหนึ่งเป็นหัวใจราชสีห์ แต่ผู้นำราชสีห์ทั้ง 4 เผ่าพันธุ์ได้มาพรากเธอไปและกักขังเอาไว้ในถ้ำ สิงห์ต้องต่อสู้ป้องกันเหล่าสิงห์ผสมที่จ้องทำร้ายและชิงหัวใจราชสีห์ที่อยู่ในตัวคนรักของเขา และทำทุกวิถีทางจนได้คนรักกลับคืนมาหิมพานต์อีกครั้ง เพื่อให้เธอระลึกชาติและจำเขาได้

ด้านความอ่อนโยน มีเมตตา ปรากฏในตอนที่สิงห์พบดาวซึ่งเป็นมนุษย์ที่ถูกวิทยากรชื่อจามรผู้โหดเหี้ยมเขี่ยนตี เธอถูกจามรใช้ด้ายอาคมรัดตัวเธอและใช้แส้ฟาดลากเธอจนไม่มีแรงเดินตาม

จามรจึงคิดจะใช้แส้ฟาดให้ตาย สิ่งเห็นเธอถูกทำร้าย แม้ไม่รู้จักกันมาก่อนแต่ด้วยความที่มีจิตใจดี มีเมตตา เขาจึงเข้าไปช่วยชีวิตเธอ ดังข้อความในตอนี่ตารกาฝันเห็นอดีตชาติของเธอ ความว่า

ใจของตารกาแทบจะขาดเมื่อรู้ว่าเจ็บหนนี้คงเป็นเจ็บสุดท้ายที่เด็กสาวจะได้รับ ทว่าก่อนที่ปลายแส้จะสะบัดฉีกร่างที่นอนหายใจรยรินออกจากกันเป็นสองซีก ผู้ชายคนหนึ่งก็คว้าปลายแส้นั้นเอาไว้

ตารกามองมือที่คว้าปลายแส้เอาไว้ไล่ขึ้นไปยังแขนสีทองแดง และก็เห็น...เขานั้นเอง ผู้ชายที่ลักพาเธอมา เขามาช่วยเด็ก!

(ลิข, 2557, หน้า 98)

ข้อความในตอนี่ กล่าวถึงตารกา ซึ่งยังจำไม่ได้ว่าในอดีตชาติเธอชื่อดาวเป็นเมียของสิ่งเห็นเมื่อสิ่งเห็นพาเธอหนีจากพวกสิ่งเห็นผสมเข้ามาในป่าหิมพานต์ เธอคิดว่าเขาเป็นคนร้ายลักพาตัวเธอ หลังจากนั้นเธอได้ฝันเห็นตัวเองในอดีตชาติ ที่สิ่งเห็นมาพบดาวถูกจามรทำร้ายและกำลังจะฆ่าเธอ เขาได้ช่วยชีวิตเธอไว้และพาเธอมารักษาตัว ดังความว่า

“เป็นอย่างไรบ้าง ไม่ต้องร้องไห้แล้วเจ้าอดทนเอาไว้ อย่าเพิ่งตาย อดทนไว้”

เสียงเขานุ่มนวล เต็มไปด้วยความห่วงใยและอาทรอย่างจริงใจ ตารกาเห็นเด็กสาวคนนั้นร้องไห้ออกมาเจี๊ยบๆ ก่อนชายร่างสีทองแดงซึ่งเต็มไปด้วยมัดกล้ามเนื้อแบบจะอุ้มร่างของคนเจ็บขึ้นมาแล้วพาเหาะขึ้นไปบนฟ้า

(ลิข, 2557, หน้า 99)

เนื้อความกล่าวถึง สิ่งเห็นซึ่งมีความเมตตาและอ่อนโยน ช่วยชีวิตดาวมนุษย์ที่เขาไม่เคยรู้จัก

และยังพาไปรักษาจนหายดี เขาพูดด้วยน้ำเสียงนุ่มนวลและปฏิบัติต่อเธออย่างดี ไม่ใช่อย่างนายกับทาสเหมือนที่จามรทำ

ด้านความเด็ดขาด ปรากฏในตอนี่สิ่งเห็นถูกขังไว้ในถ้ำได้ทำลายบ่วงมนตราของราชสีห์ทั้ง 4 เพื่อไปช่วย ตารกา หรือ ดาว เมียในอดีตชาติของเขา ทำให้ราชสีห์ทั้ง 4 มาปรากฏที่ลานมนตรา สิ่งเห็นได้ขอสมมาแล้วประกาศว่าตนได้รับโทษถูกกักขังตามที่เคยทำผิดแล้ว และเห็นว่าสมควรแก่เวลาที่พ้นโทษแล้ว ทำให้ราชสีห์ทั้ง 4 เห็นว่าเขาเป็นราชสีห์นอกคอกจึงย่างเข้าไปหาเขา สิ่งเห็นเช่นนั้นก็พร้อมจะต่อสู้ ดังข้อความว่า

เพราะเชื่อในนิมิตมฤคินทร์จึงตัดสินใจส่งกระแสดิจไปยังเจ้าสิ่งเห็นผู้ดีอัน ‘หาก เจ้าเลือกละจากฝูงไปเช่นนี้แล้วก็จะอยากกลับมาอีก เจ้ามิใช่ราชสีห์อีกต่อไป เจ้านอกคอก ข้าขอขับไล่เจ้าออกไป’

สิ่งเห็นหยุดหมุนทวนในบัดดลเมื่อได้ยินคำสั่งนั้น เขายิ้มจนเห็นฟันขาวเรียงเรียบ แบบมนุษย์พยักหน้าอย่างยินดีที่ถูกไล่ออกจากฝูง ราชสีห์ซึ่งอยู่ในร่างของชายหนุ่มกระโดดเพียงเบาๆ ร่างสูงโปร่งเกาะลอยขึ้นไปบนฟ้า แล้วหายลับไปยังรวดเร็ว

(ลิข, 2557, หน้า 64-65)

เนื้อความแสดงให้เห็นถึงความเด็ดขาดของ สิ่งเห็น ที่ยอมรับกฎของราชสีห์แล้ว เมื่อทำผิดก็ยอมถูกลงโทษแล้วจึงต้องการออกไปช่วยเมียของเขาแต่ราชสีห์ทั้ง 4 ไม่ยอมสิ่งเห็นจึงพร้อมจะต่อสู้ แต่มฤคินทร์เห็นนิมิตว่าอนาคตของสิ่งเห็นจึงปล่อยให้พร้อมขู่หากเลือกออกจากฝูงแล้วก็อย่ากลับมาอีกและจะไม่ไ้ราชสีห์อีกต่อไป ด้วยความเด็ดขาดของเขาจึงยอมตัดขาดจากเผ่าพันธุ์และยอมรับแล้วจากไปในทันที

และยังปรากฏในตอนี่สิ่งเห็นดาวถูก

วิทยากรชื่อจามรเขียนตีทำร้ายและกำลังจะฆ่าเธอ เขาได้เข้าไปช่วยดาว ทำให้จามรโกรธ และกล่าวว่า เขาเป็นสัตว์หน้าขน ดังความว่า

“นายหมวดใจร้ายผงะเมื่อแสบของมันผ่า สัตว์หน้าขนตนนี้ให้ขาดเป็นหลายท่อนมิได้ตั้งใจ คิด มันเริ่มคิดแล้วว่าทำการหนีไปพร้อมความอับอายกับการสู้เพื่อศักดิ์ศรีตนอะไรสำคัญกว่า

แต่มันคิดยังไม่ทันจบ ผู้ที่มันเรียกขานว่า สัตว์หน้าขนก็พุ่งเข้ามาหา และใช้กรงเล็บฉีกร่างของมันออกเป็นสองซีก

หมวดของจามรวิทยากรผู้มีแสบและด้ายลง อาคมเป็นอาวุธยังคงกระดิก และกระดิกอยู่แบบนั้น แม้มันจะไม่หายใจอีกต่อไปแล้ว

(ลิข, 2557, หน้า 98-99)

เนื้อความแสดงให้เห็นว่า สิงห์ เป็นผู้ที่รัก ศักดิ์ศรีและมีความเด็ดขาด เขาไม่พอใจที่จามร เรียกเขาว่าสัตว์หน้าขน สิงห์คำรามเสียงดังจน จามรปิดหู แต่เมื่อจามรใช้แสฟาดเพื่อจะผ่าร่าง ของสิงห์ออกเป็นหลายท่อน แต่ด้วยความที่สิงห์ เป็นผู้เก่งกล้ามาก แสบของจามรจึงทำอะไรเขาไม่ ได้ สิงห์จึงฆ่าจามรด้วยการใช้กรงเล็บฉีกร่างของ เขาออกเป็นสองซีก

เมื่อพิจารณาความขัดแย้งที่ผสมผสาน ระหว่างความอ่อนโยน มีเมตตาและความเด็ดขาด ในตัวละครสิงห์แล้วจะเห็นว่า สิงห์เป็นผู้มีเมตตา ช่วยเหลือผู้ที่ถูกทำร้ายและอ่อนโยนต่อผู้หญิง เวลา ที่อยู่กับดาวเขาจะอ่อนโยนกับเธอเสมอ แต่เวลาที่ อยู่ต่อหน้าศัตรู หรือผู้รุกราน เขาจะเป็นคนเข้มแข็ง เด็ดขาด ไม่ยอมอ่อนข้อต่อผู้ใด ความอ่อนโยน มี เมตตาและความเด็ดขาดในตัวของสิงห์ ส่งผลให้ เขาเป็นราชสีห์ที่มีคนรักและเป็นที่น่าเกรงขาม ซึ่ง ในที่สุดจะได้เป็นผู้นำในหมู่ราชสีห์ทั้งสิ้น

2.2 ความขัดแย้งที่ผสมผสานในตัวละคร

อิลวา หรือ อิลวราช คือมีเมตตา อ่อนโยน ซึ่งมีความขัดแย้งที่ผสมผสานกับเป็นผู้ดุดันมีโทสะจริต

อิลวราช หรือ อิลวา เป็นตัวละครเอกในนวนิยายเรื่องร้ายรักกินรา อิลวราชเป็นเทวकिनอร์สของท้าวสครศผู้ครองเมืองเทวนาทकिनอร์ พระราชบิดาต้องการให้อิลวราชเข้าพิธีอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงเมืองจันทकिनอร์แต่เขาปฏิเสธทุกครั้ง จนถึงครั้งที่ 13 เขาได้หนีไปอยู่ในโลกมนุษย์กับเหมราชเพื่อนของเขา อิลวราชเป็นผู้มีสมณนามว่า มายาจันทรราช เนื่องจากเป็นผู้ช่วยครุฑมานโอรสของพญาเวไนยไฟพญานาคในศึกครุฑยุคนาค ในขณะที่พระราชทานกำลังกินพระจันทร์เขาได้บินผ่านพระจันทร์พอดี ทำให้เกิดภาพที่น่ากลัว ชื่อเสียงความน่ากลัวและดุดันของอิลวราช ทำให้มาลัยเยาวเรศผู้ที่จะต้องเข้าอภิเษกสมรสด้วยความหวาดกลัวจึงหนีไปอยู่ในโลกมนุษย์ อิลวราชใช้ชื่อว่า อิลวา เมื่ออยู่ในโลกมนุษย์ เขาและเหมราชได้พบกับผู้หญิงที่สวยงามชื่อ มะลิ แต่เธอเป็นคนแปลกเพราะเธอไม่รู้จักอะไรในโลกมนุษย์หลายอย่าง พวกเขาสงสัยว่าเธอเป็นชาวหิมพานต์และให้อาศัยอยู่ด้วยในฐานะคนรับใช้

ด้านมีเมตตา ปรากฏใน 2 ตอน ตอนแรกคือตอนที่ เหมราชได้รับบาดเจ็บจากการต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ในป่าหิมพานต์ อิลวราชกำลังบินไปโลกมนุษย์ผ่านมาพบเข้าจึงให้ความช่วยเหลือ ดังความว่า

ครั้งแรกที่พวกเขาเจอกัน วันนั้นเป็นวันที่ฝนตกพรำๆ ณ ป่าทิศตะวันออกอันเป็นจุดเริ่มต้นของมิติที่ถูกซ่อนไว้ภายใต้อำนาจศักดิ์สิทธิ์และความพิศวง เหมราชได้รับบาดเจ็บจากการต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ในป่า ทำให้ต้องถอยร่นออกมาอยู่สุดผืนป่า อิลวาหรือเจ้าชายอิลวราช ที่บินผ่านมาเพราะตั้งใจจะออกไปเที่ยวเล่น ณ เมืองมนุษย์ต้องชะงักเมื่อเห็นเหมราชบาดเจ็บ

ในวันนั้น อิลวา ได้ช่วยรักษาอาการบาดเจ็บ

เจ็บของเหมราช แล้วจากนั้นทั้งสองก็กลายเป็น
สหายกัน มันอาจเนิ่นนาน แต่สำหรับพวกเขาแล้ว
มันไม่นานเลยสักนิด

(ณัฐกฤตา, 2557, หน้า 16)

ข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นถึง ความ
เมตตาของอิลวราช แม้ว่าเขาจะไม่เคยรู้จักกับเหม
ราชซึ่งเป็นสัตว์หิมพานต์ชนิดหนึ่งที่ต่างกับเขา แต่
เขาก็เข้าไปช่วยรักษาอาการบาดเจ็บให้

ตอนที่ 2 ปรากฏในตอนี่ อิลวราชเอา
สร้อยโลหิตวิเศษมาที่ค้อมครองมาลัยเขาเรศ หรือ
มะลิให้เหมราชไปสืบว่าแท้ที่จริงแล้วเธอคือใคร
จึงทำให้เธออ่อนแอลงเพราะชาวหิมพานต์ที่ไม่ใช่
สัตว์กึ่งเทวะจะไม่สามารถอยู่ในโลกมนุษย์ได้นาน
และจะตายในที่สุด ทำให้เขาสงสัยว่ามะลิอาจจะ
เป็นชาวหิมพานต์จึงคิดช่วยชีวิตเธอด้วยการให้
ครุฑมานช่วยไปขโมยหญ้ากุกสะมาให้มะลิกิน ดัง
ความว่า

“ก็ได้อำนาจไปเอาให้ แต่เรื่องนี้เจ้าต้องรับ
ผิดชอบนะ หากพญาคัททันต์ปีโรห์ ขึ้นมาและเทพ
หิมพานมาไล่เบียดถามเอาทั้งข้า ข้าจะโยนไปที่เจ้า”

“ถึงข้าจะไม่ยินดี แต่ก็จะรับไว้ด้วยความ
ผิดของตัวเอง” อิลวา ตอบตกลงแล้ว มองครุฑมา
นที่บินจากไปอย่างรวดเร็ว พลั้บร่างครุฑหนุ่ม
ไปแล้ว ชายหนุ่มก็กลับสู่พื้นดินที่เหมราชยืนรออยู่
พร้อมกับบอกอย่างยินดีว่า “ข้าบอกแล้วว่าข้าไม่มี
ทางปฏิเสธ”

(ณัฐกฤตา, 2557, หน้า 170)

เนื้อความกล่าวถึง ครุฑมานจ่ายอมไป
ขโมยหญ้ากุกสะของพญาคัททันต์ มาให้อิลวราชแต่
มีข้อแม้ว่าอิลวราชจะต้องรับผิดชอบกับผลกราก
ระทำนี้ ซึ่งอิลวราชรับปากเพราะความเมตตาที่มี
ต่อมะลียากให้เธอรอดชีวิต จึงจะยอมรับผิดชอบ

ทั้งหมด

ด้านความอ่อนโยน ปรากฏในตอนี่มะลิ
ถูกนิรโทษซึ่งแอบชอบอิลวราชผลัดกันน้ำเพราะคิด
ว่ามะลิชอบอิลวราช อิลวราชได้มาช่วยไว้ทัน แต่
ร่างกายของมะลิอ่อนแอมากเธอจึงนอนหลับไป
สองวัน อิลวราชคอยดูแลเธออย่างใกล้ชิดตลอดเวลา
ตั้งความว่า

ความนุ่มสบายและความอบอุ่นแผ่ซ่าน
ไปทั่วเรือนร่าง ความรู้สึกเลื่อนรางบอกมะลิว่ามีวง
แขนของใครคนหนึ่งโอบกอดหล่อนไว้ ความหนาว
เย็นของผิวน้ำเริ่ม แปรเปลี่ยนเป็นความอบอุ่น

‘ใครนะ’ มะลิพึมพำถามในใจ เปลือกตา
หนักอึ้งแทบลืมไม่ขึ้น แดกยังคงพยายามฝืนลืมตา
ให้ได้ เพราะอยากรู้ว่าเจ้าของวงแขนอบอุ่นนี้เป็น
ใครกัน

(ณัฐกฤตา, 2557, หน้า 202)

เนื้อความแสดงให้เห็นถึงความอ่อนโยน
และห่วงใยของอิลวราชที่มีต่อมะลิ นอกจากนี้เขายัง
ยังแสดงความอ่อนโยนหลังจากเธอฟื้นด้วยการ
ดูแลเอาใจใส่

ขณะที่ด้านเป็นผู้ดูดดื่มมีโทสจริต นั้น
ปรากฏในตอนี่กล่าวถึง ชาวหิมพานต์ทราบถึง
ความดูดดื่มนำหวาดกลัวของอิลวราชจนได้สมญา
นามว่า มายาจินทคราส และในตอนี่เหมราชพูด
เหยื่ออิลวราชเมื่อครั้งที่มะลิเดินตัดหน้ารถ เธอล้ม
ลงและสลบไป อิลวราชคิดว่าเหมราชขับรถชนเธอ
จึงถามเหมราชว่าขับรถชนเธอหรือไม่ ดังข้อความ
ว่า

“แล้วเจ้าเห็นบาดแผลบนตัวนางหรือเปล่า
ล่ะ” ด็อกเตอร์หนุ่มย้อนถามกลับมา

“อย่ายั่วโมโหข้า เหมราช” ชายหนุ่มเอ่ย
เตือนเสียงเริ่มขรึม บอกให้รู้ว่าแม้จะ เป็นสหาย
แต่สถานะที่แตกต่างกัน บางครั้งทำให้เขามีเส้น

แบ่งที่ห้ามล้ออย่างเด็ดขาด เส้นเส้นแบ่งนี้ก็รวมไปถึงอารมณ์ของเขาด้วยที่ไม่ควรเหี้ยมมากหากไม่อยากให้เกิดเรื่องขึ้นมา

(ณัฐกฤตา, 2557, หน้า 21-22)

เนื้อความกล่าวถึง เหมราชที่มีความเกรงกลัวอิศวรราช ถึงแม้ว่าจะเป็นเพื่อนสนิทกันก็ตาม แต่เหมราชยังต้องคอยระวังคำพูดไม่ให้สร้างความไม่พึงพอใจแก่อิศวรราช เพราะอิศวรราชเป็นเทวकिनรที่ไม่ควรเข้าเหย้าให้โมโหเพราะอาจทำให้อายุสั้นลงได้ สะท้อนถึงการเป็นผู้ที่ดูต้น มีโทสจริตของอิศวรราช

เมื่อพิจารณาเมตตา อ่อนโยน ซึ่งมีความขัดแย้งที่ผสมผสานกับเป็นผู้ดูต้นมีโทสจริตของอิศวรราช หรืออิศวรราชเป็นผู้ที่มีความเมตตา ต่อผู้อื่นและมีความอ่อนโยน ฉะนั้นจึงมีเพื่อนรักอย่างเหมราช และมีเสน่ห์ทำให้ผู้หญิงที่อยู่ใกล้ซัดชอบ ขณะเดียวกันอิศวรราชก็เป็นผู้ดูต้นมีโทสจริต จนไม่มีใครกล้าเหย้า หรือพูดหยอกล้อมากเกินไป เพราะเขาดูต้นและไม่เกรงกลัวผู้ใด

สรุปความขัดแย้งที่ผสมผสานที่ปรากฏในตัวละครเอกในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน พบว่าตัวละครเอกทั้ง 5 เรื่อง รวม 10 ตัวละคร ปรากฏตัวละครเอกที่มีลักษณะตรงตามแนวคิดความขัดแย้งที่ผสมผสานมีเพียง 2 ตัว ได้แก่ สิงห์ ตัวละครเอกจากนวนิยายเรื่องมนตราราชสีห์ มีความขัดแย้งที่ผสมผสานระหว่างความอ่อนโยน มีเมตตา และความเด็ดขาด และอิศวรราช จากนวนิยายเรื่องร้ายรักกินรา มีความขัดแย้งที่ผสมผสานระหว่างมีเมตตา อ่อนโยน และเป็นผู้ดูต้นมีโทสจริต เห็นได้ว่าตัวละครสิงห์และอิศวรราช แม้จะเป็นผู้ที่มีความอำนาจอิศวรราชสูง หากแต่ตัวละครทั้งสองก็มีด้านความอ่อนโยนและเมตตา เหมือนกันส่งผลให้เป็นที่รักต่อผู้ใกล้ซัด ขณะเดียวกันก็มีอีกด้านที่ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความยำเกรง คือความเด็ดขาดและ

เป็นผู้ดูต้นมีโทสจริต โดยลักษณะทั้งสองด้านที่ปรากฏควบคู่กันนี้แม้จะมีลักษณะที่ขัดแย้งกันแต่กลับผสมผสานกันอย่างลงตัว ส่งผลต่อตัวละครสิงห์และอิศวรราช ซึ่งผู้เขียนได้ปูพื้นฐานไว้ว่าจะได้เป็นผู้นำที่ดีของเผ่าพันธุ์ในภายภาคหน้า

สรุปและอภิปรายผล

ด้านอนุภาคตัวละคร ในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน แบ่งได้ 2 ประเภท คือ อนุภาคตัวละครที่เป็นมนุษย์ แบ่งได้ 5 ประเภท ได้แก่ สัตว์หิมพานต์ วิยาธร คนธรรพ์ เทวดา และมักกะลีผล ส่วนอนุภาคตัวละครที่เป็นมนุษย์ที่มีพลังเหนือธรรมชาติ มีความสามารถพิเศษ หรือมีคุณสมบัติพิเศษ พบ 2 จำพวก ได้แก่ ตัวละครที่มีเวทมนตร์คาถา และมนุษย์ผู้มีความจิตของสัตว์หิมพานต์ ด้านอนุภาควัตถุสิ่งของวิเศษ มี 5 จำพวก คือ ของวิเศษของมนุษย์กึ่งเทวะ ของวิเศษที่มีอำนาจปกป้องคุ้มครอง ของวิเศษของสัตว์หิมพานต์ ของวิเศษที่เป็นพืชในป่าหิมพานต์ และของวิเศษที่เป็นเครื่องผูกมัดจองจำ ส่วนด้านอนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรม พบว่าเหตุการณ์หรือพฤติกรรมในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวนที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะเด่นหรือพิเศษ มีจำนวน 6 ประเภท ได้แก่ อนุภาคการสมพาสผิดธรรมชาติ อนุภาคการซ่อนตัว อนุภาคการแปลงร่าง อนุภาคการเกิดใหม่ อนุภาคประตูข้ามมิติ และอนุภาคเหตุการณ์เกี่ยวกับการใช้เวทมนตร์

ความขัดแย้งที่ผสมผสานที่ปรากฏในตัวละครเอกในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน พบว่าตัวละครเอกทั้ง 5 เรื่อง ปรากฏตัวละครเอกที่มีลักษณะตรงตามแนวคิดความขัดแย้งที่ผสมผสานมีเพียง 2 ตัว ได้แก่ สิงห์ ตัวละครเอกฝ่ายชายจาก นวนิยายเรื่องมนตราราชสีห์ เป็นผู้มีเมตตา อ่อนโยน ซึ่งมีความขัดแย้งที่ผสมผสานกับความเด็ดขาด และอิศวรราช หรือ อิศวร ตัวละครเอกฝ่ายชายจาก นวนิยายเรื่องร้ายรักกินรา เป็นผู้มีเมตตา อ่อนโยน

ซึ่งมีความขัดแย้งที่ผสมผสานกับเป็นผู้จุดต้นมิโทส จริต สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของผู้เขียนว่าตัวละครเอกไม่จำเป็นต้องเป็นตัวละครแบบอุดมคติที่ต้องดีพร้อมในทุกด้าน เพราะในความเป็นจริงมนุษย์ไม่ได้มีเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น อย่างไรก็ตามผู้เขียนยังแสดงให้เห็นว่าความขัดแย้งที่ผสมผสานนั้นกลับส่งผลดีต่อตัวละครอีกด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าตัวละครเอกในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวนมักเป็นตัวละครแบบอุดมคติตัวละครเอกฝ่ายหญิงก็จะมีรูปร่างหน้าตาที่สวยงามกว่าผู้ชาย มีจิตใจ และนิสัยดี ขณะที่ตัวละครเอกฝ่ายชายก็จะมีรูปร่างหน้าตาดี เก่ง กล้ามีความสามารถ และมีจิตใจดี จึงไม่ปรากฏด้านตรงข้ามที่เป็นความขัดแย้งที่ผสมผสานในตัวละครนั้นๆ

นวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวนเป็นนวนิยายชุดที่นำเอาเรื่องเล่าเกี่ยวกับหิมพานต์โดยนำตัวละครซึ่งเป็นชาวหิมพานต์ที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง หรือเรื่องเล่าพื้นบ้านที่เล่าต่อๆ กันมา เช่น พญาครุฑ พญานาค คนธรรพ์ มักกะลีผล เป็นต้น มาเขียนให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันได้อย่างน่าสนใจ โดยใช้กลวิธีการสร้างให้ตัวละครที่เป็นชาวหิมพานต์ได้เข้ามาในโลกมนุษย์และแปลงกายเป็นมนุษย์ มีการปรับตัวใช้ชีวิต ประกอบอาชีพ แต่งกายรวมถึงการใช้ภาษาเช่นเดียวกับคนในยุคปัจจุบัน การสร้างตัวละครและเนื้อเรื่องให้เข้ากับยุคสมัยสะท้อนให้เห็นถึงการสืบทอดวรรณคดีดั้งเดิมจากไตรภูมิพระร่วงสู่นวนิยาย และการพัฒนาเรื่องเล่าให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงตามบริบททางสังคมในสมัยปัจจุบัน ทำให้กลวิธีการเล่าเกี่ยวกับชาวหิมพานต์ต่างจากในอดีต สร้างความน่าสนใจ ชวนติดตามแก่ผู้อ่านได้ถือได้ว่าเป็นวิธีการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับ ศรีธัญภัทร์ บุญฮอก (2558, หน้า 223) ที่กล่าวถึงประเด็นการสืบทอดวรรณคดีและวรรณกรรมไทย ว่าคือการผูกโยงเรื่องราวจากอนุภาคต่างๆ จนเกิดเป็นเรื่องใหม่

ที่แม้จะแตกต่างไปจากเดิมแต่ผู้อ่านก็ย่อมสัมผัสว่ายังมีเค้าบางอย่างจากอดีตอยู่ และ ศุภรัชชกุลมิตรอง (2564, หน้า 169-170) ที่กล่าวถึง การสร้างการ์ตูนแอนิเมชันเกี่ยวกับหิมพานต์ว่า เป็นวัฒนธรรมประชานิยมร่วมสมัย มีบทบาทหน้าที่ในการสืบทอดวรรณคดีโบราณของไทย โดยมีได้สืบทอดด้วยวิธีการผลิตซ้ำในรูปแบบและลักษณะที่เหมือนเดิมหรือผลิตซ้ำตามขนบนิยมของวรรณคดีดั้งเดิม หากแต่เป็นการสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณคดีโบราณของไทย ด้วยการปรับเปลี่ยนรายละเอียดต่างๆ ใหม่เป็นการผสมผสานระหว่างวรรณคดีไทยโบราณกับแนวคิดและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ทันสมัย ทำให้ทุกคนธรรมดาสามารถเข้าถึงหิมพานต์ได้ง่าย

อนุภาคในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวนมีลักษณะคล้ายกับอนุภาคในนิทานพื้นบ้านไทยทั่วไป แม้จะมีกลวิธีการประพันธ์ให้เนื้อเรื่องอยู่ในบริบทสังคมปัจจุบัน ตัวละครชาวหิมพานต์มีการปรับตัวใช้ชีวิตแบบคนในโลกปัจจุบันได้เป็นอย่างดี แต่ก็ยังมีการสร้างตัวละครในแบบเดิมกล่าวคือให้เป็นผู้มีฤทธิ์อำนาจวิเศษ ต้องการออกไปผจญภัยด้วยตนเอง หรือมีเหตุต้องพลัดพรากจากครอบครัว หลังจากนั้นจะต้องพบกับปัญหาต่างๆ และฝ่าฟันอุปสรรคนั้นจนผ่านพ้นไปด้วยดี ในตอนจบตัวละครเอกซึ่งเป็นฝ่ายธรรมะจะเป็นผู้ชนะ ได้รับรางวัลหรือไม่ก็ได้อยู่ครองคู่กับคนรักอย่างมีความสุข ขณะที่ฝ่ายตรงข้ามต้องสำนึกผิดและกลับใจเป็นคนดีหรือไม่ก็ถูกลงโทษ นอกจากนี้ยังมีสิ่งของวิเศษที่มีอนุภาพช่วยลดบันดาลทุกสิ่งได้ตามที่ปรารถนา ซึ่งผู้เขียนได้ใช้อนุภาคเหล่านี้เพื่อให้เกิดความน่าสนใจ รั้าใจ ชวนติดตาม สอดคล้องกับ วชิรวิษณุ มิ่งมุล (2553, หน้า 187) ซึ่งวิเคราะห์อนุภาคในนิทานคำกลอนเรื่องพระคาจูดว่า มีอนุภาคเหมือนกับวรรณกรรมนิทานเรื่องอื่นๆ ในภาคกลางเป็นจำนวนมาก มีการเลือกใช้อนุภาคให้เข้ากับเนื้อ เรื่องตัวอย่าง

เช่น เรื่องแก้วมณีในนิทานเรื่องอื่นๆ มีคุณสมบัติในการชุบชีวิต การใช้เหาะ หรือมีคุณสมบัติสารพัดนึก และมีโครงสร้างแบบจักรๆ วงศ์ๆ ที่คนไทยคุ้นเคย กล่าวคือมีการเรียนวิชา การพลัดพราก ผจญอุปสรรคการพยายามแก้ปัญหา และสุดท้ายแสดงให้เห็นว่าการทำดียอมได้ดีการทำชั่วยอมได้ชั่วและธรรมะยอมเป็นฝ่ายมีชัย เน้นย้ำความนิยมอนุภาคเหล่านี้ในนิทานไทยโดยเฉพาะภาคกลาง ซึ่งนอกจากมุ่งความสนุกสนานแล้วยังมีบทบาทในการอบรม

สั่งสอนคนในสังคมอีกด้วย

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ควรจะมีการศึกษาเปรียบเทียบอนุภาคในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวนกับนวนิยายเกี่ยวกับหิมพานต์เรื่องอื่นๆ

2. ควรจะมีการศึกษาความขัดแย้งที่ผสมผสานของตัวละครในนวนิยายประเภทอื่น

เอกสารอ้างอิง

- แก้วแต้ม (นามแฝง). (2557). นิมิตนาคา. บริษัทสถาพรบุ๊คส์.
 ณัฐกฤตา (นามแฝง). (2557). ร่ายรักกสินรา. บริษัทสถาพรบุ๊คส์.
 ประคอง นิมมานเหมินท์. (2551). นิทานพื้นบ้านศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 ประจักษ์ สายแสง และ Truong Thi Hang. (2560). ทวิภาวะ. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 9(1), 1-36.
 ผักบุ้ง (นามแฝง). (2557). มัถกะลีที่รัก. บริษัทสถาพรบุ๊คส์.
 พระญาติไทย. (2554). ไตรภูมิพระร่วง. ศิลปาบรรณาการ.
 ลิข (นามแฝง). (2557). มนตราราชสีห์. บริษัทสถาพรบุ๊คส์.
 วชิรวิษณุ มั่งมูล. (2553). อนุภาคในนิทานคำกลอนเรื่องพระคาวุต: การศึกษาเปรียบเทียบในนิทานไทย. วารสารดำรงวิชาการ, 9(1), 171-188.
 ศรัณย์ภัทร์ บุญอก. (2558). คติชนในนวนิยายของพงศกร [วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 ศุภรัช คลุ้มครอง. (2564). หิมพานต์: จากไตรภูมิกถา สู่งาร์ตูนแอนิเมชันสามมิติ เรื่องปังปอนด์ตะลุยโลกหิมพานต์. วารสารวรรณวิทัศน์, 21(1), 145-174. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/VANNAVIDAS/article/view/243189>
 สมเกียรติ รัชมณี. (2558). การแตงนวนิยาย. สัมภาษณ์.
 สมะเรีย (นามแฝง). (2557). ครูทาล่าหัวใจ. บริษัทสถาพรบุ๊คส์.
 Truong Thi Hang. (2558). อาร์ตตีฟความขัดแย้งที่ผสมผสาน: กรณีศึกษาบุคลิกภาพของประธานาธิบดี โอจิมินท์. ใน การประชุมวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปี 2558 “สร้างสรรค์สังคมสู่ประชาคมอาเซียน” (หน้า 233-250). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
 Truong Thi Hang. (2562). กำเนิดพรหมจารี: กรณีศึกษาเปรียบเทียบนิทานเวียดนามเรื่อง “เสาะเสื่อ” กับ นิทานไทยเรื่อง “เท้าเต่า”. ลานนาการพิมพ์.

การพัฒนากลยุทธ์เสริม สร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาด้วย TOWS MATRIX Developing Strategies to Strengthen Vocational Innovators with TOWS MATRIX

อรอนงค์ สิงห์บุปผา¹, ชลวิทย์ เจียรจิตต์²
Onanong Singbubpha¹, Cholvit Jearajit²

Received: 2 April 2024

Revised: 5 May 2024

Accepted: 20 May 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ และสภาพแวดล้อมภายนอกในการพัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาให้มีสมรรถนะเชิงนวัตกรรม 2) เพื่อพัฒนากลยุทธ์เสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยวิธีการสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญจำนวน 10 คน ที่มีความเกี่ยวข้อง มีส่วนได้ส่วนเสีย และดำเนินการกิจพัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อนของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) รวมถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่ส่งผลต่อการพัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาในทุกมิติ จากนั้น จึงทำการระดมสมองเพื่อกำหนดกลยุทธ์การเสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ TOWS MATRIX ผลการศึกษาพบว่า กลยุทธ์ที่ใช้สำหรับเสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) กลยุทธ์ด้านทรัพยากรบุคคล โดยจัดหลักสูตรฝึกอบรม/กิจกรรมส่งเสริมทักษะการประดิษฐ์และนวัตกรรม ที่มุ่งเน้นองค์ความรู้ที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 พัฒนาบุคลากร สายอาชีวศึกษาให้มีทักษะและความรู้ด้านการวิจัย และนวัตกรรมที่เข้ากับยุคสมัยผ่านระบบ mentoring ตลอดจนการสร้างหลักสูตรเสริมทักษะรวมถึงเครื่องมือการเรียนรู้ที่เหมาะสมและเข้ากับยุคสมัยแก่วิทยากรและผู้จัดการโครงการสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรม สายอาชีวศึกษา 2) กลยุทธ์ด้านกระบวนการ โดยสร้างกลไกผลักดันผลงานสิ่งประดิษฐ์สู่ตลาดโดยการจับคู่ธุรกิจกับนักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษา พัฒนาต่อยอดให้สิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมสายอาชีวศึกษามีระดับความพร้อมใช้ทางเทคโนโลยี (TRL) หรือมีระดับความพร้อมใช้ทางด้านสังคม (SRL) ถึงขั้นระดับสูงสุด พัฒนาระบบติดตาม ประเมินผล และ 3) กลยุทธ์ด้านนโยบาย โดยพัฒนาเครือข่ายร่วมมือในการสร้างโอกาสพัฒนาทักษะ สร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ และการฝึกประสบการณ์ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่าง

¹ นักศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาการจัดการทางสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ผู้รับผิดชอบบทความ Email : onanong.s@nrct.go.th)

² รองศาสตราจารย์, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

¹ Doctor of Philosophy Program in Social Management, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University (Corresponding author, Email: onanong.s@nrct.go.th)

² Associate Professor, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

นักประดิษฐ์สายอาชีพศึกษากับนักประดิษฐ์ต่างประเทศ ส่งเสริมการแข่งขัน การประกวด และเชิดชูเกียรติแก่นักประดิษฐ์สายอาชีพศึกษา ตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันอาชีวศึกษาและภาคอุตสาหกรรมเพื่อระดมทุนวิจัยและสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการวิจัยและนวัตกรรม

คำสำคัญ: กลยุทธ์, นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา, การวิเคราะห์ SWOT, การวิเคราะห์ TOWS MATRIX

Abstract

The objectives of this research are: 1) to analyze the strengths and weaknesses of the National Research Council of Thailand (NRCT) and the external environment in developing vocational innovators' innovative competencies; and 2) to develop strategies to strengthen vocational innovators. This research used a qualitative research methodology to collect data through small group discussions with a group of 10 key informants who are involved, have a stake in, and carry out the mission of developing vocational inventors. The analysis focuses on strengths and weaknesses of the NRCT, including the external environment that affects the development of vocational innovators in all dimensions. Subsequently, a brainstorming session was conducted to determine strategies for strengthening vocational innovators with key informants using the TOWS MATRIX analysis method. The results of the study found that the strategies used for strengthening vocational innovators can be divided into three areas: 1) Human resource strategies, by organizing training courses and activities to promote invention and innovation skills that focus on essential knowledge in the 21st century, developing vocational education personnel to have skills and knowledge in research and innovation through a mentoring system, as well as creating a curriculum to enhance skills and learning tools that are appropriate and up-to-date for expert and vocational project managers; 2) Process strategies, by creating mechanisms to push inventions to the market by matching businesses with vocational inventors, developing further inventions and innovations in vocational education that reach the highest TRL or SRL, and developing a monitoring, evaluation, and activity achievement database system; and 3) Policy strategies, by developing a collaborative network to create opportunities to develop skills, creative inventions, and training experiences. Additionally, this promotes cooperation between vocational innovators and foreign innovators, encourages invention competitions, honors inventors at the vocational level, and establishes a network of cooperation between vocational education institutions and industry to raise research funds and support resources for research and innovation.

Keywords: Strategy, vocational innovators, SWOT analysis, TOWS matrix analysis

บทนำ

การพัฒนาบุคลากรด้านการวิจัยและนวัตกรรมเป็นรากฐานสำคัญต่อการขับเคลื่อนประเทศให้ก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างรวดเร็ว บุคลากรที่มีทักษะและความรู้ด้านการวิจัยและนวัตกรรมจะเป็นกำลังสำคัญในการคิดค้น สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ตอบโจทย์ความท้าทาย และนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการพัฒนาบุคลากรทางการวิจัยและนวัตกรรม (นักวิจัย นักประดิษฐ์ และนักนวัตกรรม) ระดับอาชีวศึกษา มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม เพราะช่วยสร้างแรงงานที่มีทักษะสูง ตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงาน คิดค้นและพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ ช่วยให้ประเทศไทยสามารถแข่งขันในเวทีโลกได้ อีกทั้งยังสามารถช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนผ่านการพัฒนาสินค้าและบริการใหม่ๆ แก้ปัญหาท้าทายต่างๆ ของสังคมได้ แต่ในปัจจุบันพบว่าการมีทรัพยากรจำกัดทั้ง งบประมาณ อุปกรณ์ เครื่องมือ และบุคลากรที่มีทักษะและความเชี่ยวชาญด้านการประดิษฐ์และนวัตกรรม ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการพัฒนาสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของนักเรียนอาชีวศึกษา หากมีการจัดการข้อจำกัดต่างๆ เหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาให้มีคุณภาพและตอบโจทย์ความต้องการของสังคมและภาคอุตสาหกรรมต่อไป

สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ภายใต้สังกัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ดำเนินภารกิจตามนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากร ด้านการวิจัยและนวัตกรรมในทุกๆระดับ ทั้งนักวิจัยนักประดิษฐ์ระดับมัธยมศึกษา ระดับอาชีวศึกษา นักวิจัยรุ่นใหม่ รุ่นกลาง และนักวิจัยอาวุโส โดยนักเรียนและครูอาชีวศึกษาเป็นบุคลากรเป้าหมายที่มีบทบาทและเป็นรากฐาน

สำคัญต่อการขับเคลื่อนประเทศให้ก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ วช. มีกลไกการพัฒนากำลังคนด้านการวิจัยและนวัตกรรมสำหรับนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาในรูปแบบต่างๆ เริ่มตั้งแต่ การบ่มเพาะเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ขั้นตอนการเขียนข้อเสนอโครงการ การสร้างแรงบันดาลใจเพื่อสร้างสรรค์ผลงาน และเทคนิคการนำเสนอผลงาน ตลอดจนการพัฒนาแนวคิดเป็นผลงานสิ่งประดิษฐ์และการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์เป็นนวัตกรรมเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในมิติต่างๆ รวมทั้งดำเนินกิจกรรมบ่มเพาะอาจารย์ผู้จัดการโครงการสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรม สายอาชีวศึกษา เพื่อเป็นผู้นำกับดูแลและส่งเสริมสนับสนุนนักเรียนอาชีวศึกษาในการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมอย่างยั่งยืน สิ่งเหล่านี้เป็นกิจกรรมการบ่มเพาะนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา เพื่อวางรากฐานในการที่จะก้าวไปสู่การพัฒนาผลงานสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมที่มีคุณภาพต่อไป โดยผลงานสิ่งประดิษฐ์ที่ผ่านเกณฑ์การพิจารณาโดยคณะผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์จากพัฒนาผลงานสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมเป็นที่ยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ จะได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก วช. ภายใต้โครงการแผนงานยกระดับคุณภาพและมาตรฐานสิ่งประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา (invent plus) สำหรับการพัฒนาผลงานสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมให้ได้มาตรฐาน มีคุณภาพ และมีระดับความพร้อมใช้ ทางเทคโนโลยี หรือมีระดับความพร้อมใช้ทางด้านสังคม สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลากหลายมิติ ทั้งในเชิงชุมชน สังคม เชิงวิชาการ และเชิงพาณิชย์ อีกทั้ง วช. ได้มีการจัดเวที I-New Gen Award ในงานวันนักประดิษฐ์ ระหว่างวันที่ 2-6 กุมภาพันธ์ ของทุกปี เพื่อให้โอกาสนักเรียนอาชีวศึกษาได้ส่งผลงานร่วมแข่งขันและนำเสนอ ผู้ชนะการแข่งขันจะได้รับถ้วยรางวัล เงินรางวัล และใบประกาศนียบัตร รวมทั้งได้รับทุนสนับสนุนสำหรับการไปนำเสนอ

ผลงานในต่างประเทศ แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนา นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 จนถึงปัจจุบัน พบว่ามีผลงานสิ่งประดิษฐ์จำนวนมาก ที่มีศักยภาพในการพัฒนาต่อยอดให้มีระดับความพร้อมใช้ทางเทคโนโลยี (technology readiness level, TRL) หรือมีระดับความพร้อมใช้ทางด้านสังคม (societal readiness level, SRL) ที่สูงขึ้นได้ตั้งแต่ระดับ TRL หรือ SRL 4-7 และบางผลงานสามารถพัฒนาต่อยอดถึงขั้นระดับสูงสุดในการนำไปผลิตในระดับภาคอุตสาหกรรมหรือนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง (TRL8-9 หรือ SRL8-9) งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และสภาพแวดล้อมภายนอกของ วช. ในการพัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาให้มีสมรรถนะเชิงนวัตกรรม ตลอดจนพัฒนากลยุทธ์การจัดการ เพื่อเสริมสร้าง นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาให้เป็นบุคลากรด้านการวิจัยและนวัตกรรมให้มีคุณภาพ และมีบทบาทสำคัญที่จะมีส่วนช่วยในการขับเคลื่อน เศรษฐกิจของชุมชน สังคม และประเทศด้วยสิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ และสภาพแวดล้อมภายนอกในการพัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาให้มีสมรรถนะเชิงนวัตกรรม
2. เพื่อพัฒนากลยุทธ์เสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา

ทบทวนวรรณกรรม

1. การพัฒนาบุคลากรการวิจัยและนวัตกรรมของประเทศ

นโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาบุคลากรด้านการวิจัยและนวัตกรรมของประเทศ มีดังนี้

1) แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (23) การวิจัยและพัฒนา นวัตกรรม (พ.ศ.2561-2580) มุ่งเน้นการเพิ่มจำนวนและคุณภาพบุคลากรวิจัยและนวัตกรรมพัฒนาทักษะที่จำเป็น เช่น ทักษะการคิด วิเคราะห์ ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการสื่อสาร สนับสนุนการสร้างผลงานวิจัยและนวัตกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของประเทศ (สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570) พัฒนาประเทศในมิติ ด้านสังคมและทรัพยากรมนุษย์ มีเป้าหมายหลักการพัฒนาคอนสำหรับโลกยุคใหม่ ซึ่งปัจจัยผลักดันการพลิกโฉมประเทศ โดยคาดหวังว่าประเทศไทยมีกำลังคนสมรรถนะสูง มุ่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตอบโจทย์การพัฒนาแห่งอนาคต โดยการเร่งผลิตบุคลากร สายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่มีคุณภาพและสอดคล้องกับความต้องการ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

3) นโยบายด้านการศึกษาของคณะรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา ปฏิรูปการศึกษาและสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต มุ่งส่งเสริมให้เป็นคนดี มีวินัยภูมิใจในชาติเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนตามความถนัด ส่งเสริมการอ่าน เพื่อสร้างอนาคตสร้างรายได้กระจายอำนาจการศึกษาให้ผู้เรียนได้เข้าถึง การเรียนรู้อย่างทั่วถึง มีอุปกรณ์การเรียนที่เหมาะสมต่อผู้เรียนแต่ละวัย และใช้ระบบเทคโนโลยีการศึกษาสมัยใหม่ จัดทำหลักสูตรและให้คำแนะนำที่เหมาะสมกับความรู้ความสนใจของผู้เรียน ส่งเสริมงานวิจัยและพัฒนาทั้งใน ด้านสังคมด้านวิทยาศาสตร์ประยุกต์ (applied science) และการวิจัยขั้นแนวหน้า (frontier research) เพื่อต่อยอดให้เกิดการพัฒนา องค์ความรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรม (บัลลังก์ โรหิตเสถียร, 2566)

4) นโยบายและยุทธศาสตร์ การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ.2566 - 2570

มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต พัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม และสนับสนุนการสร้างระบบนิเวศวิจัยและนวัตกรรม (สำนักงานปลัดกระทรวง การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2566)

5) แผนด้านวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรมของประเทศ พ.ศ.2566-2570 การพัฒนากำลังคนและสถาบันด้านวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรมให้เป็นฐานการขับเคลื่อน การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ แบบก้าวกระโดดและอย่างยั่งยืนโดยใช้วิทยาศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2566)

6) แผนด้านการอุดมศึกษาเพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนของประเทศ พ.ศ. 2564 - 2570 ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2566 - 2570 เป็นกรอบการยกระดับคุณภาพของระบบอุดมศึกษาให้เกิดการพัฒนา ศักยภาพทุนมนุษย์ที่เป็นปัจจัยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนของสังคมไทย (สำนักงานปลัดกระทรวง การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565)

2. การพัฒนาบุคลากรการวิจัยและนวัตกรรมของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มีหน้าที่ในการให้ทุนวิจัยและนวัตกรรม การจัดทำฐานข้อมูลและดัชนีวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรมของประเทศ การริเริ่ม ขับเคลื่อน และประสานการดำเนินงานโครงการวิจัยและนวัตกรรมที่สำคัญของประเทศ การจัดทำมาตรฐานและจริยธรรมการวิจัย การส่งเสริมและถ่ายทอดความรู้เพื่อใช้ประโยชน์ การส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรด้านการวิจัยและนวัตกรรม และการให้รางวัลประกาศเกียรติคุณหรือยกย่องบุคคล หรือ

หน่วยงานด้านวิจัยและนวัตกรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ลดความเหลื่อมล้ำ ทางสังคมและคุณภาพชีวิตประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี สังคมมีความมั่นคงสงบสุข โดยวช. มุ่งพัฒนาบุคลากรด้านการวิจัยและนวัตกรรมของชาติอย่างต่อเนื่อง ผ่านกลยุทธ์หลักดังนี้

1) การสร้างนักวิจัยรุ่นเยาว์

1.1) ทุนกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยภายใต้โครงการความร่วมมือเพิ่มมูลค่าสิ่งประดิษฐ์สู่การใช้ประโยชน์ (co-funding) เป็นการให้ทุนร่วมกันระหว่างสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.)

1.2) ทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมภายใต้โครงการยกระดับคุณภาพและมาตรฐานสิ่งประดิษฐ์ ระดับอาชีวศึกษา (invent plus) เพื่อส่งเสริมและพัฒนาผลงานสิ่งประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาให้ได้คุณภาพและมีมาตรฐาน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในเชิงชุมชน/สังคม หรือภาคบริการได้

1.3) ทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมภายใต้ภายใต้โครงการยกระดับคุณภาพและมาตรฐานสิ่งประดิษฐ์ระดับอุดมศึกษา (invention to business) เพื่อส่งเสริมและพัฒนาผลงานวิจัยและนวัตกรรมต้นแบบ ให้มีระดับความพร้อมใช้ทางเทคโนโลยี มีมาตรฐานและทรัพย์สินทางปัญญาที่สามารถนำไปใช้ ประโยชน์ได้ในเชิงชุมชน/สังคม ภาคบริการ และสามารถต่อยอดสู่การเป็นธุรกิจ Start up ในภาคการผลิต อุตสาหกรรม หรือ เชิงพาณิชย์

1.4) ทุนพัฒนานักวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาบุคลากร ด้านวิจัยในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก โดยให้ทุนสนับสนุนแก่นักศึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อทำวิจัยในสาขาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ และการแพทย์ และสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

1.5) โครงการปริญญาเอกกัญญาจนากิเชก (คปก.) เป็นทุนที่ให้แก่นักศึกษาที่ต้องการศึกษาต่อในระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยในประเทศไทย โดยเน้นการศึกษาปริญญาเอก ที่มีการวิจัยที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ สังคม และวงวิชาการ

1.6) โครงการพัฒนานักวิจัยและงานวิจัยเพื่ออุตสาหกรรม (พวอ.) ปริญญาโท และปริญญาเอก เป็นการสนับสนุนทุนวิจัย เพื่อการพัฒนา นักวิจัย รวมทั้งพัฒนาบุคลากรในภาคอุตสาหกรรม ด้วยโจทย์วิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรม หรือศึกษาวิจัยเพื่อแก้ปัญหาให้ภาคอุตสาหกรรม สร้างนวัตกรรมหรือพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ ตลอดจนสร้างเครือข่าย ความร่วมมือทำวิจัย ระหว่างนักวิจัยในภาคการศึกษาและในภาคอุตสาหกรรม

2) การส่งเสริมนักวิจัยรุ่นใหม่

2.1) โครงการสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ (ลูกไก่) สนับสนุนทุนการศึกษาแก่นักศึกษาระดับปริญญาโท และเอก เพื่อสร้างแรงจูงใจให้นักศึกษาที่มีความสามารถและประกอบอาชีพนักวิจัย

2.2) โครงการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยรุ่นใหม่ พัฒนาทักษะการวิจัย การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และทักษะอื่นๆ ที่จำเป็นสำหรับนักวิจัยรุ่นใหม่

2.3) โครงการส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษาสนใจงานวิจัย โดยการส่งเสริมและสร้างแรงบันดาลใจให้นักเรียน นักศึกษาเกิดความสนใจในงานวิจัย สิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรม

3) การพัฒนานักวิจัยที่มีศักยภาพ

3.1) โครงการพัฒนานักวิจัยที่มีศักยภาพสูง โดยการสนับสนุนทุนวิจัยแก่นักวิจัยที่มีผลงานดีเด่น เพื่อส่งเสริมให้นักวิจัยเหล่านี้พัฒนาผลงานวิจัยที่มีคุณภาพและสร้าง impact ให้กับประเทศ

3.2) โครงการพัฒนานักวิจัย Postdoctoral

เพื่อพัฒนาทักษะการวิจัยและสร้างผลงานวิจัยที่มีคุณภาพ

3.3) โครงการส่งเสริมให้นักวิจัยไทยทำงานวิจัยในต่างประเทศ สนับสนุนทุนแก่นักวิจัยไทยไปทำงานวิจัยในต่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาทักษะการวิจัย

4) การพัฒนาบุคลากรด้านนวัตกรรม

4.1) การพัฒนาผู้ประกอบการนวัตกรรม พัฒนาทักษะด้านการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การจัดการธุรกิจ และทักษะอื่นๆ ที่จำเป็นสำหรับผู้ประกอบการนวัตกรรม

4.2) การพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยี

4.3) การพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะด้านการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา

5) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

5.1) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม และหน่วยงานด้านการวิจัยและนวัตกรรมระดับนานาชาติ เพื่อพัฒนาบุคลากรด้านการวิจัยและ นวัตกรรม

5.2) การจัดการประชุม สัมมนา และเวทีการนำเสนอผลงานวิจัยและนวัตกรรมผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพของบุคลากรด้านการวิจัยและนวัตกรรม จากกลยุทธ์ข้างต้นคาดหวังว่า จะมีจำนวนนักวิจัยและบุคลากรด้านนวัตกรรมที่มีคุณภาพเพิ่มมากขึ้น ผลงานวิจัยและนวัตกรรมของไทยมีคุณภาพและ impact มากขึ้น และประเทศไทยมีขีดความสามารถในการ แข่งขันด้านการวิจัยและนวัตกรรม ส่งผลกระทบต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศที่มีผลต่อตัวชี้วัดสำคัญในการ จัดอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศต่อไป

3. การพัฒนาบุคลากรการวิจัยและนวัตกรรม

ของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.)

แผนพัฒนาการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2560-2579 มีความเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ การพัฒนาการอาชีวศึกษา ได้แก่ (1) การจัดการอาชีวศึกษาเพื่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ (2) การผลิตและพัฒนากำลังคน ด้านอาชีวศึกษาเพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (3) การพัฒนาศักยภาพกำลังคนด้านอาชีวศึกษาให้มีสมรรถนะสอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาประเทศ (4) การสร้างโอกาส ความเสมอภาค และความเท่าเทียมในด้านอาชีวศึกษา (5) การจัดการอาชีวศึกษาเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (6) การพัฒนาประสิทธิภาพของระบบการบริหารจัดการอาชีวศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะของผู้สำเร็จอาชีวศึกษาในด้านคุณภาพ ได้แก่ ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ด้านสมรรถนะหลัก และสมรรถนะทั่วไป ด้านสมรรถนะวิชาชีพ และค่านิยมอาชีวศึกษา ได้แก่ คุณธรรม คุณภาพ ความร่วมมือ และความเป็นมืออาชีพ (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2560)

ยุทธศาสตร์การผลิตและพัฒนากำลังคน ด้านการอาชีวศึกษาเพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศมีกลยุทธ์ ได้แก่ (1) ผลิตและพัฒนากำลังคนอาชีวศึกษาให้มีสมรรถนะในสาขาที่ตรงตามความต้องการของภาคผู้ใช้และ การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของประเทศ (2) ส่งเสริมการผลิตและพัฒนากำลังคนอาชีวศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญ และเป็นเลิศเฉพาะทางและ (3) ส่งเสริมการวิจัย สิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรม เทคโนโลยี และองค์ความรู้ด้านอาชีวศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิตและมูลค่าทางเศรษฐกิจ ส่วนยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพกำลังคนด้านการอาชีวศึกษาให้มีสมรรถนะสอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาประเทศ มีกลยุทธ์ ได้แก่ (1) ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการพัฒนากำลังคนด้านอาชีวศึกษาให้มีคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์

สมรรถนะหลักและสมรรถนะทั่วไป และสมรรถนะวิชาชีพอย่างเต็มศักยภาพ (2) ส่งเสริม พัฒนา ครู และบุคลากรทางการศึกษาอาชีวศึกษาให้มีศักยภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2560) การพัฒนาบุคลากร การวิจัยและนวัตกรรม ถือเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา การอาชีวศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของ ตลาดงานและเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน สอศ. จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ด้านนี้อย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวทาง การพัฒนาการ พัฒนาบุคลากรการวิจัยและนวัตกรรม ดังนี้

- 1) การพัฒนาทักษะและความรู้
 - 1.1) สนับสนุนให้บุคลากรเข้าร่วมอบรม การฝึกอบรมและศึกษาดูงานในประเทศและต่างประเทศ
 - 1.2) จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับ ทักษะการวิจัย การเขียนบทความวิจัย การจัดการ งานวิจัย และอื่นๆ
 - 1.3) พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเฉพาะทาง
 - 1.4) ส่งเสริมให้บุคลากรตีพิมพ์ผลงาน วิจัยในวารสารวิชาการ
 - 1.5) สนับสนุนให้บุคลากรเข้าร่วมการ ประชุมวิชาการ
- 2) การส่งเสริมงานวิจัย
 - 2.1) สนับสนุนทุนวิจัยแก่นักวิจัย
 - 2.2) จัดตั้งศูนย์/หน่วยงานวิจัย
 - 2.3) จัดทำระบบฐานข้อมูลงานวิจัย
- 2.) เชื่อมโยงงานวิจัยกับภาคเอกชนและ หน่วยงานอื่นๆ
- 3) การสร้างแรงจูงใจ:
 - 3.1) มอบรางวัลแก่นักวิจัยที่มีผลงานดี เด่น
 - 3.2) พัฒนาระบบประเมินผลงานวิจัย

3.3) สนับสนุนให้บุคลากรนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

แนวทางการพัฒนาการพัฒนาบุคลากรการวิจัยและนวัตกรรมของ สอศ. คาดหวังว่าบุคลากรมีทักษะและความรู้ด้านการวิจัยและนวัตกรรมที่ทันสมัย มีผลงานวิจัยที่มีคุณภาพ งานวิจัยถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา การอาชีวศึกษา พร้อมทั้งเกิดความร่วมมือระหว่าง สอศ. กับภาคเอกชนและหน่วยงานอื่นๆ

4. ทักษะที่จำเป็นสำหรับอนาคตที่ 21 (21st Century Skills)

ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 หมายถึง กลุ่มทักษะ ความรู้ และความสามารถที่บุคคลควรมีเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ การทำงาน และการใช้ชีวิตในศตวรรษที่ 21 ทักษะเหล่านี้มีความสำคัญต่อการช่วยให้บุคคลสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ ปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น คิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลต่างๆ คิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ มีวินัยในตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม สามารถแบ่งออกเป็น 3 หมวดหมู่หลักๆ ได้ดังนี้

1) ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม

1.1) การคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา (critical thinking and problem solving) สามารถวิเคราะห์ข้อมูล คิดอย่างมีวิจารณญาณ หาคำตอบ และแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2) การคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (creativity and innovation) สามารถคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ คิดนอกกรอบ และริเริ่มสิ่งใหม่ๆ ได้

1.3) การสื่อสารและการทำงานร่วมกัน (communication and collaboration) สามารถสื่อสารความคิดและข้อมูลต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทำงานเป็นทีม และร่วมมือกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น

1.4) การรู้จักใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (information, media and technology literacy) เข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลต่างๆ ในการเรียนรู้ การทำงาน และการใช้ชีวิต

2) ทักษะชีวิตและอาชีพ

2.1) ความยืดหยุ่นและการปรับตัว (flexibility and adaptability) สามารถปรับตัว เข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ และรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2) ความรับผิดชอบและจริยธรรม (responsibility and ethics) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม ทำงานอย่างมีจริยธรรม และยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง

2.3) การมีวินัยในตนเอง (self-discipline) สามารถควบคุมตนเอง บริหารเวลา และจัดการกับงานต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4) การมีเป้าหมายในชีวิต (life and career skills) เข้าใจตนเอง รู้จักตั้งเป้าหมายในชีวิต และวางแผนเพื่อบรรลุเป้าหมาย

3) ทักษะความเข้าใจและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

3.1) การรู้จักใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (information, media and technology literacy) เข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลต่างๆ ในการเรียนรู้ การทำงาน และการใช้ชีวิต

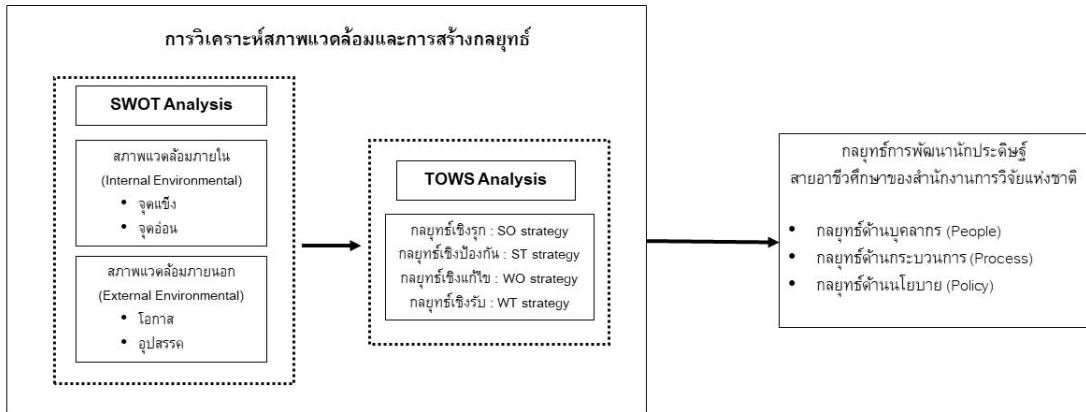
3.2) การคิดเชิงคำนวณ (computational Thinking) สามารถคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

3.3) ความปลอดภัยทางไซเบอร์ (cybersecurity) เข้าใจและปฏิบัติตามแนวทางการปลอดภัยทางไซเบอร์เพื่อป้องกันตนเองและข้อมูลส่วนตัว

ทักษะเหล่านี้มีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ การทำงาน และการใช้ชีวิตในศตวรรษที่ 21 บุคคลที่มีทักษะเหล่านี้จะสามารถเรียนรู้

สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ ปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น และประสบความสำเร็จในชีวิต

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

“นักประดิษฐ์” หมายถึง บุคคลผู้สร้างสรรค์หรือค้นพบวิธีการ รูปแบบ เครื่องมือ หรือสิ่งอื่นใดที่เป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน และอาจเรียกได้ว่าเป็นสิ่งประดิษฐ์ สามารถนำไปต่อยอดเป็นนวัตกรรม

“ระดับอาชีวศึกษา” หมายถึง การศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะและความรู้ที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพเฉพาะทาง เน้นการเรียนแบบลงมือปฏิบัติจริงมากกว่าการเรียนทฤษฎี โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนสามารถทำงานทำได้ทันทีหลังจบการศึกษา หรือสามารถต่อยอดไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

“นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา” ในที่นี้หมายถึง นักเรียนอาชีวศึกษาที่มีทักษะและความรู้ที่จำเป็นในการสร้างสรรค์หรือค้นพบวิธีการ รูปแบบ เครื่องมือ หรือสิ่งอื่นใดที่เป็นประโยชน์ไม่เคยมีมาก่อนในการทำเป็นสิ่งประดิษฐ์ และ/หรือสามารถนำ

ไปต่อยอดเป็นนวัตกรรมได้ และครูอาชีวศึกษาที่มีทักษะทักษะและความเชี่ยวชาญด้านการประดิษฐ์และนวัตกรรม และสามารถเป็นผู้กำกับดูแลและส่งเสริมสนับสนุนนักเรียนอาชีวศึกษาในการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมอย่างยั่งยืน

“จุดแข็ง” หมายถึง จุดเด่นหรือ ข้อได้เปรียบ เป็นผลมาจากปัจจัยภายใน วช. ที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนา นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาให้มีสมรรถนะเชิงนวัตกรรม

“จุดอ่อน” หมายถึง จุดบกพร่องหรือข้อด้อย เป็นผลมาจากปัจจัยภายใน วช. ที่ส่งผลต่อการพัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาในทุกมิติ

“สภาพแวดล้อมภายนอก” หมายถึง โอกาสและอุปสรรค เป็นผลมาจากปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอก วช. ที่ส่งผลต่อ การพัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาในทุกมิติ

“กลยุทธ์การจัดการเพื่อเสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา” หมายถึง แนวทาง

การพัฒนาหลักสูตรระดับอาชีวศึกษา ทั้งนักเรียน และครูอาชีวศึกษา ให้มีสมรรถนะ เชิงนวัตกรรม และมีบทบาทสำคัญที่จะมีส่วนช่วยในการขับเคลื่อน เศรษฐกิจของชุมชน สังคม และประเทศด้วย สิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ ต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research methodology) ดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และวิธีการได้มา ประชากร ประกอบด้วยข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในตำแหน่งครูและครูผู้ช่วยสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ผู้บริหาร สอศ. ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ วช. ที่เกี่ยวข้องของ การพัฒนา นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา ผู้บริหาร วช. และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์จากพัฒนาผลงานสิ่งประดิษฐ์ และนวัตกรรมเป็นที่ยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ

การเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลัก ใช้วิธีการเลือกแบบที่ไม่เป็นไปตามโอกาสทางสถิติ (non-probability sampling) ด้วยวิธีเลือกแบบ เฉพาะเจาะจง (purposive sampling) เป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) และดำเนินการวิจัยพัฒนา นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา รวม 10 คน ประกอบด้วย 1) ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในตำแหน่งครูและครูผู้ช่วย สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 3 คน 2) ผู้บริหาร สอศ. จำนวน 2 คน 3) ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ วช. ที่เกี่ยวข้องของ การพัฒนา นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาและผู้บริหาร วช. จำนวน 2 คน และ 4) ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์จากพัฒนาผลงาน

สิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมเป็นที่ยอมรับในระดับ ชาติและนานาชาติ จำนวน 3 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่ง โครงสร้าง (semi-structure interview form) เป็น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยมีประเด็นข้อคำถามซึ่ง ประกอบไปด้วย 1) จุดแข็งจุดอ่อนของการดำเนิน การกิจพัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาใน ปัจจุบัน และ 2) โอกาส ปัญหา และอุปสรรคจาก ภายนอก ที่ส่งผลต่อการจัดการ การดำเนินภารกิจ พัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาในปัจจุบัน มี ลักษณะเป็น แบบปลายเปิด (open ended) ซึ่งได้ ผ่านการตรวจสอบความสอดคล้องเชิงเนื้อหาและ การใช้คำโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดการสนทนากลุ่มย่อย (focus groups) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่ง โครงสร้าง (semi-structure interview form) เพื่อ วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ที่ส่งผลต่อการพัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา ในทุกมิติ ร่วมกับการระดมสมองเพื่อกำหนด กลยุทธ์การจัดการเพื่อเสริมสร้าง นักประดิษฐ์ระดับ อาชีวศึกษากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จาก การสนทนากลุ่มย่อย (focus groups) โดยใช้วิธี วิเคราะห์เนื้อหาซึ่งมีประโยชน์ในการตีความความ หมายจากแหล่งต่างๆ เช่น คำตอบปลายเปิด คำ ในบทสนทนา เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ได้ดีขึ้น (Elo & Kyngäs, 2008) โดยการแยกข้อความจาก ผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนออกเป็นส่วนประกอบที่มีความ หมาย ตามกรอบแนวคิด แล้วตีความเพื่อ จับประเด็นที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นสร้างหมวดหมู่โดยการแปลงความหมาย ความรู้สึก และแนวคิดที่เกี่ยวข้องในข้อความให้

เป็นรหัส (Weber, 1990) ขั้นตอนต่อไปคือ การตัดข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องกับคำถามการวิจัยออก แล้วรวบรวมโค้ดที่เกี่ยวข้องสร้างธีมเป็นใจความหลัก (theme) พร้อมสร้างชื่อธีม และขั้นตอนสุดท้ายของการวิเคราะห์เนื้อหาคือการสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขต ด้านเนื้อหาแล้วทำการประมวล รวบรวมเป็นหมวดหมู่ นำมาจัดระบบเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดตีความข้อมูลประเภทประเด็น แล้วจึงเขียนรายงานตามหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการศึกษา

ผลการวิจัย

จากการดำเนินการจัดสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และสภาพแวดล้อมภายนอกของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติในการพัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาสามารถแบ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 2 ประเภทคือ 1) ปัจจัยภายใน ประกอบด้วยจุดแข็งและจุดอ่อน 2) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วยโอกาสและภัยคุกคาม ซึ่งสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ SWOT ได้ดังตารางที่ 1 และ ตารางที่ 2

ตารางที่ 1 ปัจจัยภายในของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา

จุดแข็ง (strengths)	จุดอ่อน (weaknesses)
S1. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มีภารกิจในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรด้านการวิจัยและนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง	W1. ขาดระบบการติดตามผลการจัดกิจกรรม และระบบฐานข้อมูลผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมการพัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาในแต่ละครั้ง สำหรับการใช้จ่ายวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมสร้างนักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษาครั้งต่อไป
S2. ผู้บริหารองค์กรให้ความสำคัญและสนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมการประดิษฐ์และนวัตกรรมในทุกระดับ	W2. ขาดการจัดการระบบผู้จัดการโครงการสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมสายอาชีวศึกษาในการติดตามดูแลและพัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาที่มีประสิทธิภาพหลังจบกิจกรรม
S3. บุคลากรในองค์กรมีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการประดิษฐ์และนวัตกรรม	W3. ขาดการสร้างแรงจูงใจและการสร้างแรงบันดาลใจในการเข้าร่วมโครงการเสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาที่มีประสิทธิภาพ
S4. มีผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์จากพัฒนาผลงานสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมเป็นที่ยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ รวมถึงวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ	W4. ขาดการบูรณาการการนำผลงานสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมระดับอาชีวศึกษาไปใช้ประโยชน์ในระดับภาคอุตสาหกรรม หรือภาคเอกชนที่สนใจ
S5. มีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการประดิษฐ์และนวัตกรรมระดับอาชีวศึกษาอย่างต่อเนื่อง	W5. ขาดประสิทธิภาพของช่องทางประชาสัมพันธ์และสร้างการรับรู้ข่าวสารโครงการเสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา
S6. มีระบบการประสานงานที่ดีกับหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการวิจัยและนวัตกรรม	W6. ขาดการมุ่งเน้นการพัฒนาครูอาชีวศึกษาให้มีทักษะและความรู้ด้านการวิจัยและนวัตกรรมที่เข้ากับยุคสมัยเพื่อเป็นพี่เลี้ยงและผู้ส่งต่อองค์ความรู้ให้นักเรียนอาชีวศึกษา
S7. มีเครือข่ายที่เข้มแข็งกับสถาบันอาชีวศึกษาทั่วประเทศ ในการสนับสนุนด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งเสริมการประดิษฐ์และนวัตกรรมระดับอาชีวศึกษา	W7. ขาดการประเมินผลการจัดกิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม
S8. มีเครือข่ายนักวิจัยและนักประดิษฐ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ	

ตารางที่ 2 ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา

โอกาส (opportunities)	อุปสรรค (threats)
O1. แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติมุ่งส่งเสริมและสนับสนุนเรื่องการวิจัยและการพัฒนานวัตกรรม	T1. ขาดแคลนงบประมาณและการขาดทักษะของบุคลากรของสถาบันอาชีวศึกษาด้านวิจัย นวัตกรรม และการสร้างผลงานประดิษฐ์
O2. แผนด้านการอุดมศึกษาเพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนของประเทศ พ.ศ. 2564 - 2570 และแผนพัฒนาการอาชีวศึกษา พ.ศ.2560 - 2579 มีนโยบาย และยุทธศาสตร์ในการพัฒนาบุคลากรวิจัยและนวัตกรรมที่มีคุณภาพสูง	T2. การเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการและสถานะเศรษฐกิจตกต่ำอาจส่งผลกระทบต่องบประมาณสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม
O3. ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลและการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตทำให้นักเรียนอาชีวะได้เปิดโอกาสเรียนรู้และเห็นตัวอย่างที่ดีในการประดิษฐ์งานนวัตกรรม สร้างแรงบันดาลใจและมุมมองความคิดสร้างสรรค์เพื่อมาต่อยอดกับงานตนเอง	T3. มาตรฐานการวิจัยที่มีรายละเอียดซับซ้อนและต้องได้รับการถ่ายทอดหรือให้ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ
O4. ภาคเอกชนเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการนำสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมมาใช้ในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของตนเอง จึงสนับสนุนการร่วมทุน ให้ทุน และสร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในการพัฒนาการวิจัยและนักประดิษฐ์	T4. นวัตกรรมที่สามารถออกสู่เชิงพาณิชย์ จำเป็นต้องผ่านมาตรฐานต่างๆ และจำเป็นต้องมีความร่วมมือกับสถานที่ผลิตและภาคเอกชน
O5. สภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเอื้อต่อการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ด้านวิจัยและนวัตกรรม	T5. ขาดองค์ความรู้ด้านกระบวนการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมให้มีระดับความพร้อมใช้ทางเทคโนโลยี
O6. บุคลากรระดับอาชีวศึกษามีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และเชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพต่างๆ	T6. ขาดความเชื่อมโยงระหว่างระบบการศึกษาและตลาดแรงงาน
	T7. โครงสร้างพื้นฐานของสถาบันอาชีวศึกษายังไม่เอื้อต่อการพัฒนาการวิจัยและนวัตกรรม

จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ TOWS Matrix ซึ่งเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งสำหรับการสร้างกลยุทธ์ใหม่จากสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ปัจจุบันขององค์กร ที่มีการต่อยอดมาจากการวิเคราะห์ SWOT Analysis ด้วยการจับคู่ระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกขององค์กร เมื่อนำปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกมาจับคู่กัน จะทำให้เกิดเป็นผลของการวิเคราะห์ TOWS Matrix ได้ออกมาเป็นกลยุทธ์ 4 รูปแบบสำหรับการเสริมสร้างนักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษา ดังนี้

1) กลยุทธ์เชิงรุก (SO strategy) ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ ดังนี้

SO1. จัดหลักสูตรฝึกอบรม/กิจกรรมส่งเสริมทักษะการประดิษฐ์และนวัตกรรม ที่มุ่งเน้นองค์ความรู้ที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ให้เหมาะสม

กับนักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษา และตอบใจหย้ความต้องการของภาคอุตสาหกรรม

SO2. พัฒนาเครือข่ายร่วมมือระหว่างสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สถาบันอาชีวศึกษาภาคเอกชน และหน่วยงานวิจัย ในการสร้างโอกาสพัฒนาทักษะ สร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ และการฝึกประสบการณ์เพื่อเป็น การพัฒนานักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษา

SO3. สร้างกลไกผลักดันผลงานสิ่งประดิษฐ์สู่ตลาดโดยการจับคู่ธุรกิจกับ นักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษาเพื่อสนับสนุนเงินทุน และช่วยเหลือนักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษาในการนำผลงานไปใช้ประโยชน์ได้หลากหลายมิติ ทั้งในเชิงชุมชน สังคม เชิงวิชาการ และเชิงพาณิชย์

SO4. ส่งเสริมความร่วมมือระหว่าง นักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษากับนักประดิษฐ์ต่าง ประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยน องค์ความรู้ เทคโนโลยี และประสบการณ์

2) กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST) ประกอบด้วย 3 กลยุทธ์ ดังนี้

ST1. พัฒนาบุคลากรสายอาชีวศึกษาให้มี ทักษะและความรู้ด้านการวิจัยและนวัตกรรมที่เข้า กับยุคสมัยผ่านระบบ mentoring โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์จากพัฒนา ผลงานสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมเป็นที่ยอมรับใน ระดับชาติและนานาชาติ

ST2. พัฒนาต่อยอดให้สิ่งประดิษฐ์และ นวัตกรรมสายอาชีวศึกษามีระดับความพร้อมใช้ ทางเทคโนโลยี (TRL) หรือมีระดับความพร้อมใช้ ทางด้านสังคม (SRL) ถึงขั้นระดับสูงสุดในการนำ ไปผลิตในระดับภาคอุตสาหกรรมหรือนำไป ใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง (TRL8-9 หรือ SRL8-9)

ST3. สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง สถาบันอาชีวศึกษาและภาคอุตสาหกรรมเพื่อระดม ทุนวิจัยและสนับสนุนทรัพยากร ห้องปฏิบัติการ อุปกรณ์และเครื่องมือ ในการพัฒนานักประดิษฐ์ อาชีวศึกษา

3) กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO strategy) ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ ดังนี้

WO1 พัฒนาระบบติดตาม ประเมินผล และ ระบบฐานข้อมูลผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมสำหรับใช้ วางแผนการเสริมสร้างนักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษา

WO2 พัฒนาระบบผู้จัดการโครงการ สิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรม สายอาชีวศึกษาที่มี ประสิทธิภาพในการติดตามดูแลและพัฒนา นักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษา โดยการให้คำปรึกษาจาก ผู้ทรงคุณวุฒิที่มี ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ จากพัฒนาผลงานสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมเป็นที่ ยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ

WO3 ส่งเสริมการแข่งขัน การประกวด และเชิดชูเกียรติแก่นักประดิษฐ์ สายอาชีวศึกษา ในเวทีระดับชาติและนานาชาติ เพื่อสร้างแรงจูงใจ และการสร้างแรงบันดาลใจในการเข้าร่วมโครงการ เสริมสร้างนักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษา

WO4 ส่งเสริมภาพลักษณ์และประสิทธิภาพ ของช่องทางการประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างการ รับรู้และกระตุ้นการเข้าร่วมโครงการเสริมสร้าง นักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษา

4) กลยุทธ์เชิงรับ (WT) ประกอบด้วย 2 กลยุทธ์ ดังนี้

WT1 สร้างหลักสูตรเสริมทักษะรวมถึง เครื่องมือที่เหมาะสมและเข้ากับยุคสมัยแก่วิทยากร และพี่เลี้ยง สำหรับการเสริมสร้าง นักประดิษฐ์ สายอาชีวศึกษา

WT2 พัฒนาช่องทางออนไลน์และโซเชี่ยลมีเดียของโครงการเสริมสร้างนักประดิษฐ์สาย อาชีวศึกษาเพื่อประชาสัมพันธ์ สร้างการรับรู้ และ แลกเปลี่ยนประสบการณ์แก่บุคลากร สายอาชีวศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และภาคอุตสาหกรรม

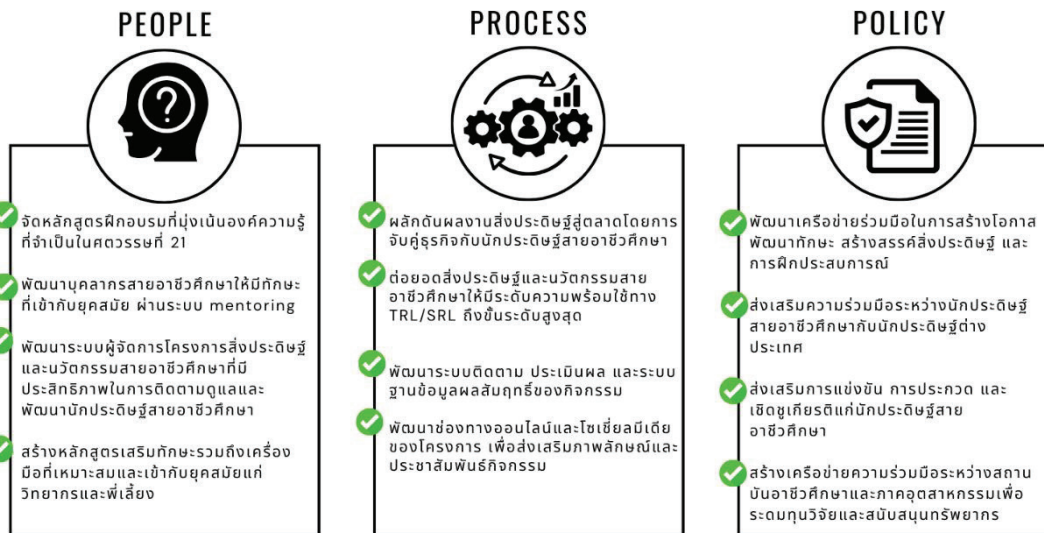
สรุปผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์ SWOT ของสำนักงาน การวิจัยแห่งชาติ (วช.) ในการจัดการเพื่อเสริม สร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา พบจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ที่สามารถนำมา วิเคราะห์ TOWS Matrix เพื่อพัฒนาเป็นกลยุทธ์ เสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา 4 รูปแบบ 13 กลยุทธ์ ได้แก่ (1) กลยุทธ์เชิงรุก (SO strategy) จำนวน 4 กลยุทธ์ (2) กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST strategy) จำนวน 3 กลยุทธ์ (3) กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO strategy) จำนวน 4 กลยุทธ์ และ (4) กลยุทธ์ เชิงรับ (WT strategy) จำนวน 2 กลยุทธ์

2. กลยุทธ์เสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับ อาชีวศึกษาที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถใช้เป็น

แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล กระบวนการ และนโยบาย เพื่อจัดการเสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาให้มีสมรรถนะเชิงนวัตกรรมและเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพและมีบทบาทสำคัญใน

การสร้างสรรคผลงานสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรม ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชน สังคม และประเทศ ซึ่งสามารถสรุปกลยุทธ์เสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กลยุทธ์สำหรับการเสริมสร้างนักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษา

อภิปรายผล

การวิเคราะห์ SWOT มีจุดประสงค์เพื่อเพิ่มจุดแข็งและโอกาส รวมถึงลดภัยคุกคามและจุดอ่อน (Amin et al., 2011) อีกทั้งยังเป็นวิธีการเปลี่ยนจุดอ่อนให้เป็นจุดแข็ง และใช้ประโยชน์จากโอกาสพร้อมกับลดทั้งจุดอ่อนภายในและภัยคุกคามภายนอก ซึ่งสามารถเป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการกำหนดกลยุทธ์ที่ประสบความสำเร็จ (Chang & Huang, 2006) และจากการวิเคราะห์ TOWS Matrix ทำให้ได้กลยุทธ์สำหรับการเสริมสร้างนักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษาทั้ง กลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์เชิงป้องกัน กลยุทธ์ เชิงแก้ไข กลยุทธ์เชิงรับ ซึ่งสามารถสรุปเป็น กลยุทธ์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาและแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้าง นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา จำนวน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรบุคคล (people) ด้าน

กระบวนการ (process) และด้านนโยบาย (policy) โดยที่ด้านทรัพยากรบุคคล มุ่งเน้นการพัฒนาให้องค์ความรู้ที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 แก่ นักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษา และตอบโจทย์ ความต้องการของภาคอุตสาหกรรม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 หมวดหมู่ ได้แก่ 1) ทักษะ การเรียนรู้และนวัตกรรม 2) ทักษะความเข้าใจและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และ 3) ทักษะชีวิตและอาชีพ สอดคล้องกับ วิจารณ์พานิช (2555) ได้ศึกษาเรื่อง วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21 กล่าวว่า โลกในศตวรรษที่ 21 เป็นโลกที่ไม่หยุดนิ่ง เกิดการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว และบางครั้งพลิกผัน คนที่จะอยู่ได้อย่างสอดคล้องกับสังคมในยุคใหม่ จะต้องฝึกทักษะการเรียนรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม ซึ่งที่จริงมีอยู่แล้วในความเป็นมนุษย์แต่การเรียนรู้ และการฝึกฝนที่ดีจะช่วยให้แหลมคม ฉับไว และ

อดทน คนที่มีทักษะนี้สูงจะได้งานที่ดีกว่า ชีวิตก้าวหน้ากว่า และจะทำประโยชน์ให้แก่สังคมและแก่โลกได้ดีกว่า และนอกจากทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมแล้วผู้เรียนต้องมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีและมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาตนเองและสังคมในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสม และมีคุณธรรม เนื่องจากผู้เรียนมีการเติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยีใหม่ๆ และใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีแต่คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือถือ แท็บเล็ต และอินเทอร์เน็ตออฟฟิง จึงทำให้มีระบบการคิดและกระบวนการสารสนเทศที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อนอย่างสิ้นเชิง รวมทั้งความสามารถในการทำงานในยุคศตวรรษที่ 21 ไม่ได้ขึ้นอยู่กับรู้มาก หรือรู้น้อย แต่ขึ้นอยู่กับทักษะการเรียนรู้ พร้อมเรียนรู้ใฝ่เรียนรู้ อยากเรียนรู้ สนุกกับการเรียนรู้ เรียนรู้ได้ตลอดเวลาจากทุกสถานที่ มีทักษะชีวิตที่ดี สามารถปรับตัวได้ทุกครั้งเมื่อเจออุปสรรคและปัญหาชีวิต และมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศจากปรากฏการณ์ใหม่แห่งศตวรรษที่ 21 ดังนั้นนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา ต้องมีทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะความเข้าใจและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และทักษะชีวิตและอาชีพ ดังนี้

ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาควรได้รับการพัฒนาในเรื่องการเขียนข้อเสนอโครงการสำหรับพัฒนาสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรม การสืบค้นข้อมูล การทบทวนวรรณกรรม การสืบค้นข้อมูลทรัพยากรปัญหา เพราะนวัตกรรมเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้เรียนเปิดกว้าง และยอมรับในมุมมองหรือโลกทัศน์ใหม่ๆ สามารถเป็นผู้นำในการสร้างสรรค์งาน รวมทั้งมีความรู้และเข้าใจสภาพการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นได้ ทำให้ส่งผลต่อระบบการทำงาน ที่ต้องฝึกให้นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาใช้เหตุผลอย่างมีประสิทธิภาพและ

ชัดเจนตามสถานการณ์ที่เหมาะสม อีกทั้งยังสร้างวิกฤตให้เป็นโอกาส ส่งผลต่อการเรียนรู้ และเข้าใจถึงวิธีการสร้างสรรค์นวัตกรรมที่ต้องใช้เวลาและสามารถนำเอาข้อผิดพลาดมาปรับปรุงและพัฒนางานได้อย่างต่อเนื่อง

ทักษะความเข้าใจและการใช้เทคโนโลยี ดิจิทัล นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาควรได้รับการพัฒนาในเรื่องการประยุกต์ใช้สารสนเทศและเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสืบค้นข้อมูลที่ถูกต้องและเข้าใจวิธีการใช้และการผลิตสื่อเพื่อให้ตรงกับเป้าประสงค์ที่กำหนด เพื่อให้เกิดการนำเสนอสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมให้เข้าใจง่าย ตอบสนองความแตกต่างของปัจเจกชน รู้คุณค่า สร้างจุดเน้น และรู้ถึงอิทธิพลของสื่อที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภคสื่อ ตลอดจนมีเจตคติที่ดีในการใช้สื่อและเทคโนโลยีดิจิทัล พร้อมทั้ง การสื่อสารไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม

ทักษะด้านชีวิตและอาชีพ นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาควรได้รับการพัฒนาในเรื่องของความยืดหยุ่นและการปรับตัว ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในเชิงบวกกับการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมต่างๆ รู้จักวางแผนการทำงานเป็นขั้นเป็นตอนที่เหมาะสมกับตนเองและทีมงาน สามารถสร้างทีมงานที่มีคุณภาพ เปิดโลกทัศน์และปลูกจิตสำนึกที่ดีเพื่อการมองเห็นและยอมรับในข้อแตกต่าง ทำงานบรรลุเป้าหมาย รวมทั้ง การใช้เวลาและการจัดการให้เกิดประสิทธิภาพสูงในการทำงาน มุ่งสู่ความเป็นมืออาชีพ สะท้อนผลและเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากอดีต มุ่งสู่เส้นทางแห่งความก้าวหน้าในอนาคต

นอกจากนี้ การดำเนินการภารกิจพัฒนา นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา จะประสบความสำเร็จได้เป็นอย่างดี ควรมีระบบผู้จัดการโครงการ สิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมสายอาชีวศึกษา โดยอาจารย์อาชีวศึกษาที่ผ่าน การฝึกอบรมอย่าง

ต่อเนื่อง และควรมีระบบพี่เลี้ยง (mentoring) โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ จากพัฒนาผลงานสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมเป็นที่ ยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ และควรสร้าง หลักสูตรเสริมทักษะรวมถึงเครื่องมือที่เหมาะสม และเข้ากับยุคสมัยแกว้พยากรณ์และผู้จัดการโครงการ สิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมสายอาชีวศึกษา สำหรับการเสริมสร้างนักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษา แนวคิด การโคจรูปแบบของระบบพี่เลี้ยง ซึ่งส่งผลต่อการ พัฒนาซอฟต์แวร์สกิล (soft skill) ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่ง มนตรี อินตา (2562) กล่าวว่าซอฟต์แวร์สกิลเป็น ทักษะที่สำคัญและมีความจำเป็นอย่างมากต่อ การทำงานในศตวรรษที่ 21 และเป็นทักษะ ที่ตลาด แรงงานมีความต้องการค่อนข้างสูง ไม่ว่าอาชีพใด ก็ตามจำเป็นที่จะต้องมีความรู้สกิล นักประดิษฐ์เป็น อาชีพหนึ่งที่ต้องอาศัยทักษะทางอารมณ์และสังคม อย่างมากพอๆ กับทักษะทางวิชาการ (hard skill)

กลยุทธ์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาและ แก้ปัญหาด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้าง นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา ด้านกระบวนการ (process) มุ่งเน้นการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์และ นวัตกรรมสู่การนำไปใช้ประโยชน์ ทั้งเชิงชุมชน สังคม เชิงวิชาการ และเชิงพาณิชย์ จึงจำเป็นต้อง สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับระดับความพร้อมใช้ทาง เทคโนโลยี (TRL) หรือมีระดับความพร้อมใช้ทางด้าน สังคม (SRL) ให้แก่นักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา เห็น ภาพรวมของการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรม ในแต่ละขั้นตอน ซึ่งรายละเอียดและกระบวนการ แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรฐานการวิจัย ด้านห้องปฏิบัติการ มาตรฐานการวิจัยและจริยธรรม การวิจัย มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (มอก.) มาตรฐานระบบการผลิตตามหลักเกณฑ์ของกฎหมาย อาหาร (GMP FDA/GMP อย.) และ พ.ร.บ. เชื้อโรค และพิษจากสัตว์ พ.ศ.2558 เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการ พัฒนาสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรม ภายใต้

มาตรฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็น ต้อง มี ความร่วมมือกับนักวิจัยพี่เลี้ยง ดังกล่าวไว้ข้าง ต้น และต้องมีความร่วมมือกับภาคเอกชนหรือภาค อุตสาหกรรม ทั้งในรูปแบบ in cash และ in kind ในขั้นตอนการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมที่มี TRL และ SRL ระดับ 8-9 ทั้งนี้ หากมีการติดตาม ประเมินผล และจัดทำระบบฐานข้อมูลผลสัมฤทธิ์ ของกิจกรรมสำหรับใช้ วางแผนการเสริมสร้าง นักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษาและเป็น Role model สำหรับ นักประดิษฐ์รุ่นต่อไป ได้

และกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับการพัฒนา และแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเสริม สร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา ด้านนโยบาย (policy) ประกอบด้วย (1) พัฒนาเครือข่ายร่วมมือ ระหว่างสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สถาบัน อาชีวศึกษา ภาคเอกชน และหน่วยงานวิจัย ในการ สร้างโอกาสพัฒนาทักษะ สร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ และการฝึกประสบการณ์และลดปัญหาและข้อ จำกัดด้าน การขาดแคลนงบประมาณ สถานที่ และอุปกรณ์ ที่ต้องใช้ในการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์ และนวัตกรรม และลดข้อจำกัดด้านผู้เชี่ยวชาญ ต่างๆ (2) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างนักประดิษฐ์ สายอาชีวศึกษากับนักประดิษฐ์ต่างประเทศ เพื่อ แลกเปลี่ยน องค์ความรู้ เทคโนโลยี และประสบการณ์ รวมทั้งความร่วมมือในการสร้างสิ่งประดิษฐ์และ นวัตกรรมเพื่อตอบสนองหรือแก้ปัญหาในระดับโลก (3) ส่งเสริมการแข่งขัน การประกวด และ เชิดชู เกียรติแก่นักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษาในเวทีระดับ ชาติและนานาชาติ เพื่อสร้างแรงจูงใจและการสร้าง แรงบันดาลใจในการเข้าร่วมโครงการเสริมสร้าง นักประดิษฐ์สายอาชีวศึกษา ตลอดจนเป็นต้นแบบ ให้แก่เรียนอาชีวศึกษา นักเรียนระดับมัธยม และ นักศึกษา รวมทั้งบุคคลที่สนใจในการทำงานด้าน การประดิษฐ์และอาชีพนักประดิษฐ์ และ (4) สร้าง เครือข่ายความร่วมมือระหว่าง สถาบันอาชีวศึกษา

และภาคอุตสาหกรรมเพื่อระดมทุนวิจัยและสนับสนุน
ทรัพยากร ห้องปฏิบัติการ อุปกรณ์และเครื่องมือ
ในการพัฒนานักประดิษฐ์อาชีวศึกษา เพื่อการ
พัฒนาสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมที่ผ่านการรับรอง
มาตรฐานออกสู่สังคมอย่างเต็มภาคภูมิ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

**ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัย
ไปใช้**

1. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ควร
นำหลักสูตรเสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา
ทั้งด้านทรัพยากรบุคคล กระบวนการ และนโยบาย
มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินการกิจ การพัฒนากำลัง
คนด้านการวิจัยและนวัตกรรมสำหรับนักประดิษฐ์
ระดับอาชีวศึกษา

2. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
ควรนำเสนอหลักสูตรเสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับ
อาชีวศึกษาด้านนโยบายแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
เพื่อรับฟังความคิดเห็นและเป็นแนวปฏิบัติในการ

พัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษาต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิเคราะห์ผลของการนำกลยุทธ์
เสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา ทั้งด้าน
ทรัพยากรบุคคล กระบวนการ และนโยบาย ไป
ประยุกต์ใช้ในการพัฒนานักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา

2. การศึกษาและประเมินสมรรถนะ
เชิงนวัตกรรมของนักศึกษาอาชีวศึกษา ที่ผ่าน
การเข้าร่วมกิจกรรมเสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับ
อาชีวศึกษา จัดโดย วช.

3. การติดตามประเมินผลระดับ ความพร้อม
ใช้ทางเทคโนโลยี (TRL) และระดับความพร้อมใช้
ทางด้านสังคม (SRL) รวมทั้งการนำไปใช้ประโยชน์
ในมิติต่างๆ ทั้งเชิงชุมชน สังคม เชิงวิชาการ และ
เชิงพาณิชย์ ของสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมที่พัฒนา
ขึ้นโดยนักศึกษาอาชีวศึกษา ที่เข้าร่วมกิจกรรม
เสริมสร้างนักประดิษฐ์ระดับอาชีวศึกษา จัดโดย
วช.

เอกสารอ้างอิง

- บัลลังก์ โรหิตเสถียร. (2566). *สรุปคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี “เศรษฐกิจ ทวีสิน” ด้านการศึกษา*.
<https://moe360.blog/2023/09/11/cabinet-policy-statement-2023/>
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570). (2565). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม
139 ตอนพิเศษ 258 ง. หน้า 1-143.
- มนตรี อินตา. (2562). SOFT SKILLS : ทักษะที่จำเป็นสู่ความเป็นมืออาชีพของครูยุคใหม่. *วารสาร
วิชาการศึกษาศาสตร์*, 20(1), 153-167.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21*. มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2560). *แผนพัฒนาการอาชีวศึกษา พ.ศ.2560-2579*. สำนักงาน
คณะกรรมการการอาชีวศึกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม. (2566). *แผนด้านวิทยาศาสตร์วิจัยและ
นวัตกรรมของประเทศ พ.ศ.2566-2570*. บริษัท วิชั่น พีเพรส จำกัด.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม. (2566). *กรอบนโยบายและ
ยุทธศาสตร์ การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ.2566-2570*. สำนักงานปลัด
กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม.

- Amin, S. H., Razmi, J., & Zhang, G. (2011). Supplier selection and order allocation based on fuzzy SWOT analysis and fuzzy linear programming. *Expert Systems with Applications*, 38(1), 334-342.
- Chang, H. H., & Huang, W. C. (2006). Application of a quantification SWOT analytical method. *Mathematical and computer modelling*, 43(1-2), 158-169.
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of advanced nursing*, 62(1), 107-115.
- Weber, R. P. (1990). *Basic content analysis*. Sage.

หลักการการป้องกันปัญหา ยาเสพติด: การประยุกต์จากหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม

Drug Prevention Principles: Application from Islamic Doctrine

อิสมาแอล เจะเล็ง¹

Isamael Cheleng¹

Received: 9 August 2023

Revised: 15 December 2023

Accepted: 26 December 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอหลักการและแนวทางในการป้องกันปัญหา ยาเสพติด ประยุกต์จากหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม โดยการศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ คัมภีร์ อัลกุรอาน หนังสืออัลหะดีษ เอกสารงานวิจัยและบทความวิชาการ จากการศึกษาพบว่าศาสนาอิสลาม ได้กำหนดบทบัญญัติต่างๆ ทั้งที่เป็นข้อปฏิบัติและข้อห้าม โดยมีจุดประสงค์เพื่อรักษาผลประโยชน์พื้นฐานของมนุษย์ทั้งห้าประการ ได้แก่ ศาสนา ชีวิต ทรัพย์สิน สติปัญญา และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ศาสนาอิสลามมีบทบัญญัติห้ามสิ่งเสพติดเพื่อประโยชน์ในการดูแลสติปัญญาของมนุษย์ซึ่งเป็นหนึ่งในห้าประการดังกล่าวไม่ให้เสียหาย เพราะสิ่งเสพติดทุกชนิดเป็นโทษต่อระบบสมองของผู้เสพ ทำให้ผู้เสพมีเมามาไม่ได้สติ อาจก่ออาชญากรรมร้ายแรง ละเมิดต่อศีลธรรมอันดีงาม หลักการป้องกันปัญหา ยาเสพติด ประยุกต์จากหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ครอบครัวต้องให้ความสำคัญในการดูแลอบรมลูก ต้องคบเพื่อนที่ดีเคร่งศาสนา และอย่าฟุ่มเฟือย

คำสำคัญ: การป้องกัน, ยาเสพติด, ศาสนาอิสลาม

Abstract

This article aims to present principles and guidelines for preventing drug problems, adapted from the teachings of Islam by studying documents from important sources, namely the Qur'an, Hadith books, research papers, and academic papers. The study found that Islam has established various commandments, both obligations and prohibitions, with the purpose of upholding the five fundamental interests of humanity: religion, life, property, intellect, and human dignity. Islam forbids addictive substances for the sake of caring for human intelligence, which is one of the five things not to be damaged. This is because all kinds of drugs are harmful to the brain's systems, causing intoxication and impaired judgment, which may lead to unconsciousness or the commission of serious crimes that violate good morals. The principles of drug prevention derived from the doctrines of Islam emphasize that families must pay

¹ อาจารย์ประจำ, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

¹ Lecturer, Faculty of Humanities and Social Science, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

attention to the care and training of children, associate with good, religious friends, and avoid extravagance.

Keywords: Prevention, Drugs, Islam

บทนำ

ปัญหายาเสพติดนับได้ว่าเป็นปัญหาที่สำคัญของประเทศไทยและทั่วโลกมายาวนาน และทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นทุกวันเนื่องจากส่งผลกระทบต่อทั้งด้านสุขภาพทางกายและสุขภาพทางจิตของผู้เสพ นอกจากนี้ยังส่งผลในด้านการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ ตลอดจนความมั่นคงของประเทศ (ศูนย์อำนวยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงสาธารณสุข, 2564)

การแพร่ระบาดของยาเสพติดในประเทศไทยมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และแพร่ระบาดเข้าไปในทุกสถาบันของสังคมทุกเพศทุกวัย ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน ทั้งในเขตเมืองและชนบท รวมถึงกลุ่มนักเรียน นักศึกษา จนทำให้ดูเหมือนว่าปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคม ประกอบกับปัจจัยที่เอื้อต่อการเกิดและแพร่กระจายของยาเสพติดยังดำรงอยู่และขยายตัวอย่างต่อเนื่อง เช่น ปัญหาเชิงโครงสร้างทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนแหล่งอบายมุข เช่น สถานบริการ และสถานบันเทิงเรีงรมย์ต่างๆ ส่งผลทำให้ปัญหายาเสพติดยิ่งขยายตัว กลายเป็นภัยคุกคามที่กัดกร่อนเป็นบ่อนทำลายสังคมไทยมากยิ่งขึ้น และส่งผลอย่างกว้างขวางทั้งต่อตัวบุคคลและสังคมโดยรวม โดยเฉพาะกระทบต่อพัฒนาการทางร่างกาย จิตประสาทและทำลายสมองของเยาวชนและแรงงานที่เป็นพลังที่สำคัญในอนาคต ซึ่งเป็นยุคเศรษฐกิจใหม่ที่ต้องการสติปัญญา ความรู้เป็นฐานในการพัฒนา ส่งผลกระทบต่อความอบอุ่นความเข้มแข็งของครอบครัว ชุมชน ความสงบสุขของสังคม ตลอดจนกระทบถึงชื่อเสียงและเกียรติภูมิของ

ประเทศไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

ปัญหาเสพติดจึงเป็นปัญหาสังคมที่ทุกคนในสังคมจำเป็นต้องเร่งแก้ไขและป้องกัน เนื่องจากปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อประเทศทั้งในด้านความสงบเรียบร้อยของสังคม เศรษฐกิจของประเทศ ทางด้านทรัพยากรบุคคลเป็นการทำลายกำลังสำคัญของชาติในอนาคตให้เกิดความล้มเหลวทางการศึกษา จะเห็นว่าปัญหาเสพติดได้ทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น จนแพร่ระบาดเข้าสู่กลุ่มนักเรียน นักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่นั้นมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นโดยนักเรียน นักศึกษายังคงเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่มีโอกาสสูงต่อการเข้าไปข้องเกี่ยวกับยาเสพติดได้ง่าย ด้วยเหตุผลที่เป็นปัจเจกบุคคลทางสถานศึกษาในฐานะที่เป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนาเด็กและเยาวชน จึงต้องให้ความสำคัญกับปัญหาเสพติดอย่างต่อเนื่องและจริงจังในส่วนของรัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาเสพติดจึงมีนโยบายประกาศสงครามกับยาเสพติดโดยใช้พลังแผ่นดินเป็นการทำสงครามที่ไม่ใช่การสูญเสียดินแดน แต่สูญเสียอนาคตเยาวชนของชาติ และพร้อมจะทุ่มเททรัพยากรทุกอย่างที่มีอยู่ เพื่อเอาชนะปัญหาเสพติด และรวมพลังแผ่นดินเพื่อหยุดยั้งการแพร่ระบาดของยาเสพติดรวมทั้งปรับเปลี่ยนแนวคิดและกระบวนการดำเนินการในเชิงรุกอย่างมีประสิทธิภาพควบคู่ไปกับการเพิ่มบทบาทให้ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจ เอกชนและสื่อมวลชน ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดเพิ่มขึ้นโดยยึดหลักการป้องกันนำหน้าการปราบปราม ผู้เสพต้องได้รับการบำบัดผู้ค้าต้องได้รับโทษ

เอาชนะยาเสพติดโดยรวมพลังทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้เข้ามามีบทบาทเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2550)

สถานการณ์ในปัจจุบันพบว่ามีการแพร่ระบาดของยาเสพติดอย่างกว้างขวางและรุนแรงมากขึ้น ก่อให้เกิดความสูญเสียกับประเทศชาติหลายด้านด้วยกันทั้งด้านกำลังคน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านการเมืองการปกครอง ปัญหา ยาเสพติดกลายเป็นปัญหาสำคัญของชาติที่ทุก ๆ รัฐบาลจะต้องยกขึ้นมาเป็นนโยบายลำดับต้นๆ ในการแก้ไขปัญหานี้ เนื่องจากรายงานผลการจับกุมคดียาเสพติดทั่วประเทศ ปี 2559 มีจำนวน 169,448 คดี ผู้ต้องหา 182,225 คน เป็นคดีไม่ทราบผู้กระทำความผิด 1,282 คดี จำแนกเป็นคดียาบ้า 115,381 คดี ของกลาง 123.62 ล้านเม็ด ไอซ์ 15,154 คดี ของกลาง 2,331.41 กิโลกรัม เฮโรอีน 836 คดี ของกลาง 333.57 กิโลกรัม โคเคน 63 คดี ของกลาง 54.57 กิโลกรัม กัญชาแห้ง 10,122 คดี ของกลาง 33,234.07 กิโลกรัม กัญชาสด 925 คดี ของกลาง 1,702.53 กิโลกรัม และ พืชกระท่อม 23,206 คดี ของกลาง 86,212.73 กิโลกรัม เมื่อเปรียบเทียบกับสถิติผลการจับกุมโดยภาพรวมในปี 2558 กับปี 2559 พบว่าตัวยาเสพติดที่สำคัญ เช่น ไอซ์ เฮโรอีน และ กัญชาแห้ง มีปริมาณของกลางเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะไอซ์ มีจำนวนคดี และปริมาณของกลางเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงปริมาณของกลางไอซ์ และ เฮโรอีนที่เพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่เป็นการลำเลียงไปยังพื้นที่ภาคใต้ และการส่งออกไปขายทางต่างประเทศสำหรับยาไอซ์ มีการแพร่ระบาดในกลุ่มผู้เสพรายใหม่เพิ่มมากขึ้น (บูรณัตร์ จันทร์แดง, 2560)

รัฐบาลจึงได้กำหนดให้ปัญหา ยาเสพติด เป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ด้านความมั่นคง สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและ

ปราบปรามยาเสพติดเป็นหน่วยงานกลางจึงได้กำหนดแผนปฏิบัติการด้านการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ.2565 เป็นแผนที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนปฏิบัติการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม, 2564)

จากที่กล่าวมาอิสลามได้กำหนดบทบัญญัติต่างๆ ทั้งที่เป็นข้อปฏิบัติและข้อห้าม โดยมีจุดประสงค์เพื่อรักษาผลประโยชน์พื้นฐานของมนุษย์ทั้งห้าประการคือ ศาสนา ชีวิต ทรัพย์สิน สติปัญญา และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะเห็นได้ว่ายาเสพติดนอกจากจะให้โทษต่อร่างกายผู้เสพแล้ว บางครั้งอาจจะก่อผลเสียต่อผู้อื่นหรือต่อสังคมอีกด้วย ด้วยเหตุนี้อิสลามจึงได้มีบัญญัติห้ามสิ่งเสพติด โดยได้มีบทบัญญัติห้ามในอัลกุรอานไว้ ความว่า “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย แท้จริงแล้วสุรา การพนัน รูปปั้นต่างๆ และการเสพยาหั้นคือสิ่งสกปรกซึ่งเป็นงานของชัยฏอน ดังนั้น พวกเจ้าจงละทิ้งมันเถิด เพื่อพวกเจ้าจะได้ประสบความสำเร็จ” (อัล-มาอิดะฮฺ : 90)

สิ่งเสพติดอื่นๆ ในปัจจุบันซึ่งไม่ได้มีระบุในอัลกุรอานนั้นก็เป็นสิ่งต้องห้ามเช่นกัน โดยอาศัยการเปรียบเทียบกับสุรา เพราะต่างก็ให้โทษต่อร่างกายมนุษย์และทำให้เกิดการเสยสติได้เท่าๆ กัน อีกทั้งยังมีการยืนยันจากท่านรอซูลศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลิม ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถทำให้เกิดอาการเมเมาได้นั้นมีสถานะเหมือนกับสุรา โดยที่ได้กล่าวไว้มีใจความว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้เมาได้นั้นก็เหมือนสุรา และสุราทุกชนิดนั้นเป็นที่ต้องห้าม” อัลหะดีษบันทึกโดยมุสลิม (อาลี อีซา, 2543)

ครอบครัว

ครอบครัวเป็นแหล่งกำเนิดแรกของมนุษย์ และยังเป็นแหล่งกำเนิดของอารยธรรมต่างๆ ด้วย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาถึงคำสอน

ของหลักศาสนบัญญัติที่เกี่ยวกับครอบครัว ครอบครัวประกอบด้วยสามี ภรรยาและลูกคำสั่งของอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวนั้นชัดเจน กล่าวคืออิสลามกำหนดให้ผู้ชายเป็นผู้รับผิดชอบในการทำงานและจัดหาสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตให้แก่ภรรยาและลูก และต้องคุ้มครองคนในครอบครัวให้พ้นจากความชั่วช้าเลวทรามต่างๆ ส่วนผู้หญิงได้กำหนดหน้าที่สำหรับการดูแลบ้าน อบรมและเลี้ยงดูลูก จัดหาความสะดวกสบายและความพึงพอใจให้แก่สามีและลูก หน้าที่ของลูกคือการเคารพและเชื่อฟังพ่อแม่ และเมื่อเติบโตแล้วจะต้องรับใช้พ่อแม่และจัดหาสิ่งจำเป็นให้แก่ท่านทั้งสองอิสลามถือว่าโดยสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์แล้วสตรีย่อมมีฐานะที่ทัดเทียมกับบุรุษเพศ และอิสลามถือว่าสัมพันธ์ภาพระหว่างสองเพศดังกล่าว ควรต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเอื้ออาทร ความห่วงใย ความรัก และโอบอ้อมอารีที่อยู่ในกรอบของศาสนา ต่างฝ่ายต่างปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุดเพื่อรังสรรค์ จรรโลงสังคมที่เปี่ยมสุข ครอบครัวคือเสาหลักที่ค้ำจุนการพัฒนาสังคม การแต่งงานและใช้ชีวิตฉันสามีภรรยา คือ มาตรการหลักในการเสริมสร้างครอบครัวอันอบอุ่นเป้าหมายประการหนึ่งในการครองเรือนในทัศนะของอิสลาม นั่นก็คือ การรับภาระต่อชีวิตร่วมกัน การสมรสมิใช่การทดลองใช้ชีวิตร่วมกันชั่วคราวแล้วก็เลิกกันไป หากแต่การสมรสโดยแท้จริงแล้วก็คือพันธะสัญญาสายใยแห่งจิตวิญญาณระหว่างคู่สมรสว่า จะต้องรับผิดชอบและใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันตลอดไป โดยเฉพาะสตรี นับว่าเป็นการตัดสินใจครั้งสำคัญที่สุดในชีวิตของเธอ โดยเหตุนี้เองพระองค์อัลลอฮ์ (ช.บ.) ผู้ทรงปรีชาญาณได้วางระบบครอบครัวโดยมีเป้าหมายเพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อัลลอฮ์ทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานความว่า : และ (หนึ่ง) ในสัญญาณทั้งหลายของพระองค์ คือ พระองค์ได้ทรงสร้างคู่ครองมาจากตัวของเจ้าเพื่อสุเจ้าจะได้มีใจสงบในตัวเอง และพระองค์ทรง

บันดาลให้มีความรักและความเอ็นดูในระหว่างสุเจ้า (ให้สามีภรรยารักใคร่ เห็นใจกัน) แท้จริงในนั้น แน่นอนมีสัญญาณสำหรับหมู่ชนผู้ตริตรอง (อรรูม :21)

สถาบันครอบครัวจะต้องมีบทบาทในการสังเกต และสามารถวัดขั้นพฤติกรรมเด็กและให้ความสำคัญในการดูแลอบรมลูกหลานตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นบิดามารดา เมื่อไม่สนใจต่อปัญหาของพวกเขาไม่ปลูกฝังศีลธรรมและจรรยา ก็จะทำให้ช่องว่างระหว่างเด็กกับความอบอุ่นทางครอบครัว ในที่สุดเยาวชนที่ควรจะเป็นคนดีของสังคมหันไปพึ่งยาเสพติดและสร้างจุดบอดขึ้นในสังคม ดังที่ท่านนบี ได้กล่าวไว้ว่า“เด็กทุกคนนั้นเกิดมาตามธรรมชาติที่สะอาดบริสุทธิ์ ดังนั้นพ่อแม่ของเขานั้นแหละที่ทำให้เขาเป็นยิว เป็นคริสต์ หรือเป็นพวกบูชาไฟ” อัลหะดีษบันทึกโดยบุคอรี (อาลี อีซา, 2543)

เพื่อน

อิสลามสนับสนุนการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างตัวเรากับเพื่อนมนุษย์ การติดต่อสัมพันธ์นั้นต้องเริ่มด้วยความบริสุทธิ์ใจเพื่อให้อัลลอฮ์ทรงตอบรับและให้ความจำเริญแก่ท่านนี้ ดังนั้นเราจึงสามารถคบหากับเพื่อนมนุษย์ได้ด้วยด้วยความบริสุทธิ์ใจและสนิทใจ ดังจากโองการจากอัลกุรอานความว่า “ในวันกิยามะฮ์นั้น บรรดาผู้ที่เคยเป็นเพื่อนกัน ต่างก็จะกลายเป็นศัตรูกัน นอกจากบรรดาผู้ที่มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์เท่านั้น” (อซซุครุฟ : 67)

อิสลามเน้นอยู่เสมอถึงการแสดงสัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่โดยสนับสนุนการรวมตัวของมุสลิม และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ยิ่งจำนวนมุสลิมมีมากขึ้นเท่าใดก็ยิ่งเพิ่มความจำเริญจากอัลลอฮ์ มากเพียงนั้น ดังหะดีษที่ท่านเราะซูล กล่าวไว้มีความว่า“การละหมาดของคนคนหนึ่งร่วมกับอีกคนหนึ่งนั้น ดียิ่งกว่าการละหมาดของคนๆ นั้นคนเดียว และการที่เขา

ละหมาดร่วมกับคนสองคนนั้นย่อมดีกว่าการ
ละหมาดกับคนคนเดียว และถ้ายังมีคนเพิ่มมาก
ขึ้นเท่าใด นั่นก็คือความโปรดปรานของอัลลอฮ์
มากเท่านั้น” อัลหะดีษบันทึกโดยอติริมีซี (อาลี
อีซา, 2543)

ในการคบค้ากับเพื่อนฝูง ขอให้มีความรักฐาน
สำคัญคือความบริสุทธิ์ใจ และให้ทุกอย่างก้าวไป
ในหนทางของอิमान และนั่นคือความหมายที่ว่า
“รักกันเพื่ออัลลอฮ์ ไม่รักกันกันเพื่ออัลลอฮ์” และ
นี่คือความรักในแบบอิสลามที่แท้จริง เมื่อความ
ปรารถนาของมุสลิมในการคบเพื่อนเพื่ออัลลอฮ์นั้น
เขาก็จะได้รับผลตอบแทนอย่างมหาศาล ดังหะดีษ
กุดซี ย่านเราะฮูล กล่าวว่า อัลลอฮ์ตรัสไว้มีความ
ว่า “บรรดาผู้ที่รักกันอันเนื่องมาจากความยิ่งใหญ่และ
เจตนาของข้าฉัน เขาจะอยู่ภายใต้ร่มเงาแห่ง
อะรัซของข้า ในวันที่ไม่มีร่มเงาใดๆ นอกจากร่ม
เงาของข้าเท่านั้น” อัลหะดีษบันทึกโดยมุสลิม
(อาลี อีซา, 2543)

เพื่อนที่ดีนั้นย่อมจะนำพาเพื่อนของเขาสู่
ชัยชนะทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ส่วนเพื่อนที่ไม่ดี
นั้น ก็มากน้อยแล้วที่สร้างความเจ็บปวดให้แก่
เพื่อนของเขา เพราะทั้งสองนั้นได้ตกอยู่ภายใต้
การชักนำของชัยฏอน ดังที่อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ความ
ว่า “ในวันที่ผู้ธรรมต่อตนเองจะกัดมีอของเขา
(วันกิยามะฮ์) แล้วกล่าวว่า หวังว่าฉันจะได้อยู่ใน
หนทางของท่านเราะฮูลเหลือเกิน โอ้ความวิบัติ
เอ๋ย หวังว่าฉันจะไม่เอาคนๆ นั้นมาเป็นเพื่อนอีก
เพราะเขาทำให้ฉันหนีห่างจากอัลกุรอาน ภาย
หลังจากที่อัลกุรอานได้มีมายังฉันแล้วและแท้จริง
มันนั้นเป็นผู้หลอกลวง” (อัลฟุรคอน : 27-29)

ท่านเราะฮูล ได้เตือนเกี่ยวกับการเลือก
คบเพื่อน โดยที่เราเลือกที่จะนำตัวเข้าไปอยู่ใน
กลุ่มบุคคลเหล่านั้นดังที่ท่านเราะฮูล กล่าวว่า
“อุปมาเพื่อนที่ดี อุปมัยดังคนที่มีของหอม (ชะมัด
เซียง) แม้ว่าจะไม่มีสิ่งใดจากของหอมนั้นมาถูก
ท่านเลย แต่กลิ่นของมันก็จะมาถูกท่านด้วย และ

อุปมัยเพื่อนที่เลว อุปมัยดังช่างหลอมเหล็ก แม้ว่า
สิ่งสกปรกจากเตาไฟจะไม่ถูกท่าน แต่ถ้าถ่าน
ของมันก็จะถูกท่าน” อัลหะดีษบันทึกโดยอบูดาอู๊ด
(อาลี อีซา, 2543)

ท่านนบี ยังได้สอนแก่เราว่า ถ้ารักเพื่อน
คนใดก็ให้บอกแก่เขาว่าเรารักเขา ทั้งนี้เพื่อที่จะ
เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ให้กระชับยิ่งขึ้น ดังหะ
ดีษของท่านนบี ซึ่งมีความว่า “เมื่อคนหนึ่งคนใดใน
พวกเจ้ารักพี่น้องของเขา ก็จงบอกให้เขารู้ว่ารัก
เขา” อัลหะดีษบันทึกโดยอะหมัด (อาลี อีซา, 2543)

ท่านนบียังได้เสริมอีกว่า ถ้าเราจะคบ
เพื่อนคนใดก็ให้ถามชื่อ สกุล และควรจะรู้ว่าเขามา
จากไหน เป็นใครกัน “เมื่อคนหนึ่งคนใดเป็นมิตร
กัน ก็จงถามถึงชื่อของเขา และชื่อบิดาของเขาว่า
เป็นใครเพราะจะทำให้กระชับความสัมพันธ์กัน
มากขึ้น” อัลหะดีษบันทึกโดยอติริมีซี (อาลี
อีซา, 2543)

ท่านนบีได้ส่งเสริมให้เราผูกมัดจิตใจของ
เพื่อน เพื่อให้ความรักนั้นยาวนานโดยการให้ของ
ขวัญ ซึ่งของขวัญนั้นไม่จำเป็นต้องมีค่าเป็นวัตถุ
หรือใหญ่โต เพียงแต่ให้รู้ว่ามีความห่วงใย
เพื่อนก็เพียงพอแล้ว ดังถ้อยคำของท่านเราะฮูล ที่
ว่า “จงให้ของขวัญกันเถิด เพราะการให้ของขวัญ
กันนั้น จะเป็นการขจัดความขุ่นข้องหมองใจกัน”
อัลหะดีษบันทึกโดยอติริมีซี (อาลี อีซา, 2543)

สิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมนับว่าเป็นอิทธิพลสำคัญอย่าง
ยิ่งในการชักจูงให้บุคคลใช้ยาเสพติด เช่น อยู่ใน
ละแวกที่มีแหล่งผลิตหรือแหล่งระบาคที่สามารถ
เข้าถึงได้ง่ายการค้ายาเสพติด ครอบครัวยุค
ความอบอุ่น มนุษย์มักจะปรับตัวให้เข้ากับ
สิ่งแวดล้อมซึ่งในสภาพปัจจุบัน สิ่งแวดล้อม รอบๆ
ตัวมีส่วนชักนำ ชักจูงให้เยาวชนหลงไปในทางที่
ผิดง่าย ในทัศนะอิสลามมนุษย์มีหน้าที่บริหาร
จัดการโลกนี้ให้เป็นไปตามความประสงค์ของ
พระองค์ มนุษย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้จรรโลง

สังคมสู่การพัฒนาและความเจริญ ถึงแม้มนุษย์จะมีสติปัญญาและมีสามัญสำนึกในการทำความดีแต่บางครั้งมักถูกชักจูงด้วยอารมณ์ใฝ่ต่ำ และความต้องการที่ไม่มีวันสิ้นสุด เป็นเหตุให้มนุษย์ทำลายสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบข้าง หรือแม้กระทั่งตนเอง อัลลอฮ์ ได้ตรัสในอัลกุรอานความว่า :และหากว่าความจริงได้คล้อยตามอารมณ์ใฝ่ต่ำของพวกเขาแล้ว ชั้นฟ้าทั้งหลายและแผ่นดินรวมทั้งบรรดาสรรพสิ่งที่อยู่ในนั้นต้องเสียหายอย่างแน่นอน (มุอ์มีนูน : 71)

อิสลามส่งเสริมให้มนุษย์กระทำคุณงามความดีและสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคม ดังปรากฏในหะดีษ ความว่า อีมาน(ศรัทธา)มี 70 กว่า หรือ 60 กว่าสาขา สูดยอดของอีมานคือคำกล่าวที่ว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และอีมานที่มีระดับต่ำสุดคือ การเก็บกวาดสิ่งที่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้ใช้นถนนหนทาง อัลหะดีษ บันทึกโดยมุสลิม (อาลี อีซา, 2543)

การเก็บกวาดขยะสิ่งปฏิกูลและสิ่งที่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้ใช้นถนนหนทาง ถึงแม้จะเป็นชั้นอีมานที่ต่ำสุด แต่หากผู้ใดกระทำอย่างบริสุทธิ์ใจและหวังผลตอบแทนจากความโปรดปรานของอัลลอฮ์แล้ว เขาจะได้รับการอภัยโทษจากอัลลอฮ์ และเป็นสาเหตุที่ทำให้เขาเข้าสวรรค์ ดังหะดีษบทหนึ่งความว่า อนุฮูรียเราะฮ์เล่าว่า ฉันได้ยืนท่านนะบีมุฮัมมัด กล่าวว่า แท้จริงฉันเห็นชายคนหนึ่งกำลังพลิกตัวในสวรรค์ เนื่องจากเขาเคยตัดทิ้งต้นไม้ที่ล้มทับบนถนน เพื่อให้สร้างความสะดวกแก่ผู้คนที่สัญจรไปมา อัลหะดีษบันทึกโดยมุสลิม (อาลี อีซา, 2543)

หลักการและแนวทางในการป้องกันปัญหาเสพติด

ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะความเจริญก้าวหน้าทาง

เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ รวมเข้ากับภาวะวิกฤติต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้น และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ในสังคมปัจจุบันภาวะวิกฤติที่เห็นได้ชัด ได้แก่ ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร ความไม่เป็นธรรมในสังคม การล่มสลายของสังคมชนบท การพลัดพรากแตกแยกในครอบครัว และความอ่อนล้าของระบบคุณธรรม จริยธรรม และสถาบันศาสนา โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดที่เป็นปัญหาสำคัญของประเทศ ที่มีแนวโน้มขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ตามสภาพความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และยังพบว่ากลุ่มผู้ติดยาเสพติดมีการแพร่ระบาดจากกรรมกรผู้ใช้แรงงานไปยังกลุ่มนักเรียนมากยิ่งขึ้น โดยปัญหาเสพติดเป็นปัญหาที่สืบเนื่องกันมาเป็นเวลานานตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน และมีแนวโน้มว่ายังคงเป็นปัญหาต่อไปในอนาคต เพราะเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนและมีการผลิตยาเสพติดชนิดใหม่ที่มีความร้ายแรงเพิ่มขึ้นตลอดเวลา (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม, 2564)

ครอบครัว

ครอบครัวต้องให้ความสำคัญในการดูแลอบรมลูก สิ่งที่มีมนุษย์หลีกเลี่ยงไม่ได้คือ การบริหารงานปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละคนตามวงจรชีวิตของมนุษย์ พ่อแม่มีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูลูก ครุมีหน้าที่แนะนำสั่งสอนลูกศิษย์ จากสังคมจุดเล็กไปสู่จุดใหญ่โยงโยงเป็นลูกโซ่ หากช่วงหนึ่งช่วงใดขาดตอนลง การดำเนินชีวิตและการบริหารก็จะแปรปรวนเป็นเหตุให้เกิดความวุ่นวายไม่สงบสุข โดยเริ่มจากสังคมจุดเล็กๆ ด้วยเหตุนี้เอง อิสลามจึงเรียกร้องมนุษย์ชาติไปสู่การสร้างครอบครัวที่ดีงาม ด้วยการส่งเสริมให้มีการสมรสกับสตรีที่ดี เพื่อนางจะได้เป็นแม่พิมพ์ที่ดี และแบบฉบับอันดีงามแก่กุลบุตร กุลธิดา ส่งเสริมความประพฤติที่ไม่เห็นแก่ตัว โอบอ้อมอารีและความรักในโครงสร้างของ

ระบบครอบครัวที่มีการจัดการอย่างดี ต้องหันมาพิจารณาแนวทางการสมรสที่อัลลอฮ์ (ช.บ.) และท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) สั่งเสียไว้เป็นแบบอย่าง โดยธรรมชาติของมนุษย์แล้ว การก่อสร้างสร้างตัว และครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งในอิสลาม อัลลอฮ์(ช.บ.) ทรงตรัสความว่า : และจงให้พวกเจ้าแต่งงานกับผู้เป็นโสดในหมู่พวกเจ้า และคนดี ๆ จากปวงบ่าวผู้ชายของพวกเจ้า และทาสหญิงของพวกเจ้า หากพวกเขาอยากจน อัลลอฮ์ (ช.บ.) จะทรงให้พวกเขาร่ำรวยขึ้นจากความโปรดปรานของพระองค์ และอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงไพบูลย์ และทรงรอบรู้อยิ่ง (อันนุร : 32)

เพื่อให้ครอบครัวเป็นสถาบันที่มีการจัดการอย่างดีและมีระเบียบวินัย อิสลามได้วางมาตรการไว้ดังต่อไปนี้

(1) สามียาได้ถูกกำหนดให้มีตำแหน่งเป็นหัวหน้าครอบครัว ไม่มีสถาบันใดที่สามารถทำงานได้อย่างราบรื่นถ้าหากไม่มีหัวหน้าจัดการ เป็นไปไม่ได้ที่เมืองหนึ่งเมืองใดจะไม่มีผู้ปกครอง ถ้าหากไม่มีใครควบคุมสถาบันความปั่นป่วนวุ่นวายก็จะติดตามมา หากทุกคนในครอบครัวต่างคนต่างทำตามใจของตัวเอง ครอบครัวนั้นคงจะไม่มีอะไรนอกจากความปั่นป่วนวุ่นวาย ถ้าสามีไปทางหนึ่ง ภรรยาไปอีกทางหนึ่ง อนาคตของลูกจะต้องถูกทำลาย ในครอบครัวจะต้องมีคนหนึ่งเป็นหัวหน้าเพื่อรักษาระเบียบวินัย อิสลามจึงได้มอบตำแหน่งนี้ให้แก่สามี ด้วยวิธีการนี้เองที่ทำให้ครอบครัวเป็นหน่วยแรกที่มีระเบียบวินัยของอารยธรรมและเป็นแบบจำลองสำหรับสังคมใหญ่

(2) หัวหน้าครอบครัวจะต้องมีความรับผิดชอบ คือ มีหน้าที่ทำงานและทำทุกสิ่งที่เป็นเรื่องนอกบ้านเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว เพื่อให้ผู้หญิงจะได้สามารถอุทิศเวลาอย่างเต็มที่ในการดูแลงานบ้านและเลี้ยงดูลูก ซึ่งเป็นอนาคตของสังคม ผู้หญิงได้ถูกสั่งให้อยู่ในบ้านและรับผิดชอบงานที่ต้องทำ อิสลามไม่ต้องการเก็บภาษีซ้อนจากผู้หญิง การเลี้ยงดูบุตรและดูแลงานบ้านแล้วยัง

ต้องออกไปทำงานหารายได้นอกบ้านอีกนั้น เป็นเรื่องที่ไม่เป็นธรรมอย่างแน่นอน แต่มิได้หมายความว่าผู้หญิงไม่ได้รับอนุญาตให้ออกนอกบ้านเลย หากจำเป็นเธอก็สามารถออกนอกบ้านได้ ศาสนาอิสลามนั้นได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานในสถานะที่เขາเหล่านั้นคือความโปรดปรานจากองค์อัลลอฮ์ (ช.บ.) ซึ่งจะนำเอาความปลื้มปิติยินดี และความสุขที่แท้จริงมาสู่มนุษย์เรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้มีศรัทธามั่นต่อพระองค์ตั้งพระตำราสของพระองค์อัลลอฮ์ (ช.บ.) ในอัลกรุอันความว่า อันทรัพย์สมบัติและบรรดาลูก ๆ นั้นเป็นสิ่งประดับในชีวิตทางโลก (อัลกะษีฟี : 46)

ด้วยเหตุดังกล่าวอิสลามจึงบัญญัติหน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นบนบรรดาผู้ปกครองในลักษณะโดยทั่วไป และบรรดาบิดามารดาทั้งหลายเป็นการเฉพาะที่จะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด หน้าที่เหล่านี้คือสิทธิที่บรรดาแก้วตาดวงใจลูกบุตรกฤติดาพึงได้รับนับตั้งแต่อายุเยาว์วัย ดังต่อไปนี้

ประการแรก การฝึกหัดลูก ๆ ทั้งหลาย เรื่องการละหมาด เริ่มตั้งแต่อายุได้ 7 ขวบ จวบจนกระทั่งอายุ 10 ขวบ

ประการที่สอง การพาลูกไปมัสยิดเพื่อให้เกิดการคุ้นเคยกับการนมัสการละหมาดด้วยความสมัครใจและรักในอบิดะห์ ศาสนิกจต่าง ๆ การดังกล่าวนี้คือ สิ่งที่อิสลามได้ให้การส่งเสริมอยู่โดยตลอดเวลา

ประการที่สาม ให้สอนเรื่องการขออนุญาตขณะต้องการเข้าบ้านเรือน เคหะสถานหรือสถานที่ส่วนตัวของผู้อื่น ทั้งนี้เพื่อให้เคยชินกับการรู้จักเคารพและให้เกิดจิตต่อผู้อื่น เช่นเดียวกัน พ่อแม่ จะต้องสอนมารยาทในการเข้าบ้านตนเองในเวลาต่าง ๆ ซึ่งเป็นช่วงของการพักผ่อน อันได้แก่มารยาทในการเข้านอน มารยาทในการตื่นนอน ตลอดจนการขออนุญาตต่อพ่อแม่ในกิจการต่าง ๆ ทั้งปวง

ประการที่สี่ พ่อแม่จะต้องสอนลูกในเรื่อง จรรยา มารยาท และคุณธรรมที่สำคัญต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ อาทิ ความซื่อสัตย์ ความจริงใจต่อเพื่อนมนุษย์ การพูดจาที่ไพเราะเสนาะหู การไม่หักหลัง ททรยศหรือบิดพลิ้วในสัญญา ไม่โกหก วิธีการดังกล่าวนั้นจะยังผลให้ลูกๆ รู้จักเกียรติและมีหลักการที่ดีในการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในสังคม

ประการที่ห้า การตักเตือนแนะนำหรือสั่งสอนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง พ่อแม่จะต้องกระทำด้วยความนิ่มนวล ด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับวัยของลูก ควรหลีกเลี่ยงการดุด่า การตำหนิอย่างรุนแรง ด้วยถ้อยคำที่หยาบคายต่างๆ เพราะนั่นคือเป็นการพุ่มพอกอุปนิสัยที่หยาบช้าต่างๆ ในหัวใจของลูก โดยที่ไม่รู้ตัว ฟังสำนึกเสมอว่า เด็กวัยเจริญเติบโตสามารถบันทึกจดจำและฝังใจในสิ่งที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของเขาได้อย่างรวดเร็วเสมอ ไม่ว่าจะดีหรือเลวก็ตาม อีกทั้งจะลืมนเสียมิได้ในอันที่จะต้องสั่งสอนในเรื่องมารยาทที่ดั่งงามต่างๆ อาทิ มารยาท การกินการดื่ม การเข้าห้องน้ำ การเข้าหรือการออกจากบ้านและมารยาทของการสวมใส่อาภรณ์ มารยาทเหล่านี้จะสรรสร้างลูกหลานให้เติบโตขึ้นเป็นหน่วยหนึ่ง หรือสมาชิกที่ดีมีคุณภาพเปี่ยมล้นด้วยมารยาทและมีระเบียบวินัยในสังคม

ประการที่หก พ่อแม่ที่ดีจะต้องให้ความเมตตา กรุณา และเอื้ออาทร พร้อมทั้งจะเสียสละให้ลูกได้เสมอเพราะเขาเหล่านี้คือความโปรดปรานอันล้นพ้นของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าผู้บรรดาปวงบ่าวทั้งมวล

ประการที่เจ็ด พ่อแม่จะต้องเลี้ยงดูกุลบุตร กุลธิดาด้วยความเสมอภาค และเป็นธรรมเนื่อง নিজจะต้องไม่แสดงความรัก หรือโปรดปรานลูกคนใดเป็นพิเศษ เพราะจะเป็นสิ่งที่จะนำไปสู่การอิจฉาริษยาของลูกบางคน ดังกล่าวนั้นเป็นสิ่งที่อิสลามได้ห้าม อีกทั้งสำคัญให้เป็นผู้เป็นพ่อแม่จำเป็นต้องตระหนักอยู่เสมอ (วิสุทธิ บิลล่าเต๊ะ, 2552)

สรุปจากหลักการข้างต้นสามารถนำไปประยุกต์ในการป้องกันปัญหาเสพติดได้ดังนี้คือ พ่อแม่ หรือผู้ปกครองต้องเคร่งครัดในเรื่องของศาสนา เพราะเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่จะส่งผลให้ลูกๆ ห่างไกลจากเสพยาเสพติด โดยพ่อแม่หรือผู้ปกครองอาจจะชวนลูกๆ ไปมัสยิด ให้หัวใจของเด็กๆ ผูกพันกับมัสยิด หรือทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เมื่อไหร่ก็ตามที่เด็กๆ หรือเยาวชนได้รับความรัก การดูแล เอาใจใส่ที่ดีอย่างถูกวิธี เขาก็จะไม่มีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไป

เพื่อน

ต้องเลือกคบเพื่อนที่ดี เคร่งศาสนา เพื่อนที่ควรคบหาเป็นมิตรนั้นจำต้องมีคุณสมบัติ 5 ประการ ดังนี้

1. เขาควรเป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาด เพราะยอมไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดในการที่จะคบหากับผู้ที่โง่เขลา ด้วยเพราะว่าคนเหล่านั้นจะคอยทำร้ายท่านเมื่อเขาต้องการผลประโยชน์จากท่าน และ คำว่า “เฉลียวฉลาด” นั้น หมายความว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ อย่างที่มันเป็นไป ไม่ว่าจะ (ความเข้าใจนั้น) จะมาจากความคิดของเขาเอง หรือจากการที่เขาได้รับการบอกกล่าว (อธิบายเกี่ยวกับสิ่งนั้น) ก็ตาม

2. เขาควรเป็นผู้ที่มีมรรยาทอันดีงาม ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่เขาจะต้องมี บรรดาผู้ที่มักถูกรอบงำด้วยความโกรธ อารมณ์ใคร่ใฝ่ต่ำ และปล่อยใจไปตามความต้องการของเขา ย่อมไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดในการที่จะคบหากับคนเหล่านี้

3. เขาจะต้องไม่เป็นฟาลิซ (ผู้ละเมิดฝ่าฝืน) เช่นผู้ที่ไม่มีความเกรงกลัวต่ออัลลอฮ์ และผู้ใดก็ตามที่ไม่มีความยำเกรงต่อพระองค์นั้น ย่อมถือว่าเขาไม่มีความน่าไว้วางใจ

4. เขาต้องไม่เป็น “ผู้อุตริกรรม” (ผู้ที่กระทำใดๆ ที่เป็นการประดิษฐ์ขึ้นใหม่ในศาสนา ศาสนาอิสลาม) เพราะการอุตริกรรมทั้งหลายของ

เขานั้นคือความน่าสะพรึงกลัวต่อการคบหาเป็นมิตร

5. เขาต้องไม่ฝึกฝืนหรือปรารถนาต่อคุณยา

สรุปจากหลักการข้างต้นสามารถนำไปประยุกต์ในการป้องกันปัญหาเสพติดได้ดังนี้ คือ การให้เยาวชนคบเพื่อนที่ดี เครื่องครัดในเรื่องของศาสนาเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก เพราะเพื่อนที่ดีจะไม่นำหรือชักชวนกันไปสู่การเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ทำให้สามารถเป็นเกราะป้องกันเยาวชนไม่ให้เข้าไปสู่ภาวะความเสี่ยงต่อการยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดได้ โดยเยาวชนสามารถพบเพื่อนที่ดีในสถานที่ที่ปลอดภัยเสพติด

สิ่งแวดล้อม

อย่าให้สิ่งแวดล้อมทำให้เราฟุ่มเฟือย อย่ายุ่มเฟือย ความฟุ่มเฟือย หรือการทำให้สิ้นเปลืองนั้นเป็นพฤติกรรมของชัยตอน และฮารอม (ต้องห้าม) ในศาสนาอิสลาม ความฟุ่มเฟือย เป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวังในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเรา เพื่อว่าจะไม่ตกอยู่ในกับดักของชัยตอน ดังที่อัลลอฮ์ ได้ทรงตรัส ความว่า “โอ้ ลูกหลานของอาดัม (หมายถึง เผ่าพันธุ์มนุษย์ทั้งหมด) จงยึดถือความมั่งคั่งให้มีในทุกครั้งของการนมาซ และจงกินและดื่ม และจงอย่าฟุ่มเฟือย แท้จริงแล้วอัลลอฮ์ ไม่ทรงรักเหล่าผู้ฟุ่มเฟือย (หมายถึงผู้ที่ใช้จ่ายไปอย่างไม่เกิดประโยชน์)” (อัลอะอฺรอฟ : 31)

มีรายงานจากท่านอัมรฺ บุตรของท่านซุฮัยบ จากบิดาของท่าน จากปู่ของท่านกล่าวว่า ท่านรอซูล กล่าวว่า :ความว่า จงกิน จงดื่ม จงสวมใส่ จงให้ทาน แต่อย่าฟุ่มเฟือย และอย่าโอ้อวด อัลหะดีษบันทึกโดยท่านอิมามอะหฺมัด และท่านอิมามอบูตาวูต (ฮาดี อีซา, 2543)

ศาสนาอิสลามห้ามฟุ่มเฟือย สรุ่ยสรุ่ย และห้ามตระหนี่ถี่เหนียว เช่นถึงคราวจำเป็นต้องจ่าย นอกจากนี้แล้วอิสลามยังห้ามมิให้ภาคภูมิใจ

ในตัวเอง ทำตัวยิ่งใหญ่ โอ้อวดผู้อื่นที่เป็นบ่าวของอัลเลาะห์ ซุบฮานะฮฺวะตะอะลาด้วยกัน ซึ่งการกระทำอย่างนั้นเป็นกรกระทำที่เลียนแบบฟิรเอาวัน กอรูน และฮามาน ซึ่งพวกนี้อัลลอฮ์ ซุบฮานะฮฺวะตะอะลา ทรงกริ้วโกรธ อันเนื่องจากพวกเขาหยิ่งโสโอหัง และทำให้เกิดบ่อนทำลายบนหน้าแผ่นดิน

ท่านรอซูล ก็เตือนประชาชาติของท่านอย่าให้มีลักษณะดังกล่าว ดังโอวาทของท่านที่ว่า :ความว่า ผู้ใดที่ในหัวใจของเขามีความโสโอหัง แม้จะเพียงน้ำหนักเท่าเพียงผงธุลี เขาจะไม่ได้เข้าสวรรค์ อัลหะดีษบันทึกโดยท่านอิมามมุสลิม และท่านอิมามอบูตาวูต (ฮาดี อีซา, 2543)

ดังนั้น จะต้องระมัดระวังในเรื่องดังกล่าวนี้ไว้ให้มาก จงกินจงดื่มกันแต่พอควร สวมใส่เสื้อผ้าก็เลือกหามาแต่พอเหมาะ และจะต้องไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่สรุ่ยสรุ่ย การที่เราจะรู้ตนเองว่าสรุ่ยสรุ่ยหรือไม่นั้น ก็วัดได้จากรายได้ของเราว่าเรามีรายได้เท่าไร และจ่ายไปเท่าไร ถ้าหากว่าเราจ่ายเกินกว่ารายได้นั้น ก็เท่ากับว่าเราเป็นคนฟุ่มเฟือย และสรุ่ยสรุ่ยแล้ว (หรือในกรณีที่ว่าเราซื้อหาสิ่งของที่ไม่มีประโยชน์ไร้สาระ ก็นับได้ว่าฟุ่มเฟือยเหมือนกัน) การที่เราจะจ่ายนั้นก็ให้จ่ายไปตามสิทธิและหน้าที่ เช่น จ่ายชะกาต จ่ายค่าครองชีพของครอบครัว จ่ายไปในการติดต่อสัมพันธ์เยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง นอกจากนี้ยังควรพิจารณาผู้ที่เราเอ่ยปากขอ และไม่เอ่ยปากขอ เช่น เพื่อนบ้านที่ขาดแคลน คนยากจน และคนเดินทาง ในกรณีนี้ถ้าหากเรายังไม่มีกำลังทรัพย์ที่จะหยิบยื่นให้เขาได้ก็บอกเขาไปดีๆ ว่า ตอนนี้อย่างไม่มีจนกว่าอัลลอฮ์ ซุบฮานะฮฺวะตะอะลา จะทรงประทานริสกีให้ด้วยความโปรดปรานของพระองค์ สรุปจากหลักการข้างต้นสามารถนำไปประยุกต์ในการป้องกันปัญหาเสพติดได้ดังนี้ คือ ดำเนินชีวิตท่ามกลางสิ่งแวดล้อมหรือสังคมปัจจุบันให้ได้ แต่อย่าฟุ่มเฟือย และจงห่างไกลจากยาเสพติด

เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ให้ประโยชน์ทั้งต่อร่างกายและสมอง และยังส่งผลร้ายต่อร่างกายและสมองอีกด้วย จะเห็นว่าอิสลามได้สั่งห้ามในเรื่องของการฟุ่มเฟือย ยิ่งสำหรับยาเสพติดแล้ว อิสลามย่อมสั่งห้ามอย่างเด็ดขาด เนื่องด้วยเป็นสิ่งที่เกินเลยขอบเขตของความฟุ่มเฟือย แต่เป็นระดับของการทำลายร่างกายและสมอง

บทสรุป

อิสลามห้ามยาเสพติดต่างๆ เพราะมันเป็นสิ่งโสมม เมาผลาญประโยชน์และคุณค่าอันมากมายที่ชีวิตควรได้รับ เพราะการเสพสิ่งเสพติดเป็นการทำลายสุขภาพ ทำลายสังคม ทำลายเศรษฐกิจ ซ้ำยังเป็นผลร้ายในการปฏิบัติศาสนกิจอีกด้วย เพราะเป็นที่แน่นอนชัดเจนว่า การประกอบศาสนกิจ ที่ถูกต้องทางศาสนาแล้วมีแรงผลักดันจากสติปัญญาที่รอบคอบและร่างกายที่แข็งแรง ด้วยเหตุนี้ท่านรอซูลุลลอฮ์จึงแจ้งว่า “มุมินที่แข็งแรงนั้นเป็นที่รักของอัลลอฮ์ยิ่งกว่ามุมินที่อ่อนแอ” (อัลหะดีษ บันทีกโดย มุสลิม) “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย จงปกป้องตัวของสุเจ้าและครอบครัวของสุเจ้าให้พ้นจากไฟนรก ซึ่งเชื้อเพลิงของมันนั้นคือมนุษย์และหิน” (อัตตะฮ์รีม : 6)

ดังนั้น เพื่อรักษาผลประโยชน์พื้นฐานของมนุษย์ทั้งห้าประการ ได้แก่ ศาสนา ชีวิต ทรัพย์สิน สติปัญญา และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ศาสนาอิสลามมีบทบัญญัติห้ามสิ่งเสพติดเพื่อประโยชน์ในการดูแลสติปัญญาของมนุษย์ซึ่งเป็นหนึ่งในห้าประการดังกล่าวไม่ให้เสียหาย เพราะสิ่งเสพติดทุกชนิดเป็นโทษต่อระบบสมองของผู้เสพ ทำให้ผู้เสพมีนเมาไม่ได้สติ อาจจะทำอาชญากรรมร้ายแรง

ละเมิดต่อศีลธรรมอันดีงาม หลักการป้องกันปัญหา ยาเสพติดประยุกต์จากหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ครอบครัวต้องให้ความสำคัญในการดูแลอบรมลูก ต้องคบเพื่อนที่ดีเคร่งศาสนา และอย่าฟุ่มเฟือย

สรุปได้ว่าหลักการและแนวทางในการป้องกันปัญหา ยาเสพติดมี 3 หลักการด้วยกัน คือ 1) ครอบครัวต้องเคร่งครัดในเรื่องของศาสนา เพราะเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่จะส่งผลให้ลูกๆ ห่างไกลจากยาเสพติด โดยพ่อแม่หรือผู้ปกครองอาจจะชวนลูกๆ ไปมัสยิด ให้หัวใจของเด็กๆ ผูกพันกับมัสยิด หรือทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันเมื่อไหร่ก็ตามที่เด็กๆ หรือเยาวชนได้รับความรัก การดูแล เอาใจใส่ที่ดีอย่างถูกวิธี เขาก็จะไม่มีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไป 2) การให้เยาวชนคบเพื่อนที่ดี เคร่งครัดในเรื่องของศาสนา เพราะเพื่อนที่ดีจะไม่นำหรือชักชวนกันไปสู่การเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ทำให้สามารถเป็นเกราะป้องกันเยาวชนไม่ให้เข้าไปสู่ภาวะความเสี่ยงต่อการยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดได้ โดยเยาวชนสามารถพบเพื่อนที่ดีในสถานที่ที่ปลอดยาเสพติด 3) ดำเนินชีวิตท่ามกลางสิ่งแวดล้อมหรือสังคมปัจจุบันให้ได้ แต่อย่าฟุ่มเฟือย และจงห่างไกลจากยาเสพติด เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ให้ประโยชน์ทั้งต่อร่างกายและสมอง และยังส่งผลร้ายต่อร่างกายและสมองอีกด้วย จะเห็นว่าอิสลามได้สั่งห้ามในเรื่องของการฟุ่มเฟือย ยิ่งสำหรับยาเสพติดแล้ว อิสลามย่อมสั่งห้ามอย่างเด็ดขาด เนื่องด้วยเป็นสิ่งที่เกินเลยขอบเขตของความฟุ่มเฟือย แต่เป็นระดับของการทำลายร่างกายและสมอง

เอกสารอ้างอิง

- บุรฉัตร จันทร์แดง. (2560). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมเสี่ยงต่อยาเสพติดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาใน
เขตพื้นที่ตะเข็บชนแดนลุ่มน้ำโขง. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, 14(3), 424-432.
- วิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ. (2552). สายรัก สายชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 3. สงขลา: อาลีพาณิชย์.
- ศูนย์อำนวยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงสาธารณสุข. (2564). แผนยุทธศาสตร์ด้าน
การบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ป่วยยาเสพติด ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2564-2566.
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ประเทศไทย.(2542). พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย.
อัลมะดีนะฮ์อัลมุเนาะเราะฮ์ : ศูนย์กษัตริย์ฟาฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี
(พ.ศ.2560 - 2579).
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. (2550). การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด
ในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงาน.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม. (2564). แผนปฏิบัติการ
ด้านการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ.2565.
- อาลี อีซา. (2543). หะดีษที่ถูกคัดเลือก. กรุงเทพฯ: สายสัมพันธ์.

การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

Participatory Management and Utilization of a Variety of Resources on the Thai-Cambodian Border, Surin Province

อุบลวรรณ สุวรรณภูษิต¹, ลดาวัลย์ ปัญตะยัง², ศรัณย์ ศิลาเนร²
Ubonwan Suwannapusit¹, Ladawan Puntayoung², Saran Silanen²

Received: 10 October 2023

Revised: 5 December 2023

Accepted: 14 December 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางบูรณาการการบริหารจัดการเพื่อปกป้องคุ้มครองอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป้าหมายและบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 120 คน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า 1) ความหลากหลายของทรัพยากร ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรวัฒนธรรมและภูมิปัญญา โดยการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของประชาชนในชุมชน และปัจจัยสนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น สามารถทำนุบำรุงการจัดการตนเองต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 2) ปัญหาและอุปสรรคเกิดจากประชาชนบางคนไม่ให้ความร่วมมือ ไม่เคารพกติการ่วมกัน และชาวบ้านมีหนี้สินมากที่สุด และ 3) ชุมชนท้องถิ่นต้องใช้กลไกการบริหารจัดการที่ดีและการสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ควรมีการให้ความรู้ ปลูกฝังทัศนคติจิตสำนึกที่ถูกต้อง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนในชุมชน ต้องมีการประชุมและสร้างความเข้าใจในชุมชนให้มีข้อตกลงในการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมสูงสุด

คำสำคัญ: การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม, ความหลากหลายของทรัพยากร, ชายแดนไทย-กัมพูชา

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, e-mail: s_ubonwan@sru.ac.th

² อาจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

¹ Assistant Professor, Faculty of Management Sciences, Surindra Rajabhat University

² Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Surindra Rajabhat University

Abstract

This research aims to: 1) employ a participatory approach to study resource diversity on the Thai-Cambodian border in Surin province; 2) analyze problems, obstacles, and limitations of participatory management and utilization of a variety of resources on the Thai-Cambodian border, Surin Province; and 3) propose an efficient integrated management approach to protect, conserve, restore, and utilize, via participatory means, the variety of resources on the Thai-Cambodian border in Surin province. The 120 key informants were people who live in the target communities and related government officers. Both qualitative and quantitative research methods were employed. The research findings are as follows: 1) resource diversity, including natural resources, man-made resources, and cultural and intellectual resources, showed that participation of the local community in local resource management and supporting factors for participation in local resource management can predict self-management of local resources of the community with a statistical significance level of 0.05; 2) problems, and obstacles were due to lack of cooperation, lack of respect for the rules, and villager debts; and 3) local communities must use good management mechanisms and foster participation from stakeholders. There should be education, attitude cultivation, and awareness, especially for children and youths, in the community. In addition, there should be meetings to build understanding and reach agreements on the use and conservation of resources for maximum collective benefit.

Keywords: Participatory Management, Resource Diversity, Thai-Cambodian Border

บทนำ

หากกล่าวถึง การบริหารจัดการ ทรัพยากร ทนชุมชน วัฒนธรรมชุมชน และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจุบันเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะการพัฒนาในอดีตได้ทำลายฐานเหล่านี้ของ ชุมชนไปจนเกือบล่มสลาย อย่างไรก็ตาม การ จัดการชุมชนในมิติต่างๆ ถือเป็นนวัตกรรมที่ น่าสนใจ เพราะเกิดขึ้นจากการสังสมประสบการณ์ ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ทำให้ ชุมชนส่วนหนึ่งยังคงความเข้มแข็งอยู่ได้ และ ชุมชนอีกส่วนหนึ่งกำลังรื้อฟื้นความเป็นชุมชนขึ้น มาด้วยวิธีการใหม่ที่ยังคงต้องรักษาฐานวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ เพื่อสร้างเป็นฐาน ทนชุมชนในการต่อสู้ ยืนหยัดกับสภาวะการณของ กระแสเศรษฐกิจทุนนิยมที่ส่งผลให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การเรียนรู้ระบบ รูปแบบ วิธีการ แนวคิด ฐานคิด และประสบการณ์ ของชุมชนเพื่อจะใช้เป็นฐานความรู้ในการสร้าง ระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับชุมชนของ ตนเองจึงเป็นประเด็นที่ท้าทาย (โกวิทย์ พวงงาม, 2562) โดยในการศึกษาความหลากหลายของ ทรัพยากรท้องถิ่น เป็นแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพได้อย่างเหมาะสม พร้อมทั้งสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น นำไปสู่ การบริหารจัดการแหล่งธรรมชาติที่มีความยั่งยืน นอกจากนี้ การที่ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จาก ความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น ทั้งเพื่อ ดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่ เรียบง่าย ประกอบกับในชุมชนมีความหลากหลาย

ของชาติพันธุ์ทำให้พื้นที่ที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น เป็นต้น

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในพื้นที่อำเภอกาบเชิง และอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีอาณาเขตติดกับประเทศกัมพูชาโดยมีเทือกเขาพนมดงรักทอดยาวตามแนวเขตแดนไทย - กัมพูชา ทางด้านตอนใต้ของจังหวัด ทำให้บริเวณดังกล่าวยังคงมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ และหลากหลาย อีกทั้งยังเป็นเส้นทางเชื่อมต่อประเทศกัมพูชากับภาคอีสานตอนใต้ที่สำคัญผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องจอม นอกจากนี้บริเวณชายแดนไทยกัมพูชายังเป็นที่อยู่อาศัยของคนหลากหลายเชื้อชาติ และมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น ชาวไทยเชื้อสายกูย ซึ่งเป็นกลุ่มคนพื้นเมืองที่มีความสามารถในการจับช้าง ชาวไทยเชื้อสายเขมรที่มีอัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่นแตกต่างจากชาวอีสานทั่วไป ทั้งด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปหัตถกรรม นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย และได้นำวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ตามสภาพของทรัพยากรในท้องถิ่นนั้นๆ (อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์ และคณะ, 2565) ทำให้คณะผู้วิจัยต้องการศึกษาความหลากหลาย ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม รวมถึงนำเสนอแนวทางบูรณาการการบริหารจัดการเพื่อปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อการพัฒนาพื้นที่ที่เป็นกลไกสำคัญขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก และเพิ่มขีดความสามารถของ

ชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการพึ่งตนเองและการจัดการตนเองบนฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องมีความสามารถในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองและการจัดการตนเองเพิ่มขึ้น รวมถึงนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยและนวัตกรรมไปสร้างให้เกิด การเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมที่ดีขึ้น เพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น และนำไปสู่ความยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อนำเสนอแนวทางบูรณาการการบริหารจัดการเพื่อปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติและทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้ง ช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าในกรณีที่อาจจะรุนแรง ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชนรวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญ และความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน

(กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมป่าไม้, 2566) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยยึดหลักของการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนนั้นเป็นของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนนั่นเอง ซึ่งในมุมมองของการบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรในชุมชน (Community Natural Resources Utilize) เป็นประเด็นเกี่ยวกับผลประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนโดยอ้อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น จึงต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ ของชุมชน เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ทูทางสังคม และทรัพยากรต่างๆ ไม่พึ่งพาชุมชนอื่นๆ ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เพราะแต่ละชุมชนต่างก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองเช่นเดียวกัน (โกวิทย์ พวงงาม, 2562; นพพล อินทรีย์ และคณะ, 2566)

แนวคิดเกี่ยวกับความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น

ราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้ให้ความหมาย “ทรัพยากรท้องถิ่น” (Local Resources) ว่าเป็นทรัพยากรอันเกิดขึ้นเองหรือมีอยู่ตามธรรมชาติตั้งนั้นทรัพยากรท้องถิ่นจึงหมายถึง สิ่งทั้งปวงที่เกิดขึ้นเองหรือมีอยู่ตามธรรมชาติในพื้นที่ท้องถิ่นแห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งจากความหมายข้างต้นสามารถขยายความได้ว่า ทรัพยากรท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามกระบวนการทางธรรมชาติที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ของส่วนรวม ชาวบ้านสามารถเข้าใช้ประโยชน์และในบางกรณีก็สามารถนำสิ่งที่เรียกว่าทรัพยากรท้องถิ่นออกมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า สมุนไพร พืชอาหารจากป่าไม้สัตว์จากแหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นต้น ในระดับที่ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและชาวบ้านด้วยกันเอง

(สุนิตย์ เหมนิล และธวัชวรรณ หนูแก้ว, 2565) ในบางงานวิจัยได้ใช้คำว่าประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น โดยจำแนกมิติการพึ่งพาได้ 3 ประการ คือ 1) การพึ่งพาเพื่อการยังชีพ เป็นลักษณะของการพึ่งพาทรัพยากรที่สำคัญที่สุด 2) การพึ่งพาเพื่อการสร้างรายได้ทั้งแบบคงสภาพเดิม และการแปรรูป และ 3) การพึ่งพาเพื่อเป็นปัจจัยการผลิต ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการเกษตร ในขณะที่งานของ สุนิตย์ เหมนิล และธวัชวรรณ หนูแก้ว (2565) ได้กำหนดประเด็นเพื่อศึกษาถึงบทบาททรัพยากรท้องถิ่นต่อครัวเรือนเกษตรกรกรใน 2 ประเด็น ได้แก่ บริบทชุมชนและบริบททรัพยากรท้องถิ่น และบทบาททรัพยากรท้องถิ่นต่อวิถีการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรกร โดยพบว่า รายได้จากฐานทรัพยากรท้องถิ่นนั้นมีความสัมพันธ์กับปฏิทินฤดูกาล ดังนั้น ความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น จึงมีบทบาทที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และแฝงด้วยความเชื่อและกุศโลบายเป็นวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเหมาะสม รวมถึงหนุนเสริมให้ครัวเรือนในชุมชนมีความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับที่พอเพียง

แนวคิดเกี่ยวกับฐานทรัพยากรท้องถิ่น บริบทชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

ชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่บริเวณภูมิภาคอีสานใต้ มีเทือกเขาพนมรึกเป็นเขตแดนกันระหว่างประเทศไทยและประเทศกัมพูชา เป็นดินแดนที่ได้รับการกล่าวถึงในฐานะของดินแดนที่เป็นแอ่งอารยธรรม มีการสังสมวัฒนธรรมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ในอีกฐานะหนึ่ง คือ การเป็นอาณาบริเวณที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ การเป็นดินแดนที่มีผลผลิตทางด้านวัฒนธรรมอันหลากหลาย ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นและผลผลิตที่เกิดจากการผสม

ผสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นอื่นๆ ที่ได้มีการสั่งสม สืบทอดและการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ ทางสังคม ศิลปวัฒนธรรมเป็นผลผลิตทางสังคมที่ สะท้อนเอกลักษณ์ของความเป็นชาติและลักษณะ ทางสังคม วิถีชีวิต ทางโลกทัศน์และการปรับตัว กับระบบนิเวศทางสังคมกับสภาพแวดล้อมเป็น อย่างดี (อุทิศ ทาหอม และสุนันท์ เสนารัตน์, 2561) โดยรวมเรียกว่า ฐานทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่ง หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีในท้องถิ่น โดยมี ทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรชีวภาพ และ ทรัพยากรวัฒนธรรมและภูมิปัญญา (โครงการ อนุรักษ์พันธุกรรมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.), 2560)

วิธีการศึกษา

การศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิง คุณภาพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ประชาชนที่อาศัย อยู่ในชุมชนเป้าหมายและบุคลากรของหน่วยงาน ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีความรู้ ประสบการณ์ เกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม และทรัพยากรบริเวณ ชายแดนไทย-กัมพูชาจังหวัดสุรินทร์ อาทิ บุคลากร จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน และอาสาสมัคร ในพื้นที่ จำนวน 120 ราย เป็นการเลือกแบบ เจาะจง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้ 1) เป็น ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป้าหมาย หรือ บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ที่มีความรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหาร จัดการและการใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรม ทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาจังหวัด สุรินทร์ 2) อาศัยอยู่ในชุมชนเป้าหมายไม่น้อยกว่า 5 ปี กรณีที่เป็นบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐที่มี ส่วนเกี่ยวข้องต้องทำงานในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 2 ปี เพื่อให้ได้ความมีประสิทธิภาพของข้อมูลที่เป็นจริง

ถูกต้อง หรือความสมบูรณ์ของข้อมูล ซึ่งถือเป็นสิ่ง สำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพที่ให้ความสำคัญ กับข้อมูล และความสามารถในการวิเคราะห์ของ ผู้วิจัย โดยอาศัยความสนใจของผู้ให้ข้อมูล โดย ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะไม่เปิดเผยต่อสาธารณะ เป็นรายบุคคล แต่จะนำเสนอเป็นรายงานวิจัย เท่านั้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ คณะผู้วิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ สังเกต การสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย ระหว่างเดือนมีนาคม-เมษายน พ.ศ. 2565 เพื่อ ประชุมระดมความคิดเห็น ประเด็นการบริหาร จัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ได้แก่ ทรัพยากรใน ท้องถิ่นที่มีความสำคัญ การจัดการทรัพยากรใน ท้องถิ่น ข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ในท้องถิ่น การใช้ประโยชน์ทรัพยากรในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ พื้นที่ บำรุง รักษาทรัพยากรในท้องถิ่น การส่งเสริม สืบสาน อนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น บทบาทของภาคีใน การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น และแนวทาง บูรณาการการบริหารจัดการเพื่อปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ พื้นที่ และใช้ประโยชน์ โดยประเด็นต่างๆ ได้ผ่านความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ และคณะ กรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

3. ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยนำเอา ข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัย ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิจากการเก็บรวบรวมข้อมูลมา รวบรวมให้เป็นระบบ โดยเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลมาทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา การศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิง ปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยการสำรวจ ตัวอย่าง (Sample Survey) ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป้าหมายและ บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่

มีความรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม และทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ ในพื้นที่ตำบลโคกตะเคียน และตำบลนางมุต อำเภอกาบเชิง และตำบลบักได ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก โดยเป็นบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 74 คน และประชาชน/อาสาสมัคร/ราษฎรชาวบ้านในพื้นที่ จำนวน 48 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 122 คน โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม ลักษณะเป็นคำถามปลายปิด เพื่อจำกัดประเด็นคำตอบให้อยู่ในขอบเขตของการศึกษา โดยใช้ระดับคะแนน (Rating Scale) 1-5 มีรายละเอียดในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 5 ส่วน ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง ระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของประชาชนในชุมชน ระดับความสำคัญของปัจจัยสนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น และระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยในการจัดการตนเองต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชน การตรวจสอบความน่าเชื่อถือหรือความเที่ยง (Reliability) ของเครื่องมือ มีค่าเท่ากับ 0.894 0.921 0.878 และ 0.864 ตามลำดับ ซึ่งเป็นค่าที่ยอมรับได้ (Ko and GordonLiu, 2018) โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2565

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) โดยผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ตามข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ เพื่อทดสอบว่าตัวแปรอิสระทุกตัวจะไม่มีความสัมพันธ์กันเองสูงเพื่อป้องกันปัญหาความสัมพันธ์ภายในของ

ตัวแปรพยากรณ์ (Multicollinearity) โดยพิจารณาจากค่าปัจจัยการขยายตัวของความแปรปรวน (VIF) มีค่าที่น้อยกว่า 10 เนื่องจาก VIF ตั้งแต่ 10 ขึ้นไป ถือว่า Multicollinearity อาจจะทำให้สร้างปัญหาต่อ Regression Model ที่ได้ (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2556) โดยพบว่า ค่า VIF ทุกค่าไม่เกิน 10 (มีค่าอยู่ระหว่าง 1.340 ถึง 1.783) ดังนั้น จึงสรุปว่าตัวแปรอิสระในสมการถดถอยพหุคูณที่ได้จากงานวิจัยนี้ไม่มีความสัมพันธ์กัน

ผลการศึกษา

คณะผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ ปรากฏผลดังนี้

1.1 ข้อมูลความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ 1) ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลอยู่ในเขตป่าสงวนไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน เป็นป่าที่บดสลบป่าละเมาะตามแนวเทือกเขาพนมดงรักที่เป็นแนวกันเขตระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา พื้นที่ทางด้านทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดอุดรธานีชัย ราชอาณาจักรกัมพูชา ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 90 ของประชากรทั้งหมด ได้แก่ การทำนาข้าว การทำไร่ มันสำปะหลัง ไร่อ้อย การทำสวน และการเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ เป็ด ไก่ สุกร และเลี้ยงปลา พื้นที่ป่าไม้เป็นป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ มีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด เช่น ยางนา กระบาก ประดู่ ตะเคียนทอง ตระแบกใหญ่ พุง และพืชสมุนไพรเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ ประชาชนในพื้นที่ใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในการหาอยู่หากิน ใช้ประโยชน์ร่วมกันในพื้นที่ อาทิ

พืช ผัก ผลไม้ สัตว์ตามฤดูกาล ใช้พื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์ 2) ข้อมูลด้านทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น เช่น ถนน สิ่งปลูกสร้าง โบราณวัตถุ โบราณสถาน โคกหนองนา ฯลฯ รวมถึงสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการผลิตสินค้าและบริการ เช่น เครื่องมือ เครื่องจักร อาคารสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับคนในชุมชน มีแหล่งน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อให้เพียงพอต่อการทำเกษตร ประกอบด้วยอ่างเก็บน้ำ ฝาย สระ และคลองชลประทาน และ 3) ข้อมูลด้านทรัพยากรวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เกิดจากองค์ความรู้ ผ่านกระบวนการสังเกตคิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและสามารถถ่ายทอดข้อมูลไปพัฒนาและใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญากับสิ่งแวดล้อมมีการจัดการ เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ โดยหากกระบวนการสรรค์สร้างและพัฒนา เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ซึ่งบริเวณนี้ยังคงมีประเพณี และงานประจำปีที่สำคัญ ได้แก่ บุญกองข้าวใหญ่ สู้ขวัญข้าว ไหว้ศาล ตายาย บุญข้าวจีเทศน์มหาชาติ บุญเผาสุ ทำบุญวันสงกรานต์ รดน้ำดำหัวพระ/ผู้สูงอายุ เรือมดรีด ประเพณีขึ้นเขาแหลม พิธีบวงสรวงปราสาทตาเมือนธม ปราสาทตาควาย บุญข้าวประดับดิน สาร์ทน้อย แชนโฌนตา (สาร์ทใหญ่/เบ็ญตุง) ทำบุญวันออกพรรษา (ตักบาตรเทโว กวนข้าวทิพย์) แข่งเรือบุญกรีน นอกจากนี้ยังคงมีความเชื่อ และเคารพสถานที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญในพื้นที่ ได้แก่ ศาลปู่ตาหรือสิม ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์

โบราณสถานที่สำคัญ รวมถึงทรัพยากรบุคคลที่สำคัญในพื้นที่ทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ หรือผู้นำทางจิตวิญญาณ ซึ่งบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชามีหมอพื้นบ้าน หมอสูขวัญ/พิธีกรรม/หมอพราหมณ์ และปราชญ์ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ในด้านต่างๆ จำนวนมาก

1.2 ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น พบว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของประชาชนในชุมชน และปัจจัยสนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น สามารถทำนายการจัดการตนเองต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของประชาชนส่งผลต่อการจัดการตนเองต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ปัจจัยสนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น มีค่าสัมประสิทธิ์ (B) เท่ากับ 0.448 และ 0.298 ตามลำดับ และพบว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของประชาชนในชุมชน และปัจจัยสนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น อธิบายการเปลี่ยนแปลงของระดับการจัดการตนเองต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนในภาพรวมได้ร้อยละ 54.1 ส่วนอีกร้อยละ 45.9 เกิดจากอิทธิพลของตัวแปรอื่นๆ ที่ไม่ได้นำมาพิจารณา ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับการส่งผลของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น และปัจจัย
สนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นต่อการจัดการตนเอง
ต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชน

ตัวแปร	b	SE _b	T	p-value	Tolerance	VIF
ค่าคงที่	0.955	0.278	3.437	0.001*		
การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง	0.011	0.069	0.163	0.871	0.675	1.481
การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของประชาชน	0.448	0.074	6.046	0.000*	0.561	1.783
ปัจจัยสนับสนุนในการมีส่วนร่วม	0.298	0.065	4.598	0.000*	0.746	1.340

R = 0.736, R² = 0.541 ; Adjusted R² = 0.529 ; F = 46.390

หมายเหตุ * มีระดับนัยสำคัญ 0.05

2. ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ เกิดจากประชาชนบางคนไม่ให้ความร่วมมือ ไม่เคารพกติการ่วมกัน และชาวบ้านมีหนี้สินมากที่สุด ทำให้บางคนลักลอบเข้าไปเก็บของป่า หรือตัดไม้ทำลายป่า จับสัตว์นอกฤดูกาล คนจากภายนอกชุมชนเข้ามาทำลายทรัพยากรในชุมชน อาทิ ทิ้งขยะในเขตชุมชน ทิ้งขยะในป่าชุมชน มีกลุ่มคนบางคนเข้ามาบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเอาพื้นที่ไปทำประโยชน์ส่วนตัวในบางคน การลักลอบเผาป่าชุมชน ขาดงบประมาณในการดำเนินงาน มีจัดตั้งกลุ่มแล้วไม่รู้จับบทบาทหน้าที่ไม่ทำงาน/ขาดงบประมาณในการดูแล ซ่อมบำรุงแหล่งน้ำสาธารณะทำให้การบริหารจัดการน้ำประปาไม่สะอาด ในขณะที่บางคนในชุมชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือหรือเข้ามามีส่วนร่วมเท่าที่ควร กลุ่มเยาวชนไม่เห็นความสำคัญของปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากรท้องถิ่น นอกจากนี้ในด้านเศรษฐกิจของชุมชนปัจจุบันไม่ค่อยขับเคลื่อนเนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศและเศรษฐกิจโลก ประกอบกับรายได้ลดลงเนื่องจากสถานการณ์โควิดทำให้การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากติดขัด

ทั้งนี้ ยังพบว่าในพื้นที่ที่มีการจัดการภูมิปัญญาดั้งเดิม เพื่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และแหล่งน้ำ เช่น ประเพณีบวชป่าเขากบ การดูแลป่าไม้และน้ำที่อยู่สูงบนเขาควรทำฝายและกันแนวทำเป็นบันไดเพื่อเก็บน้ำใช้ในหน้าแล้ง การทำแนวกันไฟ ห้ามปลูกไม้ที่ทำให้เกิดน้ำเสีย ชุมชนมีการประชุมวางแผนร่วมกับผู้นำชุมชนช่วยกัน นอกจากนี้ในชุมชนแต่ละเดือนจะมีการประชุมในหมู่บ้านเพื่อพูดคุย แจ้งข่าว ตักเตือน ทำข้อตกลงร่วมกัน เช่น หากมีการเข้าป่าในเขตอนุรักษ์จะมีการจับและเรียกมาว่ากล่าวในกรณีมีการตัดไม้ทำลายป่า และในบางชุมชนมีการตั้งข้อบังคับในการใช้ป่าชุมชน เช่น บุกรุกป่าชุมชน ห้ามนำขยะมาทิ้ง ห้ามตัดไม้ทำลายป่า ควรใช้ประโยชน์ร่วมกันและไม่ทำลายทรัพยากรป่าไม้ ไม่ตัดต้นไม้ ทำแนวกันไฟป่า และปลูกต้นไม้ทดแทน ร่วมกันกับชุมชนในเรื่องการเฝ้าระวังป่าไม้จากการลักลอบตัดต้นไม้ มีข้อตกลงเรื่องการใช้น้ำด้วยกันอย่างเป็นธรรม มีการจัดสรรที่ดินสาธารณะให้ชาวบ้านเปลี่ยนกันเพาะปลูก ปลูกผัก มีการทำข้อตกลงในการเปิดปิดประตูระบายน้ำเวลาฤดูฝนฤดูแล้งเพื่อให้เพียงพอต่อการใช้จ่ายน้ำ มีกิจกรรมจิตอาสาช่วยกันรักษาทำความสะอาดบ้าน คลองบึง แหล่งน้ำ อ่างเก็บน้ำของชุมชน ทั้งนี้ ทุกคนมี

บทบาทในการดูแลทรัพยากรของชุมชนเพื่อให้ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

3. แนวทางบูรณาการการบริหารจัดการ เพื่อปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ป่าไม้ และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์พบว่า การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม ควรมีการให้ความรู้ ปลูกฝังทัศนคติ จิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ป่าไม้ และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมให้กับเด็ก เยาวชนในชุมชน ต้องมีการประชุมและสร้างความเข้าใจในชุมชนให้มีข้อตกลงในการใช้และอนุรักษ์เพื่อการใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด โดยอาจจัดตั้งคณะผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ให้คำแนะนำ ดูแลและให้ความรู้กับประชาชนมากขึ้นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ทัวถึง และต่อเนื่อง ซึ่งอาจมีคำตอบแทนคณะกรรมการเพื่อเป็นขวัญกำลังใจ โดยการปลูกจิตสำนึกบุคคลในชุมชนก็ควรจะมีวิทยากรที่ชำนาญมีความเข้าใจมีความสามารถในแต่ละเรื่องมาให้ความรู้อบรมเพื่อสร้างมาตรฐานเดียวกัน อาทิ การทอผ้าครออนุรักษ์ป่าไม้แบบสมัยเก่าแต่มีคุณภาพ ด้านการจัดการขยะควรรหาที่ทิ้งขยะให้เหมาะสม เพียงพอ และไม่ขัดต่ออัตลักษณ์ หรือเอกลักษณ์ของชุมชน ตั้งงบประมาณซ่อมแซมประตูระบายน้ำเข้านาและประตูเปิดปิด ตั้งกฎระเบียบ ข้อบังคับ และข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ในประเด็นของการรักษาป่า ควรช่วยกันรักษาป่าไม้/รณรงค์ให้คนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมกันอนุรักษ์/ทำแนวกันไฟช่วงฤดูแล้งมีนาคม-เมษายน/ขุดรอบป่าหน้าฝนมีน้ำแต่หน้าแล้งน้ำแห้ง ทำข้อตกลงร่วมกันในการดูแล/ปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนมีความรักและหวงแหนบริบททรัพยากรชุมชน ให้ชุมชนรับ

รู้หรือเข้าใจความรู้สึกหรือมีความรับผิดชอบมากขึ้นของคนในชุมชน และให้คุณค่าต่อผู้รับผิดชอบต่อการบริหารรับผิดชอบองค์กรนั้นๆ หรืออาจสนับสนุนงบประมาณและนักวิชาการมาให้ความรู้เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกให้ชุมชนรู้อนุรักษ์ป่าไม้ในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน และร่วมประชุมการศึกษาหารือเมื่อมีปัญหาในชุมชนและการวางแผนป้องกันไม่ให้เกิดปัญหา

สรุปและอภิปรายผล

1. ผลศึกษาความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ซึ่งผลการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ สุนิตย์เหมนิล และธวัชวรรณ หนูแก้ว (2565) พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีความเชื่อตามหลักพุทธศาสนาผสมผสานกับเรื่องผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ส่วนทรัพยากรท้องถิ่นที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร ได้แก่ โคกหนองโน และลำน้ำห้วยหลวง ซึ่งทั้งสองได้มีบทบาทต่อครัวเรือนเกษตรกร 5 ด้าน ได้แก่ ด้านอาหาร ด้านการสร้างรายได้ ด้านปัจจัยการผลิต ด้านการสร้างควมสามัคคี และด้านความเชื่อ ดังนั้น สำหรับครัวเรือนเกษตรกรทรัพยากรท้องถิ่นจึงมีบทบาทที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ซึ่งไม่ใช่เฉพาะเป็นสิ่งที่มองเห็นจับต้องได้เท่านั้น แต่ยังแฝงด้วยความเชื่อและกุศโลบายเป็นวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเหมาะสม จึงเป็นส่วนหนุนเสริมให้ครัวเรือนเกษตรกรมีความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับที่พอเพียง และพบว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของประชาชนในชุมชน และปัจจัย

สนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ
ทรัพยากรในท้องถิ่น สามารถทำนุบำรุงการจัดการ
ตนเองต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้ เพราะการมี
ส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของ
การตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา
เป็นการสร้างฉันทามติและทำให้ง่ายต่อการนำไป
ปฏิบัติ อีกทั้ง ช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าในกรณี
ที่อาจจะรุนแรง ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและ
ความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวล
ของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชนรวมทั้ง
เป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญ และความคิด
สร้างสรรค์ของสาธารณชน (กลุ่มพัฒนาระบบ
บริหาร กรมป่าไม้, 2566) สอดคล้องกับผลการ
ศึกษาของ พระครูใบฎีกา ธีรยุทธ ภูโศกหาวาย และ
พระเทพศาสนานิกบาล (2565) ได้นำเสนอการสร้ง
กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการ
พัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทาง
วัฒนธรรมในชุมชนวังกะ ที่มีวัฒนธรรมและมี
ภูมิปัญญาอยู่ในหัวใจการพึ่งตนเองของชุมชนเป็น
เรื่องที่ต้องให้ความสำคัญ เพราะแต่ละขั้นตอนที่
ทำจะต้องอาศัยความเข้าใจ และความร่วมมือ
ร่วมใจจากชาวบ้านในชุมชน การสร้างกลไกการ
ขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม ยึดการจัดทำแผน
ชุมชนเป็นหลักได้ ชุมชนที่เข้มแข็งจะมี
กระบวนการในการจัดการของชุมชน มีการเรียน
รู้ร่วมกัน มีกิจกรรมเพิ่มคุณค่าทุนทางสังคมและ
ทุนทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน ภายใต้ระบบ
ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน เป็นเครือข่าย
ชุมชน และมีการขยายพันธมิตรออกไปนอกชุมชน
ในลักษณะสร้างความสัมพันธ์ ดังนั้น ชุมชนจึงต้อง
ร่วมกันสร้างพลังชุมชน และใช้พลังชุมชนในการ
พัฒนาชุมชน

2. ผลการศึกษาปัญหาและอุปสรรคใน
การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความ
หลากหลายของทรัพยากร พบว่า เกิดจาก

ประชาชนบางคนไม่ให้ความร่วมมือ ไม่เคารพ
กติการ่วมกัน และชาวบ้านมีหนี้สินมากที่สุด ทำให้
บางคนลักลอบเข้าไปเก็บของป่า หรือตัดไม้
ทำลายป่า จับสัตว์นอกฤดูกาล คนจากภายนอก
ชุมชนเข้ามาทำลายทรัพยากรในชุมชน อาทิ ทิ้ง
ขยะในเขตชุมชน ทิ้งขยะในป่าชุมชน มีกลุ่มคน
บางคนเข้ามาบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเอาพื้นที่
ไปทำประโยชน์ส่วนตัวในบางคน การลักลอบเผา
ป่าชุมชน ขาดงบประมาณในการดำเนินงาน มีจัด
ตั้งกลุ่มแล้วไม่รู้จับทบทบาหน้าที่ไม่ทำงาน/ขาด
งบประมาณในการดูแล เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ
ผลการศึกษาการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียง ของ พระพลากร สมมงคล (อนุพันธ์)
(2563) พบว่า อุปสรรคการจัดการป่าชุมชนแบบ
มีส่วนร่วม ดัดขัดในข้อกฎหมายทำให้เกิดความ
ล่าช้าในการจัดการป่า ประชาชนขาดความเข้าใจ
ในการปฏิบัติตามนโยบายของภาครัฐ เนื่องด้วย
การขยายตัวของชุมชนย่อมทำให้มีผู้คนมากขึ้น
จึงเกิดการบุกรุกแผ้วถางป่า เพื่อทำการเกษตร
เลี้ยงชีพของผู้คนในชุมชนมากขึ้น ปัญหาการอยู่
เวรยาม ที่ไม่สามารถอยู่ประจำในช่วงฤดูฝนได้
และครอบครัวจืดเสีย อีกทั้งการสืบทอด
เจตนาธรรมและผู้รับผิดชอบแก่คนรุ่นหลัง
เนื่องจากคณะกรรมการจัดการป่าในขณะนี้ส่วน
ใหญ่เป็นวัยทำงานหรือวัยผู้สูงอายุ หากไม่มีคนรุ่น
ใหม่มาสืบทอด การดำเนินงานจัดการป่าอาจจะไม่
เข้มแข็งอย่างที่เคยเป็น รวมถึงการสร้างจิตสำนึก
ให้มีความรักป่าอย่างยั่งยืน เด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อย
สนใจที่จะเข้ามาร่วมอนุรักษ์ชุมชนเท่าที่ควร ซึ่ง
การแก้ปัญหาของชุมชน คือ การสร้างจิตสำนึก
และการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน เพื่อ
เป็นพลังที่จะสามารถปกป้องผืนป่าให้เกิดความ
ยั่งยืน

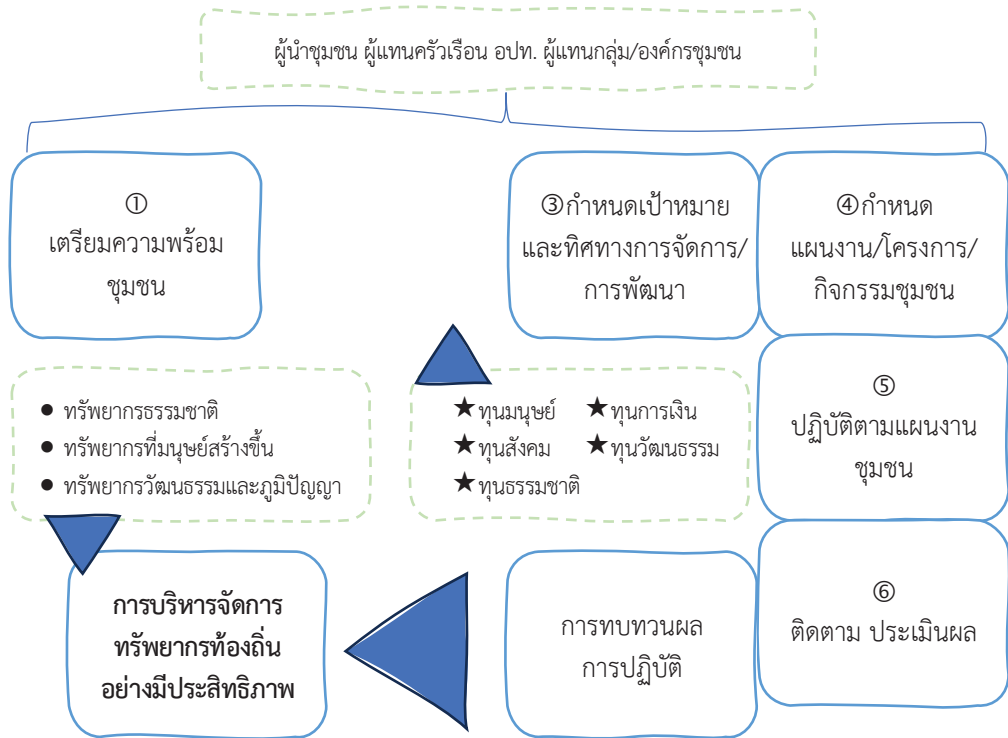
3. ผลการศึกษาการบูรณาการการบริหาร
จัดการเพื่อป้องกันคุ้มครอง อนุรักษ์ พันธุ์ และใช้

ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม พบว่า ต้องใช้กลไกการบริหารจัดการที่ดีและการสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ควรมีการให้ความรู้ ปลูกฝังทัศนคติ จิตสำนึก ที่ถูกต้อง โดยเฉพาะเด็ก และเยาวชนในชุมชน ต้องมีการประชุมและสร้างความเข้าใจในชุมชนให้มีข้อตกลงในการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมสูงสุด สอดคล้องกับ นพพล อินทรีย์ และคณะ (2566) อธิบายว่า การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีหลักพื้นฐานดั้งเดิมว่าเป็นกระบวนการให้การศึกษ (Education Process) แก่ประชาชนเพื่อพัฒนาความรู้ ความคิด ให้มีความสามารถพึ่งตนเองได้ (Self-Reliance) หรือช่วยตนเองได้ (Self Help) ทั้งในการคิดตัดสินใจและดำเนินการแก้ปัญหาตนเอง ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเองและส่วนรวมด้วยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) กับกระบวนการกระตุ้น จิตสำนึก (Consciousness Process) ดังนั้น การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจึงเป็นการพัฒนามนุษย์ให้ครบถ้วนถึงความพร้อมทุกด้าน เพื่อจัดการกับปัญหาและความต้องการต่างๆ ที่เกิดขึ้น จึงกล่าวได้ว่าการดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน และต้องการผู้ปฏิบัติงานที่มีสมรรถภาพ (Competence) ซึ่งจะต้องใช้ความเป็นทั้งศาสตร์ (วิชาการ) และเป็นทั้งศิลปะ (ปฏิบัติการ) นอกจากนี้ ในการพัฒนาแบบบูรณาการ (Integrated Development) การนำ

ชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กันหลายๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรมการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกันเพื่อการประหยัดแรงงานงบประมาณ และเวลาที่ใช้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรต่างๆ และงบประมาณจึงจะประสบความสำเร็จ (โกวิทย์ พวงงาม, 2562)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชนในพื้นที่ในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ผลการศึกษาพบว่า การบูรณาการการบริหารจัดการเพื่อปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม ต้องใช้กลไกการบริหารจัดการที่ดีและการสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดว่าด้วยการเรียนรู้และการจัดการทรัพยากรพื้นฐาน ภูมิปัญญา โดยอาศัยเทคโนโลยี และนวัตกรรมมาช่วย ประกอบกับความคิดสร้างสรรค์ของคนในชุมชนจะเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ก่อให้เกิดนวัตกรรม และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ประยุกต์จากกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม (กระบวนการจัดทำแผนชุมชน) ของพระครูใบฎีกาธีรยุทธ ภูโคกหวาย และพระเทพศาสนานภิบาล (2565) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กลไกการบริหารจัดการที่ดีและการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ปันฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น

จากภาพที่ 1 การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน คือ การมีส่วนร่วมตั้งแต่การเตรียมความพร้อมชุมชน การร่วมวิเคราะห์ศักยภาพของทุนท้องถิ่นในทุกมิติ ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนการเงิน และ ทุนวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นโอกาส และอุปสรรค เพื่อกำหนดเป้าหมายและทิศทางการจัดการหรือการพัฒนาที่เหมาะสม จากนั้นจึงร่วมกันกำหนดแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมชุมชน ก่อนนำไปปฏิบัติ โดยต้องมีการติดตาม ประเมินผล ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงการแสดงออกถึงสิทธิขั้นพื้นฐานในการปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ปันฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น นำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากร

ท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกัน ควรมีการจัดทำกติกาหรือข้อตกลงร่วมกันจากคนในชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรร่วมกัน รวมถึงบทลงโทษที่เป็นลายลักษณ์อักษร ชัดเจน สำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตาม เช่น ปรับเป็นเงิน ชดใช้ค่าเสียหายตามผลการประเมินราคาความเสียหายที่เกิดขึ้น ตัดออกจากการเป็นสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์ของหมู่บ้าน เป็นต้น

สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปนักวิชาการ หรือนักวิจัยควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น หรือการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่นบริเวณ

ชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ เพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ในการวางแผนและปรับใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการเพื่อปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ อย่างมีประสิทธิภาพ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ที่จัดสรรงบประมาณสนับสนุน โดยความเห็นชอบ

ของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 และขอขอบคุณที่ปรึกษา ผู้บริหาร บุคลากร ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกตะเคียน และองค์การบริหารส่วนตำบลนางมุด อำเภอกาบเชิง องค์การบริหารส่วนตำบลมักไถ และองค์การบริหารส่วนตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ที่ให้ข้อมูลจนทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมป่าไม้. (2566). *คู่มือการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม*. <https://forestinfo.forest.go.th/Content/file/Participate ManagementManual.pdf>
- กัลยา วานิชย์บัญชา. (2556). *การวิเคราะห์สถิติ : สถิติสำหรับการบริหารและวิจัย*. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์.
- โกวิท พวงงาม. (2562). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: ธรรมสาร.
- โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.). (2560). *คู่มือการดำเนินงานฐานทรัพยากรท้องถิ่น พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ: โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ.
- นพพล อินทรีย์ และคณะ. (2566). แผนพัฒนาท้องถิ่น : หลักการ วิธีการ และกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน. *Journal of Modern Learning Development*, 8(4), 335-347.
- พระครูใบฎีกาธีรยุทธ ภูโศกหาวย และพระเทพศาสนาภิบาล. (2565). รูปแบบกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 7(1), 254-269.
- พระพลากร สุ่มงุดโล (อนุพันธ์). (2563). การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(10), 137-148.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น.
- สุนิตย์ เหมนิล และชัชวรินทร์ หนูแก้ว. (2565). บทบาททรัพยากรท้องถิ่นต่อครัวเรือนเกษตรกร กรณีบ้านดอนหาด จังหวัดอุดรธานี. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 48(2), 93-112.
- อรทัย กักผล. (2566). *คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น*. https://www.kpi.ac.th/media_kpiacth/pdf/ M10_486.pdf

- อุทิศ ทาหอม และสุนันท์ เสนารัตน์. (2561). การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชน
ท้องถิ่นอีสาน. *วารสารนันทมืองแหรทพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 5(1), 15-24.
- อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์ และคณะ. (2565). *การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลาย
ของทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์*. สุรินทร์ :
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- Ko, W., & Liu, G. (2018). An Analysis of Cause-Related Marketing Implementation Strategies
Through Social Alliance: Partnership Conditions and Strategic Objectives. *Journal of
Business Ethics*, 100(2), 253-281.

หลักเกณฑ์และคำแนะนำสำหรับผู้พิมพ์ บทความ หรือ บทความวิจัย
วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
(Instructions for the Authors)

บทความและบทความวิจัยที่จะนำมาตีพิมพ์ในวารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคามนี้ จะต้องได้รับการตรวจสอบทางวิชาการ (Peer review) ก่อน เพื่อให้วารสารมีคุณภาพในระดับมาตรฐานสากล และนำไปอ้างอิงได้ ผลงานที่ส่งมาตีพิมพ์ จะต้องเป็นงานทบทวนความรู้เดิมและเสนอความรู้ใหม่ที่ทันสมัยรวมทั้งข้อคิดเห็นที่เกิดประโยชน์ต่อผู้อ่าน ผลงานไม่เคยถูกนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารอื่นใดมาก่อน และไม่ได้อยู่ในระหว่างการพิจารณาของวารสารใดๆ การเตรียมต้นฉบับที่จะมาลงตีพิมพ์ ควรปฏิบัติตามคำแนะนำดังนี้

การเตรียมต้นฉบับสำหรับบทความและบทความวิจัย

1. ภาษา เป็นภาษาไทยหรืออังกฤษก็ได้ ถ้าเป็นภาษาไทย ให้ยึดหลักการใช้คำศัพท์หรือการเขียนทับศัพท์ให้ยึดหลักของราชบัณฑิตยสถาน พยายามหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาอังกฤษในข้อความ ยกเว้นกรณีจำเป็น ศัพท์ภาษาอังกฤษที่ปนไทย ให้ใช้ตัวเล็กทั้งหมด ยกเว้นชื่อเฉพาะซึ่งต้องขึ้นต้นด้วยตัวอักษรใหญ่ ถ้าเป็นภาษาอังกฤษ ควรให้ผู้เชี่ยวชาญในภาษาอังกฤษตรวจสอบความถูกต้องก่อนที่จะส่งต้นฉบับ

2. ขนาดของต้นฉบับ พิมพ์หน้าเดี่ยวบนกระดาษสัน ขนาด เอ 4 (216 x 279 มม.) ควรเว้นระยะห่างจากขอบกระดาษด้านบนและซ้ายมืออย่างน้อย 40 มม. (1.5 นิ้ว) ด้านล่างและขวามืออย่างน้อย 25 มม. (1 นิ้ว) พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด ด้วยรูปแบบอักษร browallia New ขนาด 16 ตัวอักษรย่อนี้

3. จำนวนหน้า บทความและบทความวิจัย ไม่ควรเกิน 15 หน้า

การเรียงลำดับเนื้อหาบทความ และบทความวิจัย

1. ชื่อเรื่อง (Title) ควรสั้น กระชับ และสื่อเป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัย ไม่ใช่ คำย่อ ความยาวไม่ควร เกิน 100 ตัวอักษร ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยขึ้นก่อน

2. ชื่อผู้พิมพ์และที่อยู่ ให้มีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ และระบุตำแหน่งทางวิชาการ หน่วยงานหรือสถาบัน ที่อยู่ และ E-mail ของผู้พิมพ์ เพื่อใช้ติดต่อเกี่ยวกับต้นฉบับและบทความที่ตีพิมพ์แล้ว

3. บทคัดย่อ (Abstract) ให้มีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เป็นเนื้อความย่อที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย โดยเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหา เช่น วัตถุประสงค์ วิธีการศึกษา ผลงานและการวิจารณ์อย่างต่อเนืองกัน ไม่ควรเกิน 500 คำ ไม่ควรมีคำย่อ ให้บทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อนภาษาอังกฤษ

4. คำสำคัญหรือคำหลัก (Keyword) ให้ระบุทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ใส่ไว้ท้ายบทคัดย่อของแต่ละภาษา

5. บทนำ (Introduction) เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกความเป็นมาและเหตุผลนำไปสู่การศึกษาวิจัย ให้ข้อมูลทางวิชาการพร้อมทั้งจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องอย่างคร่าว ๆ และมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาและการวิจัยนั้นด้วย

6. วิธีการศึกษา (Method) ให้ระบุรายละเอียดวัสดุ อุปกรณ์ สิ่งที่น่ามาศึกษา จำนวนลักษณะเฉพาะของตัวอย่างที่ศึกษา ตลอดจนเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษา อธิบายวิธีการศึกษา หรือแผนการทดลองทางสถิติ การสุ่มตัวอย่าง วิธีการเก็บข้อมูลและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

7. ผลการศึกษา (Results) แจ้งผลที่พบตามลำดับหัวข้อของการศึกษาวิจัยอย่างชัดเจนได้ใจความ ถ้าผลไม่ซับซ้อนไม่มีตัวเลขมาก ควรใช้คำบรรยาย แต่ถ้ามีตัวเลขมาก ตัวแปรมาก ควรใช้ตารางที่ แผนภูมิแทน ไม่ควรมีเกิน 5 ตารางหรือแผนภูมิ ควรแปลความหมายและวิเคราะห์ผลที่ค้นพบ และสรุปเปรียบเทียบกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

8. วิจารณ์และสรุปผล (Discussion and conclusion) ชี้แจงว่าผลการศึกษาตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย หรือแตกต่างไปจากผลงานที่มีผู้รายงานไว้ก่อนหรือไม่ อย่างไร เหตุผลใดจึงเป็นเช่นนั้น และมีพื้นฐานอ้างอิงที่เชื่อถือได้ และให้จบด้วยข้อเสนอแนะที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ หรือทิ้งประเด็นคำถามการวิจัย ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการวิจัยต่อไป

9. ตารางที่ รูป รูปภาพ และแผนภูมิ (Table, Figure, Graph) ควรคัดเลือกเฉพาะที่จำเป็นแยกออกจากเนื้อเรื่องโดยเรียงลำดับให้สอดคล้องกับคำอธิบายในเนื้อเรื่อง และต้องมีคำอธิบายสั้น ๆ แต่สื่อความหมาย ได้สาระครบถ้วน ในกรณีที่เป็นตารางที่ คำอธิบาย ต้องอยู่ด้านบน ในกรณีที่เป็นรูปภาพ หรือแผนภูมิ คำอธิบายอยู่ด้านล่าง

10. กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) ระบุสั้น ๆ ว่าได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย และความช่วยเหลือจากองค์กรใดหรือใครบ้าง

11. เอกสารอ้างอิง (References) สำหรับการพิมพ์เอกสารอ้างอิง ทั้งเอกสารอ้างอิงที่เป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษโดยมีหลักการทั่วไป คือ เอกสารอ้างอิงต้องเป็นที่ถูกตีพิมพ์และได้รับการยอมรับทางวิชาการ ไม่ควรเป็นบทคัดย่อ และไม่ใช้การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล ถ้ายังไม่ได้ถูกตีพิมพ์ ต้องระบุว่า รอการตีพิมพ์ (in press)

11.1 การเขียนเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิงให้เขียนตามรูปแบบ “Publication Manual of the American Psychological Association” (7th Edition)

1. หนังสือ (ในรูปแบบรูปเล่ม)

ชื่อ-สกุล. (ปีพิมพ์). ชื่อเรื่อง(พิมพ์ครั้งที่). สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง:

วิธาน ฐานะวุฒม์. (2547). หัวใจใหม่-ชีวิตใหม่. ปิตีศึกษา.

2. บทความในวารสารอิเล็กทรอนิกส์

ชื่อ-สกุล. (ปี พิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร, เลขของปีที่ (เลขของฉบับที่), เลขหน้า. /<https://doi.org/เลขdoi>

ตัวอย่าง:

มานะ สินธุวงษานนท์. (2549). ปัจจัยส่งเสริมการจัดการศึกษาที่ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารครุศาสตร์, 18(2), 115-116.

3. รายงานการประชุมเชิงวิชาการ (Proceeding)

ชื่อ-สกุล. (ปี). ชื่อบทความ. ใน/ชื่อบรรณาธิการ (บ.ก.), ชื่อหัวข้อการประชุม. ชื่อการประชุม (น. เลขหน้า). ฐานข้อมูล.

ตัวอย่าง:

พัชราภา ดันติชูเวช. (2553). การศึกษาทั่วไปกับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ในประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ ศึกษาโดยเปรียบเทียบกับประเทศไทย. ใน ศิริชัย กาญจนวาสี (บ.ก.), การขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาไทย. การประชุมวิชาการและเผยแพร่ผลงานวิจัยระดับชาติ (น. 97-102). คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

4. หนังสือพิมพ์และหนังสือพิมพ์ออนไลน์

ชื่อ-สกุล. (ปี, /วัน/เดือน). ชื่อคอลัมน์. ชื่อหนังสือพิมพ์, เลขหน้า.

ตัวอย่าง:

พงษ์พรรณ บุญเลิศ. (2561, 15 สิงหาคม). เติลนิวิสาไรตี้: 'สื่อพิพิธภัณฑ' เชื่อม ยุคสมัย เข้าถึงด้วย 'มิติใหม่' อินเทอร์เน็ต. เติลนิวิส, 4.

5. หนังสือ (ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์)

ชื่อ-สกุล. (ปีพิมพ์). ชื่อเรื่อง (พิมพ์ครั้งที่). URL

ตัวอย่าง:

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 สำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 3-5 ปี. http://drive.google.com/file/d/1HiTwiRh1Er73h_VYIMh1cYWzQiaNI_Vc/view

6. วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อเรื่อง [ชื่อระดับการศึกษา, ชื่อมหาวิทยาลัย]. องค์การหรือมหาวิทยาลัยที่เผยแพร่.
กฤษณา ทรัพย์สมบูรณ์. (2560). การศึกษาการปฏิบัติบทบาทผู้นำการพยาบาลทางคลินิกของพยาบาล
วิชาชีพ หอผู้ป่วยวิกฤต โรงพยาบาลศูนย์ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข [วิทยานิพนธ์ปริญญา
โท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR).

Reference are written in “Publication Manual of the American Psychological Association” (7th Edition)

1. Book

Mertens, D.M. (2014). *Research and evaluation in education and psychology: Integrating diversity with quantitative, qualitative, and mixed methods* (4th ed.). SAGE.

2. Academic Journal

Herbst-Damm, K.L., & Kulik, J.A. (2005). Volunteer support, marital status, and the survival times of terminally ill patients. *Health Psychology, 24*, 225-229. <https://doi.org/10.1037/0278-6133.24.2.225>

3. Conference Proceeding

Katz, I., Gabayan, K., & Aghajan, H. (2007). A multi-touch surface using multiple cameras. In J. Blanc-Talon, W. Philips, D. Popescu, & P. Scheunders (Eds.), *Lecture notes in computer science: Vol. 4678. Advanced concepts for intelligent vision systems* (pp. 97-108). Springer-Verlag. https://doi.org/10.1007/978-3-540-74607-2_9

4. Newspaper / Online Newspaper

Brody, J.E. (2007, December 11). Mental reserves keep brain agile. *The New York Times*. <http://www.nytimes.com>

5. E-book

Dahlberg, G., & Moss, P. (2005). *Ethics and politics in early childhood education*. <https://epdf.tips/ethics-and-politics-in-early-childhoodeducation-contesting-early-childhood.html>

6. Thesis/Dissertation

Earnhart, C.L. (2018). *Evaluating an on-line education module for autism screening in pediatric primary care in Arizona* [Doctoral dissertation, University of Arizona]. ProQuest Nursing & Allied Health Database.